

1

ონორი და ბაღყალი

ონორი და ბა

შაგხენის ს

honore & Baghali

ონორე დე ბალზაკი

ონორე დე ბალზაკი ისე მოულოდნელად გამოჩნდა ევროპელ რომანისტთა შორის და იმ სიმაღლეს მიაღწია, რომ მკითხველი კაცობრიობა დღესაც ისევე გაოცებით შესცქერის მას, როგორც ეგვიპტურ პირამიდებს. გორკი წერს: შექსპირი, ბალზაკი, ტოლსტოი – აი, ჩემი აზრით, სამი მონუმენტი, რაც კაცობრიობამ აუგო თავის თავს...

ერთნი ამგვარ სიმაღლეს პოეტური აღმაფრენით აღწევენ, მეორენი – ტიტანური შრომით. ბალზაკისათვის არც ერთი იყო უცხო და არც მეორე. იგი გულმოდგინედ მიჰყვებოდა თავისი შემოქმედების გიგანტური კიბის საფეხურებს და, მართლაც, ისეთი სიმაღლეზე ავიდა, რომ ვიქტორ ჰიუგომ გამოსათხოვარ გამოსვლაში თქვა: «ამიერიდან ის იქნება ღრუბლებზე მაღლა, ჩვენს თავს ზემოთ რომ მისცურავენ».

ყოველივე ამას ბალზაკმა უმთავრესად თავისი არაადამიანური შრომით მიაღწია.

ჭეშმარიტად გაოცებას იწვევს მისი შემოქმედებითი ენერგია. როგორც კი ეს საშუალო ტანის, მაგრამ ათლეტური აგებულების ახალგაზრდა რაბლეს ქალაქ ტურიდან საფრანგეთის დედაქალაქში შემოიჭრა და სალიტერატურო მოღვაწეობისათვის ხელის მოკიდება გადაწყვიტა, მაშინვე ისეთი გამმაგებით ეძგერა საქმეს, რომ ცნობილმა კრიტიკოსმა გეორგ ბრანდესმა იგი კორიდაზე საბრძოლველად გამოვარდნილ ხარს შეადარა; ან კიდევ მშიერ მგელს, რომელიც პერ-ლაშეზის შემოგარენიდან დაჰყურებდა პარიზს და მის დაპყრობას ლამობდა ჯერ ფულით, შემდეგ კი სახელით. უფრო გვიან მან თავის ღარიბულ ოთახში ნაპოლეონის ბიუსტი დადგა ასეთი წარწერით: «რაც ნაპოლეონმა ხმლით დაიპყრო, მას მე კალმით დავიპყრობო».

რამდენი ბედისმადიებელი ახალგაზრდა მოსულა ასე პროვინციიდან პარიზში, რათა სიმდიდრე და დიდება მოეპოვებინა. ბალზაკი ერთი მათგანი, მაგრამ მაინც განსაკუთრებული იყო. მისი სალიტერატურო ასპარეზზე გამოჩენა, მართლაც, ვულკანის ამოფრქვევას ჰგავდა. ჯერ ხომ ფერფლი ამოჰყარა – სულ რაღაც 7-8 წელიწადში

ორმოცამდე რომანი და უამრავი მოთხრობა, ნოველა თუ კორესპონდენცია გამოაქვეყნა, მაგრამ არც ერთი მათგანისთვის თავისი სახელი და გვარი არ მოუწერია, რადგან ეს ლიტერატურული ნაწარჯიშევი ამის ღირსად არ მიაჩნდა. შემდეგ, «ქორწინების ფიზიოლოგიიდან», «შუანებიდან», «პოლკოვნიკ შაბერიდან», ხოლო განსაკუთრებით «შაგრენის ტყავიდან» მოკიდებული ამ ფერფლს ისეთი შემოქმედებითი ძალის ლავა ამოაყოლა, რომ მისმა მხურვალე ნაკადმა ერთბაშად დაფარა მთელი ლიტერატურული საფრანგეთი. თვითონ ბალზაკი წერდა: «აზრები თავისით იღვრებიან ჩემი თავის ქალიდან, როგორც შადრევნის ჭავლები. ეს სრულიად შეუცნობელი პროცესიაო». და მართლაც, ორი ათეული წლის მანძილზე ასამდე ტომი დაწერა და ამ ტიტანური შრომით მოქანცულმა ისე გაანადგურა საკუთარი ჯანმრთელობა, რომ იმ «შემოქმედებითი ვულკანის» ამოფრქვევა თანდათან შენელდა, მერე კი სრულიად ჩაქრა. ბალზაკი მაშინ 50 წელსაც არ იყო მიღწეული. მართალია, ერთხანს კიდევ ისმოდა ჩამქრალი ვულკანის ქშენა, მაგრამ ბოლოს ისიც მინელდა. 1799 წელს დაბადებული ბალზაკი 1850 წელს გარდაიცვალა ისე, რომ საწერ მაგიდაზე კიდევ დარჩა 50 დაუწერელი რომანის გეგმა. სიცოცხლეში მას ერთი წამაქეზებული სტატია არ ღირსებია, სიკვდილის შემდეგ კი მისი ტიტანური შემოქმედების ყველაზე მაღალი დაფასება ვიქტორ ჰიუგოს მიერ წარმოთქმული გამოსათხოვარი სიტყვა და ოგიუსტ როდენის მიერ გამოქანდაკებული ბიუსტი იყო.

– ბალზაკის სახელი, ჩემო ბატონებო, გაივლის იმ ნათელ გზას, რაც ოდესმე მომავალში ჩვენი ეპოქის ამბავს აუწყებს შთამომავლობას, – თქვა ჰიუგომ. ოგიუსტ როდენის საჭრეთელმა კი ქვაში აამეტყველა ამ დღენიადაგ შეჭირვებული გენიალური მწერლის ცხოვრება...

ვიდრე საყოველთაო აღიარებას მიაღწევდა, ბალზაკი ანონიმურად წერდა თავის რომანებს; წერდა იმისთვის, რომ შემოსავალი ჰქონოდა, დამოუკიდებელი ცხოვრება მოეპოვებინა და ნამდვილი ლიტერატურული მოღვაწეობის საშუალება მისცემოდა. მისთვის სულ ერთი იყო, რითი მიაღწევდა ამას – რომანების წერით, პოლიტიკით, საქმოსნობით, კომერციით თუ ვინმე მდიდარ ქვრივს შეირთავდა. ცვაიგი წერს:

– არსებითად ის ეკუთვნის იმ დიდი ადამიანების რიცხვს, რომელთა გენიალობაც ყოველ, ნებისმიერად ამორჩეულ სფეროში გამოიჩენდა თავს. ბალზაკი იქნებოდა, ვთქვათ, მირაბო,* ტალეირანი,* მეორე ნაპოლეონი, დიდი თაღლითი, სურათებით მოვაჭრეთა ნამდვილი მეფე, ყველა სპეკულანტის უსტაბაში...

შეიძლება ეს გადაჭარბებულია, მაგრამ ის კი სწორია, რომ ამ დროს ბალზაკმა არც იცოდა, რისთვის მოეკიდა ხელი. იგი არ იყო საკუთარ შემოქმედებით შესაძლებლობებში დარწმუნებული, ამიტომ ხან ერთ აჩრდილს მისდევდა, ხან მეორეს. ბუნებით მხიარულმა, მგრძნობიარე და არაჩვეულებრივად დაკვირვებულმა ახალგაზრდამ ბოლოს ყველაფერზე აიღო ხელი, ის სადღაც მანსარდში ჩაიკეტა და «გარეული ტახის გაშმაგებით» ეძგერა მწერლობას. თითქმის ყოველთვის მშიერი, სიცვიით გათოშილი იჯდა დღედაღამ თავის საწერ მაგიდასთან და თხზავდა რაღაც უგემოვნო და უფერულ რომანებს. ერთ-ორ საათს თუ წასთვლემდა, თორემ ისე განუწყვეტლივ ებრძოდა ჯერაც გაუფორმებელ შთაგონებას. წერდა, ხევდა, ისევ წერდა, ასწორებდა, გადახაზავ-გადმოხაზავდა; ქაღალდის ფურცლებზე ისრები ხან მარჯვნივ მიემართებოდნენ, ხან მარცხნივ, ზევით ან ქვევით და უერთდებოდნენ ძნელად გასარჩევსა და ამოსაკითხ მინაწერებს. დილისთვის რომ დაწერილ თაბახებს დაახვავებდა, სტამბაში გარბოდა, სადაც თითქმის მთლიანად ანახლებდა უკვე დაწერილს, რითაც სასოწარკვეთაში აგდებდა ასოთამწყობთ. ხელნაწერების ხელახლა აწყობა-დაკაბადონების ჯარიმებსაც საკმაოდ იხდიდა, მაგრამ 8-9 კორექტურას მაინც აკეთებდა. ქაღალდის ფურცლები ისე იყო აჭრელებული მინაწერებით, რომ ვერავინ არჩევდა, ეს ისრები საიდან სად მიემართებოდა. სტამბის მუშები დიდხანს იმტვრევდნენ თავს, რათა ამ ხლართებში გარკვეულიყვნენ. ბალზაკი კი ისევ თავის მანსარდაში გამორბოდა, ორიოდ ფინჯან ყავას დალევდა და განაგრძობდა მუშაობას. მეორე დილით ისევ იგივე მეორდებოდა. ასე იყო ყოველდღე, ვიდრე ეს «ფანტასტიკური მანქანა» არ გაცვდა და «რომანების ფაბრიკა» არ დაიხურა. ასეთ დროს ბალზაკი წერდა: «მეჩვენება, თითქოს ჩემი ტვინი აორთქლდა და საკუთარი გონების ნანგრევებზე სიკვდილი მიწერია». მაგრამ ეს დროებით. მან იცოდა, რომ «ხსნა შრომაში იყო» და ისევ ისე ებრძოდა შთაგონებას, როგორც ბიბლიური იაკობი _ ანგელოზს. ძილი რომ მოეძალებოდა, ცივ აბაზანაში ჩაწვებოდა და ახალი რომანების გეგმას ადგენდა, თან წინასწარ ანგარიშობდა, რომელ ნაწარმოებში რამდენს მიიღებდა. «ქალი და სიმდიდრე» _ აი, ეს ორი მირაჟი იტაცებდა მას იმ დროს. პირველის განამდვილებას ასე თუ ისე ახერხებდა, მეორე კი სიკვდილამდე გაურბოდა და რაც უფრო მეტი დრო გადიოდა, სულ უფრო და უფრო მეტად ეფლობოდა ვალებში. ამიტომ შეადარა ცვაიგმა ბალზაკი მითიურ მიდასს, მხოლოდ შებრუნებით: რასაც იგი ხელს მოჰკიდებდა, ოქროდ კი არა, ვალად იქცეოდა. ამის გამო ასი ბრწყინვალე ტომის ავტორს ერთი დღეც არ ჰქონია ისეთი, მევალებები რომ არ ჰყოლოდა. თუმცა ამბობენ, ზოგი ჭირი მარგებელიაო, ის მევალებები მიერეკებოდნენ მას პარნასზე და

იძულებულს ხდიდნენ იმდენი ემუშავა, რომ ბოლოს ღმერთს შესჩვილა: «ისე მოვიქნე, ჯახრაკა ცხენივით თავს ზევით ვერა ვწევო». მიუხედავად ამისა, ეს მართლაც ბუმბერაზი ადამიანი, რომელმაც ასე უანგაროდ მოიხადა ვალი თავისი ხალხისა და ისტორიის წინაშე, მაინც დავალებული დარჩა მისი დროის მევახშეებისაგან, რომელთაც ასე გამოფიტეს და ნაადრევად მიიყვანეს სამარის კარამდე.

ცნობილი პარნასელი პოეტი თეოფილ გოტიე მოგონებებში წერს: _ ზოგჯერ დილით უკვე არაქათგამოცლილი ბალზაკი ჩემთან შემოვარდებოდა, რამდენიმე სენდვიჩს გადაყლაპავდა, სადაც მოხვდებოდა, იქ მიეგდებოდა: «ერთი საათის შემდეგ აუცილებლად გამაღვიძეო», - მეტყოდა და მაშინვე დაიძინებდა. ერთხელ შემეცოდა, არ გავაღვიძე და საღამომდე იძინა. ამან ბალზაკი ისე გააცოფა, რომ უშვერი სიტყვებით მლანძღა, მაგინა, რა არ მიწოდა, ამდენ ხანს ამდენ და ამდენს დავწერდი, ამდენ ფულს ავიღებდიო, და ისევ გავარდა სამუშაოდ...

მაშინ ბალზაკი ჯერ კიდევ არ აქცევდა ყურადღებას თავისი ნაწარმოებების თემატიკურ სიახლეს, სტილს, უბრალოდ ვალტერ სკოტს ბაძავდა და ყოველ წელიწადს რამდენიმე ულაზათო ისტორიულ რომანს აცხოვდა. კაცმა რომ თქვას, არც თვითონ იყო დიდი წარმოდგენის თავის ნაწერებზე. პირიქით, დას, ლაურას წერდა:

_ მე არ გამომიგზავნია შენთვის „Birague», რადგან ეს ნამდვილი ლიტერატურული ღორობაა. «Jean-Luis»-ში შენ იპოვი რაღაც ტიპების მსგავსს, მაგრამ მთლიანად ესეც უმწეობაა. ამ წიგნების ერთადერთი ღირებულება, ჩემო ძვირფასო, ის ათასი ფრანკის თამასუქია, რაც მათი დაწერით მერგო. თუმცა ისიც საკითხავია, როდისმე გადამიხდინ ამ თანხას თუ არა.

გამომცემლები არცთუ ისე ანებივრებდნენ მას და, ალბათ, ამიტომაც გადაწყვიტა თვითონ მოეკიდა ხელი ბეჭდვის საქმისათვის, სტამბაც შეიძინა, ფრანგული ლიტერატურის კლასიკოსების რამდენიმე ნაწარმოებიც გამოსცა, მაგრამ მალე სრულიად გაკოტრდა, ხოლო ვალებმა 45 ათას ფრანკს მიაღწია. ამას მოჰყვა კატასტროფის საშინელი წლები _ პროცესები, ქონების აღწერა, სახელმწიფო საპატიმროში გატარებული საათები. თვითონ ბალზაკი წერს:

_ ღრმად შეურაცხყოფილად ვგრძნობ თავს, რომ ჩემი ვალების ხუნდზე ისე ვარ მიჯაჭვული, როგორც ყმა გლეხი _ მიწასთან და არ შემიძლია ადგილიდან დავიძრა, რადგან მოკლებული ვარ თავისუფლებას, რომ ჩემი თავი მევე მეკუთვნოდეს...

ამის შემდეგ ბალზაკი იძულებული გახდა ისევ საკუთარი «რომანების ფაბრიკა» აემუშავებინა. მერედა რაზე არ წერდა, რა თემას არ ედებოდა, რა ჟანრში არ ცდიდა ბედს. თვითონ ამბობდა: «ვმუშაობ, როგორც ჰენრიხ მეოთხის ცხენი, ვიდრე მას ბრინჯაოში ჩამოასხამდნენო». უნდოდა, ერთი ნახტომით მისწვდენოდა უკვდავებას. ამბობდა - «თუ ჩემში არ არის გენია, ეს იმას ნიშნავს, რომ დაღუპული ვარო». მაგრამ ამგვარი აღმაფრენის ძალა არ ჰყოფნიდა და «ციკლოპური შრომით» ცდილობდა ხარვეზის შევსებას. წელიწადში ათამდე რომანს წერდა, ისევ ისე ულაზათოსა და უგემოვნოს, რომ მისი ავტორი ათასგვარ ნიღაბს იფარებდა, რათა თავისი ვინაობა არ გაემჟღავნებინა. ხან ვითომ ლორდი რ'ჰოონი იყო, ხანაც არ ვიცით ვისთან «იზიარებდა ამ სირცხვილს», ან სულაც სხვისი დაკვეთით წერდა. მაშინ იგი, მართლაც, ყოველგვარ ლიტერატურულ შეკვეთას ასრულებდა, ოღონდ «ფული მიეღო და თავისუფლება მოეპოვებინა». ახალგაზრდა ბალზაკის ამგვარი განურჩევლობით აღშფოთებული ცვაიგი წერს:

– იმ სირცხვილის წლებში ბალზაკი ყოველგვარ ლიტერატურულ ცოდვას სჩადიოდა: საკუთარი ნაკუწებისაგან ჰკრავდა სხვისთვის რომანებს, სხვის ფაბულასა და სიტუაციას იპარავდა საკუთარი მდარე ნაყალბევისათვის; კოხტად და მკვირცხლად ჰკიდებდა ხელს მკერავის ყოველ სამუშაოს, უცხო შრომებს აუთოვებდა, აფართოებდა, აბრუნებდა, აფერადებდა, ანახლებდა. ყველაფერი მოსდიოდა ჭკუაში: ფილოსოფია, პოლიტიკა, თავშესაქცევი ლაყბობა; ყოველი დამკვეთის ნებას ემორჩილებოდა; მუდამ და ყოველ საქმეში მარჯვე, მკვირცხლი, მოხერხებული, ლილაგაცვეთილი, ურცხვი ხელოსანი პირველსავე დასტვენაზე მირბოდა დაუზარებლად, სწრაფად და უდრტვინველად აწვდიდა ყველას წერილებს, რომლებსაც მეტი გასავალი ჰქონდა. თავზარდამცემია იმაზე ფიქრი, რა ამხანაგებს, რა ყონალებს, რა ნაგვის გამომცემელთა და მდარე ლიტერატურით ბითუმად მოვაჭრეთა ქეციან მოდგმას ეზიარებოდა იმ ბნელ წლებში ბალზაკი – თავისი დროის ეს უდიდესი მთხრობელი.

ცვაიგის აღშფოთება იქამდე მიდის, რომ იქვე უმატებს:

– იმ დროსაც კი, როცა «შუანებითა» და «შაგრენის ტყავით» უკვე საფრანგეთის ლიტერატურის დიდება ხდება, იქცევა ქმრიანი ქალივით, რომელიც ბნელ მოსახვევებში პაემნებს ნიშნავს, რათა ნემსის ფული იმოვოს...

ცვაიგი, ცხადია, ამ შემთხვევაშიც აჭარბებს, რადგან, ობიექტურად თუ განვსჯით, არც იმ «სირცხვილის წლებს» ჩაუვლია ბალზაკისთვის უშედეგოდ. მან ხომ თავის რომანებში კალმით მოვაჭრეთა ბრწყინვალე გალერეა შექმნა. აქ კი საკუთარი

გამოცდილებაც დაეხმარა. ასეა თუ ისე, ფაქტია, რომ ბალზაკი თვითონ ამოვიდა ამ ჭაობიდან, რასაც შტეფან ცვაიგიც აღიარებს:

– იმ ჭაობიდან რომ თვით ასეთი გენია სავსებით საღად და უვნებლად ამოვიდა, ლიტერატურის ერთ განუმეორებელ სასწაულად უნდა დარჩეს, თითქმის ისეთსავე ზღაპრად, რომლის მიხედვითად მიუნჰაუზენმა ქოჩორში ხელი წაივლო და ჭანჭრობიდან საკუთარი თავი ამოათრია...

გაჭირვებას კი თავი მაინც ვერ დააღწია. როგორც თავისი ავტობიოგრაფიული ნაწარმოებებით გვამცნობს, მას არც ბავშვობა ჰქონია ხალისიანი და არც სიჭაბუკე. ჯერ იყო და ექვსი წელი «სულიერ ციხეში» – ვანდომის ორატორიანელთა ინტერნატში გაატარა. ეს არის მართლაც შუასაუკუნეობრივი ციხის მსგავსი პირქუში შენობა, სადაც მაშინ გამეფებული იყო სასტიკი, სატრაპული რეჟიმი, როზგები, წკეპლები, სულის შემხუთავი ატმოსფერო, უხეში, უსულგულო მასწავლებლები, რომელთაც ბალზაკი გონებაჩლუნგ, მცონარე ბავშვად მიაჩნდათ, სრულიად აუტანელი მორალური და ფიზიკური ტანჯვა. მომავალი დიდი მწერლის ლიტერატურული ორეული ლუი ლამბერი ამბობს, რომ იგი იტანდა «ყველა ტანჯვას, რასაც კი შეიძლება იტანდეს ადამიანის სული და ხორცი. თავის მერხთან მონასავით მიჯაჭვული, როზგით ნაცემი, ავადმყოფობით გაწამებული, ყველა გრძნობაშელახული, ცხოვრების უკუღმართობის მუხრუჭებში მომწყვდეული და სულშეხუთული...» ბალზაკი არამცთუ იტანდა ყოველივე ამას, არამედ ოცნებობდა კიდევ, რის გამოც ბავშვობიდანვე შეარქვეს «ფუჭი მეოცნებე». უკვე მაშინ ეჭიდებოდა ბალზაკი მწერლობის სიზიფეს ლოდს, წერდა ვითომ ფილოსოფიურ ტრაქტატს ფსიქო-ფიზიკურ ურთიერთობებსა და ნებისყოფის შესახებ. მასწავლებლებმა წაართვეს მას ხელნაწერები და იმითაც დაამცირეს ამ «ნაადრევად მომწიფებული გენიის თავმოყვარეობა», რომ გასახვევი ქაღალდის მაკულატურად გადასცეს მეწვრილმანეებს. მაშინ ვერავინ შეამჩნია ამ ბავშვში ჩამარხული სულისკვეთება, მისწრაფება, შესაძლებლობა – ვერც მასწავლებლებმა, ვერც მეგობრებმა და ვერც მშობლებმა. მშობლების ალერსმოკლებული ბავშვისათვის ეს ნამდვილი სატანჯველი იყო, რაც შემდეგ ოსტატურად აღწერა ავტობიოგრაფიულ «ლუი ლამბერში», სადაც იგი წარმოდგენილია ბავშვად, რომელსაც არც დედა ჰყავს და არც მამა. პანსიონატში ყოფნის ექვსი წლის განმავლობაში, მართლაც, სულ რამდენჯერმე თუ ინახულეს იგი მშობლებმა. ამიტომ სძულდა ისინი, განსაკუთრებით დედა, რომლის შესახებ წერს:

– რომ იცოდეთ, რა ქალია დედაჩემი: რაღაც შემზარავი გველუშაპი. ამჟამად განზრახული აქვს ჩემი მეორე და გაგზავნოს შავ მიწაში, სადაც უკვე გაგზავნა ჩემი საბრალო ლორანსი და ბებია. მას ვმუღვარ და საამისოდ ბევრი მიზეზი აქვს. ვმუღდი ჯერ კიდევ მანამ, ვიდრე დავიბადებოდი. ამიტომაც გადავწყვიტე, აღარ გავეკარები, ჩვენს შორის ყველაფერი უნდა გაწყდეს-მეთქი, ეს აუცილებელიც იყო, მაგრამ სჯობს ისევ მე დავიტანჯო მომავალშიც. ეს ისეთი ჭრილობაა, რასაც განკურნება არ უწერია...

ამ «განუკურნებელი ჭრილობის» შემოქმედებითი შედეგი იყო მისი ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოები «ლუი ლამბერი». სხვაც ბევრი ჭრილობა მიაყენა ცხოვრებამ მეოცნებე ჭაბუკს. როცა იგი 15 წლისა იყო, მშობლები პარიზში გადასახლდნენ და თავიანთი «ჯიუტი შვილი» ახალ სულიერ საპყრობილეში, ლეპიეტის პანსიონში მიაბარეს. ვერც აქ გამოიჩინა თავი ბეჯითი სწავლით, მაგრამ პანსიონი რის ვაი-ვაგლახით მაინც დაამთავრა და, მამის შეგონებით, უნივერსიტეტის იურიდიულ განყოფილებაზე შევიდა. მართალია, სამართლის საკითხები სულაც არ აინტერესებდა, მაგრამ იძულებული იყო ერთხანს ბედს შერიგებოდა. იმითაც კმაყოფილი იყო, რომ ერთგვარი დამოუკიდებლობა მაინც იგრძნო და თავისუფალი მეცადინეობის საშუალება მიეცა. ლუკმა-პურის შოვნა კი, რა თქმა უნდა, თვითონ უხდებოდა. გულგრილმა და ძუნწმა მამამ საკუთარ შვილთან ნოტარიალური წესით გაფორმებული რაღაც ხელშეკრულებაც კი დადო და მცირეოდენი პენსია დაუნიშნა, მაგრამ ეს ისე უმნიშვნელო იყო, რომ პარალელურად ვიღაც ვეჟილთან დაიწყო მუშაობა. თან სალიტერატურო მოღვაწეობისთვის ემზადებოდა და უკვე 20 წლისამ ვულკანივით იწყო ამოფრქვევა. ამის შემდეგ თავისი ცხოვრების მიმწუხრამდე ბალზაკს კალამი არ გაუგდია ხელიდან. იგი ყოველდღიურად მუშაობდა «როგორც ველური კაცი» და თავისი ნაადრევი სიკვდილის შემდეგ კაცობრიობას დაუტოვა ბრწყინვალე ნაწარმოებთა ასიოდე ტომი. ვინ იცის, რამდენი გაჭირვება გამოიარა მან ამ ხნის განმავლობაში, რამდენი დაბრკოლება შეხვდა ცხოვრებაში, მაგრამ ეს «უტეხი ოპტიმისტი» მაინც კრეისერული სისწრაფით მიიკვლევდა გზას ლიტერატურული ოლიმპისაკენ. ხელშიც სიმბოლური, მთელი პარიზის სალაპარაკო, მარტორქის ლამაზი რქის ბუნიკით დამშვენებული და ფირუზებით მოჭედილი ჯოხი ეჭირა, რომელზედაც ოქროს ასოებით ჰქონდა ამოტვიფრული: «ყოველგვარ დაბრკოლებას ვძლევი მე». სძლევდა კიდევ, ვიდრე კორიდაზე გამოვარდნილ ხარივით არ წაიქცა ბედისწერის მახვილით განგმირული. გეორგ ბრანდესი წერს:

– ბუნებით კეთილი, მხარბეჭიანი, ბობოქარი ბალზაკი არ იყო ტიტანი. ზეცაზე მოიერიშე ტიტანებისა და ტიტანიდების თაობას შორის იგი უფრო მიწასთან იყო მიჯაჭვული და ამით ციკლოპთა რასას ეკუთვნოდა. ის იყო მძლავრი, გიგანტური ძალით მომუშავე მშენებელი, უხეში ქვისმტეხელი, რომელმაც თავისი შემოქმედების კედლები და მთელი შენობა ისეთ სიმაღლემდე აიყვანა, რასაც იმდროინდელი ორი ლირიკული გენია ვიქტორ ჰიუგო და ჟორჟ სანდი თავიანთი ფრთებით აღწევდნ...

როგორც არ უნდა ითქვას – ტიტანივით ცას უტევდა თუ ციკლოპივით მიწასთან იყო მიჯაჭვული, ერთი რამ ცხადია: მანამდე არც ერთ ფრანგ მწერალს არ აუხახავს ისე სრულყოფილად თავისი თანამედროვეობა, როგორც ეს ბალზაკმა შეძლო. იგი თავისი დროის პირველი მემატყანე იყო, ჭეშმარიტი სახალხო მწერალი, რომლის შემოქმედებაში სარკესავით მოჩანს საფრანგეთის რევოლუციის შემდგომი პერიოდის ცხოვრების ყველა მხარე – რესტავრაციის ეპოქისა და ივლისის მონარქიის როგორც სოციალ-ეკონომიური, ისევე საზოგადოებრივ-მორალური სახე. ბალზაკის რომანების გმირებია: არისტოკრატია, ბურჟუაზია, მუშათა კლასი და გლეხობა. მას ასახული აქვს საფრანგეთის ნახევარი საუკუნის ისტორია, ძველის მსხვერვა და ახლის დადგინება, ფეოდალიზმის ლიკვიდაცია, კაპიტალიზმის განმტკიცება, დიდი სახალხო მოძრაობანი, მწვავე კლასთა ბრძოლა, ფინანსიური ოლიგარქია, დანაშაულობებზე, მარცვა-გლეჯასა და ზნეობრივ გახრწნილებაზე დაყრდნობილი მომხვეჭელობა. ბალზაკის რომანებში ერთმანეთს უპირისპირდებიან ფუფუნებაში ჩაფლული ბურჟუები თუ გაბურჟუებული არისტოკრატები და ყოველგვარ უფლებას მოკლებული, გადატაკებული მშრომელი ხალხი, რომელსაც, ფრ. ენგელსის თქმით, ბალზაკი «დაუფარავი სიმპათიით ეპყრობა». ენგელსს ბალზაკის დიდ დამსახურებად ისიც მიაჩნია, რომ საზოგადოებრივი ძალების ანალიზის დროს იგი არ ჰკარგავდა სწორ ისტორიულ ორიენტაციას და ფეოდალიზმის დამხობის აუცილებლობასა და კაპიტალისტური ურთიერთობის გამარჯვებასთან ერთად ხედავდა ექსპლოატატორთა კლასების დამამხობელ სოციალურ ძალებსაც, რაც 1848 წლის რევოლუციის მოახლოებასთან ერთად სულ უფრო პერსპექტიულად გამოიყურებოდა. ბალზაკი საზოგადოებრივი განვითარების ამგვარი კურსის აუცილებლობას მაშინაც აღიარებდა, როცა ამით საკუთარი პოლიტიკური სიმპათიების წინააღმდეგ უხდებოდა წასვლა. საქმე ის არის, რომ ფინანსიური ოლიგარქიისადმი ღრმა სიძულვილმა ერთ დროს მასში გააღვიძა პატრიარქალური ბურჟუაზიისადმი, ხოლო შემდეგ არისტოკრატისადმი სიმპათიები, რაც მის ლეგიტიმისტურ პოლიტიკურ შეხედულებებში გამოვლინდა (ცეზარ

ბიროტო, მარკიზ დ'ესპარი, ლორენს დე სენ-სენი, მარკიზ დ'ეგრინიონი და სხვ.). მართალია, ბალზაკი შემდეგში თანდათან გათავისუფლდა ლეგიტიმისტური შეხედულებებისაგან, მაგრამ ის ცდუნება მაინც დარჩა მის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში. ამ მხრივ, მან განვითარების რამდენიმე ეტაპი განვლო: 20-იან წლებში მისთვის მთავარი მტერი არისტოკრატიაა. ამ დროს იგი ჯერ კიდევ განიცდის რომანტიკოსების გავლენას და წერს ისტორიული რომანების მთელ სერიას, რაც შემდეგ არც შეაქვს თავისი «ადამიანური კომედიის» ერთიან ციკლში.

30-იან წლებში, უფრო ზუსტად, მის პირველ ნახევარში, იგი წერს ანტიბურჟუაზიულ რომანებს და რეალიზმიც თანდათან მტკიცდება მის შემოქმედებაში.

40-იანი წლები, ეს ლეგიტიმისტური შეხედულებებისაგან გათავისუფლების პერიოდია. იგი თანდათან იშორებს ბონაპარტისტულ იდეებს. ადრე თუ ნაპოლეონის არმიის ოფიცერი მიაჩნდა იდეალურ გმირად, რესტავრაციის პერიოდიდან იგი უფრო უახლოვდება ბურჟუაზიულ კლასს. ამის შედეგია ბონაპარტისტების დაქვეითება და სრული დეგრადაცია, რაც ასე ოსტატურადაა ასახული მის რომანებსა და მოთხრობებში («პოლკოვნიკი შაბერი», «უცოლო მამაკაცის ცხოვრება» და სხვ.). როდესაც სახელგანთქმული შაბერი ისეა სახეშეცვლილი, რომ მას უკვე ვერავინ ცნობს, საკუთარი მეუღლეც კი. ოფიცერი ბრიდო ანგარებით სავსე ბრიყვი ცინიკოსია, რომელსაც ხმლის ქნევაზე უფრო სპეკულაცია ეხერხება. ასევე შეეზარდნენ ბურჟუაზიულ მორალს გენერალი მონკორნე («გლეხები»), ჰექტორი იულო («კუზინა ბეტა») და სხვ. ირონიულადვეა დახატული კაპიტალისტურ ურთიერთობებში ჩაბმული არისტოკრატია, რომლისადმი ბალზაკი ერთ დროს ღრმა სიმპათიებს გრძნობდა. ენგელსი წერს:

– მაგრამ, ყოველივე ამის მიუხედავად, მისი სატირა არასოდეს არ ყოფილა უფრო მახვილი, მისი ირონია უფრო მწარე, ვიდრე მაშინ, როცა სამოქმედო ასპარეზზე გამოჰყავს ადამიანები, რომელთაც ყველაზე მეტი სიმპათიით უყურებს: არისტოკრატი კაცები და ქალები.

ეს ადამიანები ახალ პირობებში სამუზეუმო ექსპონატებს მოგვაგონებენ, ხოლო შეკრებები – გარდასულ დროთა თეატრალურ სანახაობას. მათი ღირსება ადვილად ხურდავდება ფულზე. ისინი ისეთივე გაშმაგებით მონაწილეობენ ძარცვა-გლეჯაში, როგორც გაბურჟუებული მდაბიოები. ეს ტენდენცია სულ უფრო და უფრო ძლიერდება ბალზაკის შემოქმედებაში. ლეგიტიმისტური ტენდენციები საბოლოოდ ქრება მის

პოლიტიკურ შეხედულებებში, ხოლო რომანების მთავარ გმირად იქცევა «მისი უდიდებულესობა ხალხი».

40-იანი წლებიდან ბალზაკის რომანებში სულ უფრო ხშირად ვხვდებით მშრომელი ხალხის წარმომადგენლებს. მართალია, ჯერ კიდევ «შუანებში» ჰყავდა მას გლეხების წარმომადგენლები გამოყვანილი, მაგრამ როგორც მაშინ, ისე შემდეგაც იგი შორსაა საზოგადოების ამ ფენის იდეალიზაციისაგან. ბალზაკი ამჩნევს და კრიტიკულად ასახავს გლეხების ერთი ნაწილის მისწრაფებას «გაბურჟუებისაკენ», მის ხარბ ბუნებასა და ზნეობრივ სიტლანქეს. ბევრი მათგანი თავის კლასობრივ მტრად მხოლოდ მემამულეებს სახავს და არა სავახშო ბურჟუაზიის წარმომადგენლებს. ამის შესახებ მარქსი წერს:

– თავის უკანასკნელ რომანში «გლეხები» ბალზაკი, საერთოდ შესანიშნავი რეალურ ურთიერთობათა ღრმა გაგებით, ნათლად გამოსახავს, თუ როგორ მუქთად უსრულებს ღარიბი გლეხი თავის მევახშეს ყოველგვარ სამუშაოს, რათა შეინარჩუნოს მისი კეთილგანწყობა და ამასთანავე ფიქრობს, რომ თვითონ არაფერს აძლევს, რადგან მისთვის საკუთარი შრომა არავითარ ხარჯს არ მოითხოვს...

გლეხი არამცთუ ეგუება მევახშეს, არამედ პატივისცემითაც ეპყრობა მას. ამიტომაც, რომ მასში ბალზაკი პოტენციურ ბურჟუებს ხედავს.

უფრო გვიან იწყება შედარებით სწორი ანალიზი. ფურშონი («გლეხები») მართებულად ამბობს, რომ მხოლოდ ერთეულები მდიდრდებიან და ისიც ასეულებისა და ათასეულების ხარჯზე. ფურშონისა და მემამულე მონკორნეს დაპირისპირებაში სჩანს გლეხობის კლასობრივი შეგნების ზრდა. ამიტომაც, რომ ფურშონის სიტყვებში ისმის მუქარა, მას არ ემინია დაპატიმრების. «ციხეში უკეთ ვიცხოვრებ, ვიდრე ახლა, – ამბობს იგი, – ჩვენი რისხვა მაღლდება მუხაზე მაღლა; მუხის ხისგან კი სახრჩობელები კეთდება».

ამ რომანზე ბალზაკი უფრო დიდხანს მუშაობდა, ვიდრე სხვა რომელიმე ნაწარმოებზე, ემინოდა კიდევ, ვაი, თუ მისი დამთავრება ვერ მოვასწრო, მაგრამ ეს არ გამართლდა. მან დაასრულა თავისი ეს შესანიშნავი ნაწარმოებთაგანიც, რაც დიდი მწერლის გედის სიმღერად იქცა.

ასეთია ბალზაკის შემოქმედების საერთო ტენდენცია.

* * *

რა მნიშვნელობაც უნდა ჰქონდეს ბალზაკის ადრინდელ ნაწარმოებთა მრავალ ტომს, განსაკუთრებით «ქორწინების ფიზიოლოგიასა» და «შუანებს», რომელსაც პირველად მოაწერა თავისი ნამდვილი სახელი და გვარი, პროზის ნამდვილი დიდოსტატი მაინც «შაგრენის ტყავში» ჩნდება. ეს რომანი მან 1831 წელს დაწერა და, თუ ორმოციოდე ტომის გამოქვეყნების შემდეგ შეიძლება მწერალზე ასეთი გამოთქმა იხმაროს კაცმა, ერთბაშად დაიპყრო ლიტერატურული საფრანგეთი. საყურადღებოა, რომ ბალზაკის ამ ჭეშმარიტ შედეგს, რაც თავისებურად ეხმაურება ფაუსტურ თემას, ერთი პირველთაგანი დიდი გოეთე გამოეხმაურა. 1831 წლის 11 ოქტომბერს რომერთან საუბარში მან განაცხადა:

– მე წავიკითხე «შაგრენის ტყავის» გაგრძელება. ეს არის უახლესი სახის ბრწყინვალე ნაწარმოები, რომელსაც ახასიათებს დიდი ძალა და გემოვნება, რაც თითქოს შეუძლებელსა და მტანჯველურს შორის მოქმედებს. ავტორი იყენებს სასწაულის დიად ხელოვნებას და აქცევს მას სრულიად საოცარი განწყობილებებისა და თავგადასავლების გამოხატვის საშუალებად. ამ წიგნზე ბევრი რამ კარგის თქმა შეიძლება...

იმავე წლის 17 ნოემბერს გოეთე «შაგრენის ტყავის» შესახებ წერდა, ეს არის «ბრწყინვალე გონების შრომის ნაყოფი».

არც ისეა საქმე, შტეფან ცვაიგი რომ წერს, ბალზაკს გოეთეს ამ გულთბილ სიტყვებს, ალბათ, რომელიმე ჰერცოგის ასულის წერილი ან მდიდარი გამომცემლის თამასუქი ერჩინაო. ჩვენ არ ვიცით, გოეთეს ამ სიტყვებმა საერთოდ მიაღწია თუ არა ბალზაკის ყურამდე, და თუ ეს ასე იყო, იგი დიდად ნასიამოვნები დარჩებოდა, მით უმეტეს, რომ მოგეხსენებათ, «შაგრენის ტყავი» ფაუსტურ თემაზეა დაწერილი. ამ ნაწარმოების მთავარი იდეა ძველთაძველი, მაგრამ მაინც ყოველთვის ახალი დაპირისპირებაა სურვილსა და შესაძლებლობას შორის. ბალზაკი წერს:

– ადამიანს ასუსტებს ორი ინსტინქტური მოქმედება, რითაც იშრიტება და შრება ჩვენი ცხოვრების წყარო. ორი ზმნა გამოხატავს სიკვდილის ამ ორი მიზეზის ყველა ფორმას: «მსურს» და «შემიძლია». სურვილი გვწვავს, შესაძლებლობა – გვსპობს.

ეს ორი «შინაგანი ინსტინქტი» აწვალებს «შაგრენის ტყავის» გმირს რაფაელ დე ვალენტენს, რომლის ცხოვრებასა (ანტიკვართან შეხვედრამდე) და სულიერ წუხილში თვითონ ბალზაკის სიჭაბუკის პერიოდის განცდებს ვხედავთ. აქ ერთბაშად ამოხეთქა ახალგაზრდა მწერლის გულში წლების მანძილზე დაგროვილმა ბოლმამ. ამ ნაწარმოებიდანვე იქცევა ბალზაკი თავისი ეპოქის მემკვიდრედ. მისი ერთ-ერთი გმირი ამბობს:

– მშვენიერია იმ ადამიანის ცხოვრება, რომელსაც შეუძლია მთელი სინამდვილე ასახოს თავის აზროვნებაში. ეს იწვევს ბედნიერებას და განაცდევინებს ადამიანებს მიწიერი ჭუჭყისაგან განწმენდილ იდეალურ სიამოვნებას...

ისიც შეიძლება ითქვას, რომ იმ «სირცხვილის წლების» ჭაობიდან ამოსულმა ბალზაკმა ამგვარი «იდეალური სიამოვნება» პირველად თავისი «შაგრენის ტყავით» განიცადა. ადრე რაფაელიც ბალზაკით «დროის სიამოვნებათა გარეშე ცხოვრობდა». იგი გატაცებული იყო მხოლოდ ცოდნის ძიებით, ამაღლებული იდეებით, წერდა ტრაქტატს ნებისყოფის თეორიის შესახებ, სადაც ამტკიცებდა, რომ ყველა ადამიანი მოვალეა დაიმორჩილოს თავისი ნება, მოახდინოს საკუთარი შინაგანი ძალების მობილიზაცია და მთელი შესაძლებლობა მიმართოს კაცობრიობის საკეთილდღეოდ, ადამიანთა ცხოვრების გარდასაქმნელად.

სულ სხვაა რაფაელი დემონური ანტიკვარისა და გრაფის მეუღლის თეოდორას ზეგავლენის შემდეგ. იგი უფრო მწვავედ განიცდის ამქვეყნიურ სიამოვნებათა მიმზიდველობას, ხედავს «ადამიანური სისულელეების ფართო ბაზარს», ხვდება ჟინისა და ოცნების უამრავ ცდუნებას, სიმდიდრეს, ფუფუნებას და «გრძნობს წარსული დროების უხერხულობას». თეოდორა უღვიძებს მას «ბურჟუაზიულ სამოთხეში» შესვლის სურვილს, ვალენტენიც ადვილად ებმევა «ეპოქის ფერხულში». მას იზიდავს მდიდრული ეტლები, სასახლეები, მეჯლისები, ფუქსავატური დროსტარება. ამგვარი ეპიკურეულ-ჰედონისტური სურვილების მაქსიმალური დაკმაყოფილებისადმი მიდრეკილება მოითხოვს სათანადო შესაძლებლობასაც, რაც განსაზღვრულია. სწორედ აქ იჩენს თავს ამ ორი იპოსტასის – სურვილისა და შესაძლებლობის ტრაგიკული კონფლიქტი. ყოველგვარი სურვილის დაკმაყოფილება მხოლოდ ოცნების სფეროში შეიძლება და არა სინამდვილეში. რადგანაც ამ დაბრკოლების გადალახვა ბუნებრივი გზით არ ხერხდება, ხდება სასწაული და მოქმედებაში ებმევა ზებუნებრივი დემონური ძალა – ანტიკვარი. სწორედ მას შეუძლია ცხოვრების სინამდვილე, მწუხარება, უნუგეშო სიყვარული, უსაზღვრო პატივმოყვარეობა და შეუსრულებლობის სევდა ოცნების სინამდვილედ აქციოს. იგი ყოველგვარ იდეას თარგმნის ოცნებად და «შინაგანი თვალით» კითხულობს წარმოსახული ცხოვრების რომანს. რაც უნდა სასოწარმვეთი იყოს სინამდვილე, წარმოსახვას შეუძლია მისი «ოცნების წარმტაც ფერებზე თარგმნა». მხოლოდ ამ გზით ძალუმს ადამიანს იყოს ყველაფრის მფლობელი, რასაც წარმოიდგენს და ისურვებს. ანტიკვარი სწორედ ამით სძლევს «გაცრუებული იმედების სიდუხჭირეს». სინამდვილეში კი მას არასოდეს არაფერი

არ სურს, რადგან იცის, რომ ადამიანის ყოველგვარი უბედურების მიზეზი მისი გადაჭარბებული სურვილებია. რაფაელის ტრაგედია იმაშია, რომ მას თავისი ოცნებების განამდვილება უნდა. ამიტომაც იღებს ანტიკვარისაგან ჯადოსნური შაგრენის ტყავს, რასაც ადამიანის ყოველგვარი სურვილის დაკმაყოფილება შეუძლია, ოღონდ მისივე სიცოცხლის ხანგრძლივობის ხარჯზე. ყოველი სურვილის შესრულება შაგრენის ტყავის თანდათან შემცირებას, ბოლოს კი გაქრობას ანუ მისი მფლობელის სიკვდილს ნიშნავს. შაგრენის ტყავით რაფაელი, მსგავსად ფაუსტისა, თავის «მეორე არსებობას» იძენს, მაგრამ, როგორც ბურჟუაზიული ეპოქის შვილი, შაგრენის თილისმას თავისი ადრინდელი მიდრეკილების, უზენაესი ცოდნის მისაღებად კი არ იყენებს, არამედ «უძღები ცხოვრების ჟინის» დასაკმაყოფილებლად. მას უნდა «საუკუნის ღირსი ღრეობა, მხიარულება, შუმშუნა ღვინოები, გამოუფხიზლებელი სიმთვრალე, აღზნებული ქალებით შემკული ღამე, ავბორცობის ბოდვა და ღრიანცელი». ამიტომაც, რომ მისი «მეორე არსებობა» სწორედ მდიდარი ბანკირის ტაიფერის სასახლეში გამართული ღრეობით იწყება. აქ თავს იყრის ბოჰემური პარიზის «უმაღლესი საზოგადოება», რომლისთვისაც გართობა ისეთივე ხელოვნებაა, როგორც პოეზია. ისინი ყველაფერს აბუჩად იგდებენ: თავისუფლებასაც და დესპოტიზმსაც, სარწმუნოებასაც და ურწმუნოებასაც. მათთვის არ არსებობს ზნეობა, სინდისი, სიკეთე, ადამიანური სიყვარული. ტაიფერის სასახლეში თავს იყრიან ბურჟუაზიულ-არისტოკრატიული საზოგადოების ნაძირალები, სიმდიდრით გაღაღებული უსაქმურები, «ცივილიზაციის ფერმკრთალი ცხოვრებით» მოღლილი ახალგაზრდები, რომელნიც ოცნებობენ დედამიწის აფეთქებაზე, ადამიანების «ჭიანჭველებისებური ბუდეების» დანგრევაზე, თვითმკვლელობაზე. ბურჟუაზიული სამყაროს ეს ეკლესიასტები ჩააგონებენ ადამიანებს, რომ ყველაფერი წარმავალია და შეურჩენელი. ყოველ მათგანს უარყოფის თავისებური მოდუსი აქვს: ერთნი გონებას ქირდავენ, მეორენი – უგონობას, ყველანი ერთად კი «პოლიტიკით გაჟღენთილ საუკუნეს». მათ საზოგადოებაში ბატონობს უკმარობის ჟინი, ვერშემძლების სევდა, მაშფოთებელი სიცარიელე, რასაც ბალზაკი «აბსტრაქციების სიცარიელეს» უწოდებს.

რაფაელ დე ვალენტენი უერთდება ამ საზოგადოებას. შაგრენის თილისმამ მასში გააღვიძა სატანა, რომელსაც სურს მთელ კაცობრიობაზე იძიოს შური. იგი გაჭირვებამ და სიხარბემ მიიყვანა «ემმაკის საკურთხეველთან». ეს კანონზომიერი იყო, რადგან რაფაელი ადრეც ოცნებობდა განუზომელ სიმდიდრეზე, უზრუნველ ცხოვრებაზე, ღამაზე ქალებზე, ყველაფერზე, რაც მას არ ჰქონდა, მაგრამ უნდოდა ჰქონოდა.

თეოდორა რაფაელის ამგვარი მიუწვდომელი სურვილების სიმბოლოს წარმოადგენს. იგი ანდამატივით იზიდავს ყველას თავისკენ, მაგრამ არავის არ აკმაყოფილებს. ვერც ვერავინ ფლობს მას, თუმცა მირაჟი კი არ არის, რეალური არსებაა, რომელსაც ესაუბრებიან, სიყვარულსა და ნდობას უმხელენ. მაგრამ ამაოდ. იგი თითქოს ყველასია და... არავისი. ისე კი თეოდორასაც უნდა სიყვარულის ყველა ძაფი მის გარშემო იხლართებოდეს. სადმე ერთიც რომ გაწყდეს – შეწუხდება და შეეცდება დარღვეული კავშირი აღადგინოს.

ბალზაკი ულმობელია თეოდორას მიმართ. წერს, რომ დადგება დრო და ცხოვრება შურს იძიებს მასზე: სიმბოლო განუხორციელებელი ბედნიერებისა თვით მოინდომებს ბედნიერებას, მაგრამ თავის მე-ში ვერაფერს იპოვის, გარდა სიცარიელისა. მაშინ იგი საკუთარ ბედნიერებას სხვაში დაუწყებს ძებნას – დეზებიან ოფიცრებში ან ცისფერთვალეა პოეტებში; იქნებ ღამე ვინმე ბანკირთანაც გაათენოს, რომ მის გულ-მკერდს ცხოვრების მიერ წართმეული ელვარება ნაჩუქარმა თვალ-მარგალიტებმა შემატონ. შეიძლება ოდესმე იმედის ნაპერწკალმაც გაჰკრას, ისე «როგორც ცეცხლის უკანასკნელი ისარი გადაურბენს ხოლმე დამწვარი ქაღალდის ფურცელს», მაგრამ ის უცბად ჩაქრება და უკუნეთი ცხოვრებისა უფრო აუტანელი გახდება მისთვის.

სულ სხვაა პოლინა: ილუზიებისა და ოცნებათა თეთრი დედოფალი, იდეალურის წარმოუსახველი მირაჟი. იგი ვერც გამოისახება, რადგან შეუქმნელია და უხილავი. ვისაც როგორ შეუძლია წარმოიდგინოს თავისი ოცნების თეთრი დედოფალი, ისიც ისეთი იქნება...

სურვილისა და შესაძლებლობის, რეალურისა და მირაჟის ამ დაუძლეველი წინააღმდეგობის გადალახვა რაფაელს შაგრენის ტყავის თილისმით სურს. მართალია, თავდაპირველად იგი ამბობს, ციებ-ცხელებასა და სახრჩობელებს მოვსპობო, მაგრამ შემდეგში არავითარ პოზიტიურ მიდრეკილებას არ იჩენს. ყოვლისშემძლეობის ცდუნებამ მასში მხოლოდ ბურჟუაზიული ინსტინქტები გააღვიძა. იგი ზვიადი მილიონერია – გარშემორტყმული მეძავი ქალებითა და მამდარი მლიქვნელებით. ბალზაკი გულმოდგინედ ხატავს ბურჟუაზიული საზოგადოების მანკიერ მხარეებს, ყოველგვარი ადამიანურის ფეხქვეშ გათელვას, ნამდვილად ფაუსტურის თავის წინააღმდეგობად ქცევას, დაკნინებასა და გადაგვარებას. აქ, ამ საზოგადოებაში ლაყბობენ «ჭეშმარიტების ლიკვიდაციის» შესახებ, ამტკიცებენ, რომ სამართალი უფრო სახიფათოა, ვიდრე ქურდობა; საზოგადოებრივი აზრი მეძავ ქალზე უფრო «გარყვნილი არსებაა» და სხვა ამგვარი. ისინი

აბუჩად იგდებენ საყოველთაო კეთილდღეობას და ხალხის ინტერესებისათვის ზრუნვის იდეას. მათ არ სწამთ მომავალი:

– ფიქრობთ თუ არა მომავალზე? – ეკითხება რომანის ერთი გმირი მეორეს.

– მომავალზე? – უპასუხებს იგი, – რას უწოდებთ მომავალს? რად ვიფიქრებ ისეთ რამეზე, რაც ჯერ კიდევ არ არსებობს?! მე არასოდეს არ ვიცქირები არც ჩემს წინ და არც ჩემს უკან. განა საკმარისი არ არის, რომ დღევანდელ დღეზე ვფიქრობ?!

მათი დღევანდელი დღე კი ჭაობია, «ცხოვრების ტკბილი საზიზღროება», მოჩვენებითი ყოვლისშემძლეობის უსასოო ამაოება. რაფაელიც განიცდის ამ «საბედისწერო ყოვლისშემძლეობის» ტრაგედიას. თილისმას ყოველგვარი შესაძლებლობა მოაქვს მისთვის, მაგრამ არა სიხარული; პირიქით, უკიდურესი მელანქოლია იპყრობს რაფაელის სულს. მას უცნაური გამოხედვა აქვს – გამოხედვა უძლური ადამიანისა, ან მიჯაჭვული პრომეთესი, ან კიდევ ტახტიდან ჩამოგდებული ნაპოლეონისა – დამპყრობელისა და განწირულის გამოხედვა, ისეთივე, როგორიც ყოვლისშემძლე ფაუსტს ჰქონდა, როცა მისი ცხოვრება საბედისწერო 24 წელს მიუახლოვდა. შაგრენის ტყავიც ხომ ამ ეშმაკის მიერ ნაბოძები დროის სიმბოლოა. რაფაელს სტანჯავს შიში თილისმა ტყავის წინაშე. ცდილობს არაფერი ისურვოს, რადგან ყოველი სურვილის შესრულება კუმშავს შაგრენის ტყავს, ე. ი. ამოკლებს მის სიცოცხლეს, ერთადერთი შემთხვევა, როცა ეს არ ხდება, პოლინას სიყვარულის სურვილია. რაფაელმა ისურვა – მინდა პოლინას ვუყვარდეთ, მაგრამ შაგრენი არ შეიკუმშა, რადგან ეს სურვილი უკვე განხორციელებული იყო: პოლინას იგი ისედაც უყვარდა. ამით გახარებულ რაფაელს ჰგონია, რომ ეშმაკთან ხელშეკრულება დარღვეულია, იგი თავისუფალია, ამიტომაც იქორწინებს პოლინასთან, შაგრენის ტყავს კი ჭაში აგდებს; თუმცა ადამიანი თავის ბედისწერას სად გაექცევა! მეორე დღეს მეზაღმე უკანვე მოუტანა მოახლოებული სიკვდილის ეს ტრაგიკული ნიშანი. რაფელი მიმართავს მეცნიერებს, ცდილობს შეკუმშული ტყავი გააფართოვოს, მაგრამ ამაოდ. იგი რწმუნდება, რომ «არსებობს უფსკრული, რომელსაც თვით სიყვარულიც ვერ გადალახავს».

სულ სხვაგვარად ფიქრობს პოლინა. მისთვის დღეთა სიმრავლეს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, არც უაზრო ხანგრძლივობას დროში. «თუ ერთ ღამეში, ერთ საათში, სიმშვიდით და სიყვარულით აღსავსე ცხოვრებას ამოვწურავთ, – ღიმილით ამბობს იგი, – მაშინ მოვკვდეთ ახალგაზრდები და წავიდეთ ცაში ყვავილებით სავსე ხელებით». უკვე აღარც რაფაელს შეუძლია «საკუთარი არსებობის ტვირთის ზიდვა»; იგი განძარცვულია ყოველგვარი სურვილისაგან, რადგან იცის, რომ მისი შესრულება სიცოცხლის ფასი ღირს,

რომ ისიც ადამიანის წარმავალი ბედის თანაზიარია და... ზედ აკვდება თავის უკანასკნელ სურვილს.

ეს ბუნებრივი დასასრულია დიდი რეალისტი მწერლის ნაწარმოებისათვის, რომელიც საზოგადოების პოზიტიური იდეებისაგან გამოთიშული ინდივიდუალისტის სულიერ ტრაგედიას ხატავს.

* * *

ბალზაკმდე რომანის ცენტრში, როგორც წესი, სიყვარულის თემა იყო დაყენებული. ბალზაკმა უფრო ფართო სოციალურ-საზოგადოებრივი პრობლემები წამოსწია წინა პლანზე, განსაკუთრებული ყურადღება კი ფინანსიური ოლიგარქიის პერიოდისათვის დამახასიათებელ საკითხებს დაუთმო. ფული და მომხვეჭელობა იქცა მისი საუკეთესო რომანების მთავარ თემად. ბალზაკის თითქმის ყველა ძირითადი რომანის გმირები იტანჯებიან ფულის უქონლობით ან უფრო მეტის მოხვეჭის სურვილით. ამ მხრივ, აღსანიშნავია მისი ბრწყინვალე რომანები – «ეჟენი გრანდე» და «მამა გორიო». როგორც კრიტიკა მიუთითებს, პირველი ეხმაურება მოლიერის «ძუნწს», ხოლო მეორე – შექსპირის «მეფე ლირს». ბევრი სხვა რომანისაგან განსხვავებით, ბალზაკს «ეჟენი გრანდეს» მოქმედება მეტროპოლიიდან პროვინციაში აქვს გადატანილი. იგი ფიქრობს, რომ რომანისტისათვის საინტერესო ტიპები მოიძებნებიან არა მარტო პარიზში, არამედ პერიფერიებშიც. ფიზიკურად ისინი უფრო ძლიერნი არიან, გარეგნულად მშვიდნი და უდარდელნი, თუმცა მათი შინაგანი ცხოვრება აფორიქებულია ძლიერი ვნებებით. პროვინციელ ქალიშვილს ეჟენი გრანდესაც აქვს თავისი რთული შინაგანი სამყარო. მარტოობის სევდა, გაუზიარებელი სიყვარული, ბუნდოვანი მოლოდინი, სულიერი სიფაქიზე – ყოველივე ეს სრულიად გაუგებარია მისი მამის ფელიქს გრანდესათვის, რომლისთვისაც ამქვეყანდ არ არსებობს არაფერი, რაც ფულადი ღირებულებით არ გამოიხატებოდეს. ფულია მისთვის ყველაფერი, შვილიც, ოჯახიც, საზოგადოებაც და, ვინ იცის, იქნებ უზენაესი ძალაც. ფელიქს გრანდე თავისი დროის შვილია, კაპიტალისტური წყობილების აღმავლობისა და განმტკიცების პერიოდის წარმომადგენელი.

ერთ დროს პატიოსანი მშრომელი, ყველასაგან პატივცემული ფელიქს გრანდე გაიტაცა გამდიდრების ჟინმა, ხელი მიჰყო მიწებით სპეკულაციას და რამდენიმე ხანში, მართლაც, დიდძალი კაპიტალი დააგროვა. თვითონ კი წარმოუდგენლად ძუნწი გახდა, ასკეტურ ცხოვრებას ეწევა, ქალიშვილსაც აშიშვლებს, ცოლი კი სიკვდილის პირამდე

მიჰყავს – ოღონდ კიდევ რამე იგდოს ხელთ, დაგროვილ კაპიტალს ახალი მიუმატოს. ამასთანავე, კაპიტალის დაგროვებაა და არა მოხმარება მისი მიზანი. გობსეკივით ისიც დღენიადაგ თვლის სარდაფის სეიფებში ჩაკეტილ ოქროებს. თვალეზშიც სიხარულის ნაპერწკალი მაშინ გაჰკრავს, როცა ოქროს ლუიდორს ხედავს. უნდა ყველაფერი მისი იყოს. ეს მასში მტაცებელი ცხოველის ინსტინქტებს აღვივებს. ბოლოს კი, უკვე სიკვდილის პირას მისული, წაეტანება ოქროს ჯვარს, რომელსაც სულის მოძღვარი მიუტანს ტუჩებთან საზიარებლად. თვით ჯვარცმის ნიშანიც, უწინარეს ყოვლისა, ოქროა მისთვის, სხვა არაფერი.

გამდიდრების მირაჟს მისდევს ექენის ტრფიალი შარლიც საფრანგეთიდან ინდოეთში. მომხვეჭელობის ხარბი წყურვილი აიძულებს მას დაივიწყოს ექენი გრანდე, რომელმაც თავის დროზე ხელი გაუშარტა, რისთვისაც მუნწი მამის რისხვა დაიმსახურა.

ასე არღვევს ადამიანთა შორის ნორმალურ ურთიერთობებს ფულის ვითომდა «ყოვლისშემძლეობისადმი» დამორჩილება.

რამდენიმე სხვა ასპექტში, მაგრამ იგივე თემაა განვითარებული ბალზაკის «მამა გორიოში». თუ «ექენი გრანდე» პროვინციული ქალაქის ბურჟუაზიის საოჯახო დრამაა, აქ თხრობის ფარგლები უფრო გაფართოებულია, მოქმედებაც დედაქალაქშია გადატანილი, რაც ავტორს საშუალებას აძლევს ბურჟუაზიული საზოგადოების უფრო ვრცელი პანორამა გაშალოს. მართალია, ძირითადად აქაც გორიოს ოჯახის რღვევაა გადმოცემული, მაგრამ პარალელურად თხრობა გადატანილია ქ-ნ ვოკეს პანსიონში, სადაც საზოგადოების თითქმის ყველა ფენის წარმომადგენელია გამოყვანილი. გრანდე და გორიო სრულიად განსხვავებული სახეებია. მამა გორიო უფრო ადამიანურია, ოჯახის მოყვარული. მან «ხელსაყრელად» მიათხოვა თავისი ქალიშვილები – ერთი გრაფ რესტოს, მეორე – ბანკირ ნუსინჟენს; თითქმის მთელი ქონებაც მათ გაუყო, მაგრამ სიმდიდრის მოხვეჭით გატაცებულმა ქალიშვილებმა, ისევე როგორც შექსპირის რეგინამ და გონერელიმ, დაჰკარგეს მამისადმი სიყვარული, პატივისცემა და ამასთან ერთად საკუთარი ადამიანური სახეც. ისინი აბუჩად იგდებენ მამას, არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ მას, მაშინაც კი, როცა გორიო სასიკვდილო სარეცელზეა მიჯაჭვული. შვილები მომაკვდავ მამასაც არ ნახულობენ, არც მის დასაფლავებას ესწრებიან, რადგან სწორედ იმ დღეს არიან მიწვეულნი რომელიღაც მეჯლისზე. მათი ზნეობრივი გადაგვარება იქამდე მიდის, რომ ორიოდ კურცხალი ცრემლის გადმოგდებასაც ერიდებიან, ვაითუ სახის კანი გაგვიფუჭდესო.

ასეთია ბურჟუაზიული ეპოქის გორიოსებური ტრაგედია. ბალზაკი აფართოებს ამ თემას და მამა გორიოს ოჯახის რღვევაში მთელი ბურჟუაზიული საზოგადოების კატასტროფული დაცემის ნიშნებს ხედავს. იგი მამა გორიოს პირით ამბობს, თუ ოჯახი დაირღვა, შვილებმა მამების სიყვარული და საერთოდ, მამობის კეთილისმყოფელი ძალა დაკარგეს, საზოგადოება დაინგრევა და ყველაფერი დაიღუპებაო. სხვები კი სულ სხვაგვარად ფიქრობენ. ისინი ჩაბმული არიან განცხრომით ცხოვრების ფერხულში, ყველა ცდილობს, რაც შეიძლება მაღლა აიწიოს ბურჟუაზიულ-არისტოკრატიული იერარქიის კიბეზე. ყოველივე ეს, ბალზაკის აზრით, საფრანგეთის რევოლუციის მიერ გამოწვეული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიური ძვრების შედეგია. იქ, იმ არეულობაში, იწყება როგორც ფელიქს გრანდეს, ისე მამა გორიოს გამდიდრების ისტორია. გრანდეს მსგავსად გორიოც პატიოსანი მშრომელი იყო, მერე ისიც აჰყვა ქვეყნის ბრუნვას და სპეკულაციის გზით მილიონები დააგროვა. შვილებსაც უკვე ის მილიონები უყვართ და არა მათი მომხვეჭი. ამიტომაც ადარებს ბალზაკი თავის გორიოს ქრისტეს, რომელიც ჯვარს ეცვა მოყვასისადმი სიყვარულისათვის. თვითონ გორიო მხოლოდ სიკვდილის წინ მიხვდა, რომ ბურჟუაზიულ სამყაროში სიყვარულის საფუძველიც ანგარებაა. იგი ამბობს:

– თუ ღარიბი უყვართ, ეს არის ნამდვილი სიყვარული თავისთავად, მდიდარში კი მხოლოდ მის ქონებას სცემენ პატივს.

რომანში მამა გორიოსა და მისი ოჯახის დრამის პარალელურად ვითარდება რასტინიაკ-ვოტრენის ხაზი. ბალზაკი აქ ქმნის პროვინციიდან დედაქალაქში ბედის საძიებლად მოსული ჯერაც გაურყვნიელი ახალგაზრდის – რასტინიაკის რაფაელ დე ვალენტენისებურ სახეს. რასტინიაკი, ბრანდესის აზრით, საუკეთესოა ამგვარ სახეთა მრავალრიცხოვან გალერეაში. იგი ისეა შერწყმული ბედისმადიებელთა პანორამას, რომ უკვე არც ისე ადვილი გასარკვევია, «ადამიანური კომედიის» მიხედვით სად იწყება და თავდება მისი თავგადასავალი. მე მგონი, იგი ჯერ თვითონ ახალგაზრდა ბალზაკში იწყება, როცა ეს მეოცნებე მწერალი ცდილობდა საკუთარი შრომით მოეპოვებინა კუთვნილი ადგილი საზოგადოებაში. შემდეგ იგი გაგრძელდა რაფაელ დე ვალენტენში. ჯერ მასაც პატიოსანი შრომით უნდა გზის გაკაფვა, გატაცებულია ათასგვარი იმედებით, შემოქმედებითი გეგმებით, საზოგადოებაზე კეთილისმყოფელი ზეგავლენის სურვილით, მაგრამ ისიც იმავე კაპიტალისტური ურთიერთობისა და ფინანსიური ოლიგარქიის ატმოსფეროში მოქმედებს, როგორც თვითონ ბალზაკი და მისი რაფაელი. ამიტომ მასაც გაუჩნდება ანტიკვარის მსგავსი საკუთარი სულიერი დემონი. ეს არის კატორღელი

ვოტრენი, რომელიც დამღუპველ ზეგავლენას ახდენს რასტინიაკის მსოფლმხედველობასა და ცხოვრების მანერაზე. ვოტრენს უკვე გავლილი აქვს ის გზა, რაზედაც რასტინიაკი დგას. ოდესღაც ისიც იყო გატაცებული ამაღლებული იდეებით, მაგრამ ცხოვრებამ დაარწმუნა, რომ «ყოველივე ეს ამაოა». ბურჟუაზიულ საზოგადოებას თავისი კანონები აქვს. აქ მატერიალურ კეთილდღეობას რომ მიაღწიო, უნდა ჩაება მარცვა-გლეჯაში და, თუ ძლიერი მკლავები და მაგარი ყბები გაქვს, შეიძლება კიდევაც გაიკაფო გზა; ოღონდ უნდა იცოდე, როგორ იცრუო, მოატყუო, დაუთმო, ელაქუცო და იფორთხო იმათ წინ, ვინც თავის დროზე ასევე ცრუობდა, ატყუებდა, უთმობდა, ელაქუცებოდა და დაფორთხავდა ძლიერთა ამა ქვეყნისათა წინაშე.

ვოტრენიც ასე ამზადებს საბრძოლველად თავის ახალბედა მეგობარს რასტინიაკს და არა მარტო ვოტრენი, არამედ «ბურჟუაზიულ-არისტოკრატიული ელიტას» სხვა თვალსაჩინო წარმომადგენელიც ქ-ნი ბოსეანი ასე მოძღვრავს მას:

– რაც მეტად მიეცემით ცივ ანგარიშიანობას, მით უფრო შორს წახვალთ. ქალებს და კაცებს ისე უყურებთ, როგორც ფოსტის ჯახრაკა ცხენებს, რომელთაც თქვენ უახლოეს სადგურამდე იყენებთ... იმასაც ნახავთ, რომ ჩვენი საზოგადოება ჩერჩეტებისა და არამზადებისაგან შედგება... ან ზარბაზნის ტყვიასავით უნდა გაიკვლიოთ გზა ამ ბრბოში, ან ჭირის ბაცილასავით შეძვრეთ მასში. პატიოსნებას არავითარი სარგებლობა არ მოაქვს...

ვოტრენიც ამ გზაზე უბიძგებს რასტინიაკს. მას ეზიზღება ამგვარი საზოგადოება, მაგრამ არ უარყოფს. მისი აზრით, საზოგადოება ყოველთვის ასეთი იყო და მორალისტებს არაფერი შეუცვლიათ. ეს შეუძლებელიცაა. კაპიტალისტური წყობილების მანკიერება და სიმახინჯე კანონზომიერია. ადამიანი უნდა შეეგუოს მას. მართალია, ცხოვრება ჯოჯოხეთია, მაგრამ უნდა როგორმე კომფორტაბელურად მოეწყო მასში. ვოტრენი ამიტომაც ოცნებობს ამერიკაზე. მისი აზრით, იქ ძალაუფლების მოპოვებისა და გამდიდრების უსაზღვრო საშუალებებია, რადგან «ზანგებს შეგიძლია მოექცე ისე, როგორც მოგესურვება».

რასტინიაკი ლაკმუსის ქაღალდით იჟღინთება ამგვარი შეგონებებით და თვითონაც იცვლის ფერს. მართალია, გორიოს საფლავთან იგი წარმოთქვამს პათეტიკურ სიტყვებს – სიმათლისათვის ერთად ვიბრძოლებთო, მაგრამ მისი ბიოგრაფიის მომდევნო მონაკვეთი სრულიად არ ადასტურებს ამ სიტყვების გულწრფელობას. მისი თავგადასავალი ბალზაკის ბევრ სხვა რომანში გრძელდება («საბანკო სახლი ნუსინჟენი», «დაკარგული ილუზიები», «კურტიზანი ქალების ბრწყინვალეობა და სიღატაკე» და სხვ.),

სადაც ცინიკოსი ვოტრენის ერთგულ მოწაფედ გვევლინება. «დაკარგულ ილუზიებში» უკვე ახალი რასტინიაკიც ჩნდება – ლუსიენი, რომელიც თავის წინამორბედების მსგავსად პროვინციიდან მოდის დედაქალაქში და, რაკი მის ჰედონისტურ მიდრეკილებებს პატიოსანი შრომა ვერ აკმაყოფილებს, ისიც ჩაებმევა ბურჟუაზიული ცხოვრების ორომტრიალში.

ვალეზიტა და ჯარიმებით სულშეხუთულმა ბალზაკმა ეს ბრწყინვალე ნაწარმოები სულ რაღაც ოც დღეში დაამთავრა; ცვაიგი წერს:

– ფულადი ჯარიმის ჯიბრზე ელვის სისწრაფით დაწერილი ეს თხზულება იქცევა ბალზაკის ცენტრალურ ნაწარმოებად. გეგონებათ, თვითონ ბალზაკმა მათრახის უწყალო ცემით გამოდევნაო ყოვლივე, რაც კი მის შინაგან არსებაში იმალებოდა...

«დაკარგული ილუზიები», მართლაც, მთელი საუკუნის სურათია, ხოლო ლუსიენში თვითონ ბალზაკის შინაგანი საფრთხეა ხორცშესხმული. ლუსიენის მთავარი სამოქმედო ასპარეზია პრესა, ჟურნალისტების ის წრე, რომელსაც ძალიან კარგად იცნობდა თვითონ ბალზაკი. იგი არ იყო განებივრებული პრესის ყურადღებით, პირიქით, დასცინოდნენ, კარიკატურებს ათავსებდნენ, ავცია იგავებს უგონებდნენ და საერთოდ არ ცნობდნენ, როგორც ეპოქის დიდ მწერალს. ბალზაკმა მათ პროექტორივით მიანათა თავისი ყოვლისმომნუსხველი მხერა და ისინიც ხოჭოებივით აწრიალდნენ. ზოგმა ბალზაკის გმირების თავგადასავალში თავისი ბიოგრაფია შეიცნო და გაცოფდა. საერთო ატმოსფეროც ცნობილი იყო მათთვის: ფული, როგორც საზოგადოებრივი ინტერესების მამოძრავებელი ძალა, ნიჭის, სახელის, დიდების წყარო. აქ ყველაფერი იყიდება: სინდისი, პატიოსნება, სიყვარული, ხელოვნებისა და ლიტერატურის ნაწარმოებებისადმი პატივისცემა. სადაც ფული ტრიალებს, იქ ავი კარგად საღდება, უნიჭო ნაწარმოებს გენიალურს უწოდებენ, ლამაზი მსახიობის ულაზათო თამაშს – მომხიბვლელსა და აღტაცებაში მომყვანს.

ლუსიენიც ასე იქცევა; იგი ჯერ ღარიბი სტუდენტების წრეში მოხვდება მომავალ პოეტებთან, ექიმებთან, ფილოსოფოსებთან. ყველა მათგანი გატაცებულია რაღაც «მარადიული იდეებით». ისინი უარყოფენ საყოველღეო წარმატებებს და «ამაყი მოთმინებით» ემზადებიან დიდი საქმეებისთვის. ლუსიენი არ მიჰყვება მათ გზას. იგი უფრო იოლ წარმატებებს ირჩევს. ნამდვილ პოეზიას თავს ანებებს და კალმით მოვაჭრე ჟურნალისტი ხდება. მისი სახით ბალზაკი ამხელს საზოგადოებრივი აზრის მთელ სიყალბეს, თეატრების, პარიზის ლიტერატურის, საერთოდ არსებული სინამდვილის მთელ სისტემას, მერყევ ქვეყანას, სადაც ადამიანები გარეგნულად ერთიმეორეს

ეყრდნობიან, იმავე დროს კი ზურგს უკან ერთმანეთს სამარეს უთხრიან. ლუსიენიც ასეთია, მას არავითარი პრინციპი არ გააჩნია – აქებს იმას, რაც იცის, რომ საზიზღარია, აგინებს – რითაც აღტაცებულია. არც თვითონ თაკილობს პორნოგრაფიული ლექსების წერას, უნდა ფული მიიღოს, საყვარელი ქალი დაასაფლავოს და ყოველგვარი ილუზიებისაგან გაძარცვული დაუბრუნდეს თავის პროვინციას.

ამრიგად, «ეჟენი გრანდეს» საოჯახო დრამა დიდ საზოგადოებრივ კონფლიქტებში გადაიზარდა და თვით კაპიტალისტური წყობილების საფუძვლებს შეეხო...

* * *

ეს ტენდენციაც თანდათან ძლიერდება ბალზაკის შემოქმედებაში. ფართოვდება მისი მსოფლმხედველობრივი დიაპაზონიც. 1836 წელს იგი შევარდა თავისი დის, ლაურას ბინაში და პათეტიკურად წამოიძახა:

– მომილოცეთ, ბავშვებო, მე ვდგები გენიოსობის გზაზე!

საქმე ის არის, რომ ბალზაკს სრულიად შემთხვევით მოუვიდა აზრი, – ყველაფერი, რაც კი რამე კარგი დაწერა ან მომავალში დაწერდა, ერთ მთლიან ციკლად გაეერთიანებინა საერთო სათაურით: «ადამიანური კომედია», რომელშიც შევიდოდა 1834-1837 წლებში გამოცემული «XIX საუკუნის ზნეობათა ეტიუდების» 14 ტომი, დაყოფილი სამ ციკლად: 1. კერძო ცხოვრების სცენები; 2. პროვინციული ცხოვრების სცენები; 3. პარიზის ცხოვრების სცენები. თვით ბალზაკის განმარტებით, «კერძო ცხოვრების სცენები» ასახავენ ბავშვობისა და ახალგაზრდობის ასაკს, ამ ასაკში დაშვებულ შეცდომებს, ხოლო «პროვინციული ცხოვრების სცენები» – ვნებათა ღელვის ასაკს, ანგარიშის, ინტერესისა და პატივმოყვარეობის წლებს. ბოლოს, «პარიზის ცხოვრების სცენები» გვიხატავენ მიდრეკილებებისა და მანკიერების სურათს, მთელი აღვირახსნილობით, რაც დიდი ქალაქის ცხოვრებისათვის საერთოდ დამახასიათებელია – რადგან აქ სიკეთე და ბოროტება პირისპირ ხვდებიან ერთმანეთს მთელი თავიანთი უკიდურესი ძლიერებით...

«ადამიანური კომედია» უკვე შეიცავდა ამ სამ ციკლს და გაგრძელდებოდა ახალ რომანებში, სადაც აისახებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების არა ცალკეული მომენტები, არამედ საფრანგეთის რევოლუციით გამოწვეული ძვრები – ფეოდალიზმის რღვევა და კაპიტალისტური წყობილების განმტკიცება, ცხადია, იმ ტენდენციების ჩვენებით, რაც მომავალში შექმნიდა ახალ სოციალურ ფორმაციას. ეს იქნებოდა 144 რომანის ერთი

მთლიანი სერია, რაც, თავის მხრივ, ისევე სამ ციკლად დაიყოფოდა: 1. ზნეობათა ეტიუდები; 2. ფილოსოფიური ეტიუდები; 3. ანალიტიკური ეტიუდები.

ეს მართლაც გრანდიოზული გეგმაა. ბალზაკი დარწმუნებულია, რომ «ადამიანური კომედიით» იგი მთელ მსოფლიოს დაიპყრობს. წერს კიდევ:

– მე გავხდები ევროპის სულიერი მბრძანებელი... მე თავზე გადავაბიჯებ ყველას, ვისაც სურდა ჩემთვის ხელები შეეკრა და ჩემი წინსვლა შეეჩერებინა...

ცხადია, ეს ძლიერ მაგრადაა მოქმედი, მაგრამ ბალზაკს მხოლოდ ქადილი როდი სჩვეოდა. პირიქით, «ადამიანური კომედიის» წინასიტყვაობაში მან იპოვა ოქროს შუალედი ქმნილების სიდიადესა და მწერლის თავმდაბლობას შორის. ამასთანავე, იგი მტკიცედ იყო დარწმუნებული თავის გადაწყვეტილებაში – «შექმნას სრულყოფილი ისტორია, რომლის ყოველი თავი რომანი იქნება, ხოლო ყოველი რომანი – მთელი ეპოქა». ისევე, როგორც «ღვთაებრივ კომედიაში» დანტემ მოგვცა შუა საუკუნეების კომპლექსურ-განზოგადებული სურათი, ბალზაკი ფიქრობდა «ადამიანური კომედიითა» და მასში გამოყვანილი ორი-სამი ათასი გმირით დაეხატა მისი თანამედროვეობის ვრცელი და ყოვლისმომცველი პანორამა. ამიტომ არის, რომ იგი ირონიულად უყურებს «ფაქტების უსულგულო გროვას» – ისტორიას მიაჩნია, რომ ისტორიკოსებს ავიწყდებათ «ზნეობათა ისტორია» და თვითონ ცდილობს ამ ხარვეზის შევსებას. იგი წერს:

– რომ შექმნა, საჭიროა მხოლოდ შეისწავლო. მემატიაწეა თვით საფრანგეთის საზოგადოება, მე კი მხოლოდ მისი მდივანი. როცა ვადგენდი მანკიერებისა და სიკეთის ნუსხას, საზოგადოების უმნიშვნელოვანეს თვისებებს ვირჩევდი, მრავალრიცხოვანი მსგავსი ხასიათების შეერთებით ვხატავდი ტიპებს; ამით მინდოდა დამეწერა ის ისტორია, რასაც მრავალი ისტორიკოსი ივიწყებს ხოლმე: ზნეობათა ისტორია.

ამიტომ არის, რომ იგი თავისუფლდება დიდ ისტორიულ პიროვნებათა ფეტიშისაგან. მიაჩნია, რომ არა მხოლოდ გმირული ამბები იძლევა გარემოს სურათს, არამედ ცხოვრების უბრალო, ყოფითი, ზოგჯერ სრულიად ბანალური ეპიზოდები, რაც ქმნის არსებობის მთლიან ეპოსს. ამიტომ ამბობს, რომ მის «ადამიანურ კომედიაში» სიუჟეტი ეყრდნობა არა ერთი ადამიანის ბედს, არამედ «ტანჯვათა მთელ ბრბოს». ასე დამკვიდრდნენ მის რომანებში არა კეისრები, მაკედონელები და ნაპოლეონები, არამედ პარფიუმერები, ბანკირები, ბურჟუაზიული საქმოსნები, ჟურნალისტები თუ ბედის მაძიებელი ახალგაზრდები. ბრანდესი წერს, რომ ამისთვის ბალზაკმა საკუთარი ლიტერატურული სახელმწიფო შექმნა თავისი ქალაქებითა და სოფლებით, მინისტრებით,

გენერლებით, ფინანსისტებით, მრეწველებით, ვაჭრებით, გლეხებით, სასულიერო პირებით, ექიმებით, მხატვრებითა და პოეტებით. მისი გმირები მოქმედებენ ამ სახელმწიფოში, გადადიან ერთი რომანიდან მეორეში, ხვდებიან ათასგვარ სიტუაციაში და როგორც შეუძლიათ, ისე აყალიბებენ თავიანთ პიროვნებას. ყველაფერი ეს ერთსა და იმავე დროს რეალისტურად დანახული სინამდვილეცაა და მისი შემოქმედებითი ფანტაზიის ნაყოფიც. აქ მთელი საფრანგეთია, მთელი ეპოქა, საზოგადოება, ხალხი, ადამიანები, მათი ტიპიური სახეები, მოქმედნი ტიპიურ გარემოში. სოციალური კონფლიქტებიც უფრო ფართო ფონზე იშლება. უკვე ერთმანეთს უპირისპირდებიან არა ამა თუ იმ ფენისა თუ კლასის წარმომადგენლები, არამედ მთელი საზოგადოებრივი ჯგუფები. თვით «საზოგადოებაც» ახლებურად ესმის ბალზაკს. ადრე ის ერთ მთლიან მასას წარმოადგენდა, ახლა კი სოციალ-კლასობრივად და დიფერენცირებული: მდიდრები და ღარიბები, გაღატაკებული ბურჟუები და ჯერაც ძლიერი არისტოკრატები, დაპირისპირებულნი ე. წ. «ძირა ფენებთან» – პროლეტარებთან. 40-იანი წლების რომანებში ამ «ძირა ფენების» აქტივობა თანდათან იზრდება, მათი ბრძოლაც უფრო პერსპექტიული ჩანს, ბოლოს კი ისეთ მრისხანე ძალად გვევლინება, რომ წალეკვით ემუქრება საზოგადოების «ზედა ფენებს». მომავლის ძალების სწორედ ამგვარ განჭვრეტას მიიჩნევდა ფრ. ენგელსი ბალზაკის რეალიზმის უდიდეს გამარჯვებად.

ამასობაში თვით რომანების სტილიც იცვლის სახეს. მოქმედება უფრო მრავალსახოვნად ვითარდება, სიუჟეტიც უფრო დინამიკურია. ამის ნიმუშია რომანები «ცეზარ ბოროტი», «სიმკვლეტა მუზეუმი», «გლეხები», «დაკარგული ილუზიები». ამ რომანებში სინამდვილის ასახვაც უფრო ზუსტია და რეალისტური. ბალზაკი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ მხოლოდ სინამდვილეა ნამდვილი შემოქმედების წყარო. წერდა კიდევ: «ჩემს ქმნილებებში ადგილს ვერ იპოვიან მოგონილი ფაქტები, მე აღვწერ მხოლოდ იმას, რაც ყველგან ხდება». ასე რომ, არა გამოგონება, არამედ დაკვირვება, ცხოვრების ყველა ასპექტის გამოსახვა. მწერლის ყურადღებას არ უნდა გამორჩეს საზოგადოების არც ერთი ფენა, არც ერთი პროფესია, ხასიათი. მისი იდეალია მრავალსახეობა მთლიანობაში, ცალკეული რომანები, როგორც აგურები შენობის ერთიან არქიტექტურაში. ამიტომ ადრინდელ რომანებში თუ კერძო ხასიათები იყო მოცემული, «ადამიანური კომედიის» ბოლო ნაწარმოებებში უკვე მთელი საფრანგეთის მრავალპლანიანი სურათი მოჩანს. თვითონ ბალზაკი წერს:

– ჩანაფიქრის ასეთი განუზომელი მასშტაბი, რაც ერთდროულად მოიცავს საზოგადოების ისტორიას და კრიტიკას, მისი წყლულების ანალიზსა და მისი პრინციპების ახსნას, უფლებას მაძლევს, თუ არ ვცდები, მივცე სათაური, რითაც ეს გამოცემა ქვეყნდება: «ადამიანური კომედია»...

* * *

ასე იქცა ბალზაკის შემოქმედება საფრანგეთის ცხოვრების ნამდვილ მატთანედ. ფრ. ენგელსიც ამიტომ წერდა მ. ჰარკნესს, რომ ბალზაკის ნაწერებიდან თვით ეკონომიური დეტალების მხრივ მან უფრო მეტი გაიგო, ვიდრე იმავე პერიოდის ყველა პროფესიონალი ისტორიკოსის, ეკონომისტისა და სტატისტიკოსის წიგნებიდან.

ასეც იყო.

ყველაფერი, რასაც კი ბალზაკი თვალს შეავლებდა, ზუსტად აისახებოდა მის რომანებში, – ქალაქების არქიტექტურული სახე, ავეჯი, ხელოვნების საგნები, გმირების ჩაცმულობა, ზნე-ჩვეულება. განსაკუთრებული სიზუსტითაა დახატული პარიზი. ბალზაკი აქ ყველაფრის ბატონ-პატრონია, ყველაფერი იცის, თვით სალონების ბუდუარებში გახმაურებული ჭორებიც კი. მას დაკვირვების გენიალური უნარი აქვს. ამბობენ, წიგნს რომ გადაშლიდა, 7-8 სტრიქონს ერთბაშად კითხულობდაო. ასევე ერთბაშად ასახავდა იგი თავისი ცნობიერების ეკრანზე ყველაფერს, რასაც კი თვალს მოჰკრავდა. ეს კი მხოლოდ დაკვირვება კი არა, ნათელმხილველობაა. მას ყველაფერი აინტერესებს. ხან ვიღაცეებს აეკიდება ქუჩაში, რომ მათ საუბარს მოკრას ყური, ხან აბრებს კითხულობს, რომ საინტერესო სახელსა და გვარს მიაგნოს. მისი მახვილი თვალი ყველაფერს პროექტორით ანათებს, შიგ სულში იხედება, ყველა ფიქრებსა და ოცნებებს წვდება, ადამიანური ხასიათის ყველაზე ბნელ კუნჭულებში მიძვრება. ყველაფერს გრძნობს, ყნოსავს, აფასებს... ამიტომ არის, რომ ბალზაკმა ერთნაირი ძალით იცის თავისი დროის პოლიტიკა, ეკონომიკა, ფილოსოფია, ლიტერატურა და ისიც, თუ რომელი წრის მანდილოსნები თუ კურტიზანი ქალები როგორ კორსეტებს იკეთებენ, რომელ პუდრს ხმარობენ და რაზე ჭორაობენ. თუ მისი გმირი კოსტიუმს იკერავს, ბალზაკი თითქოს თვითონ იქცევა მკერავად, ზუსტად ანგარიშობს ყველაფერს, ქვითარს წერს, აფასებს, თვითონ კი საოცრად უგემოვნოდ იცვამს, – ფული რომ მოიგდო, ეტლი იყიდა, ლივრიანი ლაქია დაიქირავა და... თავისი გარდერობის შესავსებად 130 ჟილეტი შეიკერა. ეს კიდევ არაფერი, წვეულებებზე მიდიოდა საოცრად ჭრელაჭრულა კოსტიუმებით ან ოქროს

ლილებიანი ცისფერი ფრაკით. დასცინოდნენ, ჩუმად ხითხითებდნენ, მაგრამ მაინც ეტანებოდნენ ამ «ბუნაგიდან გამოვარდნილ ველურს», განსაკუთრებით ცხოვრებამოყირჭებული არისტოკრატი ქალები, მაღამ დე ბერნი თუ მარკიზების, ბარონების, გრაფებისა და ჰერცოგის მეუღლეები, დე კასტრი, დებრიუკი, გვიდობინი, დ'აბრანტესი და სხვები, ბოლოს კი უკრაინელი მემამულის ჰანსკის მეუღლე ევა.

ბალზაკი ყველაფერში უცნაური იყო – ცხოვრებაში, მუშაობაში, ადამიანებთან ურთიერთობაში. საერთოდ, როგორც წერენ, ბალზაკის ცხოვრების მატიაზე თავისი დაძაბულობით, მოქმედ პირთა და სიტუაციების ეგზოტიკით «ადამიანურ კომედიაზე» ნაკლებად მდიდარი როდია. ცხოვრების ტალღები ხან ზევით ამოატივტივებდნენ მას, ხანაც უფსკრულში შთანთქმავდნენ მას. ვენაში რომ ჩავიდა, იმპერატორის შემდეგ მეორე კაცი მეტერნიხი თავის სასახლეში ეპატიჟებოდა, პარიზში დაბრუნებული კი სადღაც მანსარდში ემალებოდა თავის მევალეებს, ან კატორღულ შრომას ეწეოდა საწერ მაგიდასთან. იქით მიმავალმა 15 ათასი ფრანკი მარტო მდიდრული ეტლით მგზავრობაში დახარჯა, უკან დასაბრუნებლად კი ქ-ნ ჰანსკას სთხოვა ერთი დუკატი, რომ საფოსტო ეტლის ბილეთი შეეძინა. ასევე იყო იტალიაში მოგზაურობისას. აქაც დედოფალი ბელჯოიზო და გრაფებისა თუ მარკიზების ქალები თავიანთ სასახლეში ეპატიჟებიან, გუბერნატორი სადილად იწვევს, ყველა მის სურვილს უყოყმანოდ ასრულებენ, ფაქსიმილიებს სთხოვენ; მაგრამ პარიზში რომ ბრუნდება, ღამის გასათევი ჭერი არ გააჩნია და ისევ კატორღიდან გამოქცეულობით ემალება მევალეებს, უნდა მეტი იმუშაოს, მეტი დაწეროს, მეტი ფული აიღოს. ამიტომ ყოველთვის ეჩქარება, სტამბიდან შინ რომ გარბის, ხალხი აქეთ-იქით აწყდება და გზას უთმობს, როგორც გალიიდან გამოქცეულ დათვს. თეოფილ გოტიე ჰყვება: ის და მისი სამი მეგობარი ბალზაკმა შინ მიიწვია. დილით ხუთმოქმედებიანი დრამა უნდა ჩავაბარო თეატრსო. სტუმრებს ეგონათ, ალბათ, დაწერილი აქვს და უნდა მოგვასმენინოსო, და მათ გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა შეიტყვეს, რომ დრამა არამც თუ დამთავრებული, საერთოდ დაწყებულიც არ იყო, ბალზაკი კი მაინც თავისას იჩემებს და ავალებს ყველა მათგანს დაწერონ თითო მოქმედება, თვითონ მეხუთეს დაწერს და დილისთვის დრამაც მზად იქნება...

ასე იყო ბალზაკი ამოვარდნილი დროის ნორმალური დინებიდან. იგი თვითონ ქმნიდა თავის დროს. მთელი პარიზი რომ იძინებდა, ბალზაკი მაშინ იწყებდა მუშაობას. ერთმანეთისაგან ვერ არჩევდა ნამდვილ ნაცნობებსა და ლიტერატურულ გმირებს. დას

ეუბნებოდა, ახლა ამასთან მივდივარ, ახლა იმასთან და თავისივე რომანის პერსონაჟებს უსახელებდა.

ერთხელ ჟიულ სანდო მას თავისი ავადმყოფი დის ამბავს უყვებოდა. ბალზაკი ერთხანს ამრეზით უსმენდა, მერე შეაწყვეტინა:

– ეს ყველაფერი კარგი, ძვირფასო მეგობარო, მაგრამ ახლა დავუბრუნდეთ სინამდვილეს. ვილაპარაკოთ ექენი გრანდეს შესახებ...

მისი სინამდვილე მის მიერვე შექმნილი ლიტერატურული სამყარო იყო – უკიდვრად, უსაზღვრო სამყარო, სადაც მოქმედებდნენ ადამიანები, საზოგადოებები, სახელმწიფოები. თითქოს მისი ზღაპრული კვერთხის ერთი აქნევით მოძრაობაში მოდის ადამიანთა ეს ლაშქარი და თავის ახალ-ახალ სახეს უჩვენებს მკითხველ კაცობრიობას. ბალზაკს ჰქონდა ილუზიის სინამდვილედ ქცევის მაგიური ძალა. თვითონაც სჯეროდა ამ «სინამდვილესი». უცებ მოიფიქრებდა, როგორ გაეშენებინა გრანდიოზული ორანჟერეა, რომელშიც ანანასებს დარგავდა და წელიწადში ოთხას ათას ფრანკს მიიღებდა. ამას ისე დაბეჯითებით ჰყვებოდა, რომ მისი მეგობრები ანანასის გასაყიდი ღუქების მოწყობას იწყებდნენ; მერე რაღაც განძზე ჰყვებოდა, თითქოს სადღაც ჩაემარხა, თანაც ზუსტად აღნიშნავდა ადგილს და ასწავლიდა, როგორ ამოეთხარათ. ყოველივე ამას ისე დარწმუნებით წარმოადგენდა, რომ მისი ფრიად პატივცემული მეგობრები გოტიე და სანდო ღამით მართლა წავიდნენ განძის ამოსათხრელად, მაგრამ რაც არ იყო, აბა, რას იპოვიდნენ! იმასაც ჰყვებიან, ძალიან რომ მოშივდებოდა, დაფაზე გემრიელ კერძებს დახატავდა, თვითონ კი შავი პურის ქერქს დაიჭერდა და ლოლნიდაო. სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე რაღაც მირაჟებს მისდევდა, მაგრამ არაფერი გამოსდიოდა. წერენ, ორმოცდაათი წლისა უფრო ღარიბი იყო, ვიდრე ლედიგიერის ქუჩაზე 20 წლის ასაკშიო. «ვერც ოჯახი შექმნა. ქალებს თხოულობდა, უარი უთხრეს; სახლი აიშენა – ვალში აუწერეს და წაართვეს; გაზეთები დააარსა – დაელუპა ერთიც და მეორეც; წამოწყებებში ჩაება – არ გამოუვიდა; თავისი ქვეყნის პარლამენტში ცდილობდა ადგილის მოპოვებას – არ აირჩიეს; აკადემიაში შეიტანა თავისი კანდიდატურა – უკუაგდეს». მაინც დღედაღამ მუშაობდა. ეშინოდა თავისი გრანდიოზული შემოქმედებითი გეგმები განუხორციელებელი არ დარჩენოდა. ასე ამბობდა:

– მაცაცხახებს, მეშინია, ვაითუ დაღლილობამ, ძალთა გამოფიტვამ, უძლურებამ დამძლიოს უმაღლ, ვიდრე ჩემი ქმნილების შენობის დასრულებას მოვასწრებ...

ბალზაკს ასევე უნდოდა ბოლომდე მიეყვანა თავისი ცხოვრების უკანასკნელი რომანი და შეუღლებოდა გრაფის ასულ ჰანსკას. სიკვდილის წინ ფორტუნამ თითქოს მოწყალება მოიღო. მაშინ, როდესაც ბალზაკის შემოქმედებითი ენერგია ამოიწურა, მან ნაწილობრივ მაინც დააღწია თავი მევალებს. ჰანსკას მისაღებად პარიზში მშვენიერი სახლიც იყიდა, უამრავი ანტიკვარული საგნებითა და ნივთებით მორთო, იქორწინა კიდევ, მაგრამ იგი უკვე ამქვეყნისა აღარ იყო. როგორც იქნა, იპოვა თავშესაფარი, მოიყვანა საყვარელი ქალი, რომელსაც უკვე აღარც აინტერესებდა იგი, და კიდევაც დახუჭა სამუდამოდ თვალები.

უკანასკნელ მომენტში მომაკვდავის სარეცელთან ვიქტორ ჰიუგო იდგა.

_ ბატონებო, ამ წუთებში მსოფლიო ჰკარგავს თავის უდიდეს ადამიანს, _ თქვა მან. იმ საშინელ წვიმიან დღესაც ბალზაკის გაჭრილ საფლავთან მან წარმოთქვა გამოსათხოვარი სიტყვა:

_ მისი სიცოცხლე იყო ხანმოკლე, მაგრამ სავსე უფრო მდიდარი ქმნილებებით, ვიდრე დღეებით. ახ, ეს ძალგულოვანი, დაუღალავი მაშვრალი, ეს ფილოსოფოსი, ეს მოაზროვნე, ეს პოეტი, ეს გენია, ჩვენს შორის რომ ცხოვრობდა ქარიშხლებსა და შეხლაში, რაც ყოველი დროის დიდი ადამიანის ხვედრია, ახლა ჩვენს თვალწინვე ჩაესვენა. მშვიდად ისვენებს. ახლა ის ამაღლებულია მეტოქეობასა და მძულვარებაზე. მან ერთსა და იმავე დღეს შედგა ფეხი სამარესა და უკვდავებაში...

მიხეილ კვესელავა

შაგრენის ტყავი

(ფილოსოფიური ეტიუდი)

ბატონ სავარის,

მეცნიერებათა აკადემიის წევრს

I

თილისმა

1829 წლის ოქტომბრის მიწურულში ერთი ახალგაზრდა კაცი პალე როიალში* შევიდა სწორედ იმ დროს, როცა სამორინეები იღება, თანახმად კანონისა, რომელიც მფარველობს ამ არსებითად დასაბეგრავ ადამიანურ გატაცებას. მან თითქმის უყოყმანოდ აიარა იმ სამორინეს კიბე, რომელიც 36 ნომრით იყო აღნიშნული.

– ბატონო, თქვენი ქუდი მიბოძეთ, – დაუძახა მას მკვახე ხმით პატარა ტანის ფერმკრთალმა ბერიკაცმა, რომელიც ბნელ კუთხეში იჯდა მოაჯირის იქით და უცებ წამოდგა, რათა თავისი უჯიშო სახე გამოეჩინა.

როცა სამორინეში შედიხართ, კანონი, უწინარეს ყოვლისა, თქვენს ქუდს გართმევს. რა არის ეს? სახარების და განგების იგავი? თუ ეს საშუალებაა ჯოჯოხეთური ხელშეკრულების დადებისა, რომელიც თქვენგან ერთგვარ საწინდარს მოითხოვს? ან, შეიძლება, ქუდი იმისათვის უნდა მოიხადოთ, რომ მოკრძალებით მოეპყროთ იმათ, ვინც ფულს მოგიგებთ? ან, შეიძლება, პოლიციას, რომელიც საზოგადოების ყველა ხერხელში მიძვრება, სურს თქვენი მექუდის ან თქვენი საკუთარი სახელი გაიგოს იმ შემთხვევაში, თუ თქვენ იგი წააწერეთ სარჩულზე? ბოლოს ისიც შეიძლება, რომ ეს თქვენი თავის ქალას გასაზომად ხდებოდეს, რათა საგულისხმიერო სტატისტიკა შეადგინონ მოთამაშეთა ნიჭზე და ტვინის მოცულობაზე. ამ საგანზე სამორინეთა გამგეობა სრულიად დუმს. მაგრამ იცოდეთ – საკმაოა ერთი ნაბიჯი გადადგათ მწვანე მაუდისაკენ და არათუ თქვენი ქუდი, თქვენი თავიც აღარ გეკუთვნით: თქვენ მთლად თამაშში ხართ გადავარდნილი თქვენი ქონებით, თავსაბურავით, ჯოხით და წამოსასხამით. გარეთ გამოსვლის წინ **თამაშობა** ერთგვარი მოქმედი მკაცრი ეპიგრამის შემწეობით გიჩვენებს, თუ კიდევ რამეს გიტოვებს თქვენი ავლა-დიდებიდან. ესეცაა, რომ თუ თქვენ ახალი თავსაბურავი გაქვთ, იაფად დაგიჯდებათ იმის გაგება, რომ მოთამაშის შესაფერი ტანისამოსი უნდა შეიძინოთ.

როცა ახალგაზრდა კაცმა თავისი, ცოტა არ იყოს გაცრეცილი ქუდის მაგივრად ნომერი მიიღო, სახეზე გაკვირვება გამოეხატა, რაიცა მის მიამიტობას მოწმობდა; ხოლო პატარა ბერიკაცმა, რომელსაც, უეჭველია, ახალგაზრდობიდანვე გული გაქვავებოდა მოთამაშეთა მღელვარე ცხოვრების ცქერით, მას მქრქალი და უსიცოცხლო თვალით შეხედა. ამ შეხედვაში ფილოსოფოსი საავადმყოფოს სიდუხჭირესაც დაინახავდა, გამარცხული ადამიანის ხეტიალსაც, ოქმებსაც თავისმკვლელთა შესახებ, სამუდამო კატორღაში გაგზავნილთა მუშაობასაც, გვაზაკოალხოზე* გადასახლებასაც. ეს მოგრძო თეთრსახიანი ბერიკაცი, რომელიც, როგორც ეტყობოდა, მხოლოდ დარსეს* ჟელატინის წვენიით იკვებებოდა, უაღრესად გამარტივებული ვნებათაღელვის მკრთალ

გამოხატულებას წარმოადგენდა. მის ნაოჭებში წარსულ ტანჯვათა კვალი დარჩენილიყო, ეტყობოდა, თავის ჯამაგირს მიღების დღესვე მწვანე მაგიდაზე დებდა. თითქო მათრახს შეჩვეული ჯაგლაგი ცხენი ყოფილიყო, მას აღარაფერი აღელვებდა: იგი ყოველთვის გულგრილად ხვდებოდა წაგებულთა ყრუ კვნესას, მათ უსიტყვო წყევლა-კრულვას, მათ უაზრო შემოხედვას. იგი თვით ხორცშესხმული **თამაშობა** იყო. ახალგაზრდა კაცს რომ კარგად აეთვალეირებინა ეს ბეჩავი ცერბერი,* შეიძლება თავისთვის ჩაელაპარაკა, მას გულში არაფერი აქვს, გარდა ერთი დასტა სათამაშო ქაღალდისაო. მაგრამ უცნობმა ყური არ დაუგდო ცოცხალ რჩევა-დარიგებას, რომელიც უეჭველია განგებას დაეყენებინა აქ, როგორც იგი გულის არევას და ზიზღს აყენებს ყოველი ცუდი ადგილის შესავალში. უცნობი უყოყმანოდ შევიდა დარბაზში, სადაც ოქროს წკრიალი ნდომით აცახცახებულ გონებაზე დამატრობელ და მომხიბლავ გავლენას ახდენდა. ალბათ, ამ ახალგაზრდა კაცს წინ უბიძგებდა ჟან-ჟაკ რუსოს ერთი უმჭევრმეტყველესი ფრაზის ლოგიკა, რომლის სევდიანი აზრი, მგონია, ასეთი უნდა იყოს: – დიახ, მე მესმის, რომ კაცი სათამაშოდ მიდიოდეს, მაგრამ ეს მხოლოდ იმ დროს უნდა მოხდეს, როცა თავის თავსა და სიკვდილს შორის იგი არაფერს ხედავს, გარდა თავისი უკანასკნელი ხუთფრანკიანისა.*

საღამოთი სამორინეების პოეზია, ცოტა არ იყოს, მდაბალი ხარისხისაა, მაგრამ მისი გავლენა უზრუნველყოფილია ისევე, როგორც უზრუნველყოფილია გავლენა სისხლიანი დრამისა. დარბაზები სავსეა მაყურებლებით და მოთამაშეებით, ბეჩავი ბერიკაცებით, რომელნიც აქ გასართობად მოსულან, აღელვებული სახეებით, ორგიებით, რომელნიც ღვინოში დაწყებულან და მზად არიან სენაში დამთავრდნენ. მართალია, აქ ვნებათაღელვა ბოზოქრობს, მაგრამ მსახიობთა რიცხვის სიმრავლე ხელს გიშლით პირისპირ შეხედოთ თამაშობის დემონს. ეს საღამო ნამდვილი ანსამბლია, სადაც მთელი დასი ყვირის, სადაც ორკესტრის ყოველი საკრავი თავის ჰანგს უკრავს. თქვენ იქ შეხვდებით მრავალ პატივსაცემ ადამიანს, რომელნიც თავის გასართობად მოსულან და ამისათვის ფულს იხდიან, როგორც გადაიხდიდნენ თეატრის წარმოდგენისთვის ან პირის გემოს დასაკმაყოფილებლად, ან მანსარდში ავიდოდნენ, რათა იქ იაფად ეყიდათ სიყვარული და მწველი სინანული, სამიოდე თვის საგზალი. მაგრამ გესმით თუ არა, რა ცახცახითა და ვაჟკაცური სიმტკიცით უნდა იყოს გამსჭვალული ადამიანის სული, რომელიც მოუთმენლად ელის სამორინეს გაღებას? დილის მოთამაშესა და საღამოს მოთამაშეს შორის იგივე განსხვავებაა, როგორიც დაუდევარ ქმარსა და საყვარელს შორის, რომელიც იბნიდება თავისი მზეთუნახავის ფანჯრის ქვეშ. მხოლოდ დილით მჟღავნდება

მთრთოლვარე ვნებათაღელვა და შემადრწუნებლად გაშიშვლებული გაჭირვება. ამ დროს შეგიძლიათ ნამდვილი მოთამაშის ცქერით დატკბეთ. მას არ უჭამია, არ უძინია, არ უცხოვრია, არ უფიქრია, იმდენად მწვავედ ამათრახებდა წაგებ-მოგების ორმაგი ღვედი, იმდენად მტანჯველი იყო თამაშობის ქავილი. როდის გამოვა ბოლოს «ტრანტ ე კარანტ»?* ამ დაწყევლილ საათში თქვენ შეხვდებით თვალებს, რომელთა სიმშვიდე შეგადრწუნებთ, სახეებს, რომელნიც მოგაჯადოებენ, გამოხედვას, რომელიც სათამაშო ქაღალდს ჰკრეფს და ნთქავს.

ერთი სიტყვით, სამორინეები მხოლოდ სენსის დასაწყისში არიან დიდებულნი. თუ ესპანეთში ხარების ბრძოლა ხდება, თუ რომს გლადიატორები ჰყავდა, პარიზი სამართლიანად თავისი პალე როიალით ამაყობს, მისი გამაღიზიანებელი ჩარხი შეძლებას გვაძლევს სისხლის ღვრის სურათით დავტკბეთ ისე, რომ ფეხი არ დაგვისხლტეს გასისხლიანებულ პარტერში. შედით და სცადეთ თვალი გადაავლოთ ამ ასპარეზს... რა სიტუაცია! კედლები ადამიანის სიმაღლეზე გაჭუჭყიანებული ქაღალდითაა დაფარული, ზედ არც ერთი სურათი არ ჩანს ისეთი, რომ თვალმა წყალი დალიოს. ლურსმანიც კი არსად არჩვია, რომ თვითმკვლელობას ხელი შეუწყოს. იატაკი გაფუჭებული და უსუფთაოა. დარბაზის შუაგული მოგრძო მაგიდას უჭირავს, მისი მწვანე მაუდი ოქრო-ვერცხლს გაუცრეცია. გარშემო იმდენად უბრალო სელის სკამია ჩამწკრივებული, რომ მნახველი გაკვირვებით იფიქრებს – რა გულგრილნი უნდა იყვნენ კომფორტისადმი ეს ადამიანები, რომელნიც აქ თავს ილუპავენ სწორედ კომფორტის და სიმდიდრის გულისთვისო.

ეს ადამიანური წინააღმდეგობა თავს იჩენს ყველგან, სადაც სული ძალოვნად მოქმედებს თავის თავზე. შეყვარებულს სურს თავისი სატრფო აბრეშუმებში გაახვიოს, აღმოსავლეთის რბილი ქსოვილის ნაოჭებით დაფაროს და, უმეტეს შემთხვევაში, მის სხეულს ჭუჭყიან ლოგინზე ეუფლება. პატივმოყვარე კაცი ხელისუფლების მწვერვალზე ასვლას ოცნებობს და მლიქვნელობის ტალახში დახოხავს. ვაჭარი ნესტიანი და უსინათლო დუქნის კუთხეშია მიკრუნჩხული, რათა ფართო პალატი ააგოს, საიდანაც მის შვილს, მის ნაკლებ ჰკუადამჯდარ მემკვიდრეს ღვიძლი ძმა განდევნის აუქციონის შემწეობით. ბოლოს, არსებობს თუ არა ქვეყანაზე რაიმე უფრო არასასიამოვნო, ვიდრე სიამოვნებათა სახლებია? ეს უცნაური ამოცანაა! ადამიანი მუდამ თავის თავს ეწინააღმდეგება, იგი თავის იმედებს ატყუებს თავისი ახლანდელი უბედურებით, ხოლო თავის უბედურებას –

მომავლით, რომელიც მას არ ეკუთვნის, და ყველა თავის მოქმედებას მერყეობისა და სისუსტის ნიშანს აჭდობს. ამ ქვეყანაზე არაფერია სრულყოფილი, გარდა უბედურებისა.

როცა ახალგაზრდა კაცი დარბაზში შევიდა, იქ უკვე რამდენიმე მოთამაშე იმყოფებოდა. სამი მელოტი ბერიკაცი უდარდელად უჯდა მწვანე მაუდიან მაგიდას; მათი სახეები თითქოს თაბაშირიდან იყვნენ ჩამოსხმული, უგრძნობლობას გამოხატავდნენ დიპლომატების სახეების მსგავსად, მაგრამ ამასთანავე – ნაყროვან სულს და თრთოლვას გადაჩვეულ გულს, რომელიც მაშინაც კი არ აძგერდება, როცა ბედის სასწორზე ცოლის ხელუხლებელი მზითევია დადებული. ახალგაზრდა შავთმიანი და მუქმწვანეკანიანი იტალიელი წყნარად დაყრდნობოდა მაგიდის ერთ კუთხეს და თითქოს ყურს უგდებდა ფარულ წინათგრძნობას, რომელიც ბედისწერასავით ჩასჩურჩულებს მოთამაშეს: – ჰო, – არა! ეს სამხრეთელი თავი ოქროსა და ცეცხლს აფრქვევდა. შვიდი თუ რვა მაყურებელი ფეხზე იდგა, როგორც თეატრის ბაქანზე, და იმ სცენებს ელოდა, რომელთაც მათ ბედის ჩარხის ტრიალი, მსახიობების სახეები, ფულის და პაწია ფოცხების მოძრაობა უმზადებდნენ. ეს უსაქმო ადამიანები აქ უსიტყვოდ და უმოძრაოდ იდგნენ, ისევე ყურადღებით შესცქეროდნენ მწვანე მაუდს, როგორც პარიზის ხალხი გრევის მოედანს* უცქერის, როცა იქ ჯალათი დამნაშავეს თავს ჰკვეთს. მაღალ, ხმელ მამაკაცს, გახუნებულ ტანისამოსში გამოწყობილს, ერთ ხელში რეესტრი ეჭირა, ხოლო მეორეში – ქინძისთავი, რათა აღენიშნა რამდენჯერ წითელი გამოვიდა და რამდენჯერ შავი. ეს იყო ერთი თანამედროვე ტანტალოსთაგანი,* რომელიც თითქო თავისი საუკუნის სიამოვნებათა გარეშე ცხოვრობს, ერთი განძარცული მუნწთაგანი, რომელიც ფულს თავის ფანტაზიაში იგებს და აგებს. ბანკის დამსმელის პირდაპირ ორი თუ სამი გამობრძმედილი მოთამაშე იჯდა, ძველი კატორღელების მსგავსი, რომელთაც ვერავითარი სასჯელი ვეღარ შეაშინებს; ისინი აქ მოსულიყვნენ, რათა რისკი ზომიერად გაეწიათ და პირველი მოგებისთანავე ამდგარიყვნენ, რადგან მხოლოდ ამით ცხოვრობდნენ. ორი ხნიერი მსახური უდარდელად დასეირნობდა გულხელდაკრეფილი; ისინი დროგამოშვებით ფანჯარაში იცქირებოდნენ, თითქოს იმისათვის, რომ გამვლელ-გამომვლელთათვის თავიანთი ბრტყელი სახეები ეჩვენებინათ პლაკატის მაგივრად.

ის იყო ქალაქის დამრიგებელმა და ბანკირმა მოთამაშეებს მქრქალი და მომაკვდინებელი თვალები მიაპყრეს და მკვთრი ხმით დაუძახეს – განაგრძეთ თამაშიო – და ახალგაზრდა კაცმა კარი შეაღო. დუმილი თითქოს კიდევ უფრო გაღრმავდა და დარბაზში მყოფთა თავები ახალ მოსულისკენ მობრუნდა ცნობისმოყვარეობის გამო.

საოცარი რამ მოხდა! გარინდებულმა ბერიკაცებმა, გულგაქვავებულმა მსახურებმა, მაყურებლებმა, თვით ფანატიკოსმა იტალიელმა, რაღაც შეძრწუნება იგრძნეს უცნობის დანახვაზე. ადამიანი მეტისმეტად უბედური უნდა იყოს, რათა შებრალება გამოიწვიოს, ან მეტისმეტად სუსტი, რათა თანაგრძნობა გააღვიძოს, ან მეტისმეტად პირქუში, რათა სულნი შეაშფოთოს, განსაკუთრებით ასეთ დარბაზში, სადაც მწუხარება უსიტყვო უნდა იყოს, უბედურება – მხიარული, სასოწარკვეთილება – წესიერი. ჰოდა, ყოველივე ეს მოიპოვებოდა იმ ახალ შეგრძნებაში, რომელმაც გაყინული გულები გააღებო ახალგაზრდა უცნობის შესვლისთანავე. მაგრამ განა ხანდახან ჯალათებს არ უტირიათ ქალწულების დანახვაზე, რომელთა ქერა თავები ძირს უნდა დაცემულიყო გილიოტინის ქვეშ?

პირველი შეხედვისთანავე მოთამაშებმა რაღაც საშინელი საიდუმლოება ამოიკითხეს ახალმოსულის სახეზე; მისი ახალგაზრდა სახის ნაკვთებს რაღაც მომხიბლავი ნისლი ეხვია, მისი გამოხედვა მრავალი იმედის გამტყუნებას, მრავალ ამაო ცდას მოწმობდა! თვითმკვლელის პირქუში გულგრილობა მის შუბლს ავადმყოფურ ელფერს აძლევდა, მწარე ღიმილი ნაოჭებს ქმნიდა მისი პირის კუთხეებში, ხოლო სახე ისეთ მორჩილებას გამოხატავდა, რომ მის შეხედვაზე ადამიანს გული ეტკინებოდა. რაღაც ფარული გენია ციაგობდა ამ დანისლული თვალების სიღრმეში, რომელნიც შეიძლება სიამოვნებათა სიჭარბით იყვნენ დაქანცული. შეიძლება ღრეობამ თავისი ჭუჭყიანი დადი დააჭდო ამ კეთილშობილ სახეს, ერთ დროს უმწიკვლოსა და ანთებულს, ახლა კი ესოდენ მოთენთილს? უეჭველია, ექიმები გულის მანკს ან ფილტვების სისუსტეს მიაწერდნენ თვალის ქუთუთოებზე შემოვლებულ მოყვითალო წრეებს და ლოყების სიწითლეს, პოეტები კი ამ ნიშნებში მეცნიერების მიერ მოხდენილ განადგურებას, სანათურთან გატარებული ღამეების კვალს დაინახავდნენ. მაგრამ ვნებათაღელვას უფრო მომაკვდინებელს, ვიდრე ავადმყოფობაა, ავადმყოფობას უფრო უღმობელს, ვიდრე სწავლა და გენიაა, შეეცვალა ეს ახალგაზრდა თავი. შეეკუმშა ეს ცოცხალი კუნთები, დაექანცა ეს გული, რომელსაც მხოლოდ ოდნავ შეხებოდნენ ღრეობა, მეცნიერული შრომა და ავადმყოფობა. ისევე როგორც კატორღელები მოკრძალებით ხვდებიან სახელოვან დამნაშავეს, ეს ადამიანური სახის მქონე დემონებიც, გამობრძმედილები ტანჯვა-წვალებაში, მიესალმნენ აუწერელ მწუხარებას, ღრმა ჭრილობას, რომელიც მათმა თვალებმა გაზომა, და ამ უცნობში ერთ-ერთი თავიანთი მთავარი იცნეს მისი დიდებული უსიტყვო ირონიისა და მისი მოხდენილი, ღარიბული ტანისამოსის მიხედვით. ახალგაზრდა კაცს კარგად შეკერილი ფრაკი ეცვა, მაგრამ მისი ჟილეტი და ყელსახვევი ისე

მოხერხებულად იყო შეერთებული, რომ ძნელი საფიქრებელია, მას პერანგიც სცმოდა. მისი ხელები ისეთი მშვენიერი იყო, თითქოს ქალისა ყოფილიყოს, მაგრამ სისუფთავე აკლდა; უკვე მესამე დღეა ხელთათმანები არ ჰქონია! თუ თვით ქაღალდის დამრიგებელი და მსახურები შეკრთნენ, ეს იმიტომ, რომ მის სათუთ და ნაზ აგებულებაში, მის ქერა, თხელ, ბუნებით დახუჭუჭებულ თმაში მომხიბლავი უზაკველობა გამოკრთოდა. იგი ოცდახუთი წლისა უნდა ყოფილიყო და ბიწიერება მისთვის შემთხვევითი მოვლენა იყო. ახალაყვავებული ახალგაზრდა ცხოვრება აქ ჯერ კიდევ ებრძოდა გამანადუგრებელ, მაგრამ უძლურ გულისთქმას. აქ სინათლე და სიბნელეა, არყოფნა და არსებობა ერთმანეთს შეტაკებოდა, რათა მომხიბლაობა და საშინელება წარმოეშვა ერთსა და იმავე დროს. ახალგაზრდა კაცი აქ წარსდგა როგორც უმარავანდედო ანგელოზი, რომელსაც თითქო გზა დაბნევია. და აი, ყველა ეს ცოდვისა და ბიწიერების დამსახურებული ოსტატები, იმ უკბილო დედაბერის მსგავსად, რომელიც სიბრალულით იმსჭვალება გარყვნილების გზაზე შემდგარი მშვენიერი ქალიშვილისადმი, მზად იყვნენ დაეძახათ ახალი მოსულისათვის: «წადით აქედან!»

ახალგაზრდა პირდაპირ მაგიდასთან მივიდა, შეჩერდა და მაუდზე ოქროს ფული დააგდო, რომელიც შავისაკენ გაგორდა; შემდეგ, როგორც ძლიერი სულის ადამიანს შეეფერება, ყოველივე დავაქრული ყოყმანის გარეშე ქაღალდის დამრიგებელს გამგმირავი და წყნარი თვალები მიაპყრო. ამ სვლამ ისეთი ინტერესი გამოიწვია, რომ ბერიკაცებმა არაფერი არ დასვეს; მაგრამ იტალიელი ვნებიანი ფანატიზმით ჩაეჭიდა ახალ იდეას, რომელმაც მას გაუღიმა, და მთელი თავისი ოქროს ხვავე უცნობის საწინააღმდეგოდ დასვა. ბანკირს დაავიწყდა ეთქვა ეს ფრაზა, რომელიც დროის განმავლობაში ხრინწიან და გაუგებარ ძახილად გადაიქცა; «დასვით! – უკვე დასმულია! – გათავდა». დამრიგებელმა ქაღალდი გაშალა და, თუმცა იგი გულგრილად უცქეროდა წაგებ-მოგებას, თითქო გამარჯვება უსურვა ახალმოსულს. ყოველ დამსწრეს ამ ოქროს ფულის ბედში სურდა კეთილშობილური ცხოვრების დრამა და უკანასკნელი სცენა დაენახა; მათი გაბრწყინებული თვალები მისნურ ქაღალდებს დასცქეროდნენ; მაგრამ ვერც იქ, ვერც ყმაწვილის უგრძნობ და მორჩილ სახეზე ვერაფერი ამოიკითხეს.

– წითელი, წყვილი, პასს, – თქვა ოფიციალური ტონით დამრიგებელმა.

იტალიელს მკერდიდან ერთგვარი ყრუ ხრიალი აღმოხდა, როცა ბანკირმა ერთიმეორეს მიყოლებით რამდენიმე დაკეცილი ქაღალდის ფული გადმოუგდო. უცნობმა ახალგაზრდამ კი თავისი დაღუპვა მხოლოდ მაშინ გაიგო, როცა პაწია ფოცხი გამოიწია,

რათა მისი უკანასკნელი ოქრო დაეთრია. იგი სპილოს ძვალს მოხვდა, დაიწვრიალა და შურდულივით ჩქარა შეუერთდა ბანკში დახვავებულ ოქროს. უცნობმა თვალები დახუჭა წყნარად, მას ტუჩები გაუფითრდა; მაგრამ მაშინვე თვალები დააღო, მისი ტუჩები მარჯნისფერი გახდა, მან ინგლისელის სახე მიიღო, რომლისთვისაც არავითარი საიდუმლოება არ არსებობს, და წავიდა ისე, რომ ნუგეში არავისთვის არ უთხოვია იმ გულისმომკლავი თვალებით, რომლებსაც მოთამაშეები ხშირად მიაპყრობენ ხოლმე მაყურებლებს. რამდენი ამბავი ხდება ერთ წუთში, რა დიდი ძალა აქვს ერთი კამათლის გაგორებას!

– ეს უეჭველად მისი უკანასკნელი გასასროლი ტყვია იყო, – თქვა ღიმილით კრუპიემ* ერთი წუთის დუმილის შემდეგ, რომლის განმავლობაში მას ოქრო ცერსა და სალოკ თითს შუა ეჭირა, რათა დამსწრეებისათვის ეჩვენებინა.

– იგი განწირულია, წყალში გადავარდება, – უპასუხა ერთმა სტუმარმა და გადახედა მოთამაშეებს, რომელნიც ერთმანეთს იცნობდნენ თითქმის გამოუკლებლივ.

– ვაჰ! – წამოიძახა ერთმა მსახურმა და თამბაქო ამოიღო.

– ნეტავ ამ ბატონისათვის წაგვებადა, – თქვა ერთმა ბერიკაცმა და თავის ამხანაგებს იტალიელი ანიშნა.

ყველამ ბედნიერ მოთამაშეს შეხედა, იგი მთრთოლვარე ხელებით სთვლიდა ქაღალდის ფულს.

– მე მომესმა ხმა, რომელიც ყურში ჩამძახოდა: მოიგებ, თუ ამ ყმაწვილის სასოწარკვეთილების წინააღმდეგ დასვამო, – თქვა მან.

– იგი არ უნდა იყოს მოთამაშე, – დასძინა ბანკირმა, – წინააღმდეგ შემთხვევაში სამად გაანაწილებდა თავის ფულს, რათა მეტი შანსი ჰქონოდა მოგებისათვის.

ყმაწვილი უქუდოდ აპირებდა გარეთ გასვლას, მაგრამ ბებერმა მეკარემ შეამჩნია ამ თავსაბურავის ბეჩავი მდგომარეობა და უსიტყვოდ გადასცა პატრონს; ამ უკანასკნელმაც, თავის მხრივ, მექანიკურად დააბრუნა ნომერი და კიბეზე დაეშვა; Di tanti palpiti-ს* უსტვენდა, ისე რომ თვით მას ძლივს ესმოდა საუცხოო მელოდია.

იგი მალე პალე როიალის თაღებქვეშ აღმოჩნდა, სენტ-ონორეს ქუჩამდე მივიდა, ტიულიერისკენ შეუხვია და გაუბედავი ნაბიჯით ბაღი გადასჭრა. თითქო უდაბნოში მიდიოდა, ვერ ხედავდა ადამიანებს, რომელნიც მას ხვდებოდნენ ან ეჯახებოდნენ. ქუჩის ხმაურში მხოლოდ ერთი ხმა ესმოდა, სიკვდილის ხმა; ბოლოს იგი სავსებით გამოგნებულ ფიქრში ჩაეფლო, როგორც ეფლობოდნენ დამნაშავეები, რომელნიც საბარგო ეტლს

მართლმსაჯულების პალატიდან გრევის მოედნისაკენ მიჰყავდა, ეშაფოტისაკენ, წითლად შეღებილში 1793 წლის შემდეგ დაღვრილი სისხლის წყალობით.*

არის რაღაც დიდი და შემადრწუნებელი თვითმკვლელობაში. ბევრია ისეთი ადამიანი, რომლის ძირს ჩამოვარდნა არაა სახიფათო, როგორც ბავშვისა, რომელიც ისეთი სიმაღლიდან ვარდება, რომ არ შავდება; მაგრამ დიდი ადამიანის დაშავებისათვის საჭიროა, იგი დიდი სიმაღლიდან გადმოვარდეს, ზეცამდე იყოს ასული, რაღაც მიუწვდომელი სამოთხე ჰქონდეს დანახული. შეუბრალებელი უნდა იყოს ქარიშხალი, რომელიც ადამიანს აიძულებს სულიერი მშვიდობა სთხოვოს დამბაჩის ლულას. რამდენი ახალგაზრდა ნიჭი ჭკნება და ილუპება მანსარდებში მეგობრის, ნუგეშისმცემელი ქალის უყოლობის გამო, მილიონ არსებათა შორის, ოქროთი დაღლილი და მოწყენილი ბრბოს თვალწინ! თვითმკვლელობასა და აყვავებულ იმედებს შორის, რომელთა ხმა ახალგაზრდა კაცს პარიზისკენ მოუწოდებდა, ღმერთმა იცის, რამდენი განზრახვა, რამდენი დაუმთავრებელი პოეტური ნაწარმოები, რამდენი სასოწარკვეთილება და დახშობილი ძახილი, რამდენი უნაყოფო ცდა და უდღეური შედეგები იყო. ყოველი თვითმკვლელობა მეღანქოლიის ამაღლებული პოემაა. სად ნახავთ, რომ ლიტერატურის ოკეანეში ისეთი წიგნი ამოტივტივდეს, რომელიც გენიოსობით ასეთ საგაზეთო შენიშვნას შეედრება:

«გუმინ, ოთხ საათზე, ახალგაზრდა ქალი სენაში გადავარდა ხელოვნებათა ხიდიდან».

ასეთი პარიზული ლაკონიზმის წინაშე ყოველივე იჩრდილება, დრამებიც, რომანებიც, თვით ეს ძველებური წიგნის სათაურიც: «მოთქმა სახელოვანი კაერნავანელი მეფისა, რომელიც მისმა შვილებმა სატუსალოში ჩააგდეს», ესაა დაკარგული წიგნის უკანასკნელი კარი, მისმა წაკითხვამ ბევრი ატირა სტერნი,* რომელმაც თვით მიატოვა თავისი ცოლი და ბავშვები.

უცნობს ათასი ამგვარი აზრი მოსდიოდა თავში, ეს აზრები დაფლეთილ დროშებს ჰგვანდნენ, რომელნიც ბრძოლის ველზე ფრიალებენ. თუ იგი ერთი წუთით თავისი აზრების და მოგონებების ტვირთს იხსნიდა, რათა შეეხედა ყვავილებისათვის, რომელთაც მწვანე ხავერდზე ნელი ქარი არწევდა, მაშინ ცხოვრების წყურვილის ზეგავლენით, რომელიც თვითმკვლელობის მძიმე იდეას ებრძოდა, თვალს აპყრობდა ზეცას; მაგრამ ლეგა ღრუბლები, მწუხარებით დატვირთული ქარის სისინი, შეხუთული ჰაერი ხელახლა თვითმკვლელობას ურჩევდნენ. მეფის ხიდისკენ გაემართა და თავისი წინამორბედის ფანტაზიები გაიხსენა. გაეცინა, როცა მოაგონდა, რომ ლორდმა კასტრიფმა* თავისი

უმდაბლესი მოთხოვნილება დაიკმაყოფილა, სანამ ყელს გამოიღადრავდა, ხოლო აკადემიკოსმა ოქემ* ბურნუთი მონახა, რათა გზადაგზა ეწია, როცა თავის მოსაკლავად მიდიოდა. ამ ახირებულ ადამიანთა ქცევაზე ფიქრობდა, როცა ინსტინქტურად ხიდის მოაჯირს მიეყრდნო, რათა გზა მიეცა ბაზრიდან მომავალი მუშისთვის, რომელმაც თავისი ტვირთით ოდნავ სახელო დაუმტვერაიანა. მან გულმოდგინედ გაიბერტყა თავისი სახელო. შემდეგ თაღის შუაგულს მიაღწია და პირქუშად დააცქერდა მდინარეს.

– ცუდი დარია თავის დასახრჩობად, – უთხრა სიცილით ძონძებში გახვეულმა დედაბერმა, – სენა მღვრიე და ცივია.

მან უპასუხა გულუბრყვილო ღიმილით, რაიცა მისი ვაჟკაცური გადაწყვეტილების სიგიჟეს მოწმობდა; მაგრამ ტანში ჟრუანტელმა დაუარა, როცა შორიდან ტიულიერის ნავსადგურის თავში ხის ფანჩატური დაინახა ერთი წყრთის სიგრძის ასოებით: «წყალში ჩავარდნილთა დახმარება». მან წარმოიდგინა ამ დაწესებულების მეთაური, ბ-ნი დაშე,* შეიარაღებული კაცთმოყვარეობით, იგი თავის კოხტა ნიჩებებს სწევდა ზევით და ანავარდებდა, რათა თავში ჩაეკრა მორევში ჩავარდნილთათვის, თუ ისინი საუბედუროდ ამოტივტივდებოდნენ; აი, ბ-ნი დაშე უკან ახევიანებს ცნობისმოყვარეებს, ეძებს ექიმს, ამზადებს შეკმევას; აი, ჟურნალისტები სამძიმრის სიტყვებს თხზავენ ქეიფის შემდეგ, მომღიმარე და მოცეკვავე ქალების საზოგადოებაში; აი, სენის პრეფექტი მენავეებს ვერცხლის ფულს უთვლის მისი გვამის წყლიდან ამოღებისთვის. იგი ორმოცდაათი ფრანკი ღირებულა სიკვდილის შემდეგ, სიცოცხლეში კი მხოლოდ ნიჭიერ კაცს წარმოადგენდა, არც მფარველი ჰყოლია, არც მეგობრები, მოკლებული იყო ჩალის ლეიბსაც და სარეკლამო დაფდაფის ხმასაც, ნამდვილი სოციალური ნული იყო, გამოუსადეგი სახელმწიფოსათვის, რომელიც, თავის მხრივ, სრულიადაც თავს არ იტკივებდა მისთვის. დღისით სიკვდილი უღირსად ეჩვენა და გადაწყვიტა ღამით მომკვდარიყო, რათა თავისი უსახელო და გამოუცნობი გვამი გადაეცა იმ საზოგადოებისათვის, რომელიც არ ცნობდა მისი სიცოცხლის სიდიადეს. გზა განაგრძო და ვოლტერის სანაპიროსკენ გაემართა, ამასთანავე ისეთი სახე მიიღო, თითქო უდარდელი და უსაქმო ადამიანი ყოფილიყო და დროის მოკვლა სდომებოდა.

სანაპირო ქუჩის კუთხეში მისი ყურადღება გალავანზე გამოფენილმა ძველმა წიგნებმა მიიპყრო; ცოტა დააკლდა, კინაღამ გამყიდველს შეევაჭრა. სახეზე მწარე სიცილმა გაურბინა, ფილოსოფიურად ჯიბეებში ხელები ჩაიწყო და გზის განგრძნობას აპირებდა, რომ უცებ სახტად დარჩა: ჯიბიდან ფულის ფანტასტიკური წკრიალი მოესმა. მისი სახე

იმედის ღიმილმა გაანათა, თვალები გაუბრწყინდა, შუბლი გაეხსნა, ლოყები შეუფაკლდა. ეს იმედის ნაპერწკალი იმ ცეცხლს ჰგავდა, რომელიც ერთხელ გადაურბენს დამწვარი ქაღალდის ფურცელს; მისი სახე ხელახლა ნაცრისფერი გახდა, როცა ჯიბიდან ხელი ამოიღო და სამი სპილენძის ფული დაინახა.

– აჰ! ჩემო გულკეთილო ბატონო, la carita! La carita! Catarina!* ერთი გროში გვიბოძეთ პურის საყიდლად!

ამ კაცს უკანასკნელ გროშს სთხოვდა ბუხრის მწმენდელი ბიჭი, რომლის სახე და მონძებით დაფარული ტანი ჭკარტლით იყო შემურული.

ორიოდე ფეხის ნაბიჯზე ბუხრის მწმენდელი ბიჭიდან ბებერმა მათხოვარმა, რომელსაც მორცხვი, ავადმყოფი, ტანჯული ადამიანის სახე ჰქონდა და დაფლეთილი შალი ეხურა, დაბალი ყრუ ხმით უთხრა: – ბატონო, მომეცით, რაც შეგიძლიათ, ღვთის გულისათვის... მაგრამ როცა ახალგაზრდა კაცმა მოხუცს შეხედა, ამ უკანასკნელმა ხმა ჩაიკმინდა, შეიძლება იმიტომ, რომ ამ უსიცოცხლო სახეზე უფრო მძაფრი გაჭირვების ნიშანი დაინახა, ვიდრე მისი, საკუთარი იყო.

– La carita! La carita!

მან თავისი სპილენძის ფული გადაუგდო ბიჭსა და მოხუცს და სანაპიროს ქვაფენილიდან სახლებისკენ იბრუნა პირი, რადგან სენის ცქერას ვეღარ იტანდა.

– ღმერთს შევევედრებით, რათა დღეგრძელობა მოგანიჭოს, – უთხრეს მათხოვრებმა.

როცა გრავიურების ერთ სავაჭროს მიაღწია, ამ თითქმის მიცვალებულ ადამიანს ახალგაზრდა ქალი შეხვდა: ბრწყინვალე ეტლიდან გადმოდიოდა. აღტაცებით დააცქერდა ამ მომჯადოებელ პიროვნებას, რომლის თეთრი სახე ჰარმონიულად იყო გარემოცული მოხდენილი ქუდის ატლასით. ვაჟი მოხიბლა ქალის მოქნილმა ტანმა, ლამაზმა მოძრაობამ. ეტლიდან ჩამოსვლის დროს კაბა ოდნავ აიწია და ფეხი გამოაჩინა, მისი ნატიფი კონტურები ნათლად გამოიხატა თეთრ, სალუქ წინდებში.

ახალგაზრდა ქალი მაღაზიაში შევიდა და ალბომები და ლითოგრაფიების კოლექციები გადმოაღებინა, ზოგი რამ იყიდა და რამდენიმე ოქრო გადაიხადა, – ფულმა გაანათა და დაიწკრიალა დახლზე. ახალგაზრდა კაცმა, რომელიც თითქო გარეთ გამოფენილი გრაფიურების დათვალიერებით იყო გატაცებული, მშვენიერ უცნობს გამგმირავი თვალით შეხედა და სამაგიეროდ, ერთი ის უზრუნველი შეხედვა მიიღო, რომლითაც ქალი შემთხვევით გამვლელს აჯილდოებს ხოლმე. ვაჟის მხრით, ეს ნიშნავდა გამოთხოვებას სიყვარულსა და ქალთან! მაგრამ ეს უკანასკნელი, ძალოვანი შეკითხვა

გაგებულ არ იქნა, მან ვერ ააღელვა უდარდელი ქალის გული, ვერ გააწითლა, თვალები ვერ დაახრევინა. რა იყო ეს ამ ქალისთვის? ერთი ზედმეტი აღტაცება, ერთი მის მიერ შთაგონებული სურვილი, რომელიც სადამოთი სიამოვნებით ათქმევინებდა: «ჰო, დღეს სანდომიანი ვიყავი!»

ახალგაზრდა კაცმა საჩქაროდ მეორე ფანჯრისკენ გადაინაცვლა და უკან არ მოუხედავს, როცა უცნობი ქალი ეტლში ჯდებოდა. ცხენები დაიდრნენ, ფუფუნების და სილაზათის ამ უკანასკნელ სურათს ბინდი დაეფარა, როგორც ბინდი ეფარებოდა მის სიცოცხლეს. იგი მელანქოლიური ნაბიჯით გზას გაუდგა მაღაზიების გასწვრივ; გამოფენილი საქონლის ნიმუშებს უინტერესოდ უცქეროდა. როცა სავაჭროების რიგი დასრულდა, ლუვრის, ინსტიტუტის, ღვთისმშობლის ტაძრის კომპების, მართლმსაჯულების პალატის, ხელოვნებათა ხიდის დათვალიერებას შეუდგა. ეს ძეგლები სევდიანად გამოიყურებოდნენ, ისინი ცის ნაცრისფერ ტონებს შეხამებოდნენ; ეს მოღუშული ცა რაღაც მრისხანე გამომეტყველებას ანიჭებდა პარიზს, რომელიც ლამაზი ქალის მსგავსდ გაუგებარ კაპრიზებს ექვემდებარება, ხან მახინჯია და ხან მშვენიერი. ამრიგად, თვით ბუნება თითქოს შეთქმულებას ახდენდა, რათა ეს მომაკვდავი ადამიანი გულისტკივილის ექსტაზს მოეცვა. იგი იმ მავნე ძალას დაეპყრო, რომელიც ადამიანს თითქო არღვევს ნერვების ნაკადის შემწეობით, იგი გრძნობდა, რომ მისი სხეული შეუმჩნევლად სითხის მდგომარეობას უახლოვდებოდა. ამ სულთმობრძაობის ტანჯვა მას ისეთ მოძრაობას ანიჭებდა, თითქოს იგი ტალღა იყო, ხოლო შენობები, ადამიანები, საგნები ნისლში იყვნენ გახვეული და ირწეოდნენ.

მას უნდოდა თავი დაეღწია გაღიზიანებისათვის, რომელსაც მასზე ფიზიკური ბუნება ახდენდა, და ანტიკვარული მაღაზიისკენ შეუხვია იმ განზრახვით, რომ საკვები მიეცა თავისი გრძნობებისათვის და დაღამებამდე დრო გაეტარებინა მხატვრული ნივთების ვაჭრობაში. ეს, ასე ვთქვათ, ის გასამხნეველები და გულის მომცემი სასმელი იქნებოდა, რომელსაც ეშაფოტზე მიმავალი დამნაშავეები თხოულობენ, როცა თავიანთი ძალის იმედი არა აქვთ; მაგრამ მოახლოებული სიკვდილის შეგნებამ ამ ყმაწვილს ერთი წუთით ისეთივე თვითრწმენა მიანიჭა, როგორიც ჰერცოგის მეუღლეს აქვს, როცა მას ორი საყვარელი ჰყავს. მაღაზიაში უდარდელი სახით შევიდა; სახეზე შეზარხომებული ადამიანის ღიმილი უთამაშებდა; და მართლაც, განა იგი სიცოცხლით ან, შეიძლება, სიკვდილით მთვრალი არ იყო? უცებ ხელახლა თავბრუ დაეხვა; საგნები უცნაურად შეფერადებული წარმოუდგნენ. ისინი წყნარად ირხეოდნენ. ამის მიზეზი, უეჭველია, მისი

სისხლის უწესრიგო მოძრაობა იყო. ეს სისხლი ხან ჩუხჩუხებდა ჩანჩქერით, ხან მდორე და ნელი ხდებოდა თბილი წყალივით.

მაღაზიაში შესვლისას განაცხადა, მხოლოდ საწყობის დათვალიერება მინდა, რათა გავიგო, ხომ არაფერს შეიცავს იგი ჩემი გემოვნების შესაფერსო. ახალგაზრდა სახეგაფურჩქნილმა და ლოყაწითელმა ნოქარმა, რომელსაც ქერა თმა ჰქონდა და წავის ქუდი ეხურა, მაღაზიის თვალყურის დევნება ბებერი გლეხის ქალს მიანდო, ერთგვარ მდედრობითი სქესის კალიბანს,* რომელიც ბუხარს სწმენდდა – ბერნარ პალისის* გენიის ნაწარმოებს, შემდეგ უცნობს უზრუნველი ტონით მიმართა:

– დაათვალიერეთ, ბატონო, დაათვალიერეთ!.. ქვევით ჩვენ მხოლოდ ჩვეულებრივი ნივთები გვაქვს, მაგრამ თუ ზედა სართულზე აბრძანებას ინებებთ, შემოიძლია მშვენიერი მუმიები გაჩვენოთ, კაიროდან მოტანილი, მრავალი მოოჭვილი ჭურჭელი, რამდენიმე შავი ხის ჩუქურთმა, ნამდვილი რენესანსი, – ყოველივე ეს ამ ცოტა ხნის წინათ მოგვივიდა, ყოველივე ნამდვილად მშვენიერია.

საშინელ მდგომარეობაში, რომელშიც უცნობი იმყოფებოდა, ამ ჩიჩერონეს ყბედობა, ეს სულელური ვაჭრული ფრაზები მას იმ წვრილმან აბეზრობად ეჩვენებოდა, რომლის შემწეობით გონებაზეზღუდული ადამიანები ჰკლავენ გენიოსს. გადაწყვიტა, თავისი ჯვარი ბოლომდე ეტარებინა. ისეთი სახე მიიღო, თითქო ყურადღებით უსმენდა თავის წინამძღოლს და ან ხელის მოძრაობით, ან ერთმარცვლოვანი სიტყვებით[^] უპასუხებდა მის კითხვებს; მაგრამ შეუმჩნევლად დადუმების უფლება მოიპოვა და უშიშრად თავი მისცა თავის უკანასკნელ შემადრწუნებელ ფიქრებს. იგი პოეტი იყო და მისმა სულმა ანაზდეულად უხვი საკვები იპოვა. მას ნაადრევად ათასი მსოფლიოს სასაფლაო უნდა დაენახა.

თვალის პირველ გადავლებაზე საწყობები ბუნდოვან სურათად ეჩვენა, სადაც ადამიანური და ღვთაებრივი ქმნილებანი ერთმანეთში იყვნენ არეული; ჩალით გატენილი ნიანგები, მაიმუნები, გველების ფიტულები უცინოდნენ ეკლესიის მოხატულ მინებს, თითქო გამოქანდაკებული სახეების კბენას, გალაქული ნივთების გამოდევნებას ან ჭაღებზე აცოცებას აპირებდნენ. სევრის ლარნაკი,* რაზეც ქალბატონმა ჟაკოტომ* ნაპოლეონი დახატა, მოთავსებული იყო ფარაონ სეზოსტრისისადმი* შეწირული სფინქსის გვერდით. სამყაროს დასაწყისი და გუშინდელი ამბები ახირებული გულუბრყვილობით იყო შეუღლებული. შამფური ტაძრის კიდობანზე იდო, რესპუბლიკური ხმალი – საშუალო საუკუნეების შამხანაზე. ქალბატონი დიუბარი,* რომელიც ლატურს* პასტელით დაეხატა,

ვარსკვლავით თავზე, გატიტვლებული და ღრუბლებში გახვეული, გულისთქმით უცქეროდა ინდურ ჩიბუხს და ცდილობდა გაეგო, რა სარგებლობა ჰქონდა მის გველივით დაკლაკნილ ხვეულებს. სიკვდილის იარაღები, მახვილები, ხანჯლები, უცნაური დამბაჩები ერთ ხროვად ეყარა სიცოცხლის იარაღებთან, ფაიფურის ჯამებთან, საქსონურ თეფშებთან, გამჭვირვალე ჩინურ ფიალებთან, ანტიკურ სამარილებთან, ფეოდალურ თასებთან. სპილოს ძვლის ხომალდი აფრაგაშლილი მიცურავდა უძრავი კუს ზურგზე. პნევმატური მანქანა თვალის დავსებას უპირებდა მეფურად შეუშფოთებელ იმპერატორ ავგუსტს.* რამდენიმე ფრანგი ქალაქის მოურავის, რამდენიმე ჰოლანდიელი ბურგომისტრის სურათი, რომელნიც აქაც ისევე უგრძნობელნი ჩანდნენ, როგორიც სიცოცხლეში იყვნენ, ცივი და გამოლამებული თვალებით ზემოდან დასცქეროდნენ ამ სიძველეთა ქაოსს. თითქო დედამიწის ყოველ კუთხეს აქ თავისი სიბრძნის რაიმე ნატეხი, თავისი ხელოვნების რაიმე ნიმუში მოეტანა. ეს ერთგვარი ფილოსოფიური სასუქი იყო, რომელსაც არაფერი აკლდა, არც ველურის ავგაროზი, არც ჰარამხანის მოვარაყებული მწვანე ქოშები, არც მავრული იატაგანი,* არც თათრული კერპი. აქ ყოველივე მოიპოვებოდა: ჯარისკაცის ქისაც, მღვდლის ბარძიმ-ფეშხუმიც, ტახტის ბალიშიც. სხივის ათასნაირი თამაში, სინათლის და სიბნელის მძაფრი ჭიდილი კიდევ უფრო უცნაურს ხდიდნენ ამ ზღაპრულ სანახაობას. თითქოს ყურს შეწყვეტილი ძახილი ესმოდა, სული დაუმთავრებელ დრამებს გრძნობდა, თვალი ნახევრად ჩამქრალ სინათლეს ხედავდა. ბოლოს, შეუპოვარ მტკერს მსუბუქი ლეჩაქი გადაეფარა ამ საგნებზე და მათი მრავალფერადი კუთხეები, მათი ხვეულები უაღრესად მხატვრულ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ.

უცნობმა თავდაპირველად ეს სამი დარბაზი, ყელთამდე სავსე ცივილიზაციით, კულტებით, ღმერთებით, შედევრებით, სამეფოებით, ღრეობით, გონებით და სიგიჟით შეადარა მრავალწახნაგოვან სარკეს, რომლის თითოეულ წახნაგში მთელი სამყარო ისახება. ამ ბუნდოვანი შთაბეჭდილების შემდეგ მას უნდოდა არჩეულ საგნებზე შეჩერებულიყო სიყვარულით; მაგრამ ძალდატანებულმა ცქერამ, ფიქრმა, ოცნებამ გააძლიერა ციებ-ცხელების ცახცახი, რომელიც შეიძლება შიგნეულობის მღრღნელი შიმშილობითაც იყო გამოწვეული. ამ უამრავმა ნაციონალურმა თუ ინდივიდუალურმა არსებამ, რომელთა მოწმობას ეს ადამიანური საბუთები წარმოადგენდნენ, საბოლოოდ გაარინდა ყმაწვილი კაცი; სურვილი, რომელმაც მაღაზიაში მოიყვანა, ასრულებულ იქნა: იგი გამოვიდა რეალური ცხოვრებიდან, საფეხურებით ავიდა იდეალურ ქვეყანაში, მიაღწია

აღფრთოვანების მოჯადოებულ პალატებს, საიდანაც სამყარო შემუსვრილი ეჩვენა ცეცხლის ხაზებში, როგორც ერთ დროს ალსა და კვამლში შეზღარდნილმა მომავალმა ცხოვრებამ პატმოსზე* თვალწინ გაუარა იოანე მახარობელს.

მის თვალწინ მწუხარე, სანდომიანი ან შემადრწუნებელი, ბნელი ან ნათელი, შორეული ან მოახლოებული სახეები აღიმართნენ. ისინი მთელ მასებს, მირიადებს, თაობებს წარმოადგენდნენ. უდაბნოების ქვიშიდან აღსდგა გაქვავებული, შვეტი, იდუმალი ეგვიპტე. იგი წარმოდგენილი იყო შავ არტახებში გახვეული მუმის მიერ. შემდეგ მოდიოდნენ ფარაონები, რომელნიც მთელ ხალხს ასაფლავებდნენ, რათა თავიანთი სასაფლაო აეგოთ; შემდეგ კიდევ – მოსე, ებრაელები, უდაბნო; და იგი სჭვრეტდა მთელ ანტიკურ და ზვიად ქვეყანას.

კვარცხლბეკზე მარმარილოს წყალჯავარიანი და მომხიბლავი ქანდაკება იდგა. მისი მწყაზარი სახე საბერძნეთის და იონიის* ვნებიან მითებს მოუთხრობდა. აჰ, ვინ არ გაიცინებდა ისევ, როგორც მან გაიცინა, როცა ეტრუსკული თიხის ლარნაკის წითელ ფონზე შავგვრემანი ახალგაზრდა ქალი დაინახა, რომელიც ცეკვავდა ღმერთი პრიაპის* წინაშე და მას მხიარული სახით სალამს მიუძღვნიდა? იქვე მახლობლად ლათინთა დედოფალი სიყვარულით ელაციცებოდა თავის ქიმერას! აქ იმპერატორთა რომის სუნთქვა ისმოდა, ოცნებაში ისახებოდა ნებიერი, მიზნედილი იულიას* აბანო, სარეცელი, ტანსაცმელი. ეს ქალი თითქოს თავის ტიბულს* ელოდა. ციცერონის თავი, აღჭურვილი არაბული თილისმების ძალით, თავისუფალი რომის მოგონებებს იწვევდა და ტიტუს ლივიუსის* ფურცლებს შლიდა. ახალგაზრდა კაცი თითქოს რომის სენატს* და ხალხს უცქეროდა. მის თვალწინ სიზმრის ნისლოვანი სახეების მსგავსად ნელი ნაბიჯით მწყობრად გაიარეს კონსულმა, ლიქტორებმა,* პორფირით ამოქარგულმა ტოგებმა,* ფორუმის ბრძოლებმა, მრისხანე ხალხმა.

ბოლოს, ამ სახეებს ზემოდან ქრისტიანული რომი დაჰყურებდა. ერთი სურათი ზეცას ხსნიდა და ანგელოზებს შორის ოქროს ღრუბლებგარემოცული ქალწული მარიამი ჩანდა. იგი მზის შარავანდედს ჩრდილავდა თავისი ბრწყინვალეობით. ეს აღორძინებული ევა წყნარი ღიმილით ისმენდა უბედურ მომაკვდავთა მოთქმას. ახალგაზრდა კაცი შეეხო მოზაიკას, შეხამებულს ვეზუვის და ეტნის ღველფის ნატეხებიდან, და მისი სული ცხელ და ოქროცურვილ იტალიაში გადაიჭრა: იგი ესწრებოდა ბორჯიების* ღრეობას, დაეხეტებოდა აბრუცის მთებში,* ეძებდა იტალიელი ქალების სიყვარულს, ვნებით იმსჭვალებოდა ფერმკრთალი სახეების, ნუშივით გაჭრილი შავი თვალებისადმი. როცა

შუასაუკუნეების სატევარი დაინახა, რომლის ტარი და ვადა მოოჭვილი იყო, ხოლო პირი ისე დაჟანგებულიყო, თითქოს გამხმარი სისხლით ყოფილიყოს დაფარული, ტანში ჟრუანტელმა გაურბინა, რადგან ღამის პაემნები წარმოიდგინა, შეწყვეტილნი ქმრის ცივი მახვილით.

ინდოეთი და მისი რელიგიები გაცოცხლებულიყო კერპში, რომელსაც კუთხეებაწეული, პაწია ზარებით შემკული გიდელა ქუდი ეხურა და ოქროქსოვილი და აბრეშუმი ეცვა. მის გვერდით გაშლილი იყო და სანდალის სურნელებას აკმევდა ჭილოფი, მშვენიერი, როგორც ბაიადერი ქალი,* რომლის საწოლს ერთ დროს იგი წარმოადგენდა. ჩინელი გონჯა* აღმაცერი თვალებით, მრუდე პირით, მოკრუნჩხული კიდურებით მაყურებლის სულს აფხიზლებდა ამ უცნაური ერის გამოგონებით, რომელიც დაღლილა მუდმივი ერთფეროვანი მშვენიერებით და ენით გამოუთქმელ სიამოვნებას პოულობს სიმახინჯის ნაყოფიერებაში.

ბენვენუტო ჩელინის* სახელოსნოდან გამოსულმა სამარილემ ახალგაზრდა კაცი გადაიყვანა რენესანსის წიაღში - იმ ეპოქაში, როცა ხელოვნება და ავხორცობა ჰყვოდა, როცა ხელმწიფეები თავს ირთობდნენ ადამიანების წამებით, როცა მღვდელმთავრები, რომელნიც მეძავი ქალების მკლავებზე განისვენებდნენ, უბიწოებას აკანონებდნენ უბრალო ხუცებისათვის. მან ალექსანდრე მაკედონელის გამარჯვებანი დაინახა ერთ-ერთ კამეაზე,* პიზაროს* მიერ გამართული სასაკლაო - შაშხანაზე, ხოლო ულმოხელი, გააფთრებული, რელიგიური ომები - მუზარადის ფსკერზე. შემდეგ, მილანოს საჭურველიდან, რომელიც საუცხოოდ მოვარაყებული იყო, ამოხეთქა რაინდთა მოცინარე სახეებმა; მათი თვალები ნათლად ჩანდა საცხვირე აწეული ზუჩებიდან.

ამ ავეჯთა, გამოგონებათა, მოდათა, ქმნილებათა, ნაშთთა ოკეანე მისთვის დაუსრულებელ პოემას წარმოადგენდა. აქ ყოველივე ცოცხლდებოდა - ფორმები, ფერები, აზრები; მაგრამ სულს არაფერი არ ევლინებოდა დასრულებული სახით. პოეტს იმ დიდი ხელოვანის ნახაზები უნდა დაემთავრებინა, რომელსაც ეს უზარმაზარი მხატვრული დაზგა შეექმნა, სადაც ადამიანური ცხოვრების ურიცხვი შემთხვევანი უხვად და უდარდელად იყვნენ გაბნეული. რაკი ახალგაზრდა კაცმა მსოფლიო დაიპყრო, რაკი ქვეყნების, საუკუნეების, სამეფოების დათვალიერება დაასრულა, იგი ინდივიდუალურ არსებად დაუბრუნდა. იგი ხელახლა განპიროვნდა, დეტალებს დაეუფლა, პირი შეაქცია ეროვნებათა ცხოვრებას, როგორც მეტად მძიმე ასატანს ერთი განცალკევებული ადამიანისათვის.

აი, ერთ კუთხეში სანთლისგან გაკეთებულ ბავშვს ეძინა, რუიშის* მუზეუმიდან გადარჩენილს. ამ მომხიბლავმა არსებამ მისი ბავშვობის დროის ბედნიერი დღეები მოაგონა. რომელიღაც ტაიტელი ქალწულის ჯადოსნური წინსაფრის დანახვაზე მისმა ცხოველმა ფანტაზიამ ბუნების უბრალო ცხოვრება დახატა, ჭეშმარიტი უბიწოების გულუბრყვილო სიტყვლე, სიზარმაცე, რომელიც ესოდენ თანდაყოლილი აქვს ადამიანს, შეუშფოთებელი არსებობა მეოცნებე და გრილი მდინარის ნაპირას, ბანანის ხის ქვეშ, რომელიც უშრომლად ტკბილ მანანას იძლევა. შემდეგ უცებ იგი მეკობრედ გადაიქცა, მრისხანე პოეზიაში გაეხვია, რომელიც ლარას* როლში იყო აღბეჭდილი, ათასი სადაფის ელფერით გაიმსჭვალა, მარჯნის და ძოწის ცქერით აღფრთოვანდა, მათში ზღვის ბალახის, შლამის და ატლანტიკური ქარიშხლების სუნი შეიყნოსა.

შემდეგ ნატიფ მინიატურებზე გადავიდა, ლაჟვარდოვან და ვარაყიან არაბესკებზე,* რომელიც ძვირფასი კურთხევანის ხელნაწერს ამკობდა, და დაივიწყა ზღვის მღელვარება. იგი წყნარად ირწეოდა მშვიდობიან აზრებში, ხელახლა ეუფლებოდა სწავლასა და მეცნიერებას, მიისწრაფოდა მაძლარი ბერების ცხოვრებისაკენ, რომელიც თავისუფალია როგორც მწუხარების, ისე სიამოვნებისაგან, და სენაკში წვებოდა, რათა კამარიანი ფანჯრიდან თავისი მონასტრის სათიბეების, ტყეების, ვენახებისათვის ეცქირა. ტენიერის* სურათის წინაშე ჯარისკაცის წამოსასხამსა ან მუშის ფარატინში ეხვეოდა. მას უნდოდა ფლამანდიელების გაქონილი და გაჭკვარტლული ქუდი დაეხურა, ითვრებოდა მათი ლუდით, ქაღალდს თამაშობდა მათთან ერთად და უღიმოდა სანდომიანად ჩასუქებული გლეხის დედაკაცს. იგი სიცივისაგან კანკალებდა, როცა მიერისის ტილოზე თოვლის ფანტელებს ხედავდა, საომრად ემზადებოდა, როცა სალვატორ როზას* ტილოზე ბრძოლის სურათს უცქეროდა. ეალერსებოდა ილინოისის ტომაჰავკს* და გრძნობდა იროკეზების* ბასრ შაშარს, რომელიც მას თითქოს თავის ქალაზე ტყავს აძრობდა. აღტაცებული უცქეროდა ფანდურს და ხელში აძლევდა ციხე-კოშკის სეფექალს, რათა დამტკბარიყო მელოდიური რომანსით, ხოლო, თავის მხრივ, სიყვარული გაემჟღავნებინა გოთური ბუხრის წინ, ბინდბუნდში, რომელიც ფარავდა ქალის თანამგრძნობ შეხედვას. იგი ებლაუჭებოდა ყველა სიხარულს, იჭერდა ყველა ტანჯვას, ეუფლებოდა არსებობის ყველა სახეს და ისე ხელგაშლილად აბნევდა თავის ცხოვრებას და თავის გრძნობებს ამ მხატვრული და ცარიელი ბუნების მოჩვენებებზე, რომ თვით მისი საკუთარი ნაბიჯების ხმა მის სულში შორეული ქვეყნის გამოხმაურებასავით გაისმოდა, როგორც პარიზის ხმაური გაისმის ღვთისმშობლის ტაძრის კოშკებზე.

შინაგანი კიბით ზედა სართულზე ავიდა და დაინახა, რომ ყოველი საფეხურის გასწვრივ კედელზე ჰკიდია ან ძირს აწყვია შეწირული ფარები, საჭურველი, მოჩუქურთმებული სკივრები, ხის ფიგურები. დევნილნი უცნაური სახეებით, ფანტასტიკური ქმნილებებით, რომელნიც სიკვდილის და სიცოცხლის მიჯნაზე იმყოფებოდნენ. იგი ჯადოსნურ და გულისწამლებ სიზმარში მიაბიჯებდა. ბოლოს, თავის არსებობაშიც კი ეჭვი შეუვიდა და ამ ახირებულ საგნებს დაემსგავსა არც სახეებით მკვდართ, არც სახეებით ცოცხალთ. როცა ახალ დარბაზებში შევიდა, უკვე ღამდებოდა, მაგრამ სინათლე თითქოს საჭირო არ იყო ამ ოქრო-ვერცხლით მოელვარე სიმდიდრისათვის, რომელიც იქ იყო დაგროვილი. ამ ადამიანურ სიგიჟეთა ფართო ბაზარზე დახვავებული იყო ჟინის თუ ოცნების უძვირფასესი საგნები; მათ ერთ დროს, ალბათ, მფლანგველები ფლობდნენ, რომელნიც მილიონებს ხარჯავდნენ და, ბოლოს, მანსარდებში ან სარდაფებში იხოცებოდნენ. საწერელი, რომელიც ასი ათას ფრანკად იყო ნაყიდი, რათა შემდეგ ას სუდ გაყიდულიყო, განისვენებდა საიდუმლო ბოქლომის გვედით, რომლის ფასი თავის დროზე საკმაო იქნებოდა დატყვევებული მეფის გამოსასყიდად. აქ ადამიანური გენია ცხადდებოდა მთელი თავისი სიდუხჭირის მედიდურობით, მთელი თავისი უზარმაზარი წვრილმანების შარავანდედით. შავი ხის ტაბლა, ხელოვანის ნამდვილი სათაყვანებელი კერპი, რომელიც ჟან გუჟონის* ნახაზების მიხედვით იყო მოჩუქურთმებული და ერთ დროს, ალბათ, რამდენიმე წლის მუშაობად დაჯდა, შეიძლება შეშის ფასად იყო შეძენილი. აქ ერთ გროვად ეყარა ძვირფასი ზარდახშები, ფერიების ხელით გაკეთებული სავარძლები და სკამები.

– თქვენ აქ მილიონები გქონიათ, – წამოიძახა ახალგაზრდამ, როცა უკანასკნელ ოთახს მიაღწია, სადაც თავდებოდა ამ უთვალავი დარბაზების რიგი, რომლის კედლები მეთვრამეტე საუკუნის ხელოვანთა მიერ იყო მოვარაყებული ან მოჩუქურთმებული.

– უკეთ ვთქვით, მილიარდები, – უპასუხა ჩასუქებულმა, გაჟინჟილებულმა ნოქარმა, – მაგრამ ეს კიდევ არაფერია, მესამე სართულზე ადით, იქ მეტს ნახავთ!

უცნობი თავისი გზის მაჩვენებელს გაჰყვა და მეოთხე გალერეას მიაღწია, სადაც მის მოქანცულ თვალთა წინ რიგრიგად გაიარეს ნიკოლა პუსენის* სურათებმა, კლოდ ლორენის* მომხიბლავმა პეიზაჟებმა, მიქელანჯელოს დიდებულმა ქანდაკებამ, გერარდ დოუს* ტილომ, რომელიც სტერნის წიგნის გვერდს ჰგავდა, რემბრანდტის, მურილიოს,* ველასკუის* მჭმუნვარე და ფერადებით გამამდარმა სურათებმა, რომელნიც ბაირონის პოემას მოგვაგონებდნენ. შემდეგ ანტიკურმა ბარელიეფებმა, აქატის თვალის ჯარებმა,

გასაოცარმა ფრცხილის ქვის ჭურჭელმა!.. ეს ისეთი ნაწარმოებნი იყვნენ, რომ შეიძლებოდა ადამიანისთვის შრომა შეეძლებინათ, ისეთი შედეგები, რომ შეეძლოთ ზიზღი გამოეწვიათ ხელოვნებისადმი, მოეკლათ ყოველივე აღფრთოვანება.

მან მიაღწია რაფაელის ქალწულს, მაგრამ მოწყენილი ჰქონდა რაფაელი; კორეჯოს* მიერ დახატულ ფიგურას მისი თვალის მიზიდვა სურდა, მაგრამ ვერ შეძლო. ძლივს გადიმება აღირსა ანტიკური მოწყენილი ქვის ფასდაუდებელ ლარნაკს, რომლის რელიეფები რომაული ავხორცობის მეტად აღვირახსნილ გამოხატულებას წარმოადგენდა, რომელიმე კორინეს* მსგავსი ქალის გასართობს. მას სული ეხუთებოდა გარდასული ორმოცდაათი საუკუნის ნანგრევების ქვეშ, იგი თავს ავად გრძნობდა ამ ადამიანური აზრების წყალობით, მოკლული იყო ფუფუნებისა და ხელოვნების მიერ, მოდრეკილი იყო ამ აღორძინებული ფორმების ქვეშ, რომელნიც თითქოს რაღაც ბოროტ სულს წარმოეშვა და მას დაუსრულებლად ხმალში იწვევდა საბრძოლველად.

თანამედროვე ქიმიის მსგავსად, რომელსაც სამყარო გაზიდან გამოჰყავს, განა სულიც საშინელ საწამლავს არ ქმნის თავის სიხარულთა, ძალთა და იდეათა კონცენტრაციით? განა მრავალ ადამიანს არ ღუპავს რომელიმე ზნეობრივი მჟავა, რომელიც მოულოდნელად იღვრება მთელ მათ შინაგან არსებაში?

– რა არის ამ ყუთში? – იკითხა მან, როცა დიდ კაბინეტში შევიდა, ადამიანური დიდების, ღვაწლის, ორიგინალობის, სიმდიდრის უკანასკნელ სამკვიდროში და მოზრდილი ოთხკუთხედი ურთხელის ზარდახმას მიუთითა, ლურსმანზე ჩამოკიდებულს ვერცხლის ჯაჭვით.

– აჰ! ამის გასაღები პატრონს აქვს, – თქვა ნოქარმა იდუმალი გამომეტყველებით. – თუ ამ სურათის ნახვა გნებავთ, არ დაგზარდებით და ჩემი პატრონის შეწუხებას გავხედავ.

– გახედავთ? – გაკვირვებით იკითხა ახალგაზრდა კაცმა. – განა თქვენი ოსტატი დიდგვაროვანი თავადია?

– როდი ვიცი, – უპასუხა ნოქარმა.

ისინი ერთ წუთს გაკვირვებულნი უცქეროდნენ ერთმანეთს, შემდეგ ნოქარმა უცნობის დუმილი სურვილის ნიშნად მიიჩნია და კაბინეტიდან გავიდა.

* * *

გადაჭრილხართ თუ არა ოდესმე, კიუვიეს* გეოლოგიური ნაწერების კითხვის დროს სივრცის და დროების დაუსრულებლობაში? გაუტაცნიხართ თუ არა მის გენიას, რათა,

როგორც ჯადოქრის ხელზე დაყრდნობილს, წარსულის უსაზღვრო უფსკრულზე გენავარდათ? ჩვენი სული ფენიდან ფენაზე, ზოლიდან ზოლზე გადადის და მონმარტრის ქვების ნამტვრევების, ურალის ფიქალის ქვეშ წარღვნის წინადროინდელი ეპოქების ცხოველების ჩონჩხს აჩენს. სული შემრწუნებულია მილიარდი წლებით, მილიონი ერებით, რომელნიც სუსტ ადამიანურ მახსოვრობას, დაურღვეველ ღვთაებრივ გადმოცემას დავიწყნია და რომლის ფერფლი ჩვენი დედამიწის ნიადაგის თხელ ზედაფენას შეადგენს, ჩვენი პურისა და ყვავილების მასაზრდოებელს. განა კიუვიე უდიდესი პოეტი არაა ჩვენს საუკუნეში? მართალია, ლორდ ბაირონმა სიტყვებში ზოგიერთი ზნეობრივი მღელვარება გადმოსცა, მაგრამ ჩვენმა უკვდავმა ბუნებისმეტყველმა მთელი მსოფლიო აღადგინა გადარეცხილი ძვლების შემწეობით, კადმოსის* მსგავსად ქალაქები ააგო კბილების შემწეობით, ქვანახშირის ნამტვრევების წყალობით ტყეები დაასახლა ზოოლოგიის საიდუმლოებით, ბუმბერაზების თაობანი აღმოაჩინა მამონტის ფეხის შემწეობით. ეს ფიგურები წელში იმართებიან, იზრდებიან და ავსებენ ქვეყნებს, რომელნიც შეთანხმებულნი არიან მათ ახოვნობასთან. იგი პოეტია თავის ციფრებში, დიდებულია, როცა ნულს სვამს შვიდის გვერდით, ჯადოქრული სიტყვების წარმოუთქმელად არყოფნას აღვიძებს; თხრის თაბაშირის ნატეხს, ზედ ანაბეჭდს ხედავს და გემახით: – შეხედეთ! უცებ მარმარილოებს სული ჩაედგმით, სიკვდილი გაცოცხლდება, მთელი მსოფლიო გადაიშლება!

დევისებურ არსებათა ურიცხვი დინასტიებისა, თევზების რასებისა და ლოკოკინების გვარების ბოლოს ადამიანის მოდგმა მოდის, რომელიდაც დიდებული, შეიძლება თვით შემოქმედის მიერ შემუსვრილი ტიპის გადაგვარებული ნაყოფი. ამ ბეჩავ ადამიანებს, რომელნიც გუშინ დაბადებულან, შეუძლიათ ქაოსი გადალახონ, დაუსრულებელი ჰიმნი თქვან და სამყაროს წარსული წარმოიდგინონ ერთგვარ უკანმიბრუნებულ აპოკალიპსში. როცა ამ შემადრწუნებელ აღდგომას წარმოვიდგენთ, შესაბრალისად გვეჩვენება ის ნამცეცი, ის წუთისოფელი, რომელიც ჩვენ გვაქვს დათმობილი ამ ენით გამოუთქმელ დაუსრულებლობაში, ჩვენ მიერ დროდ წოდებულში, განადგურებული ვართ ამდენი სამყაროს ნანგრევებით და ვკითხულობთ – რა საჭიროა ჩვენი დიდება, ჩვენი სიძულვილი, ჩვენი სიყვარული? ნუთუ მისაღებია ცხოვრების ტანჯვა, თუკი გვიწერია უხილავ წერტილად ვიქცეთ მომავალში? აწმყოდან ფესვებამოვარდნილი ჩვენ მკვდრები ვართ იმ დრომდე, როცა ლაქია შემოვა და გვეტყვის: მისი ბრწყინვალეობა გრაფის მეუღლე გითვლით, გელითო!

საოცრებებმა, რომელნიც ახალგაზრდა კაცს ჩვენ მიერ შეცნობილი სამყაროს ცქერამ გაუმხილა, მისი სული ისე დაამძიმა, როგორც ფილოსოფოსს უცნობ ქმნილებათა მეცნიერული განხილვა ამძიმებს; სიკვდილი წინანდელზე მეტად მოსწყურდა, კურულურ* სავარძელში ჩაჯდა და თვალებს ნება მისცა, წარსულის პანორამის მოჩვენებათა შორის ეხეტიალა. მხატვრული სურათები განათდნენ, ქალწულთა სახეებმა გაუცინეს, ხოლო ქანდაკებებმა მოჩვენებითი სიცოცხლის ფერები შეიძინეს. ბინდბუნდში გახვეულნი, აცეკვებულნი მისი დამტვრეული ტვინის ციებ-ცხელებით, ეს ნაწარმოებნი ამოდრავდნენ და კორიანტელივით დატრიალდნენ მის წინაშე; ყოველი ფაიფურის გონჯა მას ეღმანჭებოდა, ტილოებზე გამოხატული სახეები თვალს ახამხამებდნენ. თითოეული ეს ფორმა ათრთოლდა, შეხტა, თავის ადგილს მოშორდა მძიმედ თუ მსუბუქად, კოხტად თუ მოსხლეტილად, თავისი ხასიათის, ზნე-ჩვეულებისა და აგებულების მიხედვით. ეს იყო მისტიკური კუდიანობის ღამე, ღირსი დოქტორ ფაუსტის მიერ ბროკენზე* დანახული მოჩვენებებისა.

მაგრამ ამ ოპტიკურ მოვლენებს, წარმოშობილთ დაღლილობით, მხედველობის ძალდატანებითა თუ მწუხრის ლანდებით, არ შეეძლოთ უცნობი ჭაბუკი შეეშინებინათ. სიცოცხლის საშინელებანი უძლურნი იყვნენ სიკვდილითან შეთვისებული სულის მიმართ. მის გარშემო ისეთი ღრმა დუმილი მეფობდა, რომ ჩქარა იგი ტკბილ ოცნებას მიეცა; შთაბეჭდილებანი თანდათან ბნელი ხდებოდნენ; მათი ელფერი რაღაც ჯადოქრობის ზეგავლენით იცვლებოდა დაღამებასთან ერთად. თითქო სინათლე ზეცას მოსწყდა და უკანასკნელი წითელი ლამპარი აანთო ღამესთან ბრძოლაში; უცნობმა თავი ზემოთ ასწია და ოდნავ განათებული ჩონჩხი დაინახა, იგი თავს აქნევდა მარჯვნიდან მარცხნივ, თითქო უნდოდა ეთქვა – მიცვალებულნი ჯერ კიდევ არ გელიანო. ყმაწვილმა შუბლზე ხელი გადაისვა, რათა გამოფხიზლებულიყო და გარკვევით იგრძნო გრილი სიო, წარმოშობილი რაღაც ბანჯგვლიანი არსების მიერ, რომელიც მის ლოყას შეეხო; ტანში ჟრუანტელმა დაუარა. მინებმა ყრუდ დაიწყარუნეს, მან იფიქრა, ეს საფლავის საიდუმლოებათა მაგვარი ცივი ალერსი ღამურას მიერ უნდა იყოს გამოწვეულიო. ორიოდე წუთის განმავლობაში დაისის ბინდბუნდი მას კიდევ ნებას აძლევდა მოჩვენებანი გაერჩია თავის გარშემო. შემდეგ მთელი ეს მკვდარი ბუნება წყვდიადმა მოიცვა. უცებ მოვიდა ღამე, ჟამი, როცა იგი უნდა მომკვდარიყო.

ამ წუთიდან კიდევ კარგა ხანმა განვლო; ამ დროის განმავლობაში მას არავითარი ნათელი წარმოგენა არ ჰქონია ქვეყნის საგნებზე, შეიძლება იმიტომ, რომ ღრმა ოცნებაში

იყო ჩაფლული, შეიძლება კიდევ იმიტომ, რომ თავი მისცა რულს, გამოწვეულს დადლილობითა და გულის გამგმირავი აზრებით. უცებ საშინელი ხმა მოესმა და ცახცახმა აიტანა: თითქო ციებ-ცხელების ბოდვის დროს ის მოსხლეტილიყოს და უფსკრულში გადავარდნილიყოს. თვალები დახუჭა, რადგან ცხოველი სინათლის სხივები თვალს სჭრიდნენ; წყვდიადში მოწითალო წრე დაინახა, მის ცენტრში პატარა ბერიკაცი იმყოფებოდა, იგი იდგა და მისკენ მომართავდა სანათურს. მას არ გაუგონია არც ბერიკაცის მოსვლა, არც ლაპარაკი, არც მოძრაობა. ეს რაღაც მისნური ხილვა იყო. უეჭველია, უმამაცეს ვაჟკაცსაც შეაშფოთებდა ამ პიროვნების დანახვა. იგი თითქო მეზობელ სარკოფაგიდან იყო ამოსული. ამ მოჩვენების თვალებს საოცარი ახალგაზრდული იერი ჰქონდა, ამ გარემოებამ ყმაწვილი კაცი დაარწმუნა, ბუნებრივ მოვლენასთან უნდა მქონდეს საქმეო. ამისდა მიუხედავად, იმ მოკლე დროში, რომელიც მის სიზმრისებურ ცხოვრებას მისი რეალური ცხოვრებიდან ჰყოფდა, იგი დარჩა დეკარტის მიერ ნარჩევ ფილოსოფიური ექვიანობის მდგომარეობაში და თავისდა უნებურად დაემორჩილა იმ აუხსნელი ჰალუცინაციების ძალას, რომელთა საიდუმლოებანი განკიცხულია ჩვენი ქედმაღლობის მიერ, თუმცა მათი ანალიზის გაკეთებას ამაოდ ცდილობს ჩვენი მეცნიერება.

წარმოიდგინეთ პატარა ტანის გამხდარი ბერიკაცი, რომელსაც შავი ხავერდის ხალათი აცვია და აბრეშუმის ზონარი არტყია. შავი ხავერიდსავე ჩაჩი მკაცრ ხაზს ავლებდა შუბლზე და სავსებით ვერ ფარავდა ჭაღარა თმის კულულებს. ხალათი სხეულს გარს ისე ეხვია, თითქო ფართო სუდარა ყოფილიყოს, არავითარი ადამიანური ნაკვთი არ ჩანდა, გარდა ვიწრო და ფერმკრთალი პირისახისა. თუ ბერიკაცს წინ გაძვალტყავებული, ქსოვილით დაფარული ჯოხის მსგავსი ხელი არ გაეწია და ჭაბუკისათვის თვალებში სანათური არ მიენათებინა, მისი სახე ჰაერში ჩამოკიდებულს ემგვანებოდა. ამ ახირებული არსების ნიკაპს ჭაღარა წვეტიანი წვერი ფარავდა, იგი მას იმ ებრაულ თავებს ამსგავსებდა, რომელთაც მხატვრები იყენებენ მოსე წინასწარმეტყველის დასახატავად. ისეთი ჩატეტკილი, ისეთი თხელი ტუჩები ჰქონდა, რომ განსაკუთრებული ყურადღება იყო საჭირო, რათა კაცს მის გადათეთრებულ სახეზე პირის მოხაზულობა აღმოეჩინა. მისი ფართო და დანაოჭებული შუბლი, მის უფერული, ჩავარდნილი ლოყები, მისი უწამწამო, უწარბო, მომწვანო თვალების მკაცრი გამომეტყველება ადამიანს აფიქრებინებდა, გერარდ დოუს სურათი «ოქროს ამწონელი» გადმოსულა ჩარჩოდანო. ინკვიზიტორის ცბიერება ჩანდა მისი სახის ნაკვთებსა, მისი საფეთქლის ნაოჭებში; ნათლად ეტყობოდა, ცხოვრებაში დიდად გამობრძმედილი უნდა ყოფილიყო. ამ ადამიანის მოტყუება შეუძლებელი უნდა

ყოფილიყო, იგი თითქოს გულთამხილაობის ნიჭით იყო აღჭურვილი. მის გაცივებულ სახეზე ყველა ეროვნების ზნე-ჩვეულება და სიბრძნე იყო თავმოყრილი, როგორც მის მტვრიან საწყობებში მთელი მსოფლიოს ნაწარმოები იყო დახვავებული. თქვენ ამ სახეზე ამოიკითხავდით ყოვლისმხედველი ღმერთის ნათელ სიწყნარეს ან ყოვლისმნახველი ადამიანის ქედმაღლობას. მხატვარს შეეძლო მისთვის ორი სხვადასხვაგვარი გამომეტყველება მიეცა და ორიოდე ხაზის მოსმით ეს სახე ან მამა ღმერთის მშვენიერ ხატად ექცია ან მეფისტოფელის დამცინავ ნიღბად, იმიტომ რომ ერთსა და იმავე დროს მის შუბლზე უზენაესი ძლიერება იყო აღბეჭდილი, ხოლო მის ტუჩებზე მჭმუნვარე მქირდაობა. ამ კაცს თავისი უზარმაზარი ძალ-ღონით თითქო ყოველი ადამიანური ტანჯვა დაეღეწა, მაგრამ, ამასთანავე, ყოველი ქვეყნიური სიამოვნებაც მოეკლა. შემფოთებულმა მომაკვდავმა ჭაბუკმა იგრძნო რომ ეს ბებერი გენია ბინადრობდა სფეროში, რომელიც დაშორებული იყო ქვეყნიერებას და მარტოდმარტო ცხოვრობდა, მოკლებული სიხარულს, იმიტომ რომ განძარცული ყო ილუზიებისაგან და მოკლებული მწუხარებას, იმიტომ რომ განძარცული იყო სიამოვნებისაგან. მოხუცი ფეხზე იდგა უძრავად, შერუყევლად, როგორც ვარსკვლავი სხივოსან ღრუბლებს შორის. მისი მწვანე თვალები, აღსავსე რაღაც წყნარი ცბიერებით, თითქო ანათებდნენ მორალურ სამყაროს, როგორც მისი სანათური ამ საიდუმლო ოთახს ანათებდა.

ასეთი იყო უცნაური სანახაობა, რომელმაც ყმაწვილი კაცი გააოცა, როცა მან თვალები გაახილა სიკვდილისა და მოჩვენებების მიერ ნარწევ აკვანში. თუ იგი გარეტიანებული დარჩა, თუ იგი ზღაპრებით დაშინებულ ბავშვების შესაფერ რწმენას დაექვემდებარა, ეს შეცდომა იმ ბურუსს უნდა მიეწეროს, რომელიც მის გონებას მისმა ფიქრებმა გადააფარა, აგრეთვე მისი ნერვების გაღიზიანებას და მძაფრ დრამას, რომლის სცენებმა მას ასეთი მკაცრი სიამოვნება მიანიჭა, თითქო ბანგი მოეწიოს. ამ ხილვას ადგილი ჰქონდა პარიზში, ვოლტერის* სანაპირო ქუჩაზე, მეცხრამეტე საუკუნეში, ისეთ დროსა და გარემოებაში, სადაც მისნობა შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო. ყმაწვილი კაცი იმ სახლის მეზობლად იმყოფებოდა, სადაც ფრანგული ურწმუნოების ღმერთი – ვოლტერი გარდაიცვალა, იგი გელიუსაკის* და არაგოს* მოწაფე იყო, ზიზღით უცქეროდა ხელისუფლების მპყრობელთა ჯამბაზობას; უეჭველია, იგი მხოლოდ იმ პოეტურ ჯადოქრობას დაემორჩილა, რომელსაც ჩვენ ხშირად ვნებდებით, რათა თავი დავაღწიოთ სასოწარკვეთილ ჭეშმარიტებათ, რათა ღვთის ყოვლისშემძლეობა ვაცთუნოთ. და აი, მას თრთოლვა დააწყებინა ამ სინათლისა და ამ მოხუცის წინაშე, აღელდა რაღაც უცხო ძალის

გაურკვეველი წინათგრძნობით. მაგრამ ეს გრძნობა იმას ჰგავდა, რომელიც ყველას განგვიცდია ნაპოლეონის ან სხვა რომელიმე გენიოსობით გაბრწყინებული და დიდებით შემოსილი ადამიანის წინაშე.

– თქვენ გნებავთ, ბატონო, რაფაელის მიერ დახატული იესო ქრისტე იხილოთ? – ზრდილობიანად ჰკითხა მოხუცმა ლითონისებური წკრიალა ხმით.

და სანათური გატეხილი სვეტის ძროზე დადგა ისე, რომ მთელი სინათლე მუქ ზარდახშას მოეფინა.

იესო ქრისტეს და რაფაელის წმინდა სახელის გაგონებაზე ახალგაზრდა კაცს სახეზე ცნობისმოყვარეობა გამოეხატა, რაიცა, უეჭველია, წინასწარ ნაანგარიშევი ჰქონდა ვაჭარს, რომელმაც ზარდახშის ღილს დააჭირა ხელი. უცებ ურთხელის ფიცარი უხმოდ აიხადა და უცნობს თვალწინ წარმტაცი ტილო გადაეშალა. ამ უკვდავი შემოქმედების დანახვაზე მას დაავიწყდა ამ მაღაზიის მოჩვენებანი, თავისი სიზმრები, ხელახლა ადამიანი გახდა, ბერიკაცი ხორცშესხმულ ქმნილებად სცნო, სავსებით ცოცხალ და არაფანტასტიკურ არსებად, და თვითაც რეალურ ქვეყნიერებას დაუბრუნდა. სურათზე გამოხატული საზოგადოების ნაზმა მზრუნველობამ, წყნარმა სხივოსნობამ გავლენა იქონია მასზე, თითქო ზეცამ სურნელება შეაკმია და დაუამა ჯოჯოხეთური ტანჯვა, რომელიც ძვლებს უღრღნიდა და უწვავდა. მაცხოვრის თავი თითქო გამოდიოდა წყვდიადიდან, რომელსაც შავი ფონი ქმნიდა; სხივოსანი შარავანდედი ბრწყინავდა მისი თმის გარშემო, საიდანაც თითქო ეს სინათლე იღვრებოდა. ყოველი ნაკვთიდან მომდინარეობდა მჭევრმეტყველი რწმენა, რომელიც ამ შუბლს, ამ სხეულს ახასიათებდა. ალისფერი ტუჩები მზად იყვნენ ცხოვრების სიტყვა წარმოეთქვათ და მაყურებელი მის ღვთაებრივ გამოხმაურებას ეძებდა ჰაერში, მომხიბლავ იგავებს ეკითხებოდა დუმილს, მისი სიტყვა ესმოდა მომავალში, მის სწავლა-დარიგებას პოულობდა წარსულში. სახარება გადმოცემული იყო ღვთაებრივი თვალების მშვიდი უბრალოებით. ამ თვალეში თავშესაფარს პოულობდნენ შემფოთებული სულები. ერთი სიტყვით, მთელი კათოლიკური რელიგიის წაკითხვა შეიძლებოდა მომხიბლავ და დიდებულ ღიმბილში, რომელიც თითქო ამ რელიგიის არსების შეჯამების გამოხატულებას წარმოადგენდა: გიყვარდეთ ერთმანეთი! ეს სურათი ლოცვის სურვილს იწვევდა, პატიებას გვასწავლიდა, ეგოიზმს ახშობდა, ყველა მიძინებულ სათნოებას აღვიძებდა. რაფაელის ნაწარმოებს მუსიკის მომხიბლავი ძალა ჰქონდა, იგი მოგონებათა ხელმწიფებას ამყარებდა და მისი გამარჯვება იმდენად სრული იყო, რომ

მაყურებელი მხატვარს ივიწყებდა. სინათლის მომხიზლაობა კიდევ უფრო აძლიერებდა ამ სასწაულის ზემოქმედებას: ხანდახან გეგონებოდათ, თავი მოძრაობს ღრუბლებშიო!..

– მე ამ სურათში მისი წონა ოქრო მივეცი, – თქვა ცივად ვაჭარმა.

– მაშ ასე, სიკვდილი აუცილებელია! – წამოიძახა ახალგაზრდა კაცმა, გამოფხიზლებულმა ოცნებიდან, რომლის უკანასკნელმა აზრმა იგი შეუმჩნეველი დასკვნებით უკანასკნელ იმედს დააშორა და საბედისწერო აუცილებლობამდე მიიყვანა.

– აჰ, აჰ! საბუთი მქონია, რომ შენ გიფრთხოდი, – უპასუხა ბერიკაცმა, რომელმაც ახალგაზრდა კაცს ხელი მაგრად ჩასჭიდა ორივე მაჯაში და მუხრუჭივით მოუჭირა.

უცნობმა სევდიანად გაიღიმა ამ გაუგებრობის გამო და წყნარი ხმით თქვა: – ეჰ, ბატონო, ნურაფრის გეშინიათ, საკითხი ეხება ჩემს სიცოცხლეს და არა თქვენსას. რატომ არ უნდა ვაღიარო გულუბრყვილო თაღლითობა, – განაგრძო მან და შეშფოთებულ ბერიკაცს შეხედა. – დაღამების მოლოდინში, როცა წყალში თავის დახრჩობა შემეძლება უსკანდალოდ, აქ მოვედი თქვენი განძის დასათვალიერებლად. ვინ არ აპატიებს ამ უკანასკნელ სიამოვნებას მეცნიერების და პოეზიის ადამიანს?

ექვიანი სოვდაგარი გამჭრიახი თვალით ზომავდა თავისი ყალბი მუმტრის მოწყენილ სახეს და ამასთანავე ყურს უგდებდა მის ლაპარაკს. იგი მაშინვე დაამშვიდა ამ შეწუხებული ხმის ტონმა. შეიძლება ყმაწვილი კაცის ფერწასულ სახეზე სწორედ ის პირქუში ბედისწერა ამოიკითხა, რომელმაც დილით მოთამაშეები შეაშფოთა, ყოველ შემთხვევაში, ხელი შეუშვა; მაგრამ ექვიანობის ზეგავლენით, რომელიც საუკუნეობრივ გამოცდილებაზე იყო დაყრდნობილი, მან ძალაუვნებურად ხელი გასწია კიდობანისკენ, თითქო მასზე დაყრდნობა სდომებოდა, და იქიდან სტილეთი ამოიღო.

– ალბათ, სამი წელიწადია ხაზინაში მსახურობთ შტატს გარეშე და დღემდე ჯამაგირი არ დაუნიშნავთ, – თქვა მან.

უცნობმა თავი ვერ შეიკავა ღიმილისაგან და თავი გაიქნია უარყოფის ნიშნად.

– შეიძლება მამათქვენმა ბევრი საყვედური გითხრათ ქვეყნად გაჩენისათვის ან რითიმე თავი შეირცხვინეთ?

– თავის შერცხვენა რომ მდომებოდა, კიდევ ვიცოცხლებდი.

– თქვენთვის ჯამბაზების თეატრში ხომ არ უსტვენიათ, ან იძულებული ხომ არ ხართ კუბლეტები შეთხზათ, რათა თქვენი საყვარლის დასაფლავების ხარჯები დაფაროთ? უფულობით ხომ არ ხართ დასწეულებული? მოწყენილობის დამარცხება და ტახტიდან ჩამოგდება ხომ არ გსურთ? თქვით, რა შეცდომა გიწვევს სიკვდილისკენ.

– ნუ ეძებთ ჩემი სიკვდილის საფუძველს იმ ჩვეულებრივ მოსაზრებათა შორის, რომლებიც თვითმკვლელობას იწვევს უმეტეს შემთხვევაში, რათა ვალდებული არ ვიქნე გაგიმხილოთ ის გაუგონარი ტანჯვა, რომლის გამოთქმა ადამიანურ ენაზე მეტად ძნელია. გეტყვით, რომ ყველაზე ღრმა, უხამს, გულის გამგმირავ სიღუბჭირეს განვიცდი. და, – დაუმატა მან ტონით, რომლის ველური სიამაყე ეწინააღმდეგებოდა მის ახლად წარმოთქმულ სიტყვებს, – მე არ მინდა არც დახმარების, არც ნუგეშის თხოვნა.

– ეჰ, ეჰ! – ეს ორი მარცვალი, რომელიც ბერიკაცმა წარმოთქვა ყოვლივე პასუხის მაგივრად, სატკაცუნას ხმას ჰგავდა. შემდეგ მან განაგრძო:

– მე არ მინდა რისმე თხოვნა გაიძულოთ, არ მინდა გაგაწითლოთ, არ მინდა საფრანგეთის სანტიმი, ლევანტის* ფარა, სიცილიის ტარენი, გერმანიის კროიცერი, რუსეთის კაპიკი, შოტლანდიის ფარტინგი, ძველი ქვეყნის სესტერცი თუ ობოლი ან ახალი ქვეყნის პიასტრი მოგცეთ, არ გთავაზობთ არც ოქროს, არც ვერცხლს, არც სპილენძს, არც ქაღალდს, მაგრამ უფრო გაგამდიდრებთ, უფრო ძლიერსა და გავლენიანს გაგხდით, ვიდრე რომელიმე კონსტიტუციური მეფეა.

ახალგაზრდა კაცს ეგონა, მოხუცი ბავშვობაში ჩავარდნილათ, გარინდებული იყო და პასუხის გაცემას ვერ ბედავდა.

– უკან მობრუნდით, – უთხრა ვაჭარმა და სანათური აიღო, რათა კედელი გაენათებინა, – და შეხედეთ ამ შაგრენის ტყავს.

ყმაწვილი წამოიჭრა და ცოტა არ იყოს გაოცებული დარჩა, როცა დაინახა, რომ მისი სავარძლის უკან კედელზე მელიის ტყავისოდენა შაგრენი იყო ჩამოკიდებული, მაგრამ რაღაც პირველი შეხედვით აუხსნელი მიზეზის წყალობით ეს ტყავი ისეთ სხივებს ჰფენდა მაღაზიის წყვდიადს, რომ ადამიანს კუდიანი ვარსკვლავი ეგონებოდა. ურწმუნო ყმაწვილი მიუახლოვდა ამ საეჭვო თილისმას, რომელსაც იგი ყოველი უბედურებისაგან უნდა დაეხსნა და თავის გულში დასცინა მას. მაგრამ ადვილად გასაგები ცნობისმოყვარეობის ზეგავლენით იგი დაიხარა, რათა ეს ტყავი ყოველი მხრიდან დაეთვალიერებინა და მაშინვე მისი საოცარი სხივოსნობის ბუნებრივი მიზეზი აღმოაჩინა. შაგრენის შავი მარცვალი ისე კარგად იყო გადაღესილი და გამოწრთობილი, მისი თავისებური ზოლები ისეთი სუფთა და გაკრიალებული იყო, რომ იაგუნდის წახნაგების მსგავსად, ამ აღმოსავლეთური ტყავის ყოველი ბურთულა სინათლის ანარეკლს იძლეოდა. ჭაბუკმა მოხუცს მათემატიკურად აუხსნა ამ მოვლენის მიზეზი, მაგრამ ამ უკანასკნელმა მხოლოდ ეშმაკური ღიმილით გასცა პასუხი. ამ უპირატესობის მაჩვენებელმა გაღიმებამ ახალგაზრდა მეცნიერს აფიქრებინა,

რომ წუთში რაღაც თვალთმაქცობის მსხვერპლი უნდა ვიყო. მას არ უნდოდა კიდევ ერთი ზედმეტი საიდუმლოება ჩაეტანა საფლავში და ტყავი უცებ გადაატრიალა, როგორც ბავშვმა, რომელიც თავისი ახალი სათამაშოს საიდუმლოების გაგებას ჩქარობს.

– აჰ, აჰ! – წამოიძახა მან, – აი ბეჭდის ნიშანი, რომელსაც აღმოსავლეთში სოლომონის ბეჭედს* უწოდებდნენ.

– განა ამ ნიშანს იცნობთ? – ჰკითხა სოვდაგარმა და ნესტოებიდან ორჯერ თუ სამჯერ ჰაერის ტალღა გამოუშვა, რითაც მეტი აზრები გადმოსცა, ვიდრე უმჭევრმეტყველესი სიტყვებით შეიძლებოდა გადმოცემულიყო.

– არსებობს თუ არა დედამიწის ზურგზე ისეთი მიამიტი ადამიანი, რომელიც ამ ქიშკრას დაიჯერებს? – წამოიძახა ყმაწვილმა, შეურაცხყოფილმა ამ უსიტყვო და დამცინავი ხმით. – განა თქვენ არ იცით, რომ ამ ვითომდა საზღაპრო ძლიერების მომნიჭებელი ნივთის იდუმალი ფორმა და მაცდური ხასიათი აღმოსავლეთის ცრუმორწმუნეობითაა ნაკურთხი? ამგვარივე გულუბრყვილობა იქნებოდა, რომ სფინქსებსა და გრიფონებზე* მელაპარაკა, მათი არსებობაც რამდენადმე მისაღებია მითოლოგიური გაგებით.

– რადგან ორიენტალისტი ყოფილხართ, – განაგრძო ბერიკაცმა, – შეიძლება ეს გამოთქმა წაიკითხოთ.

მან სანათური მიიტანა ზედ თილისმასთან, რომელიც ყმაწვილს ხელში ეჭირა პირგადაბრუნებული, და ყურადღება მიაქცევინა წარწერას, რომელიც ამ გასაოცარ ტყავზე ისე იყო აღბეჭდილი, თითქო თვით მისი მატარებელი ცხოველის მიერ ყოფილიყო შექმნილი.

– უნდა გამოვტყდე, – წამოიძახა უცნობმა ყმაწვილმა, – ვერ გამიგია, რა საშუალებით აღბეჭდეს ასოები ასე ღრმად კანჯარის ტყავზე.

იგი უკან მობრუნდა ძველებური ნივთებით დატვირთული მაგიდებისაკენ და თვალთ რაღაცის ძებნა დაიწყო.

– რა გნებავთ? – ჰკითხა ბერიკაცმა.

– იარაღს ვეძებ შაგრენის მოსაფხეკად, რათა დავინახო – ეს წარწერა ამოჭრილია თუ აღბეჭდილი.

მოხუცმა თავისი სტილეტი გადასცა. ყმაწვილმა სცადა ტყავი იმ ადგილას მოეფხიკა, სადაც ასოები ეწერა; მაგრამ როცა ტყავი ოდნავ გადაფხიკა, ასოები ისე ნათლად გამოჩნდნენ, წარწერა ისე უცვლელი დარჩა, რომ მან იფიქრა – არაფერი ამიფხეკიაო.

– ლევანტის მრეწველობას თავისი საიდუმლოებანი აქვს, – წარმოთქვა მან და ამ აღმოსავლეთურ გამოთქმას რაღაც შეშფოთებით შეხედა.

– ჰო, – უპასუხა მოხუცმა, – უმჯობესია, ყოველივე ადამიანებს დავაბრალოთ, ვიდრე ღმერთს.

საიდუმლო სიტყვები შემდეგნაირად იყო დაწყობილი და თარგმანში შემდეგს ნიშნავდა:

(აქ ჯდება სანსკრიტული თუ არაბული წარწერები)

თუ მე მფლობ, ყოველივეს მფლობელი იქნები. მაგ-

რამ შენი ცხოვრება ჩემი იქნება. ღმერთმა ასე

ინება. ისურვე და შენი სურვილები შენს

ცხოვრებას შეუფარდე. ეს ცხოვრება

აქ არის. ყოველი შენი სურვილის

მიხედვით მე ისევე შევმცირდე-

ბი, როგორც შენი დღეები

შემცირდებიან. გინდი-

ვარ თუ არა? ღმერ-

თი გაიგონებს.

აღსრულდეს.

– აჰ! თქვენ თავისუფლად კითხულობთ სანსკრიტულს,* – თქვა ბერიკაცმა . – შეიძლება ირანში გიმოგზაურიათ ან ბენგალიაში?

– არა, ბატონო, – უპასუხა ახალგაზრდა კაცმა და თითებით გასინჯა ეს სიმბოლური ტყავი, რომელიც ლითონივით ძნელი მოსადრეკი იყო.

ბებერმა სოვდაგარმა სანათური უკანვე დადგა სვეტზე და ყმაწვილს ცივი ორნით შეხედა, თითქო უნდოდა ეთქვა, ახლა აღარ ფიქრობს თავის მოკვლასო.

– ეს ხუმრობაა? ეს საიდუმლოებაა? – იკითხა ახალგაზრდა უცნობმა.

მოხუცმა თავი გაიქნია და სერიოზულად თქვა: – გამიძნელდებოდა პასუხის გაცემა. ამ თილისმის საშინელი ძალა ისეთ ადამიანებს შევთავაზე, რომელნიც მეტი ენერგიით იყვნენ დაჯილდოებული, ვიდრე თქვენ. მაგრამ სასაცილოდ არ ეყოთ ის იდუმალი გავლენა, რომელიც მას უნდა მოეხდინა მათ მომავალ ბედზე, და არავინ არ ისურვა ხელშეკრულების დადება, რომელსაც რაღაც უცნობი ძალა გვაწვდის. მეც მათსავით ვფიქრობ, მეც ვყოყმანობ, მეც თავი შევიკავე...

– და თქვენ არც გისინჯავთ? – გააწყვეტინა ახალგაზრდა კაცმა.

– მისინჯავს? თქვენ რომ ვანდომის სვეტზე მდგარყავით, ნუთუ გადმოხტომას სცდიდით? განა შეიძლება ცხოვრების სრბოლის შეჩერება? განა ადამიანს ოდესმე სიკვდილი დაუნაწილებია? სანამ ამ ოთახში შემოხვიდოდით, თავის მოკვლა გქონდათ გადაწყვეტილი, მაგრამ უცებ ეს საიდუმლოება გიპყრობთ და სიკვდილის აზრს გამოვრებთ. ბავშვო! განა ყოველი თქვენი დღე ამაზე უფრო საინტერესო ამოცანას არ მოგაწვდის? ყური დამიგდეთ. მე მინახავს რეგენტის სასახლის აღვირახსნილი ცხოვრება.* მაშინ თქვენსავით ლატაკი ვიყავი, ლუკმა-პურს ვთხოულობდი. ამისდა მიუხედავად, ას ორი წლის ასაკს მივაღწიე და მილიონერი გავხდი. უბედურებამ სიმდიდრე მაჩუქა, უმეცრებამ ჭკუა მასწავლა; ახლა მინდა ორიოდ სიტყვაში ადამიანური ცხოვრების დიდი საიდუმლოება გაგიმხილოთ. ადამიანი იშრიტება ორ ინსტინქტურად შესრულებულ აქტში, რომელიც აშრობს მისი არსებობის წყაროებს. ორი სიტყვა გამოხატავს სიკვდილის ამ ორი მიზეზის ყოველ ფორმას: **სურვილი** და **ძალა**. ადამიანური მოქმედების ამ ორ საზღვარს შორის არსებობს კიდევ სხვა ფორმულა, რომელსაც ბრძენი ადამიანები ფლობენ; მეც მისი წყალობით მივაღწიე ბედნიერებასა და დღეგრძელობას. **სურვილი** გვწვავს, **ძალა** გვანადგურებს. მაგრამ **ცოდნა** ჩვენს სუსტ ორგანიზაციას მუდმივი მშვიდობიანობის მდგომარეობაში სტოვებს. ამგვარად, სურვილი ანუ ნდომა მოკვდა ჩემში, მოკლულ იქნა აზრის მიერ. მოძრაობა ანუ ძალა დაიშალა ჩემი ორგანოების ბუნებრივ თამაშში. ერთი სიტყვით, ჩემი სიცოცხლე მოვათავსე არა გულში, რომელიც ტყდება, არა გრძნობაში, რომელიც ჩლუნგდება, არამედ ტვინში, რომელიც არ ცვდება და ყველაფერზე უფრო დღეგრძელია. არავითარ ნაყროვნებას არ გაუთელავს ჩემი სული ან ჩემი სხეული. ამავე დროს მთელი მსოფლიო მაქვს ნახული. ჩემმა ქუსლებმა აზიის და ამერიკის უმაღლესი მთები გადათელეს, ყველა ადამიანური ენა შევისწავლე, ყველა რეჟიმის დროს ვიცხოვრე. ფული მისესხებია ჩინელისათვის და საწინდრად მისი მამის გვამი გამომირთმევია. არაბის სიტყვას დავნდობივარ და მის კარავში დამიძინია, ხელშეკრულება დამიდვია ევროპის ყველა სატახტო ქალაქში, უშიშრად ოქრო დამიტოვებია ჩრდილო ამერიკელი ველურების ქოხში; ბოლოს, ყოველივეს მივაღწიე, იმიტომ რომ ყოველივე უგულებელყავი. ჩემი ერთადერთი პატივმოყვარეობის საგანი დანახვა იყო. განა დანახვა ცოდნას არ ნიშნავს? ოჰ, ყმაწვილო, განა ცოდნა უშუალო სიამოვნება არ არის? განა ეს ყოველივე არსებულის სუბსტანციის აღმოჩენას და მის დაპყრობას არ ნიშნავს? რა გვრჩება ხელში მატერიალური მფლობელობიდან? მხოლოდ აზრი. თვით განსაჯეთ, რამდენად მშვენიერი უნდა იყოს იმ

ადამიანის ცხოვრება, რომელსაც ძალა შესწევს მთელი სინამდვილე ასახოს თავის აზროვნებაში და თავის სულში გადააქვს ბედნიერების წყაროები, რათა ათასი იდეალური სიამოვნება იგემოს, განწმენდილი მიწიერი ჭუჭყისაგან. აზრია ყველა სალაროთა გასაღები, იგი მდიდარი ძუნწის სიხარულს გვანიჭებს, მაგრამ მისი დარდებისაგან გვათავისუფლებს. ამრიგად, მე ქვეყანაზე დავნავარდობდი და ჩემი სიამოვნებანი ყოველთვის გონებრივი ხასიათისა იყვნენ, ჩემი ღრეობა, ჩემი ავხორცობა ზღვების, ხალხების, ტყეების, მთების ცქერაში გამოიხატებოდა! ყოველივე ვიხილე, მაგრამ შეუშფოთებლად, დაუღალავად; არასოდეს არაფერი მომისურვებია, მხოლოდ ველოდი. სამყაროში ისე ვსეირნობდი, თითქოს ჩემი საკუთარი ბაღი ყოფილიყოს. რასაც ადამიანები მწუხარებას, სიხარულს, პატივმოყვარეობას, მარცხს, კაეშანს უწოდებენ, ჩემთვის მხოლოდ იდეებია, რომელთაც მე ოცნებად ვაქცევ; იმის მაგივრად, რომ ისინი ვიგრძნო, მე მათ გამოვხატავ, მე მათ ვთარგმნი; იმის მაგივრად, რომ მათ ჩემი სიცოცხლე ჩავანთქმევინო, მე მათ დრამად ვაქცევ, ვავითარებ; ისინი მართობენ, თითქო რომანები ყოფილიყვნენ და მათ შინაგანი თვალთ ვკითხულობდე. არასოდეს ჩემი სხეულის ასოები არ დამიღლია და ჯერ კიდევ სრულიად ჯანსაღი ვარ. ჩემმა სულმა ყველა ძალა მიიღო მემკვიდრეობაში, ეს მემკვიდრეობა არ გამიფლანგავს, ამიტომ ჩემს თავს უკეთესი ავეჯის მარაგი აქვს, ვდირე ჩემს მაღაზიებს.

– აქ, – წამოიძახა მან და შუბლზე ხელი მიირტყა, – აქ არის ნამდვილი მილიონები. საუცხოო დღეებს ვატარებ, როცა გონების თვალს წარსულისკენ ვაპყრობ; მე ვიწვევ მთელს ქვეყნებს, ლანდშაფტებს, ოკეანის სახეებს, ისტორიულად მშვენიერ ფიგურებს. მე ფანტასტიკური ჰარამხანა მაქვს, სადაც ვფლობ ქალებს, რომელნიც არასოდეს არ მყოლია. ხშირად ვხედავ თქვენს ომებს, თქვენს რევოლუციებს და ვმსჯელობ მათ შესახებ. ოჰ, როგორ შემიძლია უპირატესობა მივცე მთრთოლვარე, მსუბუქ აღტაცებას მეტნაკლებად შეფერადებული სხეულით, მეტ-ნაკლებად მომრგვალებული ფორმებით! როგორ შემიძლია თქვენი გაცრელებული სურვილების სიდუხჭირე ვამჯობინო ამ უზენაეს ნიჭს, რომელიც მიჩვენებს სამყაროს თავისთავად. რომელიც მანიჭებს სივრცის დაბრკოლებათა და დროის ბორკილებით შეუბოჭველი მოძრაობის სიამოვნებას, ყველაფრის ათვისების, ყველაფრის დანახვის შესაძლებლობას. როცა სამყაროს კიდურზე ვიცქირები და სხვა სფეროებს ვეკითხები, ღმერთს ვუსმენ.

– აქ, – თქვა მან მაღალი ხმით და შაგრენის ტყავს მიუთითა, – აქ ძალა და სურვილია შეერთებული. აქაა თავმოყრილი თქვენი სოციალური იდეები, თქვენი გადაჭარბებული

სურვილები, თქვენი თავშეუკავებლობა, თქვენი სიხარული, რომელიც ადამიანს კლავს, თქვენი მწუხარება, რომელიც სიცოცხლეს ამძაფრებს, იმიტომ რომ ტკივილი შეიძლება მხოლოდ ცხარე სიამოვნება იყოს და სხვა არაფერი. ვინ განსაზღვრავს იმ წერტილს, სადაც სხეულის დატკობა ტანჯვად იქცევა და სადაც ტანჯვა ჯერ კიდევ სიტკბოებაა? განა იდეალური სამყაროს ცხოველი სხივები თვალს არ ეალერსებიან, მაშინ როცა ფიზიკური სამყაროს უნაზესი წყვილია მას მუდამ ჭრილობას აჭდობს? განა სიბრძნის სიტყვა ცოდნიდან არ გამოდის? და რა არის სიგიჟე, თუ არ სურვილის და ძალის სიჭარბე?

– ძალიან კარგი, მე მინდა უძღვები ცხოვრება დავიწყო! – თქვა ჭაბუკმა და ხელი სტაცა შაგრენის ტყავს.

– ფრთხილად იყავით, ყმაწვილო! – წამოიძახა ბერიკაცმა მოულოდნელი სიცხარით.

– ჩემი ცხოვრება მეცნიერებისა და აზროვნების გულისთვის გავწირე, მაგრამ მათ საკვებიც არ მომცეს, – უპასუხა უცნობმა, – მე არ მინდა თავი მოვატყუებინო არც თქვენს ქადაგებას, რომელიც ღირსია სვედენბორგისა,* არც თქვენს აღმოსავლურ ავგაროზს, არც თქვენს ქველმოქმედებას, რომლითაც გასურთ ამ ქვეყანაზე შემაჩეროთ, სადაც ჩემი არსებობა ამიერიდან შეუძლებელია...

– ვნახოთ! – დაუმატა მან, თილისმას აცახცახებული ხელი მოუჭირა და მოხუცს შეხედა. – მე მინდა მეფურად ბრწყინვალე სადილი, მე მინდა ღრეობა, ღირსი ჩვენი საუკუნისა, სადაც, როგორც ამბობენ, ყოველივე გაუმჯობესებულია! დაე, ჩემი მეინახენი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟნი იყვნენ, მხიარულნი გაგიჟებამდე. დაე, მწდეებმა თანდათან უფრო მაგარი, უფრო შუმშუნა ღვინო დაგვისხან, ისე რომ სამი დღე გამოუფხიზლებლად მთვრალი ვიყოთ! დაე, ეს ღამე აღზნებული ქალებით იყოს შემკული! მე მინდა, ავხორცობის ბოდვამ და ღრიანცელმა თავისი ოთხცხენიანი ეტლით გაგვიტაცოს, ამ ქვეყნის საზღვრები გადაგვატაროს და უცნობ ნაპირებზე გადაგვაგდოს! დაე, სულები ზეცაში ავიდნენ ან წუმპეში ჩაეფლან. არ ვიცი, ამაღლდებიან ისინი მაშინ, თუ დამდაბლდებიან, მაგრამ ეს სულ ერთია! მაშ, მე ამ ბნელ ძალას ვუბრძანებ, ყველა სიხარული ერთ სიხარულად გადამიდნოს. დიახ, მე მინდა ცის და დედამიწის სიამოვნებანი უკანასკნელ მოხვევნაში ვიგემო და კიდევ დავაკვდე მათ. მსურს, აგრეთვე, ანტიკური პრიაპეები* სმის შემდეგ, მიცვალებულთა გამაღვიძებელი სიმღერები, სამმაგი კოცნა, დაუბოლოებელი კოცნა, რომლის ხმა პარიზს შეაზანზარებს, როგორც ხანძრის ტკრციალი, ცოლ-ქმართ გამოაღვიძებს, მწველ გულისთქმას შთააგონებს და ყველას გაახალგაზრდავებს, თვით სამოცდაათი წლის მოხუცთაც.

ბერიკაცმა ჩაიხიბითა. ეს ხითხითი ისე მოხვდა უგუნური ყმაწვილის ყურებს, თითქოს ჯოჯოხეთის ხრიალი ყოფილიყოს, და დესპოტურად დაადუნა იგი.

– თქვენ გგონიათ, – თქვა სოვდაგარმა, – რომ ჩემი იატაკი ახლავე გაიხსნება, რათა გზა მისცეს სხვა ქვეყნიდან მოსულ სტუმრებს და მხიარულად გაწყობილ სუფრებს? არა, არა, უგუნურო ჭაბუკო: თქვენ ხელი მოაწერეთ ხელშეკრულებას – ამით ყველაფერია ნათქვამი. ამიერიდან თქვენი სურვილები ზედმიწევნით დაკმაყოფილდება, მაგრამ თქვენივე სიცოცხლის ხარჯზე. თქვენი დღეების წრე, ამ ტყავის მიერ განსახიერებული, შევიწროვდება თქვენი სურვილების ძალისა და რიცხვის მიხედვით. ბრამინმა, რომელმაც ეს თილისმა მომცა, ამიხსნა, მისი მფლობელის ბედსა და სურვილებს შორის იდუმალი კავშირი დამყარდაო. თქვენი პირველი ნდომა მდაბალი ხარისხისაა, მე შემემძლო მისი დაკმაყოფილება, მაგრამ დაე, ამაზე თქვენი ახალი არსებობის მოვლენებმა იზრუნოს. ბოლოს და ბოლოს, თქვენ თავის მოკვლა გინდოდათ, ძალიან კარგი, თქვენი სიკვდილი მხოლოდ გადადებულია.

უცნობი ახალგაზრდა გაკვირვებული და თითქმის გაღიზიანებული იყო ამ ახირებული ბერიკაცის დაცინვით. მისი ნახევრად ფილანთროპიული განზრახვა ნათლად გამომჟღავნდა უკანასკნელ სიტყვებში.

– ბატონო, – წამოიძა მან, – ამასაც ვნახავ, შეიცვლება თუ არა ჩემი ბედი იმ ხნის განმავლობაში, რომელიც დამჭირდება სენის სანაპირო ქუჩის გადასაჭრელად. მაგრამ თუ თქვენ უბედურ ადამიანს არ დამცინით, მსურს შური ვიძიო ასეთი საბედისწერო სამსახურისათვის და გისურვოთ, რომ მოცეკვავე ქალის სიყვარულის მსხვერპლი გახდეთ! მაშინ კარგად გაიგებთ ღრეობის ფასს და შეიძლება სრულიად გაფლანგოთ ქონება, რომელიც ასე ფილოსოფიურად დაგიზოგავთ.

* * *

ახალგაზრდა კაცი ოთახიდან გავიდა ისე, რომ არ გაუგონია მოხუცის ღრმა ამოოხვრა, დარბაზები განვლო და კიბეზე დაეშვა. უკან მსხვილი, გაჟინჟილილებული ნოქარი დაედევნა: იგი ამაოდ ცდილობდა გზის განათებას. უცნობი ისე მიიჩქაროდა, თითქოს ქურდი ყოფილიყოს, რომელსაც დანაშაულის ადგილას მოუსწრეს. იმდენად დაბრმავებული და შეზარხოშებული იყო, რომ ვერც კი შეამჩნია, როგორ წარმოუდგენლად რბილი გახდა შაგრენის ტყავი, რომელიც მან ჯერ გააფთრებით დაჭმუჭნა და შემდეგ

ჯიბეში ჩაიდო შეუგნებლად. მაღაზიის კარიდან ქუჩაში გავარდა და სამ ყმაწვილს დაეჯახა, ისინი ხელიხელ გაყრილნი მიდიოდნენ.

– მხეცო!

– გიჟო!

ასეთი იყო მათი თავაზიანი მისალმების სიტყვები.

– ეჰ, ეს რაფაელია!

– ყოჩაღ, სწორედ შენ გეძებდით.

– ვაჰ, ეს თქვენ ხართ?

ამ მეგობრულმა ფრაზებმა მაშინვე შესცვალა ლანძღვა-გინება, როგორც კი ქუჩის ფარანმა, რომელსაც ქარი არხევდა, გაანათა ამ ჯგუფის გაოცებული სახეები.

– ძვირფასო მეგობარო, – უთხრა რაფაელს ყმაწვილმა, რომელიც მან ის იყო კინალამ წააქცია, – შენ ჩვენთან წამოხვალ.

– რა მოხდა?

– წამოდი, გზაზე ყოველივეს გიამბოზ.

ნებსით თუ უნებლიეთ მეგობრებმა რაფაელი თავიანთ მხიარულ ფერხულში ჩააბეს და ხელოვნებათა ხიდისკენ გაიტაცეს.

– ჩემო მეგობარო, – განაგრძო პირველმა ორატორმა, – ერთი კვირაა, გეძებთ. შენს პატივცემულ სასტუმროსა, სენკანტენში,* რომლის უცვლელი აბრა დღესაც ისეთივე შავი და წითელი ასოებითაა შემკული, როგორც ჟან-ჟაკ რუსოს დროს იყო, შენმა ლეონარდამ* გვითხრა, სოფელში წავიდაო. უნდა ითქვას, რომ ჩვენ არც ფულიანი ადამიანის სახეები გვქონია, არც სასამართლოს აღმსრულებლებისა, არც მევახშეებისა, არც ქორვაჭრებისა და სხვ. მაგრამ არა უშავს! რასტინიაკმა იმ დღეს კომიკურ ოპერაში მოგკრა თვალი; ჩვენ გავმხნევდით, ჩვენ თავმოყვარეობის საკითხად გავხადეთ აღმოგვეჩინა, ელისეს მინდორში* ხომ არ იყავი ხეზე აცოცებული, ან იმ ორგროშიან ფილანთროპიულ სახლებში ხომ არ იწექი, სადაც მათხოვრებს სძინავთ, თუ უფრო ბედნიერი იყავი და შენი კარგი რომელიმე ბუდუარში გქონდა გაშლილი. ვერსად გნახეთ, ვერც წმინდა პელაჟის სატუსაღოს სიაში, ვერც ლაფორსის სადილეგოში. ჩვენ ყოვლივე მეცნიერულად გამოვიკვლიეთ, სამინისტროები, ოპერა, სამონასტრო სახლები, ყავახანები, წიგნთსაცავები, პრეფექტების სიები, ჟურნალისტების ბიუროები, სასადილოები, თეატრების ფოიეები, ერთი სიტყვით, მთელი პარიზის კარგი და ცუდი ადგილები; ჩვენ მივტიროდით დაკარგულ ადამიანს, რომელსაც საკმაოდ შესწევს გენიოსობა, რათა თავი გვაძებნინოს

როგორც მეფის სასახლეში, ისე სატუსაღოებში. ჩვენ ვლაპარაკობდით შენს ჩარიცხვაზე ივლისის რევოლუციის წმინდანთა შორის! და პატიოსნებას გეფიცები, გვენანებოდი.

რაფაელს მეგობრების ლაპარაკი არ ესმოდა, ისე შედგა ფეხი ხელოვნებათა ხიდზე და სენას გადახედა. მდინარის მქუხარე ტალღებში პარიზის სანათურები ციმციმებდნენ. ამ ხიდზე, საიდანაც იგი ცოტა ხნის წინათ წყალში გადავარდნას აპირებდა, აღსრულდა მოხუცის წინასწარმეტყველება: მისი სიკვდილი ბედისწერამ გადასდო.

– და ჩვენ მართლაც გვენანებოდი! – განაგრძო მისმა მეგობარმა იმავე თემის განვითარება. – საქმე ეხება ერთ კომბინაციას, რომელშიც შენც შეგიყვანეთ, როგორც უმაღლესი ლიგის ადამიანი, ე. ი. ისეთი ადამიანი, რომელიც ყველაფერზე მაღლა დგას. თვალთმაქცობა, რომლის წყალობით კონსტიტუციური ჯავზი მეფის თასს ქვეშ ქრება დღეს, ჩემო კარგო, უფრო სერიოზულად კეთდება, ვიდრე ოდესმე. სამარცხვინო მონარქია, დამხოვილი ხალხის გმირული თავგანწირვის წყალობით, ცუდი ყოფაქცევის დედაკაცი იყო, მასთან შეიძლებოდა სიცილიც და ქეიფიც; მაგრამ სამშობლო ჭირვეული და სათნო ცოლია; გინდა არ გინდა, მისი განზომილი ალერსი უნდა მიიღო. როგორც მოგეხსენება, ხელისუფლება ტიულრის სასახლიდან ჟურნალისტებისაკენ გადასახლდა. ისევე, როგორც ბიუჯეტებმაც იცვალა ბინა და სენ-ჟერმენის გარეუბნიდან ანტენის შოსეზე გადავიდა. მაგრამ აი, რაც შეიძლება შენ არ იცოდეს! მთავრობამ, ე. ი. ბანკირების და ადვოკატების არისტოკრატია, რომელიც დღეს სამშობლოს წარმოადგენს, როგორც წინათ მღვდლები მონარქიას წარმოადგენდნენ, აუცილებლობა იგრძნო – საფრანგეთის კეთილი ხალხი მოატყუოს ახალი სიტყვებითა და ძველი იდეებით, მსგავსად ყველა სკოლის ფილოსოფოსებისა და ყველა ეპოქის ძლიერი ადამიანებისა. საქმე ეხება იმას, რომ ჩვენ მეფურ-ნაციონალური აზრები ჩაგვინერგონ, დაგვიმტკიცონ, რომ უფრო ბედნიერი ვინქებით, თუ ათას ორას მილიონ ფრანკს და ოცდაცამეტ სანტიმს გადავუხდით სამშობლოს, წარმოადგენილს ამა და ამ ბატონების მიერ, ვიდრე ათას ას მილიონ ფრანკსა და ცხრა სანტიმს მეფეს, რომელიც მეობით ლაპარაკობდა ჩვენობის მაგივრად. ერთი სიტყვით, არსდება გაზეთი, შეიარაღებული ორი თუ სამი ათასი ნაღდი ფრანკით; მისი მიზანი იქნება ოპოზიცია აწარმოოს უკმაყოფილოთა დასაკმაყოფილებლად. მაგრამ ისე, რომ მეფე-მოქალაქის ეროვნული მთავრობა არ დაზიანდეს. და აი, რადგან ჩვენ თავისუფლებას დავცინით ისევე, როგორც დესპოტიზმს, სარწმუნოებას ისევე, როგორც ურწმუნოებას; რადგან ჩვენთვის სამშობლო სატახტო ქალაქია, სადაც იდეების აღებ-მიცემობა და გაყიდვა წარმოებს სტრიქონების მიხედვით, სადაც თითოეულ დღეს

ნაყოვანი სადილები და მრავალრიცხოვანი სანახაობანი მოაქვს, სადაც თავაშვებული მემკვიდრე ქალები ფუთფუთებენ, სადაც ვახშამი მხოლოდ მეორე დღეს თავდება, სადაც სიყვარული საათობით ქირავდება საბირჟო ეტლივით; რადგანაც პარიზი მუდამ ყველაზე სათაყვანებელ სამშობლოდ დარჩება, მხიარულების, თავისუფლების, მახვილი ჭკუის, ლამაზი ქალების, არამზადების, კარგი ღვინის სამშობლოდ, სადაც ხელისუფლების ჯოხი ვერასოდეს ისე მაგრად ვერ მოგხვდება, იმიტომ რომ მეტად ახლო ვართ ხელარგოსანთან, ჩვენ ღმერთი მეფისტოფელის ნამდვილმა მიმდევრებმა იჯარით ავიღეთ საზოგადოებრივი აზრის შეღებვა, მსახიობებისთვის ახალი ტანისამოსების მიწოდება, მთავრობის ალაჩუხებზე ახალი ფიცრების მიჭედება, დოქტრინებისათვის წამლის მიწოდება, ხნიერი რესპუბლიკელების შეფუცხუნება, ბონაპარტისტების შეკეთება და ცენტრის გამოკვება; მაგრამ ამასთანავე ჩვენ ნება უნდა მოგვეცეს ფარულად დავცინოთ მეფეებსა და ერებს, საღამოთი შევიცვალოთ დილის შეხედულებანი და მხიარული ცხოვრება ვატაროთ პანურგივით ან აღმოსავლეთურად რბილ ბალიშებზე ვიყოთ ფეხმორთხმულნი. ამ მაკარონული და ტაკიმასხარული სამეფოს მმართველად შენ დაგნიშნეთ; ამიტომ დაუყოვნებლივ უნდა წაგვყვე სადილზე, მას აღნიშნული გაზეთის დამაარსებელი მართავს, ყოფილი ბანკირი, რომელმაც არ იცის, როგორ მოიხმაროს თავისი ოქრო და სურს გონებამახვილობაზე გასცვალოს იგი. იქ ძმასავით იქნები მიღებული, ჩვენ მუამბოზე სულთა მეფედ გამოგაცხადებთ, რომელთაც არაფერი აშინებს, რომელთა შორსმჭვრეტელობა ამხელს ავსტრიის, ინგლისის თუ რუსეთის განზრახვებს, სანამ რუსეთს, ინგლისს ან ავსტრიას რაიმე განზრახვა დაებადებოდეს! დიახ, იმ გონებრივ ძალთა ხელმწიფედ დაგსვამთ, რომელნიც ქვეყნიერებას მირაბობს, ტალეირანებს, პიტებს,* მეტერნიხებს,* ბოლოს ხელმარჯვე კრისპენებს* აწოდებენ; ეს ადამიანები ისევე ათამაშებენ სახელმწიფოების ბედს, როგორც ჩვეულებრივი მოკვდავი დომინოს _ ერთი ჭიქა კირშვასერისთვის. ჩვენ შენ ყველაზე უშიშარ თანამებრძოლად გამოგაცხადეთ ღვინის სმასა და დროსტარებაში, ისიც კი ვთქვათ, რომ არასოდეს არ დამარცხებულხარ. იმედი მაქვს, არ გაამტყუნებ ჩვენს შესხმას. ჩვენმა ამფიტრიონმა,* ტაიფერმა აღგვითქვა, დავჩრდილავ ჩვენი დროის პაწაწა ლუკულუსების* უზადრუკ სატურნალიებს*ო. იგი საკმაოდ მდიდარია, რათა სიდიადე მისცეს წვრილმან ამბებს, მოხდენილობა და სილაზათე _ ბიწიერებას... გესმის თუ არა, რაფაელ? _ ჰკითხა თავის სიტყვის დასასრულს ორატორმა.

– ჰო, – უპასუხა ახალგაზრდა კაცმა, რომელიც უფრო ნაკლებ თავისი სურვილების ასრულებით იყო გაკვირვებული, ვიდრე მოვლენათა ბუნებრივი მსვლელობით. თუმცა მას არ სწამდა მაგიური გავლენა, მაგრამ გაოცებული იყო ადამიანური ბედისწერის შემთხვევებით.

– მაგრამ შენ ისე გვითხარი ჰოო, თითქო პაპაშენის სიკვდილზე ფიქრობდე. – უპასუხა ერთმა ამხანაგთაგანმა.

– აჰ! – განაგრძო რაფაელმა ისეთი გულუბრყვილო ტონით, რომ ამ ახალგაზრდა საფრანგეთის საიმედო მწერლებს სიცილი წასკდათ. – მე მგონია, მეგობრებო, ჩვენ ჩქარა დიდი არამზადები უნდა გავხდეთ! დღემდე ჩვენ ურჯულოებას ჩავდიოდით ქეიფსა და ქეიფს შორის, ცხოვრებას მთვრალეები ვწონიდით, ხოლო ადამიანებს და საგნებს საჭმლის მონელების დროს ვაფასებდით. უბიწონი ვიყავით საქმით, სითამამეს მხოლოდ სიტყვებში ვიჩენდით; დღეს კი პოლიტიკის გახურებული შანთით დადალული შევდივართ ამ დიდ კატორღაში, რათა იქ ჩვენს ილუზიებს გამოვეთხოვით. როცა ადამიანს არაფერი გწამს გარდა ეშმაკისა, უფლება გაქვს ახალგაზრდობის სამოთხე გამოიტყუო, უმანკოების დრო, როცა სასოებით პირს ვუწვდიდით მღვდელს, რათა ჩვენი მაცხოვრის, იესო ქრისტეს წმინდა ხორცი მიგვეღო. აჰ, ჩემო კარგო მეგობრებო, თუ პირველი ცოდვების ჩადენა ამდენ სიამოვნებას გვანიჭებდა, ეს იმიტომ ხდებოდა, რომ სინდისის ქენჯნა გვექონდა მათ შესალამაზებლად და მათთვის გემოსა თუ პილპილის მისაცემად. ხოლო დღეს...

– ოჰ, – სიტყვა ჩამოართვა პირველმა მოლაპარაკემ, – დღეს ერთი რამ დაგვრჩენია.

– რა? – იკითხა მეორემ.

– დანაშაული...

– აი, სიტყვა მაღალი როგორც სახრჩობელა და ღრმა, როგორც სენა, – თქვა რაფაელმა.

– ოჰ, შენ ჩემი არ გესმის... მე პოლიტიკურ დანაშაულზე ვლაპარაკობ. ამ დილიდანვე მხოლოდ შეთქმულთა ცხოვრება მშურს, ხვალ არ მეცოდინება, კიდევ გაგრძელდება თუ არა ჩემი ფანტაზია; მაგრამ ამ საღამოთი ჩვენი ცივილიზაციის ფერმკრთალი ცხოვრება, ერთსახოვანი, როგორც რკინიგზის ლიანდაგი, გულს მირევს! მე ვეწამები, როცა ნაპოლეონის მოსკოვიდან უკან დახევის უბედურებაზე ვფიქრობ. მე მაღელვებს «წითელი კორსარის»,* კონტრაბანდისტების მღელვარე ცხოვრება, რადგან საფრანგეთში კარტეზიანელები* აღარ არიან, ყოველ შემთხვევაში ახალი ბოტანი ბეის* აღმოჩენას ვისურვებდი შორეულ ქვეყანაში, ერთგვარ თავშესაფარს პატარა ლორდ

ბაირონებისათვის, რომელთაც ცხოვრება დაჰმუჭუნეს, როგორც ხელსახოცი იჰმუჭუნება სადილის შემდეგ, და არაფერი აქვთ გასაკეთებელი გარდა თავიანთი ქვეყნის აფეთქებისა, თავში დამბაჩის დარტყმისა, რესპუბლიკური შეთქმულების მოწყობისა ან ომის მოთხოვნისა...

– ემილ, – უთხრა მოლაპარაკეს გაცხარებით რაფაელის გვერდით მიმავალმა ამხანაგმა, – პატიოსან სიტყვას გაძლევ, თუ ივლისის რევოლუცია* არ მომხდარიყო, მღვდლად ვეკურთხებოდი, რათა ცხოველივით მეცხოვრა, რომელიმე მივარდნილ სოფელში და...

– და ყოველდღე კურთხევანს იკითხავდი?

– დიახ.

– ნუ ტრაბახობ.

– გაზეთებს ხომ კითხულობთ ყოველდღე!

– ჟურნალისტი თუ გნებავთ, ეს არის! გაჩუმდი, ჩვენ ხელისმომწერლების ბრბო გვახვევია, არ გაგვიგონონ. ჟურნალიზმი, ჩემო კარგო, თანამედროვე საზოგადოების რელიგიაა, და ამ მხრივ, ერთგვარ პროგრესს მივადწიეთ.

– როგორ?

– მღვდელთმთავრები ვალდებული არ არიან ირწმუნონ, მით უმეტეს ვალდებული არაა ხალხი.

ჯერ კიდევ გრძელდებოდა ეს საუბარი, შესაფერი იმ ადამიანებისა, რომელთაც კარგა ხანია შესწავლილი აქვთ «სახელოვანი მამაკაცები»,* როცა მეგობრები ერთი სახლის შესავალს მიაღწენენ ჟუბერის ქუჩაზე.

* * *

ემილი ჟურნალისტი იყო, მას უქმად ყოფნით მეტი სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი, ვიდრე სხვები წარმატებით იხვეჭენ. იგი გაბედული, შთაგონებული და გესლიანი კრიტიკოსი იყო, მისი ღირსებანი ადვილად ასატანს ხდიდნენ მის ნაკლთ. გულახდილი და დამცინავი იყო. მეგობარს პირში ათას ეპიგრამას მიახლიდა, მაგრამ თამამად და პატიოსნად იცავდა პირს უკან. ყველაფერს დასცინოდა, თვით თავის მომავალს. ფული არასოდეს არ ჰქონდა, ზარმაცი იყო, როგორც ყოველი ნიჭიერი კაცი, ერთ მოსწრებულ სიტყვაში მთელი წიგნის შინაარსს სდებდა და ცხვირპირში ესროდა ადამიანებს, რომელთაც ერთი სიტყვის ჩადება არ ძალუბთ მთელ წიგნში. უამრავ აღთქმას იძლეოდა,

მაგრამ არც ერთს არ ახორციელებდა; თავისი ბედისა და თავისი სახელიდან ბალიში ჰქონდა გაკეთებული რბილად დასადინებლად, მაგრამ საფრთხე ელოდა, რომ სიბერისას ღარიბთა თავშესაფარში გაიღვიძებდა. სახრჩობელაზე წავიდოდა მეგობრის გულისთვის, ცინიკოსი იყო, მაგრამ ამასთანავე ბავშვივით მიამიტი, მუშაობდა მხოლოდ ჟინის ან გაჭირვების კარნახით.

– ოსტატი ალკოფრიბასის* გამოთქმა რომ ვიხმართ, ჩვენც ნამუსრევი გვერგება მდიდარი და მხიარული სუფრიდან, – უთხრა მან რაფაელს და ყვავილიან ყუთებს მიუთითა, რომელნიც სურნელებას აკმევდნენ კიბეებზე.

– მიყვარს კარგად გამთბარი და მდიდრულად მოფარდაგებული დერეფანი, – უპასუხა რაფაელმა. – პერისტილის* კომფორტი იშვიათია საფრანგეთში. აქ ვგრძნობ, თითქო ხელახლა დავიბადე.

– ხოლო იქ, ზევით, ერთხელ კიდეც დავლევთ და ვიცინებთ, ჩემო საბრალო რაფაელ. და მერე როგორ! იმედი მაქვს ჩვენ გავიმარჯვებთ და ყველა ამ თავს გადავთელავთ.

შემდეგ დამცინავი მოძრაობით მან სტუმრები უჩვენა. სასტუმრო დარბაზი, სადაც ისინი შევიდნენ, გაბრწყინებული იყო ოქრო-ვერცხლით და სინათლით, მათ იქ შეხვდნენ მთელი პარიზის ყველაზე გამოჩენილი ყმაწვილი კაცები. ერთმა მათგანმა ეს იყო ახალი ნიჭი გამოაშკარავა და პირველი დიდი სურათი დახატა, რომლითაც იგი ექიმპებოდა იმპერიის დროის სახელოვან მხატვრებს. მეორემ წინა დღით გაბედული წიგნი გამოაქვეყნა, აღსავსე გაუცვეთელი იდეებითა და აღბეჭდილი ერთგვარი ლიტერატურული ქედმაღლობით, ამ წიგნმა ახალი გზები გაუხსნა თანამედროვე სკოლას. ერთ კუთხეში მოქანდაკე იდგა, მისი მოღუმული სახე მოწმობდა, რომ იგი ვაჟკაცური გენიის მფლობელი უნდა ყოფილიყო; იგი ესაუბრებოდა ერთ-ერთ იმ დამცინავ და გულცვივ ადამიანთაგანს, რომელიც გარემოების მიხედვით ხან არსად არ ხედავს ნიჭიერი ადამიანის უპირატესობას, ხან კიდეც ყველგან სცნობს მას. აქ ერთი მეტად გონებამახვილი კარიკატურისტი, აღჭურვილი მზაკვრული თვალითა და გესლიანი ენით, მასალას უთვალთვალედა თავისი ფანქრისთვის. იქ ახალგაზრდა და თამამი მწერალი, რომელმაც სხვებზე უკეთ იცოდა პოლიტიკური აზრების დედაარსის გადმოცემა, ელაპარაკებოდა პოეტს, რომლის ნაწარმოებში შემუსრავდნენ ჩვენი დროის ყველა თხზულებას, მისი ნიჭი რომ ისევე ძლიერი ყოფილიყო, როგორც მისი სიძულვილი იყო. ორივე ცდილობდა არც სიმართლე ეთქვა და არც ტყუილი, ისინი ერთმანეთს ტკბილი პირფეროვით უმასპინძლდებოდნენ. ცნობილი მემუსიკე დამცინავი სი-ბემოლი ხმით ანუგეშებდა

პოლიტიკოსს, რომელიც ცოტა ხნის წინათ ტრიბუნიდან გადმოვარდა, მაგრამ ისე, რომ არაფერი უტკენია. ახალგაზრდა ავტორები, რომელთაც სტილი არ ჰქონდათ, გვერდით იდგნენ ახალგაზრდა ავტორებთან, რომელთაც იდეები არ ჰქონდათ, პოეზიით აღსავსე პროზაიკოსები პროზით აღსავსე პოეტებს ესაუბრებოდნენ. საბრალო სენსიზმონისტი,* რომელიც იმდენად გულუბრყვილო იყო, რომ თავისი დოქტრინა სწამდა, ან ნაკლულოვან არსებათ უცქეროდა და მათ ერთმანეთთან აუღლებდა, რათა ისინი თავისი ორდენის ბერებად გადაექცია. ბოლოს აქ მოიძებნებოდა ორი თუ სამი მეცნიერი, რომელთა დანიშნულებაა აზოტი შეურიონ საუბარში, და რამდენიმე ვოდევილისტი, რომელნიც ყოველთვის მზად არიან სხივი გვესროლონ, მაგრამ ეს სხივი ალმასის ნაპერწკლების მსგავსად არც არავის ათბობს, არც არავის ანათებს.

ამ სტუმრებს შორის ხუთს მომავალი ჰქონდა, ათიოდეს შეეძლო ცოტა თუ ბევრად კარგი სახელი მოეხვეჭა; რაც შეეხება დანარჩენთ, მათ შეეძლოთ ლუი XVIII ცნობილი ტყუილი გაემეორებინათ: ერთობა და დავიწყება.* მასპინძელს სახეზე მზრუნველი მხიარულობა ეხატებოდა როგორც ადამიანს, რომელიც ორი ათას ეკიუს ხარჯავს. დროგამოშვებით იგი მოუთმენლად იხედებოდა დარბაზის კარისაკენ, თითქო დაგვიანებულ სტუამრს უხმობდა. მალე გამოჩნდა ჩასუქებული პატარა ტანის კაცი, რომელსაც პირფერი ხმაურით შეხვდნენ; ეს იყო ნოტარიუსი, რომელმაც ამ დილით დაასრულა გაზეთის შექმნა.

შავად გამოწყობილმა ლაქიამ ვრცელი სასადილოს კარი გააღო; ყველანი უცერემონიოდ იქით გაემართნენ, რათა თავიანთი ადგილი ეპოვნათ ვეებერთელა სუფრის გარშემო. სანამ სასტუმრო ოთახებს დასტოვებდა, რაფაელმა ერთხელ კიდევ მიმოიხედა. უეჭველია, მისი სურვილი სავსებით განხორციელებული იყო. კედლებს აბრეშუმი და ოქროქსოვილები ფარავდა. მდიდრული ხომლები ურიცხვი სანთლით აციაგებდნენ მოვარაყებული სამერხულოს წვრილმან დეტალებს, ბრინჯაოს ნატიფ ხრახნილებს, ავეჯის მედიდურ ფერადებს. ბამბუკის მხატვრულ საყვავილეებში მოთავსებული იშვიათი მცენარეები დამატარობელ სურნელებას აკმევდნენ. ყოველივე, ნოხებისა, კრეტსაბმელებისა და ფარდების გამოუკლებლივ, უპრეტენზიო სილაზათით იყო გამსჭვალული; ყველგან რაღაც პოეტური გრაცია ჩანდა. ამ გარემოებას არ შეეძლო გავლენა არ მოეხდინა უფულო ადამიანის ფანტაზიაზე.

– ასი ათასი ლივრის შემოსავალი წელიწადში კარგ კომენტარებს წარმოადგენს კატეხიზმოსათვის* და საუცხოოდ გვშველის მორალი ავამოქმედოთ! – თქვა მან და

ამოიოხრა. _ ოჰ, სათნოება ქვეითად როდი დადის, ჩემთვის უდიდესი ბიწიერება მანსარდში ცხოვრება, გაცვეთილი ტანისამოსი, ნაცრისფერი საზამთრო ქუდი და შვეიცარიის ვალია... მე მინდა ამ ფუფუნებაში ვიცხოვრო ერთი წელიწადი, ექვსი თვე, სულ ერთია! და შემდეგ მოვკვდე. ყოველ შემთხვევაში, ათას ცხოვრებას მაინც შევიცნობ, ამოვწურავ, ჩავნთქავ!

_ ოჰ, შენ ზარაფის ეტლი ბედნიერებად მიგაჩნია, _ უთხრა ემილმა, რომელიც ყურს უგდებდა. _ მერწმუნე, სიმდიდრე ჩქარა მოგწყინდება, რაკი დაინახავ, რომ იგი შემთხვევას გართმევს გამოჩენილი ადამიანი გახდეს. განა ხელოვანს ოდესმე უყოყმანია სიმდიდრის სიდუხჭირეთა და სიღარიბის სიმდიდრეთა შორის: განა ჩვენისთანებს მუდამ ბრძოლა არ გვარგებს; ამრიგად, მოამზადე შენი სტომაქი და ამას შეხედე, _ თქვა მან და გმირული ხელის მოძრაობით ნეტარი კაპიტალისტის დიდებული, სამგზის წმინდა და დამამშვიდებელი სასადილო დარბაზი უჩვენა. _ განა ამ ადამიანს ნამდვილად მხოლოდ ჩვენთვის არ შეუგროვებია თავისი დოვლათი, განა ეს ზღვის ღრუბლების ერთი სახე არ არის, რომელიც ბუნებისმეტყველთ დავიწყებით პოლიპების გვარში აღენიშნათ და რომელიც ჩვენ უნდა ნელა გამოვწუროთ, სანამ მემკვიდრეები გამოსწოვენ? განა ამ კედლების ბარელიეფებს სტილი არა აქვთ? შეხე, რამდენი გემოვნებაა ჭაღებსა და სურათებში? თუ შურიან ადამიანებსა და ცხოვრების მცოდნეებს დაუუჯერებთ, ჩვენს მასპინძელს რევოლუციის დროს ჯერ ერთი გერმანელი მოუკლავს, შემდეგ კიდევ რამდენიმე ადამიანი, მათ შორის თავისი საუკეთესო მეგობარი და ამ მეგობრის დედა. შეგიძლია დანაშაულისათვის ადგილი იპოვო ამ პატივცემული ტაიფერის* ჭაღარა თმის ქვეშ? მას მეტად გულკეთილი ადამიანის სახე აქვს. შეხე, როგორ ბრწყვიალებს ვერცხლის ჭურჭელი, ნუთუ თითოეული ციმციმი მისთვის მახვილის ჩაცემას უდრის... არა, ძმაო, უფრო ადვილია მაჰმადის რწმენის მიღება, ვიდრე ამის დაჯერება. თუ საზოგადოება მართალია, უნდა ვთქვათ, რომ ეს ოცდაათი სტუმარი, დიდი გულითა და ნიჭით დაჯილდოებული, ემზადება მთელი ოჯახის შიგნეულობა ჭამოს და სისხლი დალიოს... და ჩვენ, ორი ახალგაზრდა, აღსავსე გულწრფელობითა და აღფრთოვანებით, დანაშაულის მონაწილენი ვიქნებით! მზად ვარ ჩვენს კაპიტალისტს ვკითხო, პატიოსანი კაცი ხარ თუ არა-მეთქი...

_ არა, ახლავე არა! _ წამოიძახა რაფაელმა, _ არამედ შემდეგ, როცა იგი უგონოდ მთვრალი იქნება; ჯერ ვისადილოთ.

ორივე მეგობარი სიცილით დაჯდა. უწინარეს ყოვლისა, უფრო თვალით, ვიდრე სიტყვით, თითოეულმა სტუმარმა თავისი აღტაცების ხარკი მიუძღვნა მდიდრულ სუფრას, თეთრს, როგორც ახლად მოსული თოვლი, სადაც სიმეტრიულად დაწყობილ ჭურჭელს პატარა ოქროსფერი პურები აგვირგვინებდა. ბროლი თავის ვარსკვლავისებურ ციმციმში ირისის ყვავილების ანარეკლს იძლეოდა, სანთლები სარკეების შემწეობთ თავიანთ შუქს ერთმანეთს აჭდობდნენ დაუსრულებლივ, ვერცხლის გუმბათების ქვეშ მოთავსებული საჭმელი მადასა და ცნობისმოყვარეობას აღიზიანებდა. ლაპარაკი იშვიათად ისმოდა. მეზობლებმა ერთმანეთს გადახედეს. მადერის ღვინო ჩამოტარდა. შემდეგ პირველი კერძი გამოჩნდა მთელი თავისი მედიდურობით. იგი ღირსი იყო ცხონებული კამბასერესისა,* მას ხოტბას უძღვნიდა ბრია სავარენი.* მწდეები მეფური გულუხვობით ასხამდნენ ბორდოსა და ბურგუნდიის წითელ და თეთრ ღვინოს. წვეულების ეს პირველი ნაწილი ყოველმხრივ კლასიკური ტრაგედიის ექსპოზიციას შეედრებოდა.

მეორე აქტში ენაწყლიანობამ იმატა. თითოეულმა სტუმარმა საკმარისად დალია, თითოეული მათგანი ერთი ღვინიდან მეორეზე გადადიოდა ისე რომ, როცა ამ დიდებული კერძის ნამუსრევი აალაგეს, ცხარე კამათი ატყდა; ზოგიერთი ფერმკრთალი შუბლი შეფაკლდა, მრავალი ცხვირი გაწითლდა, სახეები აენტონენ, თვალებმა ნაპერწკლები გადმოყარეს. ამ სიმთვრალის რიჟრაჟზე საუბარს კიდეც არ გადაულახავს წესიერების საზღვრები; მაგრამ ნელ-ნელა ხუმრობა და გონებამახვილი სიტყვების გაცვლა-გამოცვლა დაიწყო; შემდეგ წყნარად ცილისწამებამ წამოჰყო თავის პატარა გველის თავი და მელოდიური ხმით ამეტყველდა; აქა-იქ გულჩათხრობილი ადამიანები ლაპარაკს ყურადღებით უსმენდნენ, ამასთანავე ცდილობდნენ საღი გონება შეენარჩუნებინათ.

მეორე კერძის ჩამოტარებას ყველანი შეზარხოშებულნი შეხვდნენ. თითოეული სტუმარი ჭამდა ლაპარაკის დროს, ლაპარაკობდა ჭამის დროს; სმამ შეჯიბრების ხასიათი მიიღო, აღარავინ უფრთხოდა ამ გემრიელი, სურნელოვანი სასმელების გავლენას. ტაიფერმა გადაწყვიტა, კიდეც უფრო გაეღიზიანებინა თავისი სტუმრები და მოატანინა რონის ულმობელი ღვინოები, ცხარე ტოკაი, ძველი თავბრუდამხვევი რუსილიონი. ეს ადამიანები ფოსტის ეტლის ცხენებით მოსწყდნენ სადგურს, მათ თითქოს მათრახებივით მოხვდა მოუთმენლად ნალოდინევი და უხვად ჩამოსხმული შამპანურის ნაპერწკლები; მათი გონება გაჭენდა იმ მსჯელობის ცარიელ სივრცეში, რომელსაც არავინ ისმენს. მათ დაიწყეს იმ ამბების მოყოლა, რომელთაც აუდიტორია არა ჰყავთ, ასჯერ გაიმეორეს

კითხვები, რომელნიც უპასუხოდ დარჩნენ. მხოლოდ ორგამ გაშალა თავისი ძალოვანი ხმა; იგი შედგებოდა მრავალი გაურკვეველი ძახილისაგან, რომელიც თანდათან მატულობდა როსინის კრემჩენდოსავით.

შემდეგ დაიწყო მზაკვრული სადღეგრძელოები, ვერაგობა, გამოწვევა. ყველამ უარი თქვა თავის გონებრივ ნიჭზე, რათა ჩანახებს, კასრებს, ვარცლებს შეჯიბრებოდა. თითქოს ყველას ორ-ორი ხმა ჰქონდა. დადგა წუთი, როცა ბატონები ერთად ალაპარაკდნენ, ხოლო მსახურებმა გაიდიმეს.

ფილოსოფოსები, რელიგიები, ზნეობრივი მოძღვრებანი, მთავრობანი, რომელნიც სხვადასხვაგვარი არიან სხვადასხვა გეოგრაფიულ განედზე, ერთი სიტყვით, ადამიანური გონების ყველა მოქმედება დაემხო ცელის ქვეშ, რომელიც ისეთივე გრძელი იყო, როგორიც დროის ცელია. ძნელი იყო იმის გადაწყვეტა, მთვრალი სიბრძნის ხელში იყო ეს ცელი თუ ბრძენი, ნათელმხილველი სიმთვრალის ხელში. ეს გონებანი, რომელთაც თავისებური ქარიშხალი მიაქანებდა, კლდეებს ეჯახებოდნენ ტალღების მსგავსად: მათ თითქოს სურდათ შეერყიათ ყველა კანონი, რომელთა შორის ცივილიზაციები ცურაობენ; ამით ისინი შეუგნებლად ასრულებდნენ ღვთის ნებას, რომელმაც ბუნებაში ადგილი დატოვა სიკეთისა და ბოროტებისათვის და მხოლოდ თავისთვის შეინახა მათი განუწყვეტელი ბრძოლის საიდუმლოება. ეს გააფთრებული და ტაკიმასხრული კამათი რამდენიმედ გონებათა შაბაში იყო. მაგრამ იმ სევდიან ხუმრობასა, რომლითაც დიდი რევოლუციის ეს მემკვიდრეები გაზეთის დაბადებას ხვდებოდნენ, და იმ მხიარულებას შორის, რომლითაც ლოთები გარგანტუას* დაბადებას მიესალმებოდნენ, ისეთივე უფსკრულია, როგორც XVI და XIX საუკუნეებს შორის. ჩვენი წინაპრები ნგრევას ამზადებდნენ სიცილით, ჩვენ კი ვიდიმებით ნანგრევებს შორის.

– რა გვარია ყმაწვილი, რომელიც აი, იქ ზის? – იკითხა ნოტარიუსმა და რაფაელს მიუთითა. – მე ვალენტენი მომესმა.

– რის ვალენტენი? – წამოიძახა ემილმა სიცილით. – კეთილინებეთ და რაფაელ დე ვალენტენი უწოდეთ! ჩვენს ღერბზე გამოხატულია ოქროს არწივი შავ ფონზე ვერცხლის გვირგვინითა და წითელი ნისკარტ-ბრჭყალებით, იქვე მშვენიერი დევიზია ამოჭრილი: non cecidit animus!* ჩვენ მიგდებული ბავშვი როდი გახლავართ, არამედ იმპერატორ ვალენტიდან წარმოვდგებით, ყველა ვალენტენელთა მამამთავრიდან, ფრანგულ ქალაქ ვალანსისა და ესპანურ ქალაქ ვალენსიის დამაარსებლიდან, აღმოსავლეთის იმპერატორის კანონიერი მემკვიდრიდან. თუ ჩვენ მაჰმადს ნებას ვაძლევთ კონსტანტინეპოლის ტახტზე

იჯდეს, ეს ჩვენი ნებაყოფლობით და ფულის უქონლობითა თუ ჯარისკაცების უყოლობით აიხსნება.

ემილმა თავისი ჩანგლით ჰაერში გვირგვინი გამოხატა რაფაელის თავზე. ნოტარიუსი ცოტა ხნით ჩაფიქრდა და შემდეგ ხელახლა სმა დაიწყო. მხოლოდ ერთი მეტყველი მოძრაობით იგი თითქოს აღიარებდა – მე არ ძალმიძს ჩემს კლიენტთა რიცხვში ქალაქები – ვალანსი, ვალენსია, კონსტანტინეპოლი, მაჰმადი, იმპერატორი ვალენტი* და ვალენტენელთა გვარი ჩავთვალო.

– განა ამ ჭიანჭველათა ბუდეების დანგრევა, ბაბილონისა, ტიროსისა, კართაგენისა ან ვენეციისა, რომელთაც ყოველთვის გზად გამვლელი ბუმბერაზის ქუსლები მუსრავდა, დამცინავი ძალის გაფრთხილებას არ წარმოადგენს ადამიანისათვის? – თქვა კლოდ ვინიონმა, ამ ნაყიდმა მონამ, რომელსაც ათ სუდ სტრიქონში ბოსუეობა* უნდა გაეწია გაზეთისთვის.

– მოსე,* სულლა,* ლუი XIV,* რიშელიე,* რობესპიერი,* ნაპოლეონი შეიძლება ერთი და იგივე ადამიანი იყოს, რომელიც ცივილიზაციათა მანძილზე ჩნდება, როგორც კომეტა ზეცაზე, – უპასუხა ერთმა ბალანშისტმა.*

– რად სცდით განგებას? – თქვა კანალისმა, ბალადების შემთხვეველმა.

– ეს რაღაა, განგება? – წამოიძახა საქმის მცოდნემ. – მე არაფერი არ ვიცი ამ ცნებაზე უფრო გაურკვეველი.

– ლუი XIV-მ მეტი ადამიანი შესწირა მენტენონისთვის* წყალსადენის გათხრას, ვიდრე კონვენტმა გადასახადების სამართლიანად განაწილებას, კანონმდებლობაში მთლიანობის შეტანას, საფრანგეთის ეროვნულად გაერთიანებას და მემკვიდრეობის თანასწორად გაყოფას, – თქვა მასოლმა, ახალგაზრდა კაცმა, რომელიც რესპუბლიკელი გახდა, იმიტომ რომ გვარის წინ აზნაურობის მაჩვენებელი ნაწილაკი აკლდა.

– ბატონო, – უპასუხა მას მორომ, მსხვილმა მემამულემ უაზიდან, – თქვენ სისხლი ღვინო გგონიათ, მაგრამ ამ შემთხვევაში მაინც ჩვენს თავებს მხრებზე არ დაგვიტოვებთ?

– ეს რისთვისაა საჭირო, ბატონო? განა სოციალური წეს-წყობილების პრინციპები იმდენი არ ღირს, რომ ცოტაოდენი მსხვერპლი გავიღოთ?

– ბიქსიუ! შეხე, ამ რესპუბლიკელს წარმოუდგენია, რომ იმ მემამულის თავი მსხვერპლად გამოდგება! – უთხრა ერთმა ახალგაზრდამ თავის მეზობელს.

– ადამიანები და მოვლენები არაფერს არ წარმოადგენენ, – თქვა სლოკინით რესპუბლიკელმა თავისი თეორიის გასავითარებლად – პოლიტიკასა და ფილოსოფიაში მხოლოდ პრინციპებსა და იდეებს აქვს მნიშვნელობა.

– რა საშინელებაა! თქვენ შეუშფოთებლად მეგობრებს დახოცავდით ერთი ჰოს გულისათვის?..

– ეჰ! ადამიანი, რომელსაც შეუძლია სინდისის ქენჯნა განიცადოს, ნამდვილი ბოროტმოქმედია, იმიტომ რომ მას სათნოების იდეა აქვს. პეტრე დიდი, დუკა ალბა* სისტემები იყვნენ, მეგობრე მონზარი* ორგანიზაცია იყო.

– განა საზოგადოებას არ შეუძლია უარი თქვას თქვენს სისტემებსა და თქვენს ორგანიზაციებზე? – იკითხა კანალისმა.

– ოჰ, ოღონდაც, – წამოიძახა რესპუბლიკელმა.

– ეჰ, თქვენი უგუნური რესპუბლიკა გულს მირევს! შეუძლებელია კაცმა მშვიდობიანად ყვერული გასჭრას ისე, რომ შიგ აგრარული კანონი არ იპოვოს.

– შენი პრინციპები საუცხოოა, ჩემო ტრიუფელებით გატენილო პატარა ბრუტუს!* მაგრამ შენ ჩემს ლაქიას ჰგავხარ: ის სულელი ისე შეპყრობილია სისუფთავის მანიით, რომ თუ ჩემი ტანისამოსის წმენდა სავსებით მისთვის მიმენდო, სრულიად ტიტველი დავრჩებოდი.

– თქვენ ნადირები ხართ! თქვენ გინდათ, ერი კბილის საწმენდით გახეხოთ, – უპასუხა რესპუბლიკელმა. – თქვენი აზრით, სამართალი უფრო სახიფათოა, ვიდრე ქურდები.

– ეჰ, ეჰ! – წამოიძახა ადვოკატმა დეროშმა.

– რა მოსაწყენი არიან ეს ადამიანები თავიანთი პოლიტიკით! – თქვა ნოტარიუსმა კარდომ. – კარი დახურეთ. არ არსებობს არც მეცნიერება და არც სათნოება, რომელიც სისხლის წვეთად ღირდეს. ჭეშმარიტების ლიკვიდაცია რომ მოგვეხდინა, შეიძლება აღმოგვეჩინა, რომ იგი გაკოტრებულია.

– აჰ, რასაკვირველია, ბევრად უფრო ადვილია ჩვენი გართობა ბოროტებით, ვიდრე გაკიცხვით სათნოების გზაზე დაყენება. ამიტომ ყველა სიტყვას, რომელიც ტრიბუნიდან წარმოითქვა ორმოცი წლის განმავლობაში, მე გავცვლიდი ერთ თავ კალმახში, პეროს* ზღაპარში ან შარლეს* სურათის ესკიზში.

– თქვენ მართალი ხართ!.. მომაწოდეთ სატაცური... იმიტომ რომ ბოლოს თავისუფლება ანარქიას შობს, ანარქიას დესპოტიზმისკენ მივყავართ, ხოლო დესპოტიზმს

– თავისუფლებისაკენ. მილიონი არსება დაიღუპა ისე, რომ ვერც ერთ ამ სისტემას ვერ გაამარჯვებინა. განა ეს მოჯადოებული წრე არ არის, რომელშიც მუდამ იტრიალებს მორალური სამყარო? როცა ადამიანს ჰგონია სრულყოფას მივალწიეო, სინამდვილეში აღმოჩნდება, რომ მხოლოდ ნივთები გადაულაგებია.

– ოჰ, ოჰ, – წამოიძახა ვოდევილისტმა კიურსიმ, – მაშ, ბატონებო, თავისუფლების, მამის, შარლ X-ის* სადღეგრძელოს ვსვამ!

– რატომაც არა? – თქვა ემილმა: – როცა კანონებში დესპოტიზმია, ზნე-ჩვეულებებში თავისუფლება ბატონობს და პირიქით.

– მაშ, გაუმარჯოს ხელისუფლების უგუნურებას, რომელიც ამდენ ძალაუფლებას გვაძლევს უგუნურთა მიმართ! – თქვა ბანკირმა.

– ეჰ, ჩემო კარგო, ნაპოლეონმა ყოველ შემთხვევაში დიდება მაინც დაგვიტოვა, – წამოიძახა ფლოტის ოფიცერმა, რომელიც არასოდეს არ გასცილებოდა ბრესტის* ნავსადგურს.

– აჰ, დიდება ცუდი საქონელია: ძვირად იყიდება და ცუდად ინახება. განა დიდება დიდი ადამიანების ეგოიზმი არაა, ისევე როგორც ბედნიერება სულელების ეგოიზმი?

– ბატონო, თქვენ ბედნიერი ბრძანდებით...

– პირველი ადამიანი, რომელმაც თხრილი მოიგონა თავისი საკუთრების შემოსაზღუდად, უეჭველად სუსტი ადამიანი იყო, იმიტომ რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება მხოლოდ სუსტებისთვისაა ხელსაყრელი. ველურსა და მოაზროვნეს, რომლებიც ზნეობრივი სამყაროს ორ ერთიმეორის საწინააღმდეგო პოლუსზე იმყოფებიან, ერთნაირად ეშინიათ საკუთრებისა.

– მშვენიერია! – წამოიძახა კარდომ. – თუ საკუთრება არ ყოფილიყო, აქტებს როგორ შევადგენდით.

– აი საუცხოოდ ფანტასტიკური მუხუდო!

– და მეორე დღეს მღვდელი მკვდარი ნახეს თავის საწოლში...

– ვინ ლაპარაკობს სიკვდილზე?.. ნუ ხუმრობით! მე ბიძა მყავს.

– და თქვენ უეჭველად შეურიგდებით მის სიკვდილს.

– ეს უდავოა.

– მისმინეთ, ბატონებო!.. აი თავისი ბიძის მოკვლის საშუალება. სსს! (ისმინეთ, ისმინეთ!) აიღეთ თავდაპირველად სქელი და მსუქანი ბიძა, სამოცდაათი წლისა მაინც, ეს საუკეთესო ბიძები არიან (სენსაცია). რაიმე საბაზით მსუქანი ღვიძლის პაშტეტი აჭამეთ.

- _ ეჰ, ბიძაჩემი მაღალი, გამხდარი კაცია, ძუნწი და ფხიზელი.
- _ აჰ, ასეთი ბიძები არაკაცები არიან, ისინი ბოროტად სარგებლობენ სიცოცხლით.
- _ და, _ განაგრძო ბიძებიანმა მამაკაცმა, _ მას საქმლის მონელების დროს აცნობეთ,

შენი ბანკირი გაკოტრდა-თქო.

- _ თუ გაუძლო?
- _ ერთი ლამაზი გოგონა მიეცით.
- _ თუ მან?.. _ თქვა მეორემ და უარყოფის ნიშანი გააკეთა.
- _ მაშინ ეს ბიძა არაა. ბიძა არსებითაც ცელქი ვინმეა.
- _ მალიბრანის* ხმამ ორი ნოტი დაკარგა.
- _ არა, ბატონო.
- _ ჰო, ბატონო.

_ ოჰ, ოჰ! ჰო და არა, განა ეს არ წარმოადგენს ყველა რელიგიური, პოლიტიკური და ლიტერატურული მსჯელობების ისტორიას? ადამიანი ჯამბაზია, რომელიც თოვზე ცეკვავს უფსკრულის პირას.

_ განათლება საუცხოო აზღაუბდაა. ბ-ნ ჰანეფეტერმახი ამტკიცებს, დაბეჭდილი ტომების რიცხვი მილიარდს სჭარბობსო, ადამიანის სიცოცხლე კი იმდენად მოკლეა, თხუთმეტი ათასის წაკითხვაც კი არ შეიძლება. მაშ ამიხსენით, რას ნიშნავს სიტყვა _ განათლება? ზოგიერთთათვის განათლება ნიშნავს ალექსანდრე მაკედონელის ცხენის სახელის ცოდნას ან იმას, რომ ბატონი დეზაკორდის* დოგს ბერესილოს ეძახდნენ: ამავე დროს მათ არ იციან იმ ადამიანის სახელი, რომელმაც, მაგალითად, ხე-ტყის წყლით გადაზიდვა ან ფაიფური მოიგონა. სხვებისთვის განათლება ნიშნავს მოპარული ანდერძის დაწვას და პატიოსანი, ყველასათვის საყვარელი, პატივსაცემი ადამიანის სახელის მოხვეჭას, ისე რომ რეციდივი არ ჩაიდინოს და ხუთ დამამძიმებელ პირობებში საათის მოპარვისთვის, პატივახდილი და აბუჩად აგდებული, გრევის მოედანზე არ გაიგზავნოს სიკვდილით დასასჯელად.

- _ ნატანი დარჩება?
- _ ეჰ, ბატონო, მას ჭკვიანი თანამშრომლები ჰყავს.
- _ კანალისზე არას იტყვით?
- _ დიდი ადამიანია, კრინტიც აღარ დასძრათ მასზე.
- _ თქვენ მთვრალი ხართ!

– კონსტიტუციის შემოღებას უშუალოდ გონებათა დამდაბლება მოსდევს. ხელოვნებას, მეცნიერებას, ძეგლებს, ყოველივეს ჩვენი დროის კეთრი, შემადრწუნებელი ეგოიზმის გრძნობა ჭამს. თქვენი სამასი ბურჟუა პარლამენტის სკამებზე დაჯდება და არაფერზე იფიქრებს გარდა ალვის ხეების დარგვისა. დესპოტიზმი არალეგალურად დიდ საქმეებს აკეთებს, თავისუფლება თავს არ იწუხებს პატარა საქმეები მაინც გააკეთოს ლეგალურად.

– თქვენი საურთიერთო სწავლა ფაბრიკულად ხუთფრანკიანებს ამზადებს ადამიანის ხორცისაგან, – სიტყვა გააწყვეტინა აბსოლუტიტმა. – სწავლა-განათლებით გათანასწორებულ ხალხში პიროვნება ქრება.

– მაგრამ განა საზოგადოების მიზანი იმაში არ მდგომარეობს, რომ საყოველთაო კეთილდღეობა დაამყაროს? – იკითხა სენსიმონისტმა.

– ორმოცდაათი ათასი ლივრის შემოსავალი რომ გქონდეთ, ხალხზე როდი იფიქრებდით. თქვენ მართლა გაჟღენთილი ხართ მშვენიერი სიყვარულით კაცობრიობისადმი? მადაგასკარში წადით; იქ იპოვით საუცხოო პატარა ხალხს, გამოსადეგს სენსიმონიზმის ცდების მოსაწყობად, კლასებად დასაყოფად, ქილაში ჩასადებად; აქ კი ყველა ბუნებრივად შედის თავის უჯრედში, როგორც ღურსმანი ნახვრეტში, აქ შვეიცრები შვეიცრებად რჩებიან, სულელები – სულელებად და სრულიად არ საჭიროებენ, რომ ამ ხარისხში წმინდა მამათა კოლეგიამ აიყვანოს.

– თქვენ კარლისტი* ხომ არ ხართ?

– რატომაც არა? მიყვარს დესპოტიზმი, მას ათვალისწინებული ჰყავს ადამიანური მოდგმა. მე არ მძულს მეფეები, ისინი კარგს გასართობს წარმოადგენენ! ტახტზე დაჯდომა ოთახში, ოცდაათი მილიონი ლივრს მანძილზე მზიდან, განა ეს არაფერს ნიშნავს?

– მაგრამ შევაჯამოთ ცივილიზაციის საერთო ხაზები, – ამბობდა მეცნიერი, რომელმაც უყურადღებო მოქანდაკის ჭკუის სასწავლად მსჯელობა დაიწყო საზოგადოებათა დასაბამსა და პირველყოფილ ერებზე. – ეროვნებათა წარმოშობის დროს ძალა რამდენიმედ მატერიალური, მთლიანი, ტლანქი იყო; შემდეგ შეჯგუფებათა ზრდასთან ერთად, პირველყოფილი ხელისუფლების მეტ-ნაკლებად მარჯვე დაშლის შემწეობით, მთავრობანი წარმოიშვნენ. ამრიგად, უძველეს დროს ძალა თეოკრატიამი* იყო. მოგვს ხელში მახვილიც ეჭირა და საცეცხლურც. შემდეგ ორი სხვადასხვაგვარი ქურუმობა განვითარდა: მღვდელმთავრობა და მეფობა. დღეს ჩვენი საზოგადოება, ეს უკანასკნელი სიტყვა ცივილიზაციისა, ძალაუფლებას კომბინაციათა რიცხვის მიხედვით ანაწილებს. და

ჩვენ მივადწიეთ ძალების არსებობას, რომელთაც ინდუსტრია, აზროვნება, ფული, სიტყვა ჰქვია. ხელისუფლებას მთლიანობა აღარა აქვს, იგი შეუჩერებელივ მიაბიჯებს საზოგადოების დაშლისკენ, რომელსაც სხვა ზღუდე არა აქვს გარდა სარგებლობისა. ამრიგად, ჩვენ არ ვეყრდნობით არც რელიგიას, არც მატერიალურ ძალას, არამედ მხოლოდ გონებას. მაგრამ უდრის თუ არა წიგნის ღირებულება მახვილისას? ან მსჯელობის ღირებულება _ მოქმედებისას? აი, როგორია ამოცანა.

_ გონებამ ყოველივე მოკლა! _ წამოიძახა კარლისტმა. _ შეხეთ, აბსოლუტურ თავისუფლებას ერები თვითმკვლელობისკენ მიჰყავს, ისინი ტრიუმფის დროსაც მოწყენილი არიან, როგორც ინგლისელი მილიონერები.

_ ახალს რას იტყვით? დღეს თქვენ სასაცილოდ აიგდეთ ყველა ხელისუფლება, ეს ისეთივე უხამსობაა, როგორც ღმერთის უარყოფა. თქვენ რწმენა აღარა გაქვთ. და აი, ჩვენი საუკუნე ბებერ სულთანს ჰგავს, იგი იღუპება გარყვნილებისაგან! ბოლოს, თქვენმა ლორდმა ბაირონმა უკიდურეს პოეტურ სასოწარკვეთილებას მიაღწია და დანაშაულის შექება დაიწყო.

_ იცით თუ არა, _ უპასუხა სრულიად მთვრალმა ბიანშონმა, _ რომ წუმწუმის მეტი თუ ნაკლები ოდენობა ადამიანს ან გენიოსად ქმნის, ან არამზადად, ან ჭკვიან ადამიანად, ან იდიოტად, ან სათნო ადამიანად, ან ბოროტმოქმედად?

_ განა შეიძლება ასე მსჯელობა სათნოების შესახებ! _ წამოიძახა კიურსიმ. _ სათნოება ყოველი სათეატრო პიესის სიუჟეტი, ყოველი დრამის კვანძი, ყოველი ტრიბუნალის საძირკველია...

_ ოჰ, ნუ ლაპარაკობ, ნადირო! შენი სათნოება უტერფო აქილევსია!* _ თქვა ბიქსიუმ.

_ დავლიოთ!

_ გინდა სანაძლეო დავდოთ, რომ ერთ ბოთლ შამპანურს გამოვცლი ერთი ყლუპით?

_ რა ჭკვიანი საქციელია, _ წამოიძახა ბიქსიუმ.

_ მეეტლებივით მთვრალი არიან! _ თქვა ერთმა ახალგაზრდამ, რომელიც სერიოზული სახით ღვინოს ასმევდა თავის ჟილეტს.

_ დიახ, ბატონო, დღეს მმართველობის ხელოვნება იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოების აზრი გაბატონდეს.

_ საზოგადოებრივი აზრი? ეს ხომ ყოველ მეძავ ქალზე უფრო გარყვნილი არსებაა! თქვენ რომ დაგიჯეროთ, მორალისტებო და პოლიტიკოსებო, თქვენი კანონები ყოველთვის ბუნებას უნდა ვამჯობინოთ, საზოგადოებრივი აზრი _ სინდისს. ნამდვილად ყოველივე

ჭეშმარიტია, ყოველივე ყალბია. თუ საზოგადოებამ ბუმბული მოგცა ბალიშებისთვის, სამაგიეროდ, ნიკრისის ქარებიც მოგიძღვნა ისევე, როგორც სასამართლოს პროცესი მოგიძღვნა, რათა მართლმსაჯულება გაენელებინა, ხოლო სურდო – ქიშმირის შალების შედეგად.

– გონჯავ! – წამოიძახა ემილმა, რათა სიტყვა შეეწყვეტინებინა მიზანთროპისთვის. – როგორ შეიძლება ცივილიზაციის სამდურავის თქმა, როცა წინ ღვინოებითა და საუცხოო საჭმელებით გაწყობლი სუფრა გაქვს გაშლილი? უკბინე ამ ფეხებმოვარაყებულ და რქებმოვარაყებულ ციკანს, მაგრამ ნუ კბენ დედაშენს...

– განა ეს ჩემი ბრალია, თუ კათოლიციზმი მილიონ ღმერთს ფქვილიან ტომარაში ჰყრის, თუ რესპუბლიკა ყოველთვის ნაპოლეონით მთავრდება, თუ მეფის ხელისუფლება ქანაობს ანრი IV მკვლელობასა* და ლუი XVI გასამართლებას* შორის, თუ ლიბერალიზმი ლაფაიეტად იქცევა?

– განა თქვენ ლაფაიეტისთვის* ივლისში არ გიკოცნიათ?

– არა.

– მაშ ხმა ჩაიკმინდეთ, სკეპტიკოსო.

– სკეპტიკოსები ყველაზე სინდისიერი ადამიანები არიან.

– მათ სინდისი არა აქვთ.

– რას ამბობთ! ორი სინდისი მაინც აქვთ.

– ზეცის დისკონტირება!* აი, ბატონო, ნამდვილი კომერციული იდეა. ანტიკური რელიგიები მხოლოდ ფიზიკური სიამოვნების ბედნიერ განვითარებას წარმოადგენენ, ხოლო ჩვენ სული და იმედი განვავითარეთ; ეს პროგრესია.

– ეჰ! ჩემო კარგო მეგობრებო, რას უნდა ველოდოთ კარგს საუკუნიდან, რომელიც გაჟღენთილია პოლიტიკით? – თქვა ნატანმა. – რა ბედი ეწვია «ბოჰემის მეფის და მისი შვიდი ციხე-კოშკის ამბავს»?* ამ მომხიბლავ გააზრებას?

– რაო? – დაიყვირა მცოდნემ მთელი სუფრის გასაგონად, – შიგ ცარიელი ფრაზების მეტი არაფერია, ეს საგიჟეთისთვის დაწერილი თხზულებაა.

– თქვენ ხართ გიჟი!

– თქვენ კიდევ უჭკუო ხართ!

– ოჰო!

– აჰა!

– ისინი იბრძოლებენ.

– არა.

– ხვალამდე, ბატონო.

– ახლავე, – უპასუხა ნატანმა.

– კარგი, კარგი! ორივე მამაცები ხართ.

– თქვენ კი ნაკლებ მამაცი უნდა იყოთ, – თქვა ჩხუბის ამტეხმა.

– მხოლოდ ფეხზე დგომა აღარ შეუძლიათ.

– აჰ! შეიძლება ვერც ავდგე! – უპასუხა ჩხუბისთავმა ნატანმა და ხარაბუხასავით გაუბედავად წამოდგა.

მან სუფრას უაზროდ გადახედა; შემდეგ, თითქო არაქათი გამოსცლოდეს, ისევ სკამზე დაეშვა, თავი დახარა და დადუმდა.

– სასაცილო არ იქნებოდა, – ჩასჩურჩულა მცოდნემ თავის მეზობელს, – ადამიანი ხმალში გამომეწვია თხზულების გულისთვის, რომელიც არც მინახავს არც წამიკითხავს?

– ემილ, ტანსაცმელს გაუფრთხილდი, თქვენი მეზობელი გაფითრდა, – თქვა ბიქსიუმ.

– კანტი, ბატონო? ეს კიდეც ერთი საჰაერო ბურთია, უგუნურთა გასართობად აშვებული! მატერიალიზმი და სპირიტუალიზმი ორი ლამაზად გამოჭრილი ჩოგანია, რომლითაც მანტიაში გახვეული არამზადები ერთსა და იმავე ვოლანს ატრიალებენ. სპინოზას რომ ვკითხოთ, ღმერთი ყველაფერშია, პავლე მოციქულს რომ ვკითხოთ, ყველაფერი ღმერთისგან გამოდის... უგუნურები! განა კარის გასაღებად და დასახურავად ერთი და იგივე მოძრაობა არაა საჭირო? კვერცხი შობს ქათამს თუ ქათამი კვერცხს?... მომაწოდეთ იხვი!.. აი, მთელი მეცნიერება.

– დოყლაპიავ, – დაუმახა მას მენციერმა, – თქვენ მიერ დასმული საკითხი უკვე გადაჭრილია ფაქტის მიერ.

– რომელი ფაქტის?

– კათედრები კი არ შექმნილა ფილოსოფიისათვის, არამედ ფილოსოფია – კათედრებისათვის. სათვალე გაიკეთე და ბიუჯეტი წაიკითხე.

– ქურდები!

– უგუნურები!

– გარეწრები!

– სულელები!

– სად იპოვი გარდა პარიზისა ასეთ ცხოველ, ასე სწრაფ აზრთა გაცვლა-გამოცვლას, –
წამოიძახა ბიქსიუმ დაბალი ხმით.

– ჰე, ბიქსიუ, წარმოგვიდგინე რაიმე კლასიკური ფარსი! ან რაიმე შარჟი, გეთაყვა!

– გინდათ XIX საუკუნე წარმოგიდგინოთ?

– სმენა!

– სიჩუმე!

– ლაგამი ამოიდეთ დრუნჩხე!

– დადუმდები თუ არა, ჩინელო!

– ღვინო დაუსხით, ეგებ ხმა გაიკმინდოს ამ ყმაწვილმა!

– შენი რიგია, ბიქსიუ!

მსახიობმა თავისი შავი ტანსაცმელის ღილები შეიკრა საყელომდე, ყვითელი ხელთათმანები წამოიწვა, ალმაცერად გამოიხედა და დაიღმანჭა, რათა «რევიუ დე დემონდი»* წარმოედგინა; მაგრამ ხმაურობამ დაფარა მისი ხმა, და შეუძლებელი გახდა დაცინვის სიტყვების გაგონება. თუ თავის საუკუნის ასახვა ვერ შეძლო, «რევიუს» ასახვა მაინც მოახერხა, ვინაიდან არც ერთს და არც მეორეს არ ესმოდა თავისი თავისა.

ტკბილეულობა და ხილეულობა სუფრაზე სადილის შემდეგ თითქოს რაღაც ჯადოქრობით გაჩნდა. თითქმის მთელი მაგიდა დაფარა მოვარაყებული ბრინჯაოს ფართო ლანგარმა, რომელიც ტომირის* სახელოსნოდან იყო გამოსული. მაღალ ფიგურებს, რომელთათვისაც მხატვარს ევროპული თვალსაზრისით იდეალური მშვენიერების ფორმები მიეცა, ეჭირათ მთელი ზვინი მარწყვისა, ანანასისა, ახლადდაკრეფილი ფინიკებისა, ქარვისფერი ყურძნისა, ბუსუსიანი ატმისა, სეტუბალიდან* გემით მოტანილი ფორთოხლისა, ბროწეულისა, ჩინური ხილისა; ერთი სიტყვით, აქ იყო ფუფუნების ყოველგვარი სიურპრიზი, საკონდიტრო ხელოვნების სასწაულები, უგემრიელესი დელიკატესები, ყველაზე მომხიბლავი ტკბილეულობა. ამ გასტრონომიული სურათების ფერებს აძლიერებდა ფაიფურის ბრწყინვალეობა, ოქროს ბრჭყვიალა არშიები, ლარნაკების მოხაზულობა. სევრის ფაიფურის ჭურჭელზე პუსენის პეიზაჟების ასლები იყო გადაღებული, ხილსა და ტკბილეულობას ქვეშ ეგო მწვანე, მსუბუქი ხავსი, რბილი, როგორც ზღვის ბალახი. გერმანიის მთელი სამთავროს ქონება ვერ გამოისყიდდა ამ ზვიად სიმდიდრეს. ვერცხლი, სადაფი, ოქრო, ბროლი ხელახლა თვალს მოევლინენ ახალ ფორმებში, მაგრამ დამძიმებული თვალები და სიმთვრალის ციებ-ცხელებიანი

ენაწყლიანობა სტუმრებს ნებას არ აძლევდა ნათელი წარმოდგენა შეექმნათ ამ აღმოსავლეთის ზღაპრების შესაფერ ფერიაზე.

სადესერტო ღვინოებმა სურნელება და ცეცხლის ალი მოიტანეს, აგრეთვე სიყვარულის სამსალა, ჯადოქრული ორთქლი, რომელიც ერთგვარ გონებრივ მირაჟს შობს და ძლიერი ბორკილებით ხელ-ფეხს ბოჭავს და ამძიმებს. ხილის პირამიდები დარბეულ იქნა, ხმები გაბოხდა, ღრიანცელმა იმატა; გარკვეული სიტყვა აღარ გაისმოდა, ჭიქები იმტვრეოდა; ველურმა სიცილმა მაშხალასავით იფეთქა. კიურსიმ ხელი სტაცა რქას და ბუკივით დაჰკრა. ეს თითქოს ეშმაკის მიერ მოცემული ნიშანი იყო. ამ ბოდვით შეპყრობილმა საზოგადოებამ ღმუილი, სტვენა, სიმღერა, ყვირილი, ღრიალი, ღრენა დაიწყო. ბუნებით მხიარული ადამიანები პირქუშნი გახდნენ კრებიიონის* ტრაგედიების დასასრულივით, ჩაფიქრდნენ ეტლში მჯდომარე მეზღვაურებივით; მზაკვარი ადამიანები თავიანთ საიდუმლოებას უამბობდნენ ცნობისმოყვარეებს, მაგრამ ესენი მათ როდი უსმენდნენ; მელანქოლიკოსები იცინოდნენ, როგორც მოცეკვავე ქალები, რომელნიც პირუეტებს აკეთებენ. კლოდ მინიონი ქანაობდა, როგორც გალიაში დამწყვდეული დათვი. გულითადი მეგობრები ჩხუბობდნენ. ადამიანთა სახეებზე აღბეჭდილი ცხოველური გამომეტყველება, რომელსაც ფიზიოლოგისტები ასე უცნაურად აამკარავებენ, ბუნდოვნად მქლავნდებოდა მიხვრა-მოხვრასა, თავის დაჭერასა, სხეულის ძალდაუტანებელ მოძრაობაში; რომელიმე ფხიზელი და მშვიდი ბიშა* აქ მთელ მზამზარეულ წიგნს აღმოაჩენდა. მასპინძელი გრძნობდა – მთვრალი ვარო, ადგომას ვერ ბედავდა, მაგრამ უცვლელი გრიმასით თავისი სტუმრების თავშეუკავებლობას იწონებდა; ამასთანავე ცდილობდა წესიერი და სტუმართმოყვარე გამომეტყველება ჰქონოდა. მისი ფართო სახე წითელი და ლურჯი, თითქმის იისფერი, შემზარავი გახდა. ეს სახე მონაწილეობას იღებდა საერთო მოძრაობაში, მაგრამ გვერდზე იხრებოდა, როგორც ხომალდი გვერდული და სიგრძივი რყევის დროს.

– თქვენ მოკალით თუ არა ისინი? – ჰკითხა ემილმა.

– ამბობენ, სიკვდილის სასჯელი მოისპობა ივლისის რევოლუციის პატივსაცემადო,

– უპასუხა ტაიფერმა, რომელმაც წარბები შეიჭმუხნა თვალთმაქცური და სულელური გამომეტყველებით ერთსა და იმავე დროს.

– ხანდახან სიზმარში მაინც არ ხედავთ? – ჰკითხა თავის მხრივ რაფაელმა.

– ხანდაზმულობის საქმეა! – თქვა ოქროთი გავსებულმა მკვლელმა.

– და აი, მის საფლაფზე, – წამოიძახა ემილმა გესლიანი ტონით, – სასაფლაოს მოიჯარადრე წააწერს: «გამგლელო, ცრემლს ნუ დაიშურებთ მის მოსაგონად!..» ოჰ, ას სუს მივცემდი მათემატიკოსს, რომელიც ალგებრული განტოლების შემწეობით ჯოჯოხეთის არსებობას დამიმტკიცებდა.

მან ჰაერში შეაგდო ვერცხლის ფული და დაიძახა:

– ზედაპირი, თუ ღმერთი არსებობს!

– ნუ დახედავ! – თქვა რაფაელმა და ფულს ხელი სტაცა. – ვინ იცის? შემთხვევა ხუმარა რამ არის.

– ეჰ, – განაგრძო ემილმა სევდიანი მასხრული ტონით. – არ ვიცი, ფეხი სად დავდგა ურწმუნოების გეომეტრიასა და პაპის მამაო ჩვენოს შორის. მაგრამ დავლიოთ: ტრინკ!* ხომ ასეთია ღვთაებრივი ბოთლის ქურუმის მცნება «პანტაგრუელის» დასასრულს.

– მამაო ჩვენოს უნდა ვუმაღლოდეთ, – უპასუხა რაფაელმა, – ჩვენს ხელოვნებას, ძეგლებს, შეიძლება მეცნიერებასაც და კიდევ უფრო მეტ სიკეთეს, სახელდობრ, ჩვენს თანამედროვე მმართველობას, რომელშიც ფართო და ნაყოფიერი საზოგადოება საუცხოოდაა წარმოდგენილი ხუთასიოდე გონიერი და განათლებული ადამიანის მიერ. ამ საზოგადოების ერთიმეორის მოწინააღმდეგე ძალები ერთმანეთს ანეიტრალებენ და მთელს ხელისუფლებას ცივილიზაციას უთმობენ, ამ ბუმბერაზ დედოფალს, რომელიც ენაცვლება ძველს, შემადრწუნებელ ფიგურას – მეფეს, ერთგვარ ყალბ ბედისწერას, ადამიანის მიერ ზეცასა და თავისთავს შორის დაყენებულს. ამდენი სრულქმნილი მოვლენის წინაშე ათეიზმი უნაყოფო ჩონჩხს ჰგავს. შენ რაღას იტყვი?

– მე ვფიქრობ კათოლიციზმის მიერ დაღვრილი სისხლის მორევზე, – თქვა ცივად ემილმა. – მან გული და მარღვი ამოგვაცალა, რათაA წარღვნისთვის წაეხად. მაგრამ არა უშავს! ყოველი მოაზროვნე ადამიანი ქრისტეს ბაირაღს უნდა შეუდგეს. მხოლოდ მან აკურთხა სულის ბატონობა სხეულზე, მხოლოდ მან გამოააშკარავა პოეტურად იმ შუამავალი ქვეყნის არსებობა, რომელიც ღმერთისაგან გვყოფს.

– შენ გწამს? – ჰკითხა რაფაელმა და მთვრალი კაცის გაურკვეველი ღიმილით შეხედა. – მაშ კარგი, რათა სახელი არ გავიტეხოთ, ცნობილი სადღეგრძელო წარმოვთქვათ: «უცნობ ღმერთებს!»*

და მათ გამოსცალეს თავიანთი ფიალები, სავსე მეცნიერებითა, ნახშირჟანგა აირითა, სურნელებითა, პოეზიითა და ურწმუნოებით.

– თუ ბატონები კეთილინებებენ და სასტუმროში გაბრძანდებიან, იქ ყავა დახვდებათ, – თქვა მესტუმრეთუხუცესმა.

* * *

ამ წუთში თითქმის ყველანი გადაშვებულნი იყვნენ იმ სამოთხისებურ სფეროებში, სადაც სულის სინათლე ქრება, სადაც თავისი მტარვალისაგან განთავისუფლებული სხეული ეძლევა თავისუფლების გამაბრუებელ სიამოვნებათ. ზოგიერთი სიმთვრალის მწვერვალზე იყო ასული, პირქუშად იჯდა და დიდი გაჭირვებით ცდილობდა რაიმე აზრი დაეჭირა, რაც მის საკუთარ არსებობას დაადასტურებდა. ზოგიერთი გარინდებული იყო საჭმლის მონელებით და უძრავად იჯდა; უშიშარი ორატორები კიდეც ბუნდოვან სიტყვებს ლაპარაკობდნენ, მაგრამ მათი აზრი თვით არ ესმოდათ. ალაგ-ალაგ ღიღინი გაისმოდა, როგორც უსულო და ხელოვნურად შეკოწიწებული მექანიზმის ხრიალი. დუმილი და ხმაურობა ახირებულად იყო შეუღლებული. ამისდა მიუხედავად, როცა სტუმრებმა მსახურის ეს დამახეზა გაიგონეს, რომელიც მათ ახალ სიამოვნებათ აღუთქვამდა, ისინი წამოდგნენ, ერთიმეორეს ხელი ჩაჰკიდეს, ერთიმეორეს დაეხრჩინენ. მთელი ეს ბრბო ერთი წუთის განმავლობაში მოხიბლული იდგა უმოძრაოდ კარის ზღურბლზე. ლხინის უზომო სიამოვნებანი დაიჩრდილნენ იმ გამაღიზიანებელი სანახაობის წინაშე, რომელსაც მასპინძელი მათ ავხორცობას სთავაზობდა. ოქროს ხომლის მოციმციმე სანთლების ქვეშ, ოქროცურვებული ჭურჭლით დაფარული მაგიდის გარშემო, უცებ ქალთა ჯგუფი წარსდგა გაოგნებული სტუმრების წინაშე, რომელთა თვალები აღმასებივით აენთნენ. მდიდარი იყო სამკაული, მაგრამ კიდეც უფრო მდიდარი იყო ეს დამაბრმავებელი მშვენიერება, რომლის წინაშე ამ სასახლის ყველა სასწაული ქრებოდა.

ამ ფერიებივით მომჯადოებელი ქალების ვნებიან თვალებში მეტი ცეცხლი იყო, ვიდრე სინათლის ღვარში, რომელიც აციაგებდა კედლების ატლასს, ბროლბაკმს ქმნიდა მარმარილოს გარშემო და ლივლივებდა ბრინჯაოს ნატიფ ხრახნილებზე. გული ენთებოდა ამ კონტრასტების დანახვაზე, რომელსაც მათი თმის ტალღები და მათი პოზები ქმნიდა. ეს პოზები სხვადასხვანაირი იყო თავისი მიმზიდველობითა და ხასიათით. ეს იყო ყვავილების ღობე, შემკული ლალებით, საფირონებითა და მარჯნებით; თოვლივით თეთრ კისერთ შავი ყელთსაბამები ეხვია, მსუბუქი მანდილები კანდელის სანთელივით ფრიალებდა, მხრებზე ამაყი პირბადე ეშვებოდა, სხეულთ მორცხვად გამაღიზიანებელი ტუნიკები ეკვროდა. ეს ჰარამხანა ჯადოს ქმნიდა ყველა თვალისათვის, ვნებათაღელვის

სიტკბობას – ყოველგვარი ჟინისათვის. ერთი მოცეკვავე ქალი თითქო ტიტველი იყო ქიშმირის ხვეულებში. იქ გამჭვირვალე გაზი, ხოლო აქ მოლივლივე აბრეშუმი ფარავდა და ამავე დროს ამჟღავნებდა სხეულის იდუმალ სრულყოფას. პაწია ვიწრო ფეხები სიყვარულზე ლაპარაკობდნენ, მარჯნისფერი წყალჯავარიანი ტუჩები დუმდნენ. სათუთი და თავდაჭერილი ახალგაზრდა ქალები, ეს ყალბი ქალწულები, რომელთა მშვენიერი თმები გარშემო სარწმუნოებრივს უმანკოებას აკმევდნენ, მოჩვენებას ჰგავდნენ, ადვილად გასაფანტავს ერთი სულის შებერვით. არისტოკრატი მზეთუნახავები, აღჭურვილნი ამპარტავანი გამოხედვით, მაგრამ მოდუნებულნი, სათუთნი, ნატიფნი, მოქნილნი, თავებს ხრიდნენ თითქო მეფური გულუხვობის გამოსაჩენად. ინგლისელი ქალი, თეთრფეროვანი, უმწიკვლო და ჰაეროვანი არსება, თითქო ოსიანის* ღრუბლებიდან ჩამოშვებულ სევდის ანგელოზს ჰგავდა, ან სინდისის ქენჯნას, ლტოლვილს შეცდომებისა და დანაშაულისაგან. ამ სახიფათო კრებულს არ აკლდა არც პარიზელი ქალი, რომლის მთელი მშვენიერება მდგომარეობს კალმით აუწერელ გრაციაში, რომელიც ამაყობს თავისი ტანსაცმლით და თავისი გონებამახვილობით, აღჭურვილია ყოვლისშემძლე სისუსტით, მოქნილი და შვეტია ერთსა და იმავე დროს, უგულო და უვნებო სირინოზს წარმოადგენს, მაგრამ ხელოვნურად ქმნის ვნებათაღელვის საგანძურს და გულის თრთოლვას. აქვე ბრწყინავდნენ იტალიელი ქალები, მშვიდნი გარეგნულად, მაგრამ კეთილსინდისიერი ნეტარების დროს, აყვავებული სხეულით დაჯილდოებული ნორმანდიელი ქალები, ბოლოს – სამხრეთის ასულნი, ყორნის ფრთასავით შავი თმითა და ნუშივით მოყვანილი თვალებით. ადამიანს შეეძლო ეფიქრა, აქ თავი მოუყრიათ ლებელის* მიერ მოწვეულ ვერსალის მზეთუნახავთ, რომელთაც დილიდანვე თავიანთი ხაფანგები გაუბამთო, ან კიდევ ისინი აღმოსავლეთის მხევლები არიან, გაღვიძებულნი სოვდაგრის მიერ, რათა გზას გაუდგნენ დილის რიჟრაჟზეო. ისინი წამოდგნენ, შეშფოთებული და დარცხვენილი გაჩერდნენ მაგიდის გარშემო. ეს შეკრთომა საყვედური და კეკლუცობა იყო ერთსა და იმავე დროს, იგი ან წინასწარ განზრახულ მაცდურობას წარმოადგენდა ან უნებლიე კდემამოსილებას: შეიძლება გრძნობა, რომლიდანაც ქალი არასოდეს არ იძარცვება საბოლოოდ, მათ უკარნახებდა სათნოების წამოსასხამში გახვეულიყვნენ, რათა გულუხვად გამჟღავნებული ცოდვისათვის მეტი მომხიბლაობა და სიმწვავე მიეცათ.

ბებერი ტაიფერის შეთქმულებას თითქო მარცხი უნდა განეცადა. ეს აღვირახსნილი მამაკაცები უცებ დაექვემდებარნენ მეფურ ძალას, რომლითაც ქალია აღჭურვილი. გაისმა აღტაცების ჩურჩული, როგორც უნაზესი მუსიკა. სიყვარულს არასოდეს არ უმგზავრია

სიმთვრალესთან ერთად. ვნებათა გრიგალის მაგივრად სტუმრებმა, რომელთაც სისუსტის წუთებში მოუსწრეს, თავი მისცეს ნებიერი ექსტაზის სიტკბოებას. პოეზიის მოწოდებაზე, რომელიც მუდამ ემახის ხელოვანთ, ხელოვანნი ნეტარების გრძნობით შეუდგნენ ამ არჩეულ მშვენიერებათა სათუთი ნაკვთების შესწავლას. ფილოსოფოსი გამოფხიზლდა აზრის წყალობით, რომელიც შეიძლება შამპანურის ნახშირჟანგა აირით იყო გამოწვეული, და შეკრთა იმ უბედურების წარმოდგენაზე, რომელთაც აქ მოეყვანათ ეს ქალები - შეიძლება ერთ დროს ღირსნი უწმინდესი თაყვანისცემისა. უეჭველია, თითოეულ მათგანს შეეძლო სისხლისმღვრელი დრამა ეამბნა. ყველას, ალბათ, თან ჯოჯოხეთური ტანჯვა ჰქონდა მოტანილი, ყველანი უკან მოღალატე მამაკაცებს, გაცრუებულ აღთქმებს, შეჭირვებით ნაყიდ სიხარულს მოათრევდნენ.

სტუმრები ქალებს მიუახლოვდნენ ზრდილობიანად და გაიმართა საუბარი, ისევე მრავალფერადი, როგორიც მოსაუბრეთა ხასიათი იყო. ჯგუფები შეიქმნა. იტყოდით, წესიერი ოჯახის სასტუმრო ოთახია, სადაც ქალწულები და მანდილოსნები სადილის შემდეგ სტუმრებს ყავის, ტკბილი სასმელებისა და შაქრის სახით დახმარებას სთავაზობენ საჭმლის მონელების გასაადვილებლად. მაგრამ მალე აქა-იქ სიცილი გაისმა, ხმაურობამ იმატა. ერთი წუთით მოთვინიერებული ღრეობა ხელახლა გაღვიძებას აპირებდა. დუმილის და ხმაურობის ეს ცვალებადობა შორიდან ბეთჰოვენის სიმფონიას ჰგავდა.

როგორც კი ემილი და რაფაელი რბილ დივანზე დასხდნენ, მათ მაღალი, ლამაზი აგებულების ახალგაზრდა ქალი მიუახლოვდა. მას თავი ღირსეულად ეჭირა; საკმაოდ უსწორმასწორო სახე, მაგრამ გამგმირავი, ფიცხელი გამომეტყველება ჰქონდა. ეს გამომეტყველება სულს იპყრობდა თავისი ძლიერი კონტრასტებით. ეტყობოდა, მის შავ თმას, გამაღიზიანებლად დახუჭუჭებულს, სიყვარულის ბრძოლები განეცადა. იგი ეცემოდა მის ფართო მხრებზე მსუბუქ კულულებად, რომლებიც თვალისთვის მიმზიდველ პერსპექტივებს ქმნიდა. მის მედიდურ მწყაზარ კისერზე სინათლისა და ჩრდილის შენაცვლება ულამაზესი კონტურების სინატიფეს ამჟღავნებდა. მისი თბილი და ელვარე ფერები აცხოველებდა მიმცხრალი თეთრი ფერის კანს. თვალები, მიჯრით დაისრული გრძელი წამწამებით, კადნიერ ცეცხლს ისროდა, სიყვარულის ნაპერწკლებს! მარჯნისფერი წყალჯავარიანი ტუჩები ოდნავ დაღებული იყო და თითქო კოცნას მოუხმობდა. მას ძლიერი, მაგრამ სასიყვარულოდ მოქნილი წელი ჰქონდა; მისი მკერდი და ხელები გაფურჩქვნილი იყო, როგორც კარაჩის* მზეთუნახავების მკერდი და ხელები, მაგრამ ეტყობოდა, მისი სხეული დიდად მკვირცხლი და მკვრივი უნდა ყოფილიყო. მისი

მომრავა ავაზისებურ ძალას მოწმობდა, მისი ვაჟკაცური ფორმების მოხდენილობა შთამთქმელ ვნებათაღელვას აღგვითქვამდა. თუმცა ამ ქალს კარგად უნდა სცნოდნოდა სიცილიც და ცელქობაც, მისი თვალები და გაღიმება გონებას აფრთხოვდა. იგი დემონის მიერ შეპყრობილ წინასწარმეტყველ ქალს ჰგავდა და უფრო გაკვირვებას იწვევდა, ვიდრე ნდომას. შეიძლება მას ნაყროვანი ადამიანები მოეხიბლა, მაგრამ ახალგაზრდა კაცს შეაშინებდა. ეს იყო კოლოსალური ქანდაკება, ჩამოვარდნილი ბერძნული ტაძრის ფრონტონიდან, დიდებული – შორიდან, მაგრამ ცოტა არ იყოს, ტლანქი, თუ ახლო დაუკვირდებოდით. ემილმა იგი შექსპირის ტრაგედიას შეადარა, საუცხოო არაბესკს, სადაც სიხარული ღმუის, სადაც სიყვარულში არის რაღაც ველური, სადაც გრაციის ჯადოქრობას და ბედნიერების ცეცხლს გულისწყრომის სისხლისმღვრელი ამბოხება მოსდევს. მას შეეძლო ერთ მოხვევაში ყველა ქალური ჯადოქრობა მოეცა, ხოლო ერთი წუთის შემდეგ დაეგრგვინა, თავისი თავი დაეფლითა, თავისი ვნებათაღელვა და თავისი საყვარელი შეემუსრა; ბოლოს თავისივე თავი გაენადგურებინა აჯანყებული ხალხის მსგავსად. მას წითელი ხავერდის ტანისამოსი ეცვა, უზრუნველად ფეხით სთელავდა თავისი ამხანაგების თმებიდან ჩამოცვივრულ ყვავილებს და გულზვიადად ვერცხლის ლანგარს უწვდიდა რაფაელს და ემილს. მისი თეთრი ხელი ცოცხლად იხატებოდა ხავერდის ფონზე. იგი თითქოს სიამოვნების დედოფალი იყო, იმ ადამიანური სიყვარულის განსახიერება, რომელიც ფლანგავს სამი თაობის მიერ დაგროვილ დოვლათს, დასცინის ცხედრებს, სამასხარაოდ იგდებს წინაპრებს, ლეწავს მარგალიტებსა და ტახტებს, ჭაბუკებს მოხუცებად აქცევს, ხოლო მოხუცებს – ჭაბუკებად; ეს სიხარული ნებადართულია მხოლოდ ხელისუფლებით ან აზრით დაქანცული ბუმბერაზებისათვის, ან კიდევ ისეთი გმირებისათვის, რომელთათვის ომი თამაშობად იქცა.

– რა გქვია? – ჰკითხა რაფაელმა.

– აკვილინა.

– ოჰო, ოჰო! შენ «გადარჩენილი ვენეციიდან»* მოდიხარ! – წამოიძახა ემილმა.

– დიახ, – უპასუხა ქალმა, – ისევე, როგორც პაპები სახელს იცვლიან, როცა ადამიანებზე მაღლა დგებიან, მეც ახალი სახელი დავირქვი, რაკი ყველა ქალზე მაღლა დავდექი.

– გყავს თუ არა შენ, როგორც შენს მფარველ წმინდანს, კეთილშობილი და საშიში შეთქმული, რომელსაც უყვარხარ და შეუძლია თავი დასდოს შენთვის? – ჰკითხა ემილმა, გამოფხიზლებულმა ამ მოჩვენებითი პოეზიით.

– მყავდა, – უპასუხა ქალმა, – მაგრამ ჩემი მოქიშპე გილიოტინა გახდა. და აი, ყოველთვის წითელ ნაჭრებს ვაწნავ ჩემს თმაში, რათა თავი შევიკავო მხიარულების დროს.

– თუ ამას ლაროშელის ოთხი ჭაბუკის* ამბავი მოაყოლებინეთ, აღარ გაათავებს. სჯობს დადუმდე, აკვილინა! განა ყველა ქალს თითო საყვარელი მაინც არ ჰყავს გამოსატირებელი? მაგრამ ყველას შენსავით ბედნიერება არ ჰქონია, იგი ეშაფოტზე დაეკარგა. აჰ, მე მირჩევნია ჩემი სატრფო საფლავში იწვეს, ვიდრე მეტოქე ქალის ლოგინში!

ეს სიტყვები ნაზი და მელოდიური ხმით წარმოთქვა ყველაზე უმანკო, ლამაზმა და სანდომიანმა პაწია არსებამ, რომელიც ფერიის ჯოხის გავლენით ოდესმე ჯადოქრული კვერცხიდან გამოჩეკილა. იგი მოვიდა უხმო ნაბიჯით, მას ნაზი პირისახე, ნატიფი ტანი, მომხიზლავად მორცხვი ლურჯი თვალები, სუფთა და ქორფა კანი ჰქონდა. შეუძლებელია, რომ მიამიტი ლანდალი,* რომელიც წყაროდან ამოდის, უფრო გაუბედავი, თეთრი და გულუბრყვილო იყოს, ვიდრე ეს ქალი იყო, შესახედავად თექვსმეტი წლისა იქნებოდა; გეგონებოდათ, არც ბოროტებას იცნობს, არც სიყვარულს, არც ცხოვრების ქარიშხალს და თითქოს ეკლესიიდან არის მოსული, სადაც ანგელოზებს სთხოვა – ჩემი თავი ნაადრევად გააწვევინეთ ზეცაშიო. მხოლოდ პარიზში გვხვდებიან ასეთი გულწრფელი გამომეტყველებით დაჯილდოებული არსებანი, რომელნიც გვირილის ყვავილივით უმწიკვლო და ნაზ შუბლს ქვეშ უღრმეს გარყვნილებას, უმძაფრეს ბიწიერებას ჰფარავენ. ემილი და რაფაელი პირველად მოტყუვდნენ ზეციური აღთქმებით, რომელიც ამ ახალგაზრდა ქალის სანდომიან ნაკვთებზე იყო აღბეჭდილი, აკვილინას მის მიერ დასხმული ყავის ფინჯნები ჩამოართვეს და გამოკითხვა დაიწყეს. ქალმა ამ ორი პოეტის თვალწინ, რაღაც პირქუში ალეგორიის შემწეობით, გამოხატა ადამიანური ცხოვრების ერთი სახე და თავისი მედიდური მეგობრის, აკვილინას უდრეკ და ვნებიან გამომეტყველებას ცივი, ვნებიანად სატიკი გარყვნილების განსახიერება დაუპირდაპირა; იგი მათ მოევლინა, როგორც ერთგვარი უგულო დემონი, რომელიც მდიდარ და ნაზ სულს სჯის და ვნებათაღელვას აგრძნობინებს, თუმცა თვით მოკლებულია მას, და ყოველთვის პოულობს გასაყიდი სიყვარულის გრიმასს, თავისი მსხვერპლის დასატირებელ ცრემლს და მისი ანდერძის წაკითხვით გამოწვეულ სიხარულს. პოეტი აღტაცებული დარჩებოდა მშვენიერი აკვილინათი, ყველანი უნდა განშორებოდნენ გულის ამაჩუყებელ ევფრასიას: ერთი მათგანი ბიწიერების სული იყო, მეორე კი – უსულო ბიწიერება.

– მინდოდა გამეგო, ფიქრობ თუა რა ოდესმე მომავალზე? – ჰკითხა ამ ლამაზ არსებას ემილმა.

– მომავალზე? – უპასუხა ქალმა სიცილით: – რას უწოდებთ მომავალს? რად ვიფიქრებდი ასეთ რამეზე, რაც ჯერ კიდევ არ არსებობს? მე არასოდეს არ ვიცქირები არც ჩემს წინ, არც ჩემს უკან. განა საკმაო არ არის, რომ დღევანდელ დღეზე ვფიქრობ? ესეცაა – ჩვენი მომავალი ცნობილია: ის საავადმყოფოა.

– როგორ შეგიძლია წინდაწინ საავადმყოფო დაინახო და არ ეცადო მისი თავიდან აშორება? – წამოიძახა რაფაელმა.

– რა არის საავადმყოფოში ასეთი საშინელი? – იკითხა მკაცრმა აკვილინამ. – ჩვენ ხომ არც დედები ვართ და არც მეუღლეები; როცა სიბერე ფეხებზე შავს წინდებს ჩაგვაცმევს, ხოლო სახეზე ნაოჭებს გაგვიკეთებს, როცა ყოველივე დაჭკნება, რაც ქალურია ჩვენში, ხოლო ჩვენი მეგობრების თვალეში სიხარული ამოშრება, რაღა მოთხოვნილება უნდა დაგვრჩეს? ჩვენსა და ჩვენი სამკაულიდან თქვენ მაშინ არაფერს არ დაინახავთ გარდა პირველყოფილი გარყვნილებისა, რომელიც ორ თათზე დადის, ცივი, მშრალი და დაშლილია და სიარულის დროს მკვდარ ფოთლებს აშრიანებს. ჩვენი ულამაზესი ტანისამოსი მონძებად იქცევა, ბუდუარის დამათრობელი ამბრი სიკვდილის სუნს მიიღებს და ჩონჩხივით აყროლდება; და თუნდაც ამ ტალახში გული აღმოჩნდეს, თქვენ ყველანი შეურაცხყოფთ მას, თქვენ ხომ დახსომების ნებასაც არ გვამლევთ. სადაც უნდა ვიყოთ ცხოვრების ამ ხანაში, მდიდარ პალატებში, ძაღლების მოვლით შექცეულნი, თუ საავადმყოფოში, მონძების გადარჩევით გართულნი, ჩვენი არსებობა ერთი და იგივეა. რა განსხვავებაა, დავმალავთ ჩვენს ჭაღარა თმას წითელ და ლურჯზოლებიან თავსაკრავსა თუ ძვირფასი მაქმანების ქვეშ, ქუჩებს დავხვეტთ ცოცხით თუ ტიულრის სასახლის კიბეებს – ატლასით, ვარაყიან ბუხართან გავთბებით თუ მიწიერი ქოხის კერასთან, ადამიანის სიკვდილით დასჯას დავესწრებით გრევის მოედანზე თუ წარმოდგენას ოპერაში?

– Aquilina mia,* არასოდეს ასე მართალი არ ყოფილხარ შენს სასოწარკვეთილებაში, – სიტყვა ჩაურთო ევფრასიამ. – ჰო, ქიშმირი, ველენი,* ნელსურნელება, ოქრო, აბრეშუმი, ფუფუნება, ყოველივე რაც ბრწყინავს, ყოველივე რაც მოსაწონია, მხოლოდ ახალგაზრდობას უხდება. მხოლოდ დროს შეუძლია ჩვენი სიგიჟის მოთვინიერება, მაგრამ ჩვენი გამმართლებელი ბედნიერებაა. თქვენ დასცინით ჩემს სიტყვებს, – წამოიძახა მან და გესლიანი ღიმილით გადახედა ორივე მეგობარს, – განა მე მართალი არ ვარ? მირჩევნია სიამოვნებამ მომკლას, ვიდრე ავადმყოფობამ. მე არც უკვდავების წყურვილი მაქვს, არც იმდენი პატივისცემა ადამიანის მოდგმისადმი, რომ ვუცქირო, რას აკეთებს მისგან ღმერთი! მომეცით მილიონები და მაშინვე შევჭამ; ერთ სანტიმსაც არ გადავდებ მომავალი

წლისათვის. იცოცხლე, რათა იმეფო და ხალხს თავი მოაწონო, _ ასეთია განაჩენი, რომელიც ჩემი გულის თითოეულ ძგერას გამოაქვს. საზოგადოება დასტურს მამლევს; განა იგი განუწყვეტლივ სიმდიდრეს არ მაწვდის გასაფლანგავად? მაშ, ღმერთი ყოველ დილით შემოსავალს რად მამლევს ღამით გაწეული ხარჯებისგან? საავადმყოფოებს რად გვიშენებთ? განა ჩვენ იმისათვის ვდგავართ ბოროტებასა და სიკეთეს შორის, რომ ისეთი რამ ავირჩიოთ, რაც გულს გვიკოდავს და მოწყენილობას იწვევს, განა სულელი არ ვიქნებოდით, რომ უარი მეთქვა თავის შექცევაზე?

_ სხვებზე რაღას იტყვით? _ ჰკითხა ემილმა.

_ სხვებზე? ეს მათი საქმეა! მირჩევნია, მათ ტანჯვას დავცინო, ვიდრე საკუთარი ტკივილების გამო ვიტყო. მე გავურბივარ ყოველ ადამიანს, რომელიც მცირეოდენ უსიამოვნებას მომაცენებდა.

_ ისეთი რა დიდი ტანჯვა განგიცდია, რომ ასე ფიქრობ? _ ჰკითხა რაფაელმა.

_ მე მიმატოვეს მემკვიდრეობის გულისათვის! _ თქვა ქალმა და ისეთი პოზა მიიღო, რომ მთელი თავისი სხეულის მომხიბლაობა გამოამჟღავნა. _ მე კი დღე და ღამეს ვასწორებდი, რათა ჩემი შრომით ჩემი საყვარელი მერჩინა! აღარ მინდა თავი რაიმე ღიმღის, რაიმე აღთქმას მოვატყუებინო, გადაწყვეტილი მაქვს ჩემი ცხოვრება ხანგრძლივ სიამოვნებად ვაქციო.

_ მაგრამ განა ბედნიერება სულის სიღრმიდან არ მოდის? _ წამოიძახა რაფაელმა.

_ და მერე რა, _ სიტყვა ჩაურთო აკვილინამ, _ განა ეს არაფერია, როცა ხედავ, რომ ყველანი აღტაცებული გიცქერიან, რომ ყველა ქალს სჯობნი, თვით სათნოებით აღსავსეთაც, რომ მათ სილამაზით და სიმდიდრით ანადგურებ? ესეც არ იყოს, ჩვენ ერთ დღეში მეტს განვიცდით, ვიდრე პატიოსანი ბურჟუა ქალი ათ წელიწადში განიცდის, და ესაა თავი და თავი.

_ განა სათნოებას მოკლებული ქალი საზიზღარი არაა? _ უთხრა ემილმა რაფაელს.

ევფრასიამ მათ ასპიტის თვალით შეხედა და შეუდარებელი ირონიით უპასუხა:

_ სათნოება! მახინჯებსა და კუზიანებს ჰქონდეთ. რაღა იქნებოდნენ ეს საბრალოები უსათნოებოდ?

_ კარგი, გაჩერდი! _ წამოიძახა ემილმა. _ ისეთ რამეზე ნუ ლაპარაკობ, რაც არ იცი.

_ რა, ეს არ ვიცი? _ უპასუხა ევფრასიამ, _ მთელი სიცოცხლის განმავლობაში საძულველ ადამიანს უნდა ნებდებოდე, უნდა აღზარდო ბავშვები, რომელნიც მიგატოვებენ, მათ მადლობა უნდა უთხრა, როცა გულს დაგიკოდავენ; აი, რა სათნოებას

უკარნახებთ დედაკაცს; გარდა ამისა, რათა მისი თავგანწირულება აუნაზღაუროთ, თქვენ მას ტანჯვას აყენებთ და მის შეცდენას ცდილობთ, ხოლო თუ წინააღმდეგობა გაგიწიათ, სახელს უტეხთ. კარგი სიცოცხლეა, თქვენ ნუ მომიკვდეთ! მგონია, სჯობდეს თავისუფალნი დავრჩეთ, გვიყვარდეს, ვინც მოგვწონს და ახალგაზრდანი დავიხოცოთ.

– არ გეშინია, რომ ერთ მშვენიერ დღეს ყოველივე ამისათვის დაისჯები?

– მერე რა. იმის მაგივრად, რომ ჩემი სიამოვნებანი მწუხარებამ გაანელოს ან მოწამლოს, ჩემი ცხოვრება ორ ნაწილად გაიყოფა: ერთი იქნება უცილობლად მხიარული ახალგაზრდობა, ხოლო მეორე – რაღაც გამოურკვეველი მოხუცებულობა, რომლის დროსაც კიდევ მოვასწრებ ტანჯვა-წვალების განცდას.

– ამას არასოდეს არ ჰყვარებია, – წარმოთქვა აკვილინამ გულის სიღმიდან. – არასოდეს ასი ლიე არ გაუვლია, რათა ათასგვარი სიტკბოებით ჩაენთქა ერთი შეხედვა ან ერთი უარის თქმა; არასოდეს თავისი სიცოცხლე ერთი თმის ბეწვზე არ მიუბამს, არასოდეს არ უცდია რამდენიმე კაცი გაეგმირა ხანჯლით, რათა თავისი მბრძანებელი, თავისი ბატონი, თავისი ღმერთი ეხსნა... ამისათვის სიყვარული ერთი ლამაზი მხედარი იყო და მეტი არაფერი.

– ეჰ, ეჰ! ლაროშელი! სიყვარული ქარია. ჩვენ არ ვიცით საიდან ქრის, – უპასუხა ევფრასიამ. – ესეცაა, თუ ერთხელ მხეცს ჰყვარებიხარ, შემდეგ გონიერ ადამიანებსაც გაექცევი.

– სისხლის სამართლის კოდექსი გვიკრძალავს მხეცების სიყვარულს, – უპასუხა დიდებულმა აკვილინამ ირონიულად.

– მეგონა, შენ უფრო გულმოწყალე იყავი სამხედრო პირებისადმი! – წამოიძახა ევფრასიამ სიცილით.

– ნუთუ ეს ქალები ასე ბედნიერები არიან, რომ შეუძლიათ უარი თქვან თავიანთ გონებაზე? – იკითხა რაფაელმა.

– ბედნიერები? – თქვა აკვალინამ და სიბრაღულით თუ შიშით აღსავსე თვალები მიაპყრო ორივე მეგობარს. – აჰ, თქვენ არ იცით, რას ნიშნავს სიამოვნებისთვის თავის განწირვა, როცა სიკვდილი გაქვს გულში...

* * *

ვინც იმ წუთში ამ სალონში შეიხედავდა, წარმოდგენას იქონიებდა მილტონის* პანდემონიუმზე.* პუნშის ლურჯი ალი ჯოჯოხეთის სიანთლესავით აციმციმებდა იმათ

სახეებს, ვისაც კიდევ შეეძლო ღვინის სმა. გიჟური ცეკვა, გაღვივებული ველური ენერგიით, იწვევდა სიცილს და ყვირილს, ეს სიცილი თუ ყვირილი შუშხუნების აფეთქებასავით გაისმოდა. ბუდუარი და ერთი პატარა სასტუმრო თითქო მიცვალებულებით და მომაკვდავებით იყო დაფარული და ბრძოლის ველს ჰგავდა. ჰაერი გავარვარებული იყო ღვინითა, სიამოვნებითა და სიტყვებით. სიმთვრალე, სიყვარული, ბოდვა, ქვეყნიერების დავიწყება აღბეჭდილი იყო გულთა სიღრმეში, სახეებში, დაწერილი იყო ნოხებზე, იხატებოდა არევ-დარევაში; თვალებს მსუბუქი ლეჩაქი ჰქონდა გადაფარებული, ჰაერი გამაბრუებელი ორთქლით იყო გაჟღენთილი. აქა-იქ გადაჭდობილი სხეულები უერთდებოდნენ თეთრ მარმარილოს, ქანდაკების შედეგებს, რომელნიც ამკობდნენ ამ დარბაზებს. თუმცა ემილსა და რაფაელს აზრებსა და სხეულის ასოებში კიდევ შენარჩუნებული ჰქონდათ ერთგვარი მოჩვენებითი სიფხიზლე, სიცოცხლის უკანასკნელი თრთოლა, სიცოცხლის უსრულო ხატება, მაგრამ მათთვის შეუძლებელი იყო გამოცნობა, თუ რა იყო რეალური ამ ახირებულ ფანტაზიებში, რომელნიც განუწყვეტლივ მიმოდიოდნენ მათ დაღლილ თვალთა წინ. ჩვენმა სიზმართა სულის შემხუთავმა ცამ, ჩვენმა მოჩვენებათა მწვავე სიტკბოებამ, ბოლოს უჩვეულო მოვლენებმა მათ წინააღმდეგ ისეთი ცხარე იერიში მიიტანეს, რომ მათ ამ ღრეობის თამაშობანი მძიმე ძილის ხილვად მიიჩნიეს, სადაც მოძრაობა უხმოდ ხდება, სადაც ძახილი იკარგება ყურისთვის. ამ დროს დარბაზის მსახურმა ძლივს შეძლო წინა ოთახში გაეხმო თავისი პატრონი და წასჩურჩულა:

– ბატონო, ყველა მეზობელი ფანჯრებში იცქირება და ხმაურობას უჩივის.

– ჩალა დააფინონ თავიანთი კარების წინ, თუ ხმაურობის ეშინიათ! – წამოიძახ ტაიფერმა.

რაფაელს უცებ ისე მოულოდნელად და უდროოდ წასკდა სიცილი, რომ მისმა მეგობარმა ჰკითხა, რა არის ამ თავშეუკავებელი მხიარულების მიზეზიო.

– გაგიჭირდება ჩემი გაგება, – უპასუხა მან. – უწინარეს ყოვლისა უნდა გამოგიტყდე, რომ თქვენ ვოლტერის სანაპიროზე შემაჩერეთ სწორედ იმ წუთში, როცა მე სენაში გადავარდნას ვაპირებდი; შენ, რასაკვირველია, მოისურვებ გაიგო, რა მოტივები მქონდა თვითმკვლელობისათვის, მაგრამ განა მეტს გაიგებ, თუ გეტყვი, რომ მაშინ თითქმის ზღაპრული შემთხვევის წყალობით ჩემ თვალთწინ მატერიალური სამყაროს ყველაზე უფრო პეოტური ნანგრევები ეყარა, ხოლო ამ წუთში გონებრივ საგანძურთა შემუსვრამ, რაცა ჩვენ სუფრაზე მოვახდინეთ, ამ ორ ქალთან მოგვიყვანა, ამ სიგიჟის ცოცხალ და თავისებურ სახესთან, რომ ადამიანების და საგნების უზრუნველად მოპყრობამ ხელი

შეგვიწყო არსებობის ორი დიამეტრალურად საწინააღმდეგო სისტემის მრავალფერადი სურათი დაგვენახა. მთვრალი რომ არ ყოფილიყავი, შეიძლება აქ ფილოსოფიური ტრაქტატი დაგვენახა.

– თუ შენი ფეხები ამ მომხიზლავ აკვილინაზე არ ყოფილიყო დაწყობილი, თუ ამ ქალის ხვრინვა ცოტა არ იყოს ქუხილს არ ჰგვანებოდა, შეგრცხვებოდა შენი სიმთვრალისა და შენი ლაყბობისა, – უპასუხა ემილმა, რომელიც თავს იქცევდა იმით, რომ თითქმის შეუგნებლად ახვევდა და შლიდა ევფრასიას თმას. – შენი ორი სისტემა შეიძლება ერთ ფრაზაში მოთავსდეს და ერთ აზრში გამოითქვას. უბრალო და მექანიკური ცხოვრება შრომით აჩლუნგებს ჩვენს გონებას და რაღაც უაზრო სიბრძნისკენ მიგვაქანებს; მეორე მხრით, აბსტრაქციების სიცარიელესა ან ზნეობრივი სამყაროს უფსკრულებში გატარებული ცხოვრება რაღაც გიჟურ სიბრძნეს იწვევს. ერთი სიტყვით, ჩვენ ორში ერთი უნდა ავირჩიოთ: ან გრძნობები მოვკლათ და სიბერემდე ვიცოცხლოთ, ან ვნებათაღელვის მოწამეობის გვირგვინი მივიღოთ და ახალგაზრდანი დავიხოცოთ. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ეს განჩინება ებრძვის ტემპერამენტებს, რომლითაც დაგვაჯილდოვა ულმოხელმა მასხარამ, ყველა არსებათა თარგების გამომჭრელმა.

– სულელო! – სიტყვა შეაწყვეტინა რაფაელმა. – თუ კვლავაც ასე შეიზღუდები, ტომებს შექმნი! მე რომ პრეტენზია მქონოდა ზედმიწევნით ფორმულაში გამომეხატა ეს ორი იდეა, გეტყოდი – ადამიანი ირყვნება გონების ვარჯიშობით და იწმნდება უმეცრების წყალობით-მეთქი. ეს ნიშნავს სასამართლოს პროცესის დაწყებას საზოგადოებათა წინააღმდეგ! მაგრამ ვიცხოვრებთ ბრძენებთან ერთად თუ დავილუპებით გიჟებთან ერთად, სულ ერთია, ადრე თუ გვიან შედეგი ერთი და იგივე იქნება. და აი, დედაარსის დიდმა გამომტანმა ერთ დროს ეს ორი სისტემა ორ სიტყვაში გამოთქვა: «კარიმარი, კარიმარა!»*

– შენ ეჭვს შემატანინებ ღმერთის ყოვლის შემძლეობაში, იმიტომ რომ შენი სისულელე სჭარბობს მის ძლიერებას, – უპასუხა ემილმა. ჩვენმა ძვირფასმა რაბლემ ეს ფილოზოფია კიდევ უფრო მოკლედ გამოთქვა, ვიდრე კარიმარი, კარიმარა! მან თქვა, – შეიძლებაო. აქედან მონტენმა შემდეგი ნაბიჯი გადასდგა: – რა ვიციო? ეს უკანასკნელი სიტყვები მორალის მეცნიერებისა პირრონს* არ გვაგონებს, რომელიც ბოროტებასა და სიკეთეს შუა ყოყმანობდა, როგორც ბურიდანის ვირი* ორ ხორომ შვრიას შუა ყოყმანობს? მაგრამ თავი დავანებოთ ამ საუკუნოებრივ კამათს, რომელიც დღეს ან ჰოთი თავდება ან არათი. რა გამოცდილების მიღება გინდოდა სენაში გადავარდნის შემწეობით? ღვთისმშობლის ხიდის ჰიდრავლური მანქანის შური ხომ არ გტანჯავდა?

– აჰ! ჩემს ცხოვრებას რომ იცნობდე!

– ეჰ! – წამოიძახა ემილმა, – არ მეგონა, თუ ასეთი ვულგარული იყავი: ეს ფრაზა გაცვთილია. განა არ იცი, რომ ყველა ჩვენგანს წარმოდგენილი აქვს, სხვებზე მეტს ვიტანჯებო?

– აჰ! – ამოიოხრა რაფაელმა...

– შენი ოხვრა სასაცილოა. მითხარი, რაიმე სულიერი ან ხორციელი ავადმყოფობა ხომ არ გაიძულებს კუნთებდაჭიმული იმუშაო დღისით და ღამით და დამიენივით* ცხენები დააკავო, რომელიც საღამოთი შენვე გაგხლეჩენ ოთხად. დაუმარილებელი და უხარშავი ძაღლის ხორცი ხომ არ გიჭამია შენს მანსარდში? ან შენს ბავშვებს ოდესმე ხომ არ დაუძახიათ, გვშიაო? ან შენი სატრფოს ნაწნავები ხომ არ გაგიყიდია, რათა ბანქოს სათამაშოდ წასულიყავი? ან ყალბი ბიძის მიერ ხელმოწერილი ყალბი ვექსილი ხომ არ გაგიცია და მისი გამოსყიდვა ხომ არ დაგგვიანებია? თქვი, გისმენ! თუ წყალში ქალის გულისთვის ვარდებოდი, უარს ვამბობ შენზე. აღსარება თქვი, არ იტყუო; ისტორიულ მემუარებს როდი გთხოვ. უწინარეს ყოვლისა, ილაპარაკე მოკლედ, რამდენადაც სიმთვრალე ნებას გაძლევს; მე ისევე ბევრს მოვითხოვ, როგორც მკითხველი მოითხოვს და ამასთანავე მეძინება, როგორც ქალწულს მწუხრის ლოცვის დროს.

– საბრალო გიჟო! – თქვა რაფაელმა. – როდის აქეთ არის, რომ მწუხარება აღარ მოწმობს მგრძნობიარობას? როდის მივაღწევთ მეცნიერების საფეხურს, რომელიც ნებას მოგვცემს გულთა ბუნებისმეტყველება დავწეროთ, მათი ნომენკლატურა შევადგინოთ, ისინი გვარებად, ქვეგვარებად, ოჯახებად, კიბოებად, ქვემძრომებად, ხვლიკებად, მიკროსკოპულ არსებებად და... არ ვიცი კიდევ რად დავანაწილოთ? მაშინ, ჩემო კარგო, დამტკიცებული იქნება, რომ არსებობენ ნაზი, ყვავილივით სათუთი გულები, რომელნიც ადვილად ტყდებიან ერთი ხელის შეხებით იმ დროს, როცა ზოგიერთი მინერალური გული ამ შეხებას არც კი იგრძნობს...

– ოჰ, გეთაყვა, მიხსენი წინასიტყვაობისაგან, – თქვა ემილმა ნახევრად დამცინავი, ნახევრად თანამგრძნობი სახით და ხელში ხელი მოჰკიდა რაფაელს.

II

უგულო ქალი

რაფაელი ერთი წუთით დადუმდა, რაღაც დაუდევარი მოძრაობა გააკეთა და ლაპარაკი დაიწყო:

– მართალი გითხრა, არ ვიცი ღვინოს და პუნშის ორთქლს ხომ არ უნდა მივაწერო ის გონებრივი სიცხადე, რომელიც ნებას მაძლევს მთელ ჩემს ცხოვრებას გადავხედო როგორც სურათს, სადაც ფიგურები, ფერები, ჩრდილები, სინათლე, ნახევარჩრდილი სწორადაა გადმოცემული. ჩემი ფანტაზიის ეს პოეტური თამაში არ გამაკვირვებდა, თუ მას თან არ სდევდეს ერთგვარი ათვალისწინება ჩემი წარსული ტანჯვისა და სიხარულისა. თუ ჩემს ცხოვრებას შორიდან შევხედავთ, იგი თითქოს ვიწროვდება რაღაც ზნეობრივი მოვლენის წყალობით. ეს ხანგრძლივი და ნელი ტანჯვა, რომელიც ათ წელიწადს გაგრძელდა, დღეს შეიძლება რამდენიმე წინადადებით გადმოიცეს. აქ ტანჯვა მხოლოდ აზრის სახეს მიიღებს, სიამოვნება – ფილოსოფიური მსჯელობისას. ახლა მე ვმსჯელობ იმის მაგივრად, რომ ვიგრძნო...

– შენ მოსაწყენად ლაპარაკობ, თითქო კანონის პროექტში ვრცელი შესწორება შეგქონდეს! – წამოიძახა ემილმა.

– შესაძლებელია, – უპასუხა რაფაელმა უწყინარად, – ამიტომ, რათა შენი ყურადღება ბოროტად არ გამოვიყენო, გაგათავისუფლებ ჩემი ცხოვრების პირველი ჩვიდმეტი წლის ამბებისაგან. მანამდე მე ვიცხოვრე შენსავით, ათას სხვასავით, გიმნაზიისა თუ ლიცეის ცხოვრებით, რომლის მოჩვენებითი უბედურებანი და ნამდვილი სიამოვნებანი ჩვენი მახსოვრობის შვებას წარმოადგენენ. პარასკევის სამარხულ საჭმელიც კი გვენატრება, იმდენად ნაყროვანი გავხდით მას შემდეგ. რა მშვენიერი იყო ის ცხოვრება, ის მეცადინეობა, რომელიც მაშინ ათვალწუნებული გვქონდა, მაგრამ გვწვრთნიდა და შრომას გვაჩვენებდა...

– დრამაზე გადადი, – უთხრა ემილმა ნახევრად დამცინვი, ნახევრად შესაბრალისი სახით.

– როცა საშუალო სასწავლებელი დავამთავრე, – დაიწყო რაფაელმა და ხელის მოძრაობით განგრძნობის უფლება მოითხოვა, – მამაჩემმა მაიძულა მკაცრ დისციპლინას დავმორჩილებოდი და ცალკე ოთახში დამასახლა თავისი კაბინეტის გვერდით; საღამოს ცხრა საათზე ვწვებოდი და დილის ხუთ საათზე ვდგებოდი; მას უნდოდა, რომ სამართალი კეთილსინდისიერად შემესწავლა; ერთსა და იმავე დროს ლექციებზეც დავდიოდი და ადვოკატთანაც; მაგრამ დროის და სივრცის კანონები ისე მკაცრად საზღვრავდა ჩემს სეირნობას და ჩემს მუშაობას, მამაჩემი ისეთი სასტიკ ანგარიშს მთხოვდ სადილის დროს...

– რად მესაჭიროება ყოველივე ეს? – სიტყვა გააწყვეტინა ემილმა.

– ეჰ, ეშმაკმა წაგიღოს! – უპასუხა რაფაელმა. – როგორ გაიგებ ჩემს გრძნობებს, თუ ის შეუმჩნეველი ფაქტები არ გიამბე, რომლებმაც გავლენა მოახდინა ჩემს სულზე, მოკრძალებას შემაჩვია და დიდი ხნით ჭაბუკის პირველყოფილი გულუბრყვილობა დამიტოვა? ამრიგად, ოცდაერთ წლამდე ქედმოხრილი ვიყავი დესპოტიზმის უღელქვმ, რომელიც ცივი იყო, როგორც სამონასტრო განრიგება. რამდენად სევდიანი იყო ჩემი მაშინდელი ცხოვრება, შენ იქიდან დაინახავ, თუ მამაჩემის სურათს დაგიხატავ: ამ მაღალს, ხმელს და გამდარ მამაკაცს დანასავით ბასრი, ფერმკრთალი პირისაზე ჰქონდა. ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკი უყვარდა, თავისი ჭირვეულობით გაუთხოვარ ქალს, თავისი წვრილმანობით ბიუროკრატს მოგაგონებდა. მისი მამობრივი ხელისუფლება ზემოდან დატრიალებდა ჩემს ცელქ და მხიარულ აზრებს, მე თითქო ტყვიის გუმბათის ქვეშ ვიყავი დამწყვდეული; როცა ნაზი და ალერსიანი გრძნობით მივუახლოვდებოდი, ისე შემხვდებოდა როგორც ბავშვს, რომელიც სისულელის თქმას აპირებს; წინათ მოწაფეებს ისე მასწავლებლის არ გვეშინოდა, როგორც მე მისი მეშინოდა. მის თვალში მე მუდამ რვა წლის ბავშვი დავრჩი. თითქო ახლაც თვალწინ მიდგას: თავის წაბლისფერ ტანისამოსში ისე იყო გაჭიმული, თითქო საადდგომო კელაპტარი, ან, უკეთ ვთქვათ, პამფლეტის გარეკანში გახვეული ქაშაყი ყოფილიყო. ამისდა მიუხედავად, მამაჩემი მაინც მიყვარდა: ბუნებით იგი სამართლიანი იყო. ძნელია შევიძულოთ სიმკაცრე, როცა იგი გამართლებულია დიდი ხასიათით, შეურყვნელი ზნე-ჩვეულებით და მოხერხებულად შეკავშირებულია გულკეთილობასთან. თუ მამაჩემი თავიდან არ მიშორებდა, თუ ოც წლამდე მას ათი ფრანკი არ უჩუქებია, ათი ანცი, ათი არამზადა ფრანკი, ეს უზარმაზარი განძი, რომლის მიღება ენით გამოუთქმელ სიამოვნებას აღმითქვამდა, ყოველ შემთხვევაში, იგი ცდილობდა ზოგიერთი გასართობი არ მოეკლო ჩემთვის. მთელი თვეების ლოდინის შემდეგ კომედიაზე მიყავდი, კონცერტზე ან საცეკვაო საღამოზე, სადაც სატრფოს შეხვედრის იმედი მქონდა. სატრფო! ეს ჩემთვის დამოუკიდებლობას ნიშნავდა, მაგრამ რადგან მორცხვი და მოკრძალებული ვიყავი, სალონის ენა არ ვიცოდი და ნაცნობები არა მყავდა, შინ ვბრუნდებოდი იმავე ხელუხლებელი გულით და დაუკმაყოფილებელი სურვილებით. ხოლო მეორე დილით, თითქო ესკადრონის ცხენი ვყოფილიყავი, მამაჩემი აღვირს მადებდა და მერეკებოდა ჩემი ადვოკატისა, სამართლის ლექციებისა, მართლმსაჯულების პალატისაკენ. ამ ერთფეროვანი გზიდან გადახვევის ცდა მისი გულისწყრომის გამოწვევა იქნებოდა; მემუქრებოდა, პირველი შეცოდებისთანავე ანტილის

კუნძულებისკენ გაგისტუმრებ მეზღვაურის შეგირდადო. ამიტომ საშინლად ვთრთოდი, როცა შემთხვევით, ერთი ან ორი საათის განმავლობაში, რაიმე გართობაში მივიღებდი მონაწილეობას. წარმოიდგინე ცხოველი ფანტაზიით, მოსიყვარულე გულით, ნაზი სულით და პოეტური გონებით აღჭურვილი მოხეტიალე ჭაბუკის ბუნება, დაკავშირებული გაკაჟებულ, ბრაზიან და გულცივ ადამიანთან, ან უკეთ, ახალგაზრდა ქალი შეაუღლე ჩონჩხთან, და შენ გაიგებ ჩემს იმდროინდელ ცხოვრებას, გაქცევის განზრახვებს, რომელიც ქრებოდა მამაჩემის დანახვისთანავე, სასოწარკვეთილებას, რომელსაც ძილი ამშვიდებდა, ბნელ კაეშანს, რომელსაც მუსიკა აქარვებდა. ჩემს უბედურებას მელოდიებში ვანთხევდი. ხშირად ბეთჰოვენი და მოცარტი ჩემი უგულითადესი მესაიდუმლენი გამხდარან. დღეს მეცინება, როცა ის ცრუმორწმუნოებანი გამახსენდება, რომელნიც ჩემს სინდისს ქენჯნიდნენ ამ უმწიკვლოების და სათნოების ხანაში: რესტორანში რომ ფეხი შემედგა, მეგონა დავიქცეოდი; ჩემი ფანტაზია ყავახანას გარყვნილების ადგილად მიხატავდა, სადაც ყმაწვილები თავიანთ პატიოსნებას ჰკარგავენ და თავიანთ ქონებას აგირავენ; რაც შეეხება რისკის გაწევას თამაშობაში, ამისათვის ფულის ქონა იყო საჭირო. ოჰ, თუნდაც ჩემმა მოთხოვნამ დაგაძინოთ, მინდა ჩემი ცხოვრების ერთი უსაშინელესი სიხარული გიამბო, ერთი იმ სიხარულთაგანი, რომელიც ბრჭყალებითაა შეიარაღებული და ისევე ერჭობა ჩვენს გულს, როგორც გახურებული შანთი კატორღელის მხრებს.

მე მამაჩემის ბიძაშვილის, დუკა ნავარენის ოჯახში ვიყავი მიწვეული საცეკვაო საღამოზე. ჩემი მდგომარეობა რომ კარგად გაიგო, გეტყვი, რომ გახუნებული ტანისამოსი, ცუდად შეკერილი ფეხსაცმელი, მეეტლის შესაფერი ყელსახვევი და ნახმარი ხელთათმანი მქონდა. კუთხეში დავჯექი, რათა შეუშფოთებლად ნაყინი მეჭამა და ლამაზი ქალებისათვის მეცქირა. მამამ შემამჩნია. რაღაც მიზეზის გამო, რომელიც ვერასოდეს ვერ გამოვიცანი, იმდენად გამოოცა ამ ნდობის გამოცხადებამ, მან შესანახად გადმომცა თავისი ქისა და გასაღებები. ათი ნაბიჯის მანძილზე ჩემგან რამდენიმე მამაკაცი თამაშობდა. ოქროს წვრიალი ნათლად მესმოდა. მე უკვე ოცი წლისა ვიყავი, მინდოდა მთელი დღე ჩემი ასაკის შესაფერ ცოდვებში გამეტარებინა. ეს იყო სულიერი თავაშვებულობა, რომლის მსგავსს ვერ იპოვით ვერც მეძავი ქალების ჟინშსა, ვერც ქალიშვილების სიზმრებში. უკვე მთელი წლის განმავლობაში ვოცნებობდი, თითქო ეტლში ვიჯექი, გვერდით მშვენიერი ქალი მეჯდა, დიდ ვინმეს წარმოვადგენდი, რესტორან «ვერიში»* ვსადილობდი. აი, საღამოთი წარმოდგენაზე მივდივარ, გადაწყვეტილი მაქვს მხოლოდ მეორე დილით დავბრუნდე მამასთან, აღჭურვილი მის წინააღმდეგ უფრო დახლართული არაკით, ვიდრე

«ფიგაროს ქორწინების» ინტრიგაა; ამ არაკს იგი თავს ვერ გაართმევდა. მთელი ეს სიამოვნება ორმოცდაათ ეკიუდ დავაფასე. ბუდუარში შევედი, იქ მარტოდმარტომ, ანთებული თვალებით და მთრთოლვარე თითებით მამაჩემის ფული დავთვალე: ასი ეკიუ აღმოჩნდა! ამ თანხამ ჩემი ანცი ოცნების სახეები გამოიწვია, ისინი აცეკვდნენ ჩემს წინაშე, როგორც მაკბეტის კუდიანები თავიანთი ქვაბის გარშემო, მხოლოდ სანდომიანები, მთრთოლვარენი, მომხიბლავები! ნამდვილ ცულლუტად გადავიქეცი. ყურადღება არ მიმიქცევია არც ყურების წივილისა, არც გულის ძგერისთვის, ორი ოცფრანკიანი ამოვიღე; მათ ახლაც ნათლად ვხედავ! მათი თარიღი გადალესილი იყო, ნაპოლეონის სახე მემანჭებოდა. ქისა ჯიბეში ჩავიდე და სათამაშო მაგიდასთან მივედი; ორი ოქრო გაოფლიანებულ მუჭაში მეჭირა, მოთამაშეთა გარშემო ბორიალი დავიწყე, როგორც ძერამ საქათმის გარშემო. ენით გამოუთქმელი შიშით ვიყავი შეპყრობილი, ფრთხილად გარშემო მიმოვიხედე. რაკი დავრწმუნდი, ნაცნობებიდან ვერავინ მხედავს-მეთქი, ჩემი ოქროები ერთი დაბალი ტანის, ჩასუქებული და მხიარული მოთამაშის წინ დავსვი; ამ უცნობი მოთამაშის თავზე მეტი ლოცვა და აღთქმა წარმოვთქვი, ვიდრე ზღვაზე წარმოითქმება სამი ქარიშხლის დროს. შემდეგ იმ თვალთმაქცობისა თუ მაკიაველიზმის* ალღოს ზეგავლენით, რომელიც არ უნდა მქონოდა იმ ასაკში, კარებთან დავდექი და სასტუმრო დარბაზებისკენ გავიხედე; ვერაფერს ვერ ვხედავდი: ჩემი სული და ჩემი თვალები საბედისწერო მწვანე მაუდს დასტრიალებდა. ამ სადამოთია დათარიღებული ჩემი პირველი ფიზიოლოგიური დაკვირვება, რომელმაც გულათმხილობა მომცა და შემადლებინა ჩვენი გაორებული ბუნების ზოგიერთი საიდუმლოება გამომეაშკარავებინა. ზურგი მივაქციე მაგიდას, სადაც ჩემი მომავალი ბედნიერების საკითხი წყდებოდა, ბედნიერების, რომელიც მით უფრო ღრმა იყო, რომ მას დანაშაულის ხასიათი ჰქონდა. ორ მოთამაშესა და ჩემს შორის მოსაუბრეთა ოთხი თუ ხუთი რიგი იდგა; ჩოჩქოლი მიშლიდა ოქროს წკრიალი გამერჩია; ეს წკრიალი ორკესტრის ხმას ერთვოდა. ამ დაბრკოლებათა მიუხედავად, იმ უპირატესობის წყალობით, რომლითაც ვნებათაღელვა დროსა და სივრცეს მუსრავს ხოლმე, გარკვევით მესმოდა ორივე მოთამაშის სიტყვები, ვიცოდი, რამდენს სდებდნენ მაუდზე, რომელ მათგანს მოსდიდა მეფე, ერთი სიტყვით, თითქო მათ ქაღალდს ვუცქეროდი; ათი ფეხის ნაბიჯზე სათამაშო მაგიდიდან მე ვვითრდებოდი თამაშობის მთელი ავანჩავანის განცდის გამო. უცებ ჩემ წინ მამაჩემმა გაიარა, და მე მაშინ გავიგე საღმრთო წერილის სიტყვები: «და სულმან უფლისამან განვლო წინაშე პირისა მისისა».

მე მოვიგე. ბრბოში, რომელიც სათამაშო მაგიდას გარს ეხვია, ისე შევსრიალდი, როგორც გველთევზა მისრიალებს თვალჩავარდნილი ბადიდან. მწვავე გრძნობა მხიარულებამ შეცვალა. სიკვდილით დასასჯელს ვგავდი, რომელიც თხემის ადგილისაკენ მიდის და მეფეს ხვდება. ვიღაც ორდენიანმა მოთამაშემ მოითხოვა ორმოცი ფრანკი, რომელიც მაგიდას აკლდა. მოთამაშეებმა ჩემკენ ეჭვით აღსავსე თვალეზი მოაპყრეს, მე გავფითრდი და შუბლიდან ოფლი წამომივიდა წურწურით. ვიფიქრე – ეს არის, სამაგიერო მომეზღო მამაჩემის გაქურდვისათვის-მეთქი. მაშინ გულკეთილმა ჩასუქებულმა კაცმა ჭეშმარიტად ანგელოზის ხმით წარმოთქვა: «ყველა ამ ბატონებმა ფული დასდეს», და გადაიხადა ორმოცი ფრანკი. თავი ავწიე და გამარჯვებული სახით გადავხედე მოთამაშეებს. შემდეგ მამაჩემის ქისაში დავაბრუნე წინათ ამოღებული ორი ოქრო, ხოლო მოგებული ფული იმავე პატიოსან და ღირსეულ კაცს დავუტოვე; მან განაგრძო მოგებით თამაშობა. როცა ას სამოცი ფრანკის მფლობელი გავხდი, ფული ცხვირსახოცში გავხვიე ისე, რომ მას ჩვენი უკან დაბრუნების დროს არც განძრევა შესძლებოდა, არც დაწკრილება და თამაშობას თავი დავანებე.

– რას შვრებოდით სათამაშო მაგიდასთან? – მკითხა მამაჩემმა ეტლში ჩაჯდომის დროს.

– ვუცქეროდი, – ვუპასუხე თრთოლვით.

– არაფერი იქნებოდა გასაკვირველი, რომ თავმოყვარეობის გავლენით ცოტაოდენი ფული დაგედოთ მაუდზე. საზოგადოების თვალში თქვენ იმდენად მომწიფებული ჩანხართ, რომ უკვე უფლება გაქვთ სისულელეები ჩაიდინოთ. მეც გაპატიებდით, რაფაელ, თქვენ რომ ჩემი ქისა გამოგეყენებინათ...

მე არაფერი არ ვუპასუხე. როცა შინ შევედი, მამაჩემს ქისა და გასაღებები გადავეცი. თავის ოთახში შესვლისთანავე მან ბუხრის თაროზე გადმოჰყარა ფული, დათვალა, საკმაოდ ალერსიანი სახით შემხედა და აუჩქარებელი და გარკვეული ტონით მითხრა:

– შვილო, ჩქარა ოცი წლისა გახდებით. თქვენი კმაყოფილი ვარ. ახლა ჯიბის ფული გჭირდებათ, თუნდაც იმისათვის, რომ მომჭირნეობა ისწავლოთ და ცოვრებას გაეცნოთ. ამ დღიდან ას ფრანკს გინიშნავთ თვეში; მოიხმარეთ ეს ფული, როგორც გსურდეთ. აი, ამ წლის პირველი სამი თვისთვის, – თქვა მან და ხელი გადაუსვა ოქროს გროვას, თითქო თანხის შემოწმება სდომებოდა.

გამოგიტყდები, მზად ვიყავი ფეხქვეშ ჩავვარდნოდი და დამეძახა – ავაზაკი, გარეწარი, კიდეც უარესი, მატყუარა ვარ-მეთქი! სირცხვილმა შემაჩერა. მინდოდა გადავხვეოდი, მაგრამ ნაზად ხელი მკრა.

– ახლა მამაკაცი ხარ, შვილო, – მითხრა მან. – ჩემი ქცევა უბრალო და სამართლიანია, ამისათვის მადლობის გადახდა როდია საჭირო. ჩემი მადლიერი უნდა იყოთ მხოლოდ იმისათვის რომ სიჭაბუკის ასაკში დაგიცავი იმ უბედურებათაგან, რომელნიც ყმაწვილებს ანადგურებენ პარიზში. ამიერიდან ჩვენ მეგობრები ვიქნებით. ერთ წელიწადში სამართლის დოქტორი გახდებით. მართალია, სწავლის დროს უსიამოვნება და გაჭირვება შეგხვდათ, მაგრამ სამაგიეროდ სერიოზული ცოდნა და შრომის სიყვარული შეიძინეთ, ესოდენ აუცილებელი საქმის კაცისათვის. ეცადეთ, რაფაელ, ჩემი გაიგოთ. მე არ მინდა, თქვენ ადვოკატი ან ნოტარიუსი გამოხვიდეთ, არამედ მინდა სახელმწიფო კაცი გახდეთ და სასახელო იქნეთ ჩვენი საწყალი ოჯახისათვის... ხვალამდე! – დაასრულა მან და გამისტუმრა ხელის იდუმალი მოძრაობით.

იმ დღიდან მამაჩემი გულწრფელად მაცნობდა თავის პროექტებს. მე ერთადერთი ვაჟი ვიყავი, დედა ათი წლის წინათ მომიკვდა. მამაჩემი მეთაური იყო ისტორიული გვარისა, რომელიც ახლა თითქმის დავიწყებულია ოვერში; მას დიდად არაფრად ჩაეგდო აზნაურის უფლება, წელზე დაშნადაკიდებულს ემუშავა ყანაში და პარიზში გამომგზავრებლიყო ბედის საცდელად. იგი დაჯილდოებული იყო მახვილი გონებით, რითაც გამოირჩევიან ენერგიით აღსავსე სამხრეთელები, ამიტომ დაუხმარებლად საკმაოდ კარგი ადგილი დაიჭირა მთავრობაში. რევოლუციამ ძირი გამოუთხარა მის კეთილდღეობას; მაგრამ მან შეირთო დიდი ოჯახის მემკვიდრე ქალი და იმპერიის დროს ჩვენმა გვარმა ძველი ბრწყინვალება დაიბრუნა. რესტავრაციამ დედაჩემს მნიშვნელოვანი ქონება დაუბრუნა, მაგრამ მამაჩემი გაკოტრდა. მას ნაყიდი ჰქონდა მრავალი მიწის ნაჭერი, რომელიც იმპერატორს თავისი გენერლებისათვის ერუქებინა უცხო ქვეყნებში. და ათი წლის განმავლობაში ლიკვიდატორებსა და დიპლომატებს, პრუსიის და ბავარიის სასამართლოებს ებრძოდა, რათა ამ უბედური მფლობელობის უფლება შეენარჩუნებინა. მამაჩემმა მეც შემაგდო ამ დაუსრულებელი პროცესის უგზო-უკვლო ლაბირინთში, რომლისგანაც ჩვენი მომავალი იყო დამოკიდებული. შეიძლებოდა ჩვენთვის ამ მამულების შემოსავლის უკან დაბრუნება მოესაჯათ, აგრეთვე 1814-1817 წლებში მოჭრილი ტყის ანაზღაურება მოეთხოვათ; ამ შემთხვევაში დედაჩემის ქონება საკმაო იქნებოდა ჩვენი პატიოსანი სახელის დასაცავად. ამრიგად, იმ დღეს, როცა მამამ თითქო თავისუფლება

მომანიჭა, მე უმძიმეს უღელქვეშ მოვექეცი. მე იძულებული ვიყავი მეზრდოლა, როგორც ომის ასპარეზზე, დღე და ღამე გამესწორებინა, ხელისუფალთა კარები ამეტალახებინა, შემეცადა ისინი ჩემი საქმით დაინტერესებულიყვნენ, მომეხიბლა არა მარტო ისინი, არამედ მათი ცოლები, მსახურები, ძაღლები და ეს საშინელი ხელობა ლაზათიანი ფორმებით, სასიამოვნო ხუმრობით დამეფარა. ჩემთვის გასაგები გახდა ის ნაღველი, რომელმაც დააჭკნო მამაჩემის სახე. დაახლოებით ერთი წლის განმავლობაში გარეგნულად თითქო საზოგადოების ცხოვრებაში ვიყავი გართული, მაგრამ ნამდვილად უზარმაზარ მუშაობას ვაწარმოებდი. მანამდე ჩემი თავდაჭერილობა იმით აიხსნებოდა, რომ ნებას არ მაძლევდნენ ჭაბუკის გულისთქმას ავყოლოდი; ახლა თვით გავხდი ჩემი თავის მტარვალი; ყოველივე ხარჯსა და გართობას გავუზოდი, რადგან მეშინოდა ჩემი თავქარიანობით მამაჩემის და ჩემი გაკოტრება არ გამოვიწიო-მეთქი. სანამ ჩვენ ახალგაზრდანი ვართ, სანამ ადამიანებსა და საგნებს არ გაუთელივართ, სანამ მათ ჩვენთვის გრძნობის ის ფაქიზი ყვავილი, აზროვნების ის სიახლე, სინდისის ის კეთილშობილი სიწმინდე არ წაურთმევიათ, რომელნიც ნებას არ გვაძლევენ ბოროტებას შევურიგდეთ, ჩვენ ცოცხლად ვგრძნობთ ჩვენს ვალდებულებებს; ჩვენი პატიოსნება ხმამაღლა ლაპარაკობს; ჩვენ გულწრფელნი ვართ და ოინბაზოა არ გვჭირდება. ასეთი ვიყავი იმ დროს.

მე მინდოდა მამაჩემის ნდობა გამემართლებინა; წინათ სიამოვნებით მოვპარე ორიოდე ოქრო, ახლა, როცა მასთან ერთად მისი საქმეებისა, სახელისა და ოჯახის ტვირთს ვზიდავდი, დიდი კმაყოფილებით ფარულად შევწირავდი ჩემს ქონებას, ჩემს იმედებს! მართლაც, როცა დე ვილელმა* ძველი დეკრეტი გამოჩხრიკა და ერთი დაკვრით გაგვაკოტრა, მე ხელი მოვაწერე ჩემი ქონების გაყიდვის აქტს და არაფერი შევინარჩუნე, გარდა ერთი გამოუსადეგარი კუნძულისა მდინარე ლუარაზე, სადაც დედაჩემი იყო დასაფლავებული. დღეს შეიძლება ყოველგვარი ფილოსოფიური, ფილანტროპიული და პოლიტიკური საბუთები გამომეყენებინა, რათა თავიდან ამეცილებინა ის, რასაც მაშინ ჩემმა ადვოკატმა სისულელე უწოდა; მაგრამ, გავიმეორებ, ოცდაერთი წლის ასაკში ჩვენ მხოლოდ სულგრძელობა, სითბო და სიყვარული ვართ. ცრემლები, რომელიც მაშინ მამაჩემის თვალებში დავინახე, მე ყოველ ქონებას მერჩია, და ამ ცრემლების მოგონებას ხშირად ვუნუგეშებივარ გაჭირვებაში...

მამაჩემმა მოვალეები გაისტუმრა, მაგრამ ათი თვის შემდეგ გარდაიცვალა მწუხარებისაგან; იგი მალმერთებდა და გამაკოტრა! ამ აზრმა მოინელა. 1826 წელს, შემოდგომის მიწურულში, მე, ოცდაორი წლის ჭაბუკი, მარტოდმარტო გავყევი ჩემი

პირველი მეგობრის, მამაჩემის კუბოს. ცოტაა ისეთი ახალგაზრდა, რომელიც პარიზში თავისი აზრებით მარტომარტო აღმოჩენილიყოს ცხედრის უკან, უმომავლოდ, გაღარიბებული. საზოგადოებრივი ქველმოქმედების მფარველობაში მყოფ ობლებს მომავალში ომის ასპარეზი მაინც ელით, მამინაცვლობას მთავრობა ან მეფის პროკურორი მაინც უწევს, თავშესაფრად საავადმყოფო მაინც აქვთ. მე არაფერი გამაჩნდა! სამი თვის შემდეგ დამფასებელმა კომისარმა ათას ას თორმეტი ფრანკი გადმომცა, ეს იყო მამაჩემის მიერ დატოვებული მემკვიდრეობის წმინდა ნაშთი. მოვალეებმა მაიძულეს ჩვენი ავეჯეულობა გამეყიდა. რადგან სიყრმიდან დიდად ვაფასებდი ფუფუნების საგნებს, რომლითაც გარშემორტყმული ვიყავი, სახტად დავრჩი, როცა განძარცულ ოთახში აღმოვჩინდი.

_ ოჰ, _ მითხრა დამფასებელმა კომისარმა, _ ყოველივე ეს კარგი როკოკო იყო.

ეს იყო საშინელი სიტყვა, რომელიც თითქო აჰყვებოდა ჩემი ბავშვობის სარწმუნოებას და მართმევდა პირველ, უძვირფასეს ილუზიებს. ჩემი ქონება შედგებოდა გაყიდვის აქტისაგან, ჩემი მომავალი მოთავსებული იყო ტილოს პარკში, რომელშიც ათას ას თორმეტი ფრანკი იდო, საზოგადოება მევლინებოდა დამფასებლის სახით, რომელიც თავდახურული მელაპარაკებოდა... ერთმა მსახურმა, იონათანმა, რომელიც მალმერთებდა და რომელსაც დედაჩემმა ოთხასი ფრანკი პენსია დაუნიშნა, სანამ იმ სახლს დასტოვებდა, საიდანაც მე ბავშვობაში ასე ხშირად გამოვსულვარ ეტლში მჯდომარე, მითხრა:

_ რაც შეიძლება მომჭირნეობა გამოიჩინეთ, ბატონო რაფაელ!

კეთილმა ადამიანმა ბევრი იტირა.

ასეთი იყო, ჩემო ძვირფასო ემილ, ის მოვლენები, რომელთაც ჩემი ბედი განაგეს, ჩემი სული შესცვალეს და, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, უყალბეს სოციალურ მდგომარეობაში ჩამაგდეს, _ თქვა რაფაელმა ხანმოკლე დუმილის შემდეგ. _ სუსტი ოჯახური კავშირებით მე გადაბმული ვიყავი ზოგიერთ მდიდარ სახლთან; იქ მისვლას ახლა თავმოყვარეობა მიკრძალავდა, შეიძლება კარიც ჩაკეტილი დამხვედროდა ბინადართა გულგრილობისა და ზიზღის წყალობით. თუმცა გავლენიანი ნათესავები მყავდა, თუმცა ისინი მფარველობას უწევდნენ უცხოებს, მაგრამ უნათესაოდ და უმფარველოდ დავრჩი. რადგან ჩემს სულს დაბრკოლება ეღობებოდა გულახდილობის გამომჟღავნებაში, გულჩათხრობილი გავხდი. გულწრფელი და ბუნებრივი ვიყავი, მაგრამ გულცივი და ცბიერი ვჩანდი; მამაჩემის დესპოტიზმმა ყოველი თვითრწმენა წამართვა; ერთი მორცხვი და ხელმარცხი რამ ვიყავი, ვერ წარმომედინა, თუ ჩემს ხმას რაიმე

გავლენის მოხდენა შეეძლო, ჩემი თავი მახინჯი მეგონა და მძაგდა, ჩემი გამოხედვის მრცხვენოდა. თუმცა შინაგანი ხმა, რომელმაც ნიჭიერ ადამიანებს დახმარება უნდა გაუწიოს მათ ბრძოლაში, ჩამძახოდა – წინ გასწი გაბედულადო, თუმცა ხანდახან ფარულ ძალას ვგრძნობდი, თუმცა იმედი მეძლეოდა, როცა საზოგადოების მიერ მოწონებულ ავტორთა ნაწარმოებთ ჩემს აზროვნებაში ჩასახულ თხზულებათ ვადარებდი, მაგრამ მაინც ბავშვით უნდობლად ვეპყრობდი ჩემს თავს; უკიდურესი პატივმოყვარეობა მექნჯნიდა; ისიც მწამდა, რომ დიდი საქმის შესასრულებლად ვიყავი მოწოდებული, მაგრამ მეგონა, არარას წარმოვადგენდი. ადამიანთა საზოგადოების მოთხოვნილებას ვგრძნობდი, მაგრამ მეგობრებს მოკლებული ვიყავი. გზა უნდა გამეკაფა და მარტოდმარტო ვიყავი. უფრო მორცხვი ვიყავი, ვიდრე დაშინებული. ერთი წლის განმავლობაში, როცა მამაჩემმა დიდი საზოგადოების ორომტრიალში ჩამაბა, მე იქ დავდიოდი ხელუხლებელი გულით, ნორჩი სულით. ყველა დიდი ბავშვის მსგავსად, ფარულად მშვენიერ სიყვარულზე ვოცნებობდი.

ჩემი ასაკის ყმაწვილებს შორის იყო მთელი ჯგუფი პამპულებისა, ისინი თავადებული დადიოდნენ, აბდაუბდას ლაპარაკობდნენ, შეუკრთომლად სხდებოდნენ იმ ქალების გვერდით, რომელნიც მე ყველაზე მიუწვდომლად მიმაჩნდა, თავხედურად ესაუბრებოდნენ, თავიანთი ჯოხების ბუნიკებს ლოკავდნენ, იმანჭებოდნენ, სახელს უტეხდნენ ულამაზეს ქალებს, თავს სდებდნენ ან ირწმუნებოდნენ, თითქო თავს სდებდნენ ყოველ ბალიშზე, ისე იქცეოდნენ, თითქო უარს ამბობდნენ სიაოვნებაზე, ადვილ დასაპყრობად სთვლიდნენ ყოველ ქალს, თვით ყველაზე მორცხვს და სათნოებით აღსავსეს; ამტკიცებდნენ, ისინი მზად არიან პირველ სიტყვისთანავე, პირველ თამამ შეტევისთანავე, პირველ ურცხვ შეხედვისთანავე დანებდნენ მამაკაცსო. გატეხილი გითხრა, ხელისუფლების დაპყრობა ან დიდი მწერლის სახელის მოპოვება უფრო ადვილი მეგონა, ვიდრე თავის მოწონება მაღალი მდგომარეობის, ახალგაზრდა, გონებამახვილი და მოხდენილი ქალისთვის. ამრიგად, ჩემი გულის შემფოთება, ჩემი გრძნობები, ჩემი რწმენანი არ ეგუებოდნენ საზოგადოების წესებს. გამბედაობა მექონდა, მაგრამ მხოლოდ სულში და არა ყოფაქცევაში. შემდეგ გავიგე, დედაკაცებს არ უყვართ, რომ მათ მოწყალებას სთხოვენ. მრავალი ქალი შემხვდა ისეთი, რომლებსაც შორიდან ვაღმერთებდი, გულს ვუწვდიდი ყოველი განსაცდელისათვის, სულს ვთავაზობდი ყოველი ტანჯვისათვის; ისინი კი ისეთ სულელ მამაკაცებს ნებდებოდნენ, რომელთაც მე კარის მცველადაც არ მივიღებდი. რამდენჯერ ვმდგარვარ უსიტყვოდ, უმოძრაოდ და თაყვანი მიცია ჩემი ოცნების ქალისთვის, რომელიც საცეკვაო საღამოზე მევლინებოდა; მთელს ჩემს

სიცოცხლეს ალერსისთვის გავწირავდი, მთელი ჩემი იმედები ერთ შეხედვაში შემქონდა, მზად ვიყავი ქალისთვის ახალგაზრდა კაცის მთელი აღფრთოვანება მიმეძღვნა. იყო წუთები, როცა მთელ სიცოცხლეს მივცემდი ერთი ღამისათვის. მაგრამ რადგან ვერსად ვერ ვიპოვე ყურები, რომლებიც ჩემს ვნებიან სიტყვებს მოისმენდა, თვალები, რომლებშიც ჩემი თვალები დაისვენებდა, გული, რომელიც ჩემს გულთან ერთად აძგერდებოდა, მე ჩემივე ენერგია მქენჯნიდა და მნთქავდა გაუბედაობისა, შემთხვევების უქონლობისა თუ გამოუცდელობის წყალობით. მე იმედს ვკარგავდი, რომ გამიგებდნენ, ან ვთრთოდი, როცა გავიფიქრებდი, რომ მეტად კარგად გამიგებენ-მეთქი. ამავე დროს, პირველი ალერსიანი შემოხედვა ჩემს სულში ქარიშხალს იწვევდა. გრძნობათა სიძლიერის გამო ჩემი სიტყვები უმნიშვნელო იყო, ხოლო ჩემი დუმილი – უაზრო. რასაკვირველია, მე მეტად გულუბრყვილო ვიყავი ამ ხელოვნური საზოგადოებისათვის, რომელიც სხვების დასანახად ცხოვრობს, თავის აზრებს პირობითს ფრაზებში ან მოდად გადაქცეულ სიტყვებში ახვევს; შემდეგ, მე არ ვიცოდი დუმილით ლაპარაკი და მეტყველად დუმილი. ბოლოს, თუმცა ცეცხლის ალი მწვავდა, თუმცა ისეთი სული მქონდა, რომელსაც ქალები ეძებენ, თუმცა გამსჭვალული ვიყავი იმ აღფრთოვანებით, რომელსაც ისინი დახარბებული არიან, მაინც ყველა ქალი ვერაგულად სასტიკი იყო ჩემს მიმართ. ამიტომ გულუბრყვილო აღტაცებით შევცქეროდი იმ მამლაცინწებს, რომელნიც ინტიმურ საუბარში იკვებნიდნენ, ქალებზე ვიმარჯვებო და ეჭვიც არ მეპარებოდა, რომ ისინი ტყუოდნენ. რასაკვირველია, მე ვცდებოდი, როცა დიდსა და ძლიერ სიყვარულს ვეძებდი ფუფუნების მოყვარული, ზვიადი, თავქარიანი და მსუბუქფრთიანი ქალის გულში. იქ ვერ დაეტეოდა ეს ვნების ნიაღვარი, ეს ოკეანე, რომელიც ჩემს არსებაში ბოხოქრობდა. ოჰ, რა ძნელია, კაცი გრძნობდეს სიყვარულისთვის, ქალის გასაბედნიერებლად ვარ დაბადებულიო, და ვერავინ იპოვოს, ვერც გაბედული და კეთილშობილი მარსელინა,* ვერც ხანში შესული მარკიზის ცოლი! რა ძნელია, საუნჯეს ატარებდე ჩანთაში და გზად ერთი ბავშვი, ერთი ცნობისმოყვარე ქალიშვილიც კი არ შეგხვდეს, რომ მისი აღტაცება გამოიწვიო! ხშირად იმდენად სასოწარკვეთილი ვიყავი, თავის მოკვლასაც კი ვფიქრობდი.

– აჰ, რა ტრაგიკული საღამოა! – წამოიძახა ემილმა.

– ეჰ, ნუ მიშლი ჩემს ცხოვრებას მსჯავრი გამოვუტანო, – უპასუხა რაფაელმა, – თუ შენს მეგობრობას იმდენი ძალა არა აქვს, რომ ჩემი ელეგიები მოისმინოს, თუ შენ არ შეგიძლია ჩემთვის ნახევარი საათი მოწყენილობაში გაატარო, დაიბინე! მაგრამ მაშინ ანგარიშს ნუღარ მომთხოვ თვითმკვლელობისათვის, რომელიც ბუზღუნებს, ყალყზე

დგება, მომიწოდებს და მეც მას გამარჯობას ვეუბნები. ადამიანის განსასჯელად, ყოველ შემთხვევაში, მისი აზრების საიდუმლოების, მისი უბედურების, მისი გრძნობების გაგებაა საჭირო; ვინც მხოლოდ მისი ცხოვრების მატერიალურ მოვლენებს ეხება, იგი ქრონოლოგიას წერს, ე. ი. უგუნურთა ისტორიას.

ამ სიტყვების მწარე ტონმა ისე გააოცა ემილი, რომ ამ წუთიდან მთელი თავისი გულისყური მიაპყრო რაფაელს, რომელსაც იგი გაოგნებული სახით უცქეროდა.

– მაგრამ, – განაგრძო მოამბემ, – დღეს ამ მოვლენებს სხვანაირი გაშუქება მიეცა. იმ ვითარებაში, რომელსაც წინათ უბედურებად ვთვლიდი, შეიძლება ჩემში მრავალი მშვენიერი ნიჭი გამოიწვია, რომელიც შემდეგ საამაყოდ მიმაჩნდა; ეს იყო ფილოსოფიური ცნობისმოყვარეობა, დაჟინებული შრომა, წიგნის კითხვის სიყვარული, რომელსაც მთელი ჩემი დრო მიჰქონდა შვიდი წლის ასაკიდან დაწყებული საზოგადოებაში გასვლამდე; და განა მე მათ არ უნდა ვუმაღლოდე იმ სიადვილეს, რომლითაც – თუ თქვენ დაგიჯერეთ – მე შემიძლია ჩემი აზრები გამოვთქვა და წინ წავიდე ადამიანური ცოდნის ფართო ველზე? განა იძულებითმა მარტოობამ, გძნობათა შეკავების და გულით ცხოვრების ჩვეულებამ დაფიქრების და შედარების ნიჭით არ აღმჭურვა? რადგან ჩემი თავი არ გავცვითე მაღალი საზოგადოების მღელვარებაში, რომელიც უმშვენიერეს სულს აწვრილმანებს და მჩვრად აქცევს, ამიტომ ჩემი მგრძნობიარობა გავამძაფრე და უფრო მაღალი ნებისყოფის დამთავრებულ ორგანოდ ვაქციე, ვიდრე ვნების წყურვილია. რადგან ქალების მიერ უარყოფილი ვიყავი, მათ, როგორც მახსოვს, მეტი გამჭრიახობით ვუცქეროდი. ახლა ვხედავ, ჩემი გულწრფელი ხასიათი მათ როდი უნდა მოსწონებოდა. შეიძლება ქალებს ცოტაოდენი პირფერობა უნდოდეთ. მე ერთსა და იმავე დროს მამაკაციც ვარ და ბაღლიც, ქარაფშუტაც და მოაზროვნეც, ცრუმორწმუნეობით შებოჭვილიც ვარ და მისგან თავისუფალიც, მე ხანდახან თითქო ქალიც ვარ მათსავით; რა გასაკვირველია,, რომ ისინი ჩემს მიამიტობას ცინიზმად ღებულობდნენ, ჩემი აზროვნების სიწმინდეს – გარყვნილებად? ჩემი ცოდნა მათ მოსაწყენად ეჩვენებოდათ, ჩემი ქალური მიზნედილობა – სისუსტედ. ეს არაჩვეულებრივად მოძრავი ფანტაზია, რომელიც პოეტების უბედურებას წარმოადგენს, უეჭველია, საბაბს იძლეოდა, მე სიყვარულის ნიჭს მოკლებულ არსებად ჩავეთვალებო, აზროვნებაში – მერყევ, მოქმედებაში – უენერგიო ადამიანად. ქალებს სულელად ვეჩვენებოდი, როცა ვდუმდი, მე მათ ვაფრთხობდი, როცა თავის მოწონებას ვცდილობდი, ერთი სიტყვით, საბოლოოდ დამგმეს.

ცრემლებით და გულისტკივილით მივიღე საზოგადოების მიერ გამოტანილი განაჩენი. მაგრამ ამ უბედურებამ თავისი ნაყოფი გამოიღო. მე გადავწყვიტე, შური მეძია საზოგადოების მიმართ, ყველა ქალის სული დამეპყრო მათი გონების დამორჩილების შემწეობით, ისეთი სახელი მომეხვეჭა, რომ ყველა თვალი ჩემკენ მოპყრობილიყო, როცა მსახური ჩემს სახელს წარმოთქვამდა სალონის კართან. ბავშვობიდანვე დიდი ადამიანის როლი მივიკუთვნე; ხშირად შუბლზე ხელი მიმირტყამს და ანდრე შენიესავით* წამომიძახნია: «აქ არის მაინც რაღაც!» ვგრძნობდი, რომ ჩემში გამოსახატავი აზრი, დასასაბუთებელი სისტემა, ასახსნელი მეცნიერება იყო დამალული. ოჰ, ჩემო ძვირფასო ემილ, დღეს, როცა ოცდაექვს წელს ძლივს მივაღწიე და დარწმუნებული ვარ, უცნობი მოვკვდები ისე, რომ არასოდეს იმ ქალების საყვარელი არ ვყოფილვარ, რომელთა ფლობას ვოცნებობდი, ნება მომეცი, ჩემი სიგიჟეების ამბავი მოგიყვე! განა ჩვენ ყველას ასე თუ ისე ჩვენი სურვილები სინამდვილედ არ მიგვიჩნევია? აჰ, მე მეგობრად არ მინდა ისეთი ყმაწვილი, რომელსაც თავისთვის დაფნის გვირგვინი არ დაეწნას, კვარცხლბეკი არ დაედგას, ან მორჩილი სატრფოები არ ჰყოლოდეს. მე ხშირად სარდალი ვიყავი, იმპერატორი, ბაირონი, შემდეგ - არაფერი. ვითამაშე რა ადამიანური საქმეების მწვერვალზე, მე შევამჩნიე, რომ ჯერ კიდევ უამრავი მთა, უამრავი სიძნელე მრჩებოდა გადასალახავი. მე გადამარჩინა ამ უსაზღვრო თავმოყვარეობამ, რომელიც ჩემს არსებაში ბოხოქრობდა, ამ ბედის რწმენამ, რომელმაც შეიძლება ადამიანი გენიოსად აქციოს, თუ იგი თავის სულს წვრილმან საქმეებს არ გააყვლეფინებს, როგორც ცხვარი იყვლიფება მემკნარში ძრომის დროს.

მე გადავწყვიტე დიდება მომეხვეჭა და ჩუმად მემუშავა სატრფოსათვის; იმედი მქონდა, იგი მეყოლებოდა ერთ დროს. ჩემთვის ყველა ქალი თავს იყრიდა ერთში, მე მწამდა, ამ ქალს აღმოვაჩენდი იმაში, რომელიც ჩემს შეხედვას დანებდებოდა. მაგრამ ქალები რაღაც სულიერი თვისების გამო ნიჭიერ ადამიანში მხოლოდ ნაკლს ხედავენ, ხოლო უგუნურში - მხოლოდ ღირსებას. ისინი დიდი სიმპათიით ეპყრობიან უგუნურ ადამიანს, ვინაიდან ამ უკანასკნელის თვისებები ეპირფერება მათ საკუთარ ნაკლთ; მათზე მაღლა მდგომი ადამიანი კი მათ იმდენ ბედნიერებას არ ანიჭებს, რომ მათი ნაკლი აანაზღაუროს. ნიჭი დღეგადღებულ ციებ-ცხელებასა ჰგავს, არც ერთ ქალს არ სურს მისი ავადმყოფობა განიცადოს, ყველას თავის საყვარელში პატივმოყვარეობის დამაკმაყოფილებელი საგნის აღმოჩენა უნდა. მათ თავიანთი თავი უყვართ ჩვენში! განა ღარიბი, ამაყი, შემოქმედების ნიჭით დაჯილდოებული მხატვარი შეურაცხყოფელი

ეგოიზმით არაა გამსჭვალული? მის გარშემო არსებობს რაღაც აზრთა გრიგალი, რომელშიც იგი ყველაფერს ახვევს, თვით თავის სატრფოს; ეს უკანასკნელი იძულებულია მის მოძრაობას გაჰყვეს. განა განებივრებული ქალი ასეთი მამაკაცის სიყვარულს ენდობა? განა ასეთ სიყვარულს მოსძებნის? ასეთ მამაკაცს მოცალეობა არა აქვს დივანზე თავი გაერთოს მგრძნობიარობის მაიმუნობით, რომელსაც ქალები დიდად აფასებენ და რომელშიც ყალბი და უგრძნობი ადამიანები იმარჯვებენ. მას დრო არ ჰყოფნის მუშაობისათვის: განა ის თავის დამცირებასა და შემკობაზე დახარჯავს? მე მზად ვიყავი ჩემი სიცოცხლე მთლიანად გამეწირა, მე არ მინდოდა ის დამეხურდავებინა. ღარიბი, დიდი ადამიანისათვის საკმაო არაა განყენებული სიყვარული, ის სრულ თავგანწირულობას მოითხოვს. პატარა არსებათ, რომელნიც მთელ თავიანთ ცხოვრებას იმაში ატარებენ, რომ ტანზე ქიშმირის შალებს იზომებენ ან მოდაში შემოსული საქონლის საკიდარის როლს ასრულებენ, თავგანწირულება არა აქვთ - ისინი მას სხვებისაგან მოითხოვენ; ისინი სიყვარულში მხოლოდ ძალაუფლების მიერ გამოწვეულ სიამოვნებას ხედავენ და არა მორჩილების მიერ გამოწვეულს.

თუ დედაკაცი მართლაც ცოლია გულით, ხორციით და ძვლებით, ის თავის მბრძანებელს გაჰყვება უკანმოუხედავად. დიდ ადამიანებს აღმოსავლეთური ქალები სჭირიათ: მათი ერთადერთი საზრუნავი ქმრების მოთხოვნილებათა შესწავლა უნდა იყოს. მე ჩემს თავს გენიოსად ვთვლიდი, მაგრამ სწორედ მოდის მიმდევარი კოხტა ქალები მიყვარდა. ჩემი იდეები ეწინააღმდეგებოდა საყოველთაოდ მიღებულ იდეებს. მეგონა, ზეცას შევმუსრავ უკიბოდ-მეთქი. ჩემს განმეულობას გასავალი არ ჰქონდა ბაზარში, ჩემი ფართო ცოდნა მახსოვრობას მიმძიმებდა და დაულაგებელი ან მოუნელებელი იყო; არც მშობლები გამაჩნდა, არც მეგობრები, მარტოდმარტო ვიყავი უსაშინელეს უდაბნოში, ქვებით მოფენილ, სულდგმულ, მოაზროვნე, ცოცხალ უდაბნოში, სადაც ყველანი შენთვის მტრებზე უარესნი, სრულიად გულგრილნი არიან! ასეთ მდგომარეობაში ჩემს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ბუნებრივი, მაგრამ გიჟური იყო. მასში იყო რაღაც შეუძლებელი, რაც მამხნევებდა. ეს ჰგავდა სანაძლეოს დადებას თავის თავთან. აი, როგორი იყო ჩემი გეგმა. ჩემი ათას ასი ფრანკი სამ წელიწადს უნდა გამომეზოგა, ამ ხნის განმავლობაში უნდა გამომექვეყნებინა თხზულება, რომელიც საზოგადოების ყურადღებას დამაპყრობინებდა, სიმდიდრეს ან სახელს მომიხვეჭდა. მახარებდა ის აზრი, რომ პურიტა და რძით ვისაზრდოებდი თეზაიდელი მწირივით, წიგნებისა და იდეების სამყაროში ჩავინთქებოდი, შრომისა და დუმილის სფეროში, სადაც აბრეშუმის ჭიის მსგავსად პარკის

მაგვარ სასაფლაოს გავიკეთებდი, რათა ხელახლა დავბადებულიყავი ბრწყინვალე და სახელოვანი. სიკვდილის რისკს ვწევდი, რათა მეცხოვრა. რაკი ჩემი ცხოვრება ნამდვილი მოთხოვნილებებით შემოვფარგლე, აღმოჩნდა, რომ წელიწადში სამას სამოცდახუთი ფრანკი მეყოფოდა ხელმოკლე არსებობისათვის. მართლაც, ეს მცირე თანხა მაკმაყოფილებდა, სანამ ჩემს სამონასტრო წესდებას ვემოჩილებოდი.

– ეს შეუძლებელია! – წამოიძახა ემილმა.

– თითქმის სამი წელიწადი გავძელი ასე, – უპასუხა რაფაელმა ერთგვარი სიამაყის გრძნობით: – ვიანგარიშოთ! სამი სუს პური, ორი სუს რძე, სამი სუს ძეხვი თუ ლორი საკმაოდ იყო შიმშილით არ მოვმკვდარიყავი და სულის განსაკუთრებული სიფხიზლე შემენარჩუნებინა. შენ იცი, რომ ვიკვლევდი იმ უცნაურ გავლენას, რომელსაც საკვები ახდენს ფანტაზიაზე. ბინა სამი სუ მიჯდებოდა დღეში, სამი სუს ზეთს ვწვავდი ღამეში, ჩემს ოთახს თვით ვალაგებდი, ფლანელის პერანგებს ვიცვამდი, რათა სარეცხისათვის დღეში ორ სუზე მეტი არ დამეხარჯა. ღუმელის გასათბობად ქვანახშირს ვხმარობდი – ორი სუ ამას უნდებოდა. ტანისამოსიც, საცვალიც, ფეხსაცმელიც სამ წელიწადს მეყოფოდა. ხეირიანად ვიცვამდი მხოლოდ, როცა საჯარო ლექციებზე ან წიგნთსაცავში მივდიოდი. ეს ყოველივე ერთად თვრამეტ სუს შეადგენდა დღეში, ორი სუ კიდევ მრჩებოდა მოულოდნელი ხარჯებისათვის. ამ ხანგრძლივი შრომის დროს არ მახსოვს, რომ ხელოვნებათა ხიდზე* გამევლოს ან წყალი მეყიდოს; ჩემი ხელით მომქონდა ყოველ დილით სენ-მიშელის მოედნის შადრევნიდან, რომელიც გრეს ქუჩის კუთხესთანაა. ჰო, ჩემს სიღარიბეს ქედმაღლად ვატარებდი. ვინც გრძნობს, მშვენიერი მომავალი მელისო, დუხჭირ ცხოვრებაში ისე მიაბიჯებს, როგორც დასასჯელად მიმავალი უდანაშაულო ადამიანი: მას არაფრის რცხვენია. ფიქრიც კი არ მინდოდა ავადმყოფობაზე. აკვილინასი არ იყოს, საავადმყოფოს უშიშრად ვუცქეროდი, ერთხელაც ეჭვი არ შემპარვია ჩემს ჯანმრთელობაში. ესეცაა, ღარიბი ადამიანი ლოგინად მხოლოდ მაშინ უნდა ჩაწვეს, როცა კვდება. თმას ვიკრეჭდი, სანამ სიყვარულის თუ გულკეთილობის ანგელოზმა... მაგრამ არ მინდა წინ გავუსწრო მოვლენათა განვითარებას. უნდა იცოდეს მხოლოდ, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, რომ სატრფოს უყოლობის გამო მე ვსულდგმულობდი დიდი აზრით, ოცნებით, ტყუილით, რომლისაც ჩვენ თავდაპირველად ყველას გვჯერა. დღეს მე დავცინი ჩემს თავს, ჩემს მეს, რომელიც შეიძლება წმინდა და ამაღლებული იყო, მაგრამ აღარ არსებობს. როცა საზოგადოებას, ქვეყანას, ზნე-ჩვეულებათ ახლო გავეცანი, გამომჟღავნდა ჩემი

გულუბრყვილო რწმენის საშიშროება, ჩემი გულმოდგინე მუშაობის გადამეტება. ამდენი მარაგი ზედმეტია პატივმოყვარე ადამიანისთვის...

რა მსუბუქი უნდა იყოს იმ ადამიანის ბარგი, რომელიც ბედს მისდევს! რჩეული ადამიანების შეცდომა იმაშია, რომ ისინი თავიანთი ახალგაზრდობის წლებს უხვად ხარჯავენ, რათა საზოგადოების კეთილგანწყობილება დაიმსახურონ. იმ დროს, როცა ისინი ძალასა და ცოდნას აგროვებენ, ენაწყლიანი და უიდეო ინტრიგანები ყველგან დამკრებიან, სულელებს ატყუებენ, გულუბრყვილოთ ნდობას იმსახურებენ; პირველნი სწავლობენ, მეორენი წინ მიაბიჯებენ; პირველნი მოკრძალებულნი არიან, მეორენი – თამამნი; გენიოსი ადამიანი ჩქმალავს თავის პატივმოყვარეობას, ინტრიგანი გარეთ აფენს თავისას. მაგრამ მეცნიერება გულკეთილია დედასავით, შეიძლება დანაშაული იქნებოდა მისთვის, რომ სხვა სანაზღაურო მოგვეთხოვა, გარდა წმინდა და წყნარი, სიხარულისა, რომლითაც იგი თავიანთ ბავშვებს ჰკვებავს.

მახსოვს, რა სიამოვნებით ჩამიწია ხშირად პურის ნაჭერი რძეში. ფანჯარასთან დავმჯდარვარ და სუფთა ჰაერი შემისუნთქავს, თვალი გადამივლია ნაცრისფერი, წითელი, ასპიდის, კრამიტის, მოყვითლო ან მომწვანო ხავსით დაფარული სახურავებისათვის. პირველად ეს სურათი ერთფეროვნად მეჩვენებოდა, მაგრამ მალე აღმოვაჩინე მისი თავისებური სილამაზე. ხანდახან სადამოთი სინათლის ზოლი, რომელიც ნახევრად მიხურული დარბეზიდან გამოდიოდა, აცხოველებდა ამ ორიგინალური ქვეყნის ბნელ სიღრმეებს. ხანდახან ქუჩის ფანჯრების ფერმკრთალი შუქი მოყვითალო გამონაკრთომს ისროდა ბურუსში და ოდნავ ანათებდა ამ უმოძრაო ოკეანის ტალღებს. ბოლოს, ხანდახან ამ პირქუშ უდაბნოში განმარტოებული ფიგურა გამოჩნდებოდა. რომელიმე ჰაერში ჩამოკიდებული ბალის ყვავილებს შორის გამოჩნდებოდა კუთხოვანი და მოკაუჭებული პროფილი დედაბრისა, რომელიც დედოფლის ყვავილს რწყავდა, ან დაცხავებულ ფანჯრის ჩარჩოში ახალგაზრდა ქალი გამოისახებოდა, რომელსაც ეგონა, არავინ მხედავსო, და ბანაობასა და ჩაცმა-დახურვაში იყო გართული, მე კი ვხედავდი მის ლამაზ შუბლსა და გრძელ თმას, რომელსაც ზევით მშვენიერი თეთრი ხელი სწევდა.

მე სიყვარულით ვუცქერდი წყლის ღარებში ამოსულ მჭლე მცენარეულობას, ბეჩავ ბალახს, რომელიც უცებ ამოვარდნილ ქარიშხალს მიჰქონდა; მე ვსწავლობდი ხავსის ფერებს, რომლებიც კაშკაშა ხდებოდა წვიმის შემდეგ, ხოლო მზეზე მშრალ ყავისფერ ხავერდს ემსგავსებოდა და უცნაურად ლივლივებდა.

მე მართობდა დღის სინათლის პოეტური და მალიადი ეფექტები, ნისლის მწუხარება, მზის ანაზღაურული გაღიმება, ღამის დუმილი და ჯადოქრობა, ცისკრის საიდუმლოებანი, ბუხრის კვამლი, ერთი სიტყვით, ამ გასაოცარი ბუნების ყოველი მოვლენა. ჩემი სატუსალო შემიყვარდა. იგი ნებაყოფლობით იყო არჩეული. ჩემს აზრებსა და სულს ჰარმონიულად ეთვისებოდა პარიზის ეს ტრამალები, რომლებსაც მინდორივით სწორი სახურავები ქმნიდა. ადამიანი მეტისმეტად დაიღლება, თუ განყენებული აზროვნების სფეროებიდან უშუალოდ ჩამოეშვა დედამიწაზე; ამით აიხსნება მონასტრების განძარცულობა. როცა მე გადავწყვიტე ახალი ცხოვრების გზას დავდგომოდი, ოთახი პარიზის ყველაზე მივარდნილ უბანში ვიქირავე.

ერთ საღამოს ესტრაპადის ქუჩიდან შინ ვბრუნდებოდი და მეთოკეების ქუჩისაკენ შევუხვით. კლიუნის ქუჩის კუთხეში პატარა გოგო დავინახე, დაახლოებით თოთხმეტი წლისა იქნებოდა; იგი ვოლანს ეთამაშებოდა თავის ამხანაგს; მათი სიცილი და ანცობა მეზობლებს ართობდა. სექტემბერი მიწურული იყო. ამ საღამოს კარგი დარი იდგა, თბილოდა. კარებთან დედაკაცები ისხდნენ და საუბრობდნენ. ჯერ გოგოს დავაკვირდი; მას საუცხოოდ მეტყველი სახე ჰქონდა, მისი სხეული თითქოს მხატვრისთვის იყო გაკეთებული. მთელი ეს სცენა მომხიბლავი იყო. თავის თავს შევეკითხე, საიდანაა ასეთი კეთილი ზნე-ჩვეულებანი პარიზში-მეთქი, და შევამჩნიე, რომ ეს ქუჩის ჩიხი იყო, ნაკლებ გათელილი გამვლელების მიერ. გამახსენდა, ამ უბანში ერთ დროს ჟან-ჟაკ რუსო ცხოვრობდა, და «სენ კანტენის სასტუმრო» მოვნახე; იგი იმდენად დახავსებული იყო, რომ იმედი მომეცა, აქ იაფფასიან ბინას ვიშოვი-მეთქი. დაბალ მისაღებ ოთახში შევედი და კლასიკური სტილის სპილენძის ჭალები დავინახე, მედიდურად ჩამწკრივებული სანთლებით... ამ ოთახის სისუფთავემ გამაოცა: მისი მსგავსი იშვიათად მინახავას სხვა სასტუმროებში; იგი საჟანრო მხატვრობის სურათს ჰგავდა. ცისფერი საწოლი, ჭურჭელი, ავეჯი კოხტა და კეკლუცი იყო. წინ შემეგება სასტუმროს დიასახლისი, დაახლოებით ორმოცი წლის ქალი, რომელსაც მწუხარე სახე და თითქოს ტირილისგან ჩაღამებული თვალები ჰქონდა. მე მორცხვად ვუთხარი რამდენის მიცემა შემეძლო ოთახში. არ გაჰკვირვებია, გასაღები მოძებნა, მანსარდში ამიყვანა და ოთახი მაჩვენა, რომელიც სახურავებსა და მეზობელი სახლების ეზოებს გადაჰყურებდა; ამ ეზოებში გრძელ ლატანებზე სარეცხი ეკიდა. ძნელია ამ სხვენზე უფრო საშინელი რამის წარმოდგენა; მისი კედლები გაყვითლებული და ჭუჭყიანი იყო, მისი სახურავი დაფერდებულიყო, კრამიტსა და კრამიტს შუა ცა ჩანდა. შიგ მხოლოდ საწოლი, მაგიდა და რამდენიმე სკამი თუ

დაეტეოდა, ამას გარდა, კუთხეში ჩემი პიანინოს დადგმა შემემლო. რადგან სასტუმროს დიასახლისი იმდენად შეძლებული არ იყო, რომ ეს ვენეციური პიომბოს* მსგავსი საკანი ავეჯით მოერთო, მას ვერ მოეხერხებინა მისი გაქირავება. ადვილად შევთანხმდით და მეორე დღესვე გადავსახლდი. დაახლოებით სამი წელიწადი ვიცხოვრე ამ ჰერში აზიდულ სასაფლაოში; დღისით და ღამით დაუსვენებლივ ვმუშაობდი, ისეთ სიამოვნებას განვიცდიდი, რომ მეგონა სწავლა ადამიანური ცხოვრების უმშვენიერესი საგანი, მისი მიზანდასახულობის უბედნიერესი გადაწყვეტა-მეთქი. არის რაღაც ტკბილი და სიყვარულივით დამატრობელი იმ სიწყნარესა და დუმილში, რომელიც აუცილებლად საჭიროა მეცნიერისათვის. აზროვნების ვარჯიშობა, იდეათა ძიება, შეუშფოთებელი მეცნიერული განჭვრეტა ენით გამოუთქმელ სიხარულს გვანიჭებს, როგორც ყოველივე, რასაც კავშირი აქვს გონებასთან. მაგრამ ჩვენ იძულებული ვართ სულის საიდუმლოებანი მატერიალურ მოვლენებს შევადაროთ. რა დიდ სიამოვნებას განიცდის ადამიანი, როცა კამკამა ტბაში ცურავს, გარშემო კლდეებს, ტყეებსა და ყვავილებს უცქერის და სახეზე თბილი სიოს ალერსს გრძნობს; ეს სურათი სუსტი გამოხატულებაა იმ ბედნიერებისა, რომელსაც განვიცდიდი, როცა ჩემი სული რაღაც სინათლის სხივებში ბანაობდა, როცა ყურს ვუგდებდი შთაგონების მრისხანე და გაურკვეველ ხმებს, როცა უცნობი წყაროდან ჩემს მთრთოლვარე ტვინში სახეები იღვრებოდა. იმ იდეის ცქერა, რომელიც დილის მზესავით ამოდის ადამიანურ აბსტრაქციათა ველზე. ან უკეთ ვთქვათ, ბავშვივით იზრდება, მწიფდება, ვაჟკაცდება – ეს სიამოვნება ყველა მიწიერ სიხარულს სჭარბობს, ეს ღვთაებრივი სიამოვნებაა.

მეცადინეობა რაღაც ჯადოქრულ ელფერს აძლევს ყოველივეს, რაც გარს გვარტყია. ჩემი ბეჩავი საწერი მაგიდა, რომელსაც ყავისფერი საფიანი ჰქონდა გადაფარებული, ჩემი პიანინო, ჩემი ლოგინი, ჩემი სავარძელი, შპალიერის უცნაური სახეები, ავეჯი, ყოველივე ეს საგნები თითქო გაცოცხლდნენ და ჩემი თავმდაბალი მეგობრები გახდნენ, ჩემი მომავლის მდუმარე თანამზრახველები; რამდენჯერ მიცქერია მათთვის, რამდენჯერ გამინდვია ჩემი სული! ხშირად თვალებს ვაცეცებდი დაბრეცილ ჩუქურთმებზე და ახალ საბუთებს ვპოულობდი ჩემი სისტემის დასამტკიცებლად, ახალ ბედნიერ სიტყვებს – ჩემი მნელად გადმოსაცემი აზრების გამოსათქმელად. ხანგრძლივი ცქერის წყალობით ყოველ საგანში განსაკუთრებული ფიზიონომია, განსაკუთრებული ხასიათი აღმოვაჩინე; ხშირად ისინი მესაუბრებოდნენ, თუ ჩამავალი მზე ჩემს ვიწრო სარკმელში სხივებს ისროდა, ისინი ფერადდებოდნენ, სევდიანნი ან მხიარული ხდებოდნენ და ყოველთვის მაკვირვებდნენ

ახალი ეფექტებით. ეს პაწია მოვლენები შეუმჩნეველია საზოგადოებაში გართული ადამიანისათვის, ხოლო ტუსაღებისათვის დიდ ნუგეშს წარმოადგენს. მეც ხომ იდეის ტყვე, სისტემის ტუსადი ვიყავი, მხოლოდ სახელოვანი ცხოვრების პერსპექტივა მამხნევებდა! თითოეული დაბრკოლების გადალახვის შემდეგ ნაზ ხელებს ვუკოცნიდი მშვენიერთვალებიან, მოხდენილ და მდიდარ ქალს, რომელიც ოდესმე თმაზე ხელს გადამისვამდა და გულაჩუყებული მეტყოდა:

– შენ ბევრი იტანჯე, ჩემო საბრალო ანგელოზო!

ორი დიდი თხზულება დავიწყე. ერთი იყო კომედია. მას ჩემთვის რამდენიმე დღეში სიმდიდრე და სახელი უნდა მოეხვეჭა და საზოგადოებაში შევეყვანე, სადაც მინდოდა გენიოსის მეფური უფლებით მესარგებლა. თქვენ ყველამ ამ შედეგში საშუალო სასწავლებლიდან ახლად გამოსული ჭაბუკის პირველი შეცდომა, ბავშვური აბდაუბდა დაინახეთ. თქვენმა დაცინვამ ფრთები შეაკვეცა ნაყოფიერ ილუზიებს, მათ შემდეგ აღარ გაუღვიძიათ. მხოლოდ შენ, ჩემო ძვირფასო ემილ, დამიშუშე ღრმა ჭრილობა, რომელიც სხვებმა გულზე დამაჩნიეს. მხოლოდ შენ შეხვდი აღტაცებით ჩემს «ნებისყოფის თეორიას», ამ დიდ ნაწარმოებს, რომლის გულისთვისაც აღმოსავლური ენები, ანატომია, ფიზიოლოგია შევისწავლე და ძლიერ დიდი დრო დავხარჯე. თუ არ ვცდები, ეს თხზულება შეავსებს მესმერის,* გალლის,* ბიშას, ლაფატერის* შრომებს და ახალ გზებს გაუხსნის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათ. აქ თავდება ჩემი მშვენიერი ცხოვრება, ჩემი ყოველდღიური მსხვერპლის შეწირვა, ეს აბრეშუმის ჭიისებური მუშაობა, რომელიც უხილავია გარემოსთვის და რომლის ერთადერთ სანაზღაუროს თვით მუშაობა წარმოადგენს. მე აღმოსავლეთური სიზარმაცის მიჯნური ვიყავი, მეოცნებე, მგრძნობიარე, მაგრამ მუდამ ვმუშაობდი და ჩემს თავს უარს ვეუბნებოდი პარიზის ცხოვრების სიამოვნებანი მეგემა; ჭამა-სმა მიყვარდა, მაგრამ ვმარხულობდი; ხეტიალი და ზღვაზე მოგზაურობა მიყვარდა, მრავალი ქვეყნის ნახვა მინდოდა, მაგრამ მუდამ მაგიდას ვუჯექი კალმისტრით აღჭურვილი; ლაპარაკი მიყვარდა, მაგრამ ჩუმად ვიჯექი ბიბლიოთეკასა და მუზეუმში და პროფესორების საჯარო ლექციებს ვისმენდი; მწირის საწოლზე მეძინა, თითქო ბენედიქტელთა ორდენის* ბერი ვყოფილიყავი, ხოლო ჩემი ერთადერთი ქიმერა ქალი იყო, ამ ქიმერას ვეალერსებოდი, იგი კი მუდამ გამირბოდა! ერთი სიტყვით, ჩემი ცხოვრება სასტიკი წინააღმდეგობა, მუდმივი ტყუილი იყო. ამის შემდეგ იმსჯელე ადამიანებზე! ხანდახან ჩემი ბუნებრივი მიდრეკილებანი იღვიძებდნენ ჩაფერფლილი ცეცხლივით. მეჩვენებოდა, თითქო პარიზის ქუჩებში დავნავარდობდი, ბრწყინვალე

ეტლის რბილ ბალიშებზე მიწოლილი! ბიწიერებანი მღრღნიდნენ. გარყვნილებაში ვიყავი ჩაფლული, ყველაფერი მინდოდა, ყველაფერი მქონდა; უღვინოდ მთვრალი ვიყავი, როგორც წმინდა ანტონი* იყო ცთუნების დროს. საბედნიეროდ, ძილი აცხრობდა ამ ჩანმთქმელ მოჩვენებათ: მეორე დღეს მეცნიერება მომიწოდებდა ღიმილით და მეც მისი ერთგული ვიყავი. მგონია, რომ ეგრეთ წოდებული სათნო ქალები ხშირად უნდა ემორჩილებოდნენ ამგვარი სიგიჟის, სურვილების და ვნებათაღელვის გრიგალს, რომელიც ჩვენს ბუნებაში ატყდება ხოლმე ჩვენდა უნებურად.

პირველი ათი თვის განმავლობაში ზემოთ აღწერილ ღარიბულ და განმარტოებულ ცხოვრებას ვატარებდი; დილით სანოვავის საყიდლად მივდიოდი, ვცდილობდი კი არავის დავენახე; ოთახს ვალაგებდი, ერთსა და იმავე დროს ბატონიც ვიყავი და მსახურიც, დიოგენივით* ვცხოვრობდი, ამასთანავე დაუჯერებელ სიამაყეს ვიჩენდი. მაგრამ დიასახლისმა და მისმა ქალმა დაზვერეს ჩემი ზნე-ჩვეულებანი, შეისწავლეს ჩემი პიროვნება, გაიგეს ჩემი სიღარიბე და, რადგან ისინიც ძლიერ უბედურნი იყვნენ, ჩვენს შორის ერთნაირი აუცილებელი კავშირი დამყარდა. პოლინამ, ამ მომხიბლავმა არსებამ, რომლის გულუბრყვილო, ფარულმა ღირსებებმა რამდენიმედ იქ დამაკავა, მრავალი სამსახური გამიწია და ჩემთვის შეუძლებელი იყო მათზე უარის თქმა. ყველა უბედური ადამიანი და-ძმავ, მათ ერთი და იგივე ენა, ერთი და იგივე სულგრძელობა აქვთ, ისინი გრძნობის სიუხვეს იჩენენ და თავის დროსა და პიროვნებას ადვილად სწირავენ ხოლმე. შეუმჩნევლად პოლინა ჩემი დიასახლისი გახდა, და დედამაც არ გაუწია წინააღმდეგობა. რამდენჯერ დედასაც შევუსწარი, როცა ჩემს საცვალს აკერებდა და წითლდებოდა, როცა ამ საქველმოქმედო მუშაობაზე მივუსწრებდი. ჩემი სურვილის წინააღმდეგ მათი მფარველობის ქვეშ მოვხვდი და მე ვღებულობდი მათ სამსახურს. რათა ეს გულთბილობა გავიგოთ, უნდა ვიცოდეთ, რა სიხარულია შრომაში, რა მტარვალაია იდეები და რა ინსტინქტურ ზიზღს გრძნობს ყოველდღიური წვრილმანებისადმი ადამიანი, რომელიც აზრით ცხოვრობს.

განა შემეძლო წინააღმდეგობა გამეწია თავაზიანობისათვის, რომლითაც პოლინას ჩემი ღარიბული შეჭამანდი შემოჰქონდა, როცა მატყობდა, რომ შვიდი თუ რვა საათის განმავლობაში არაფერი მეჭამა? ქალური გრაციით და ბავშვური მიაშიტობით მიცინოდა და მანიშნებდა, ყურადღებას ნუ მომაქცევთო. ის იყო არიელი,* რომელიც სილფის* მსგავსად შემოსრიალდა ჩემს ჭერქვეშ და ჩემს მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდა.

ერთ სადამოს პოლინამ თავისი თავგადასავალი მიაშმო გულის ამაჩუყებელი გულუბრყვილობით. იმისი მამა ცხენოსანი გრენადერების რაზმის უფროსი ყოფილიყო იმპერატორის გვარდიაში, ბერეზინაზე გადმოსვლის დროს* ყაზახ რუსებს დაეტყვევებინათ; შემდეგ, როცა ნაპოლეონს ტყვეების გაცვლა შეეთავაზნა, რუსეთის მთავრობას იგი ამაოდ ეძებნა ციმბირში; სხვა ტყვეების თქმით, მას განზრახვა ჰქონოდა ინდოეთში გაპარულიყო. იმ დღიდან ჩემს დიასახლისს, ქალბატონ გოდენს, ვერავითარი ცნობა ვეღარ მიეღო თავისი ქმრისაგან, დაიწყო 1814-1815 წლების უბედურებანი; მარტოდმარტო, უსახსროდ და უმწეოდ დარჩენილ ქალს ავეჯიანი ოთახების გაქირავება დაეწყო. იმედი ჰქონდა, ქმარს კიდევ ვნახავო. ყველაზე მეტად ის აწუხებდა, რომ პოლინა უსწავლელი დარჩა; ეს მით უმეტეს სამწუხარო იყო, რომ პოლინა თავად ბორგეზს მეუღლის ნათლული იყო და, ეტყობოდა, თავისი ნიჭით და ხასიათით გაამართლებდა თავისი მფარველი სეფექალის იმედებს. როცა მადამ გოდენმა თავისი გულისტკივილი გამანდო, სხვათა შორის, მითხრა: «სიამოვნებით დავთმობდი ქალაქის ნაფლეთს, რომელიც გოდენს იმპერიის ბარონის წოდებას* ანიჭებს და უფლებას გვაძლევს შემოსავალი მივიღოთ ვიჩნაუდან, ოღონდ პოლინას სენ-დენის სასწავლებელში* აღზრდას შევძლებდე». ჟრუანტელმა დამიარა და თავში აზრი მომივიდა, წინადადება მიმეცა, მე დავამთავრებ პოლინას აღზრდას-მეთქი. გულწრფელობა, რომლითაც ორივე ქალმა ჩემი წინადადება მიიღო, შეეფერებოდა გულუბრყვილობას, რომელმაც იგი მიკარნახა. ამრიგად, დასასვენებელი საათები გამიჩნდა. ამ პატარა ქალს ნიჭი აღმოაჩნდა, ისე ადვილად სწავლობდა, რომ მალე მაჯობა პიანინოს დაკვრაში. იგი შეეჩვია ხმამაღლა ფიქრს ჩემთან ყოფნის დროს, მისი გული ათას განძს ამჟღავნებდა, თითქო ყვავილი ყოფილიყოს, რომელიც ნელა იშლება მზის სხივებზე. ყურადღებით და სიამოვნებით მისმენდა, მისი მომღიმარი შავი ხავერდოვანი თვალები ჩემსკენ იყო მოპყრობილი; თავის გაკვეთილს წყნარი და ალერსიანი ხმით იმეორებდა, ბავშვურად უხაროდა, როცა მისი კმაყოფილი ვიყავი.

წინათ დედამისი ხშირად თავს იმტვრევდა, როგორ აეცდინა საფრთხე, რომელიც ახალგაზრდა ქალს ემუქრებოდა, ეს ქალი კი მხოლოდ მომხიბვლელი ბავშვი იყო და თანდათან უფრო ამართლებდა მასზე დაყრდნობილ იმედებს. ამიტომ დედა დამშვიდდა, რაკი დაინახა, რომ მისი ქალიშვილი მთელი დღეები მუშაობდა.

რადგან საკუთარი პიანინო მას არ ჰქონდა, იძულებული იყო ჩემსაზე ევარჯიშნა ჩემი შინ არყოფნის დროს. როცა უკან ვბრუნდებოდი, პოლინა ოთახში მხედებოდა

სრულიად უბრალოდ ჩაცმული; მაგრამ საკმაო იყო ოდნავ განძრეულიყო, ტლანქი ქსოვილის ქვეშ მისი მოქნილი წელი და მისი მომხიბლავი ფიგურის ხაზები გამომჟღავნდებოდა. პეროს ზღაპრის ერთი გმირი ქალივით პაწია ეთეროვან ფეხებზე ოჩოფეხები ეცვა. მაგრამ ჩემთვის თითქო დაკარგული იყო ეს მშვენიერი განძი, ეს ქალური სიმდიდრე, ეს უხვი სილამაზე. ჩემს თავს ვაიძულებდი ძმასავით მეცქირა პოლინასათვის, შემადრწუნებლად მიმაჩნდა თვით აზრი მისი დედის ნდობის გამტყუნებისა; მე აღტაცებული ვიყავი ამ მომხიბლავი ქალით, თითქო იგი მიცვალებული სატრფოს სურათი ყოფილიყოს; იგი ჩემი ბავშვი, ჩემი ქანდაკება იყო: თითქო ახლად მოვლენილი პიგმალიონი* ვყოფილიყავი, მინდოდა სულჩადგმული, სახეშეფარკლული, მგრძნობიარე, მოლაპარაკე ქალწული მარმარილოს ქანდაკებად მექცია. მეტად მკაცრად ვეპყრობოდი, მაგრამ რამდენადაც მეტ დესპოტიზმს ვიჩენდი, მით უფრო მორჩილი და უწყინარი ხდებოდა იგი.

თუ ჩემი თავდაჭერილობა და მოკრძალება კეთილშობილი გრძნობებით იყო გამოწვეული, მე ბრალმდებლის შესაფერი მოსაზრებებიც არ მაკლდა. მე ვერ წარმომიდგენია პატიოსნება ფულის საქმეებში აზროვნების პატიოსნების გარეშე. ქალის მოტყუება და ვისიმე გადატაკება ჩემს თვალში ყოველთვის ერთნაირი დანაშაული იყო. ქალიშვილის შეყვარება და მისი სიყვარულის გამოწვევა იმას ნიშნავს, რომ მასთან ნამდვილი საქორწინო ხელშეკრულება დავდოთ, ამ ხელშეკრულების პირობები წინასწარ უნდა გაირკვეს. ჩვენ უფლება გვაქვს გაყიდული ქალი მივატოვოთ, მაგრამ შეუძლებელია თავი დავანებოთ ახალგაზრდა ქალს, რომელიც გვნებდება, მაგრამ არ იცის თავისი მსხვერპლის საზღვრები.

რასაკვირველია, მე შემედლო პოლინა შემერთო, მაგრამ ეს სიგიჟე იქნებოდა. განა ეს ნაზი და ქალწულებრივი სულის საწამებლად განწირვას არ ნიშნავდა? ჩემმა სიღარიბემ ერთგვარ ეგოიზმს შემაჩვია, იგი თავის რკინის ხელს იწვდიდა ამ კეთილ არსებასა და ჩემს შორის. შემდეგ, ჩემდა სამარცხვინოდ უნდა გამოვტყდე, მე არ მესმის სიყვარული სიღატაკეში. შეიძლება, ეს ჩემი გარყვნილება იყოს, გამოწვეული იმ ავადმყოფობით, რომელსაც ცივილიზაციას ვუწოდებთ; მაგრამ ქალს, თუნდაც იგი მიმზიდველი იყოს მშვენიერ ელენესა* და ჰომეროსის გალატეასავით, არავითარი გავლენის მოხდენა არ შეუძლია ჩემს გრძნობებზე, თუ იგი ოდნავ ჭუჭყიანია. აჰ, გაუმარჯოს აბრეშუმსა და ქიშმირში გახვეულ სიყვარულს, გარშემორტყმულს კომფორტის სასწაულმოქმედებით, იმიტომ რომ თვით სიყვარულიც შეიძლება კომფორტი იყოს. მე მიყვარს მოსართავი

ტანსაცმლის დაჭმუჭვნა, ყვავილების გასრესა ვნებიანი სურვილით, სურნელოვანი თმის დაშლა შემმუსრავი ხელებით. ფანტასტიკურად მიმზიდველად მიმაჩნია მწველი თვალები, რომელნიც ისევე სჭრიან მაქმანიან პირბადეს, როგორც ცეცხლის ალი გასროლილი ყუმბარის კვამლს ხევს. ჩემს სიყვარულს აბრეშუმის კიბეები უნდა, რომელზედაც ჩუმად ადიხარ ზამთრის ღამეში. რა დიდი სიამოვნებაა, როცა თოვლით დაფარული შედიხარ ოთახში, რომელიც სურნელოვანი ბაზმებითაა განათებული და მოხატული აბრეშუმითაა მოფარდაგული, და იქ ქალს პოულობ, რომელიც შენსავით თოვლის ფანტელებს იბერტყავს, იმიტომ რომ სხვა რა სახელი უნდა ვუწოდოთ ვნებიანი მუსლინის საბურავს, სადაც მისი სხეული იხატება ბუნდოვნად, როგორც ანგელოზი ღრუბლებში, და საიდანაც შემდეგ იგი უნდა გამოვიდეს? რასაკვირველია, ხშირად ჩემს თავს დავცინოდი ამ ლეჩაქების, ხავერდების, სათუთი ბატისტების, ხელოვნურად დახუჭუჭებული თმის, ეტლების, ტიტულების, ბროლისა და ოქრო-ვერცხლის ნივთებზე მოთავსებული საღერბო გვირგვინების სიყვარულისთვის. ყოველივე ეს ხელოვნურია, ყოველივე ეს ნაკლებ ქალურია ქალში; ჩემს თავს დავცინოდი, ჩემი თავის დაჯერებას ვცდილობდი, მაგრამ ამაოდ. მე მხიბლავს კეთილშობილი ქალი თავისი ნებიერი გაღიმებით, თავისი რჩეული მიმოხვრით, თავისი ღირსეული ყოფაქცევით; იგი ზღუდეს მართავს თავის თავსა და საზოგადოებას შორის და ამით ჩემს პატივმოყვარეობას აღიზიანებს, ეს კი სიყვარულში თავი და თავია. ჩემი ბედნიერება უფრო მძაფრი მგონია, თუ იგი ყველას შურს. ჩემი საყვარელი უფრო სახარბიელოდ მიმაჩნია, როცა იგი არაფერს აკეთებს, რასაც სხვა ქალები აკეთებენ, არც მათსავით დადის, არც მათსავით ცხოვრობს, როცა ისეთ წამოსასხამში ეხვევა, რომელიც მათ არ შეუძლიათ იქონიონ, როცა თავის საკუთარ სუნამოს ხმარობს; რაც უფრო შორდება ის დედამიწას თვით იმაში, რაც მიწიერია სიყვარულში, მით უფრო მშვენიერი მეჩვენება. საბედნიეროდ ოცი წელია, რაც საფრანგეთში დედოფალი აღარ გვყავს, წინააღმდეგ შემთხვევაში დედოფალი შემოიყვარებოდა! ქალი მდიდარი უნდა იყოს, რათა პრინცესას მიხრა-მოხრა იქონიოს.

როცა ასეთი რომანტიკული ფანტაზიები მქონდა, რა უნდა ყოფილიყო ჩემთვის პოლინა? შეეძლო თუ არა მას ჩემთვის მოეყიდა ღამე, რომელსაც მთელი სიცოცხლის ფასი აქვს, მოეცა სიყვარული, რომელიც ადამიანს ჰკლავს ან ყველა ადამიანურ ნიჭს განსაცდელში აგდებს?

ჩვენ თავს არ მოვიკლავთ საწყალი ქალებისთვის, რომელნიც ჩვენ გვნებდებიან. მე ვერასოდეს ვერ შევძელი პოეტის ეს გრძნობები და ოცნებები გამენადგურებინა, მე

დაბადებული ვიყავი შეუძლებელი სიყვარულისათვის, შემთხვევას კი ენებებია ჩემთვის ისეთი რამ მოედგნა, რაც მე სრულიად არ მინდოდა. რამდენჯერ ჩამიცმევია ჩემს ოცნებაში პოლინასათვის პაწია ფეხებზე ატლასის მაშები, გაზის ტანისამოსით შემიბურავს მისი მოქნილი ახალგაზრდა საროს ტანი, მსუბუქი შარფი მომისხამს მის მკერდზე, ნოხები გამითელინებია საკუთარ პალატებში, კოხტა ეტლში მიტარებია! ასეთ პირობებში გავადმერთებდი. მე მას სიამაყეს ვაძლევდი, რომელიც არ მქონდა, მე მას ვძარცვავდი ყოველი ღირსებისა, გულუბრყვილო მშვენიერებისა, ბუნებრივი მომხიბვლელობისა, უმწიკვლო ღიმილისაგან, რათა ჩვენი ბიწიერების სტიქსში* ჩამეგდო და დაუკოდავი გულით აღმეჭურვა, რათა მისთვის ჩვენი დანაშაულის ფერ-უმარილი შემეცხო, რათა იგი სალონების თავისნება ტიკინად მექცია, სათუთ ქალად, რომელიც დილით იძინებს და საღამოთი დგება სანთლების რიჟრაჟზე. ხშირად ჩემი პოლინა აღფრთოვანდებოდა ხოლმე მუსიკის დაკვრის დროს, და მაშინ მისი სახე გასაოცრად წააგავდა კეთილშობილ სურათს, რომლითაც კარლო დოლჩის* იტალიის განპიროვნება უნდოდა. მაგრამ თავი დავანებოთ ამ საბრალო ბავშვს! რარიგ უბედურიც უნდა იყოს იგი, მე, ყოველ შემთხვევაში, დავიცავი საშინელი ქარიშხლისაგან იმით, რომ არ ჩავითრიე ჩემს ჯოჯოხეთში.

უკანასკნელ ზამთრამდე ჩემი ცხოვრება წყნარი და შრომით აღსავსე იყო. მე შევეცადე შენთვის სუსტი წარმოდგენა მომეცა მის შესახებ. 1829 წლის დეკემბრის პირველ დღეებში რასტინიას შევხვდი. მან, ჩემი ბეჩავი ტანსაცმლის მიუხედავად, ხელი გამიყარა, ჩემი მდგომარეობა გამომკითხა და ჭეშმარიტად ძმური ინტერესი გამოიჩინა. მისმა მოპყრობამ მომხიბლა და მოკლედ ვუამბე, როგორ ვცხოვრობდი და რა იმედები მქონდა; მან სიცილი დაიწყო, მითხრა, ერთსა და იმავე დროს გენიოსიც ხარ და გიჟიცო. მისმა გასკონურმა ხმამ, საზოგადოების ცოდნამ, სიმდიდრემ, რომელიც მან თავისი მოხერხებით შეიძინა, დაუძლეველი გავლენა მოახდინეს ჩემზე. რასტინიაკი მარწმუნებდა, საავადმყოფოში მოკვდები უცნობი, როგორც ერთი ნაცარქექიაო. იგი თითქო უკან მოჰყვებოდა კიდეც ჩემს სამგლოვიარო პროცესიას და სადღაც თხრილში მაგდებდა მათხოვარივით. ოინბაზობაზე ჩამომიგდო საუბარი. იმ გონებამახვილობით, რომელიც ასე მომხიბლავია მასში, მან დამიმტკიცა, ყველა გენიოსი ადამიანი ოინბაზიაო. გამომიცხადა, რაღაც ერთი, რომელიღაც გრძნობის ორგანო გაკლია და ეს იქნება შენი სიკვდილის მიზეზი, თუ მარტოდმარტო დარჩი მეთოკეების ქუჩაზეო. მისი აზრით, საზოგადოებაში უნდა გავსულიყავი, ხალხი შემეჩვია პატივისცემით წარმოეთქვა ჩემი სახელი და

გავთავისუფლებულიყავი იმ დამამცირებელი თავმდაბლობისაგან, რომელიც სრულიად არ შეეფერება დიდ ადამიანს.

– უგუნურები, – წამოიძახა მან, – ამ ხელობას ინტრიგანობას ეძახიან, მორალისტები მას ჰკიცხავენ და უგზო-უკვლო ხეტიალს უწოდებენ; ნუ შევჩერდებით ადამიანებზე, დავეკითხოთ შედეგებს. შენ მუშაობ, არა? ვერასოდეს ვერაფერს გააკეთებ. მე ყველაფრის ოსტატიც ვარ და არაფრის გამკეთებელიც, ამასთანავე, ზარმაცი ვარ ცხრაფეხასავით. მაინც ყველაფერს მივაღწევ. მე ვფართოვდები, წინ მივიწევ მუჟღუგუნებით, ადგილს მითმოვებ! ვტრახახობ და ჩემი სჯერათ; ვალს ვიღებ, სხვები იხდიან! გაფანტული ცხოვრება, ჩემო კარგო, მთელი პოლიტიკური სისტემაა. ვთქვათ, სოვდაგარმა ერთი მილიონის რისკი გასწია. ოცი წლის განმავლობაში იგი არ იძინებს, არ ჭამს, არ სვამს, არ ერთობა; იგი კრუხივით სჩეკს თავის მილიონს, შემდეგ მთელს ევროპაში აბანდებს; მოწყენილია, ნებდება ყველა დემონს, რომელიც ადამიანს ოდესმე მოუგონია; შემდეგ, ლიკვიდაციის დროს, როგორც მინახავს, იგი ხშირად უგროშოდ, უმეგობროდ რჩება, სახელგატეხილი. მფლანგველი კი მხიარულად ცხოვრობს, მისი რაშები თავისუფლად დანავარდობენ. თუ შემთხვევით თავის თანხებს დაჰკარგავს, შეუძლია მთავარი ხარკთამკრეფის ადგილი იშოვოს, მდიდარი ქალი შეირთოს, მინისტრის ან ელჩის ხელქვეითი გახდეს. მას კიდევ რჩება მეგობრები, კარგი სახელი, ფული. მან იცის, რა ჩარხი ატრიალებს ქვეყანას, იგი მას ხმარობს თავის სასარგებლოდ. ლოგიკურია თუ არა ეს სისტემა, თუ მე გიჟი ვარ? განა ეს იმ კომედიის მორალი არაა, რომელსაც ყოველდღე თამაშობენ ამქვეყნად?

– შენი ნაწარმოები დამთავრებულია, – განაგრძო მან ცოტაოდენი შესვენების შემდეგ. – შენ უდიდესი ნიჭი გაქვს! მაშასადამე, შენ იმ წერტილს მიაღწიე, საიდანაც მე გამოვედი. ახლა თვით უნდა იზრუნო შენი წარმატებისათვის. ეს უფრო საიმედოა; შენ კავშირს გააბამ სხვადასხვა წრესთან, ლაქლაქა მატაოცებს დაიპყრობ. მე მინდა, წილი ვიქონიო შენს დიდებაში, ოქრომჭედელი ვიქნები და ალმასებს ჩავსვამ შენს გვირგვინში... დავიწყოთ იმით, რომ ხვალ საღამოს აქ მოხვალ, წარგადგენ ერთ ოჯახში, სადაც მთელი პარიზი დადის, ჩვენი პარიზი, სილამაზის, მილიონერების, ცნობილი ადამიანების, ბოლოს, იმ ადამიანების პარიზი, რომელთაც პირიდან ოქრო სცვივით იოანე ქრისოსტომივით.* როცა ეს ხალხი წიგნს იწონებს, წიგნი მოდად იქცევა; თუ ის მართლაც კარგია, გამოდის, რომ მართლაც მათ შეუგნებლად გენიოსობის პატენტი გაუციათ. თუ ჭკუა გაქვს, ჩემო კარგო, შენს ხელთაა შენი წიგნის ბედი. ხვალ საღამოთი ნახავ გრაფის მშვენიერ მეუღლეს თეოდორას, ეს ქალი დღეს მოდაშია.

– არასოდეს არაფერი არ გამიგია მის შესახებ...

– შენ კაფრი* ხარ, – სიცილით მიპასუხა რასტინიაკმა. – როგორ შეიძლება თეოდორას არცნობა! ესაა გასათხოვარი ქალი, რომელსაც ოთხმოც ათას ლივრამდე შემოსავალი აქვს, რომელსაც არავინ არ სურს, ან რომელიც არავის არ სურს! ესაა ერთგვარი ქალი-ამოცანა, პარიზელი – ნახევრად რუსი, რუსი – ნახევრად პარიზელი! ესაა ქალი, ვისთანაც ქვეყნდება ყველა რომანტიკული ნაწარმოები, რომელიც არ იბეჭდება. ესაა ულამაზესი, უნარნარესი ქალი პარიზში! არა, შენ კაფრი კი არა, რაღაც საშუალო ცხოველი ხარ კაფრსა და ნადირს შორის... ნახვამდის, ხვალამდე.

იგი ქუსლზე შემოტრიალდა და გაქრა პასუხის დაუცდელად, რადგან ვერც კი წარმოედგინა, რომ ჭკუათამყოფელ ადამიანს შეეძლო უარი ეთქვა თეოდორას გაცნობაზე. როგორ უნდა ავხსნათ სახელის ჯადოქრული ძალა? თეოდორა მე მდევნიდა, როგორც უკუღმართი აზრი, რომელთანაც ცდილობ როგორმე მორიგდე. რაღაც ხმა ჩამძახოდა: «შენ წახვალ თეოდორასთან». ვცდილობდი შევბრძოლებოდი ამ ხმას, დამეყვირა, ტყუი-მეთქი, მაგრამ იგი ყოველ ჩემს მოსაზრებას მუსრავდა ერთი სახელით: თეოდორა! შეიძლება ეს ქალი, ეს სახელი სიმბოლო იყო ყველა ჩემი სურვილისა, ამოცანა იყო მთელი ჩემი ცხოვრებისა. ეს სახელი აღვიძებდა მაღალი საზოგადოების ხელოვნურ პოეზიას, ანათებდა პარიზის დღესასწაულებს და აძლიერებდა ამაო ზვიადობას. თვალწინ წარმომიდგა უაღრესად ვნებიანი ქალი, რომელიც მაგიჟებდა. ან შეიძლება, ეს ქალი და სახელი კი არა, ჩემი ცოდვები იყო, რომელიც ჩემს სულში ზეიმართებოდა, რათა ხელახლა ვეცთუნებინე. გრაფის მეუღლე თეოდორა, რომელსაც დიდი შეძლება ჰქონდა, მაგრამ საყვარელი არ ჰყავდა, რომელიც წინააღმდეგობას უწევდა პარიზის ცთუნებათ, – განა ეს ჩემი იმედების და ხილვის განხორციელება არ იყო? ჩემს ოცნებაში უკვე იხატებოდა მისი სახე. მთელი ღამე არ დამიძინია, მისი სატრფო გავხდი, რამდენიმე საათში მთელი ცხოვრება ჩავდე, სიყვარულის ცხოვრება, კიდეც ვიგემე მისი უხვი, მწველი სიტკბოებანი. მეორე დღეს ვეღარ შევძელი ხანგრძლივი ლოდინის ატანა. წიგნთსაცავიდან რომანი გამოვიტანე და მთელი დღე მის კითხვაში გავატარე, რათა არც მეფიქრა, არც დრო მეზომა. წიგნის კითხვის დროს თეოდორას სახელი ისე მესმოდა, როგორც შორეული ხმა, რომელიც არ გვაწუხებს, მაგრამ გვაიძულებს მოვუსმინოთ. საბედნიეროდ, კიდეც შერჩენილი მქონდა საკმაოდ რიგიანი შავი ტანისამოსი და თეთრი ჟილეტი; გარდა ამისა, მთელი ჩემი ქონებიდან დაახლოებით ოცდაათი ფრანკი დამრჩა, რომელიც დათესილი მქონდა ჩემს საცვალსა და ყუთებში, რათა ძეგნის სიძნელეს შეეფერხებინა ამ მცირედი თანხის

დახარჯვა. ჩაცმის დროს ამ განძს გამოვედევნე ქაღალდების ოკეანეში. შენ შეგიძლია წარმოიდგინო, რა სიმდიდრე წამართვა ხელთათმანმა და ეტლმა: მათ მთელი თვის პური შემიჭამეს. სამწუხაროდ, არასდროს ფული არ გვაკლია ჩვენი ჟინის დასაკმაყოფილებლად, მხოლოდ სასარგებლო ან აუცილებელი საგნების ფასისათვის ვვაჭრობთ: უდარდელად ოქროს ვესვრით მოცეკვავე ქალს და ვევაჭრებით მუშას, რომლის დამშეული ოჯახი ბეჩავი გასამრჯელოს მიღებას ელის. რამდენია ისეთი მამაკაცი, რომელსაც ასფრანკიანი ტანისამოსი აცვია, ალმასი უბრწყინავს ჯოხის სახელურზე და ოცდახუთ სუზე მეტს კი არ აძლევს სადილში! პატივმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად არავითარი ფასი არ გვენანება.

რასტინიაკი დაუგვიანებლად მოვიდა პაემანზე; გაიცინა, როცა ასე შეცვლილი დამინახა და კიდევ დამცინა, მაგრამ გზად ქველმოქმედება გამოიჩინა და რჩევა მომცა, როგორ მოვპყრობოდი გრაფის მეუღლეს; დამიხატა როგორც ძუნწი, ქედმაღალი და ეჭვიანი ქალი, მაგრამ ისიც დაუმატა, მისი სიძუნწე – კომფორტის სიყვარულთან, მისი ქედმაღლობა – უბრალოებასთან, მისი ეჭვიანობა გულკეთილობასთანაა შეუღლებული.

– შენ იცი ჩემი ვალდებულებანი, – მითხრა მან, – ისიც იცი, რამდენს დავკარგავდი თუ სატრფოს გამოვიცვლიდი. მე მიუდგომლად და გულგრილად ვუცქერი თეოდორას და ჩემი შენიშვნები სწორი უნდა იყოს. როცა შენი მასთან წარდგენა გადავწყვიტე, მხოლოდ შენს ბედნიერებაზე ვფიქრობდი; იცოდე, ლაპარაკის დროს ყოველი სიტყვა უნდა აწონო: მას სასტიკი მახსოვრობა აქვს, მისი თვალთმაქცობა სასოწარკვეთილებაში ჩააგდებს ყველაზე გაქნილ დიპლომატს, ის ყოველთვის გამოიცნობს, როდის ლაპარაკობს დიპლომატი სიმართლეს; ჩვენ შორის დარჩეს, მე მგონია, მისი დაქორწინება იმპერატორმა არ სცნო, იმიტომ რომ რუსეთის ელჩს სიცილი აუტყდა, როცა ამ ქალზე ლაპარაკი ჩამოვუგდე. ეს ელჩი მას არ ღებულობს და მხოლოდ ოდნავ თავს უკრავს, როცა ბულონის ტყეში ხვდება. ამისდა მიუხედავად, იგი მიღებულია მაღამ დე სერიზის საზოგადოებაში და დადის მაღამ დე ნუსინჟენსა და მაღამ დე რესტოსას. საფრანგეთში მისი სახელი შეუბღალავია; მარშალი დუკა კარილიანოს მეუღლე, ყველაზე გაფუყული ქალი მთელ ბონაპარტისტულ წრეში, ხშირად ზაფხულს ატარებს მის მამულში. მრავალმა ფუქსავატმა ახალგაზრდამ, სხვათა შორის, ერთმა საფრანგეთის პერის შვილმაც, მას თავისი სახელი და გვარი შესთავაზა მისი სიმდიდრის სამაგიეროდ: ყველანი ზრდილობიანად გაისტუმრა. შეიძლება მისი მგრძნობიარობა ვერ იტანს გრაფზე ნაკლებ ტიტულს! შენ მარკიზი ხომ არა ხარ? თამამად იარე წინ, თუ ის მოგეწონოს; აი, რას ვუწოდებ რჩევა-დარიგების მიცემას.

ამ ხუმრობამ მაფიქრებინა, რომ რასტინიაკს ჩემი ცნობისმოყვარეობის გაღიზიანება სურდა; ჩემი იმპროვიზებული ვნებათაღელვა ციებ-ცხელების ცახცახში გადავიდა, როცა ჩვენ ყვავილებით შემკული პერისტილის წინ გავჩერდით. გული მიძვრდა, როცა ფართო ნოხით დაფარულ კიბეზე ავდიოდი, სადაც ყოველივე ნამიები ინგლისური კომფორტით იყო მოწყობილი; მე ვწითლდებოდი, მრცხვენოდა ჩემი წარმოშობისა, გრძნობებისა, ვამცირებდი ჩემს სიამაყეს, მე უმწეო ვიყავი მდაბიო მოქალაქესავით. სამწუხაროდ, მანსარდიდან ვიყავი ჩამოსული, სამი წლის სიღარიბე მქონდა განცდილი, ჯერ კიდევ ვერ შეეჩვეულიყავი ცხოვრების წვრილმანზე მაღლა ეს მოპოვებული განძი დამეყენებინა, ეს უსაზღვრო გონებრივი კაპიტალები, რომლებიც გვამდიდრებს იმ მომენტში, როცა ხელში ძალაუფლება გვივარდება, მაგრამ ვერ გვდრეკს, იმიტომ რომ მეცნიერებამ წინდაწინვე გაგვწვრთნა პოლიტიკური ბრძოლებისათვის. მე დავინახე დაახლოებით ოცდაორი წლის ქალი, საშუალო ტანისა, თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი, ფრთების მარათი ხელში, მამაკაცების წრით გარშემორტყმული. როგორც კი რასტინიაკი დაინახა, იგი წამოდგა, შეგვეგება, მომხიბლავად გაიღიმა და მელოდიური ხმით კომპლიმენტი მითხრა, რომელიც, უეჭველია, წინასწარ მომზადებული იყო; ჩვენმა მეგობარმა ჩემი თავი გააცნო, როგორც ნიჭიერი ადამიანი და მისმა მოხერხებამ, მისმა გასკონურმა მაღალფარდოვანმა სიტყვებმა სანუკვარი მიღება გამიძხადა. მე განსაკუთრებული ყურადღების საგანი გავხდი; ცოტა არ იყოს მრცხვენოდა, მაგრამ, საბედნიეროდ, რასტინიაკს ჩემზე წინდაწინვე ეთქვა, მორცხვიაო. მე იქ შევხვდი მეცნიერებს, ლიტერატორებს, ყოფილ მინისტრებს, საფრანგეთის პერთა პალატის წევრებს. საუბარი ცოტა ხნის შემდეგ წინანდელ კალაპოტში ჩადგა და რადგან ვიგრძენი, რომ ჩემი რეპუტაცია მტკიცე იყო, დავმშვიდდი; შემდეგ, როცა ჩემი ჯერი მოვიდა, შევეცადე სიტყვის გაუგრძელებლად ჩემი აზრი მეტად თუ ნაკლებად გაბედულ, ღრმა და გონებამახვილ წინადადებებში გამომეთქვა. ერთგვარი გაოცება გამოვიწვიე. მეათასეჯერ თავის ცხოვრებაში რასტინიაკი წინასწარმეტყველი აღმოჩნდა. როცა იმდენი ხალხი შეგროვდა, რომ თითოეულმა ჩვენგანმა თავი უფრო თავისუფლად იგრძო, ჩემმა მეგობარმა ხელი გამიყარა და ოთახებში გამასეირნა.

_ ისეთ სახეს ნუ მიიღებ, თითქო მოხიბლული იყო დიასახლისით, _ მითხრა მან, _ თორემ მიგიხვდება შენი დარბაზობის მიზეზს.

სალონები ფაქიზი გემოვნებით იყო მორთული, კედლებზე არჩეული სურათები ეკიდა. თითოეულ ოთახს, როგორც ეს შეძლებული ინგლისელების სახლებშია მიღებული, თავისი განსაკუთრებული ხასიათი ჰქონდა, და აბრეშუმის შპალერი, ავეჯის ფორმა,

წვრილმანი სამკაული ეთანხმებოდა მთელი ბინის ძირითად აზრს. გოთურ ბუდუარში, რომლის კარებს კრეტსაბმელი ფარავდა, კედლის საათიც, ავეჯიც, ნოხების სახეებიც გოთური იყო; მოჩუქურთმებულ ჭერზე კესონები* ჩანდა, ლაზათიანი და ორიგინალური ერთსა და იმავე დროს; პანელები მხატვრულად იყო დამუშავებული; არაფერი არ არღვევდა ამ ლამაზი დეკორაციის მთლიანობას, ფანჯრებიც კი არა თავისი ძვირფასი მინებით. გამოცა ერთმა პატარა თანამედროვე სტილის სალონმა, სადაც რომელიღაც მხატვარს მთელი დღევანდელი დეკორაციული ხელოვნება ამოეწურა, ესოდენ მსუბუქი, ქორვა, სასიამოვნო, ზომიერი ვარაყის ხმარებაში. იგი სიყვარულის ატმოსფეროში გახვეული და ბუნდოვანი იყო როგორც გერმანული ბალადა: ჩვენი დროის ვნებათაღელვის ნამდვილ თავშესაფარს წარმოადგენდა, გაჟღენთილს ყუთებში დარგული იშვიათი ყვავილების სურნელებით. ამ სალონის იქით მოვარაყებული დარბაზი ჩანდა, იგი ლუი XIV საუკუნის გემოვნებას აღვიძებდა და უცნაურ, მაგრამ სასიამოვნო კონტრასტს ქმნიდა ჩვენს თანამედროვე მხატვრობასთან.

– საკმაოდ კარგად იქნები დაბინავებული, – მითხრა რასტინიაკმა ღიმილით, რომელშიაც მსუბუქი ირონია გამოკრთოდა, – განა ეს მომხიბლავი არაა? – დაუმატა მან და სკამზე ჩამოჯდა.

უცებ წამოხტა, ხელი მომკიდა, დასაძინებელ ოთახში შემიყვანა და მუსლინის გავალაკს ქვეშ ოდნავ განათებული, ვნებიანი ლოგინი მიჩვენა, ნამდვილი სარეცელი ახალგაზრდა ფერიისა, რომელიც გენიასთან არის შეუღლებული.

– განა ეს ურცხვობა, კადნიერება ან უზომო კეკლუცობა არაა, რომ ამ სიყვარულის ტახტს გვაცქერინებენ? – წამოიძახა მან დაწეული ხმით. – არც ერთ მამაკაცს არ ნებდებოდე და ამავე დროს თითოეულ მათგანს ნებას აძლევდე აქ თავისი სადარბაზო ბარათი დასტოვოს! თავისუფალი რომ ვყოფილიყავი, ვნახავდი, როგორი იქნებოდა ეს დედაკაცი მორჩილი და ატირებული ჩემს კართან...

– განა მისი სათნოება მართლა გწამს?

– ჩვენი ყველაზე თამამი და დახელოვნებული ოსტატები აღიარებენ თავიანთ დამარცხებას; მათ იგი დღესაც უყვართ, დღესაც მისი ერთგული მეგობრები არიან. განა ეს ქალი ამოცანა არაა?

ამ სიტყვებმა ჩემში ერთგვარი შეზარხოშება გამოიწვია, ჩემს მეშურნეობას უკვე ამ ქალის წარსულისა ეშინოდა. საჩქაროდ უკან დავბრუნდი. თეოდორა გოთურ ბუდუარში დამხვდა. ღიმილით შემაჩერა, გვერდით დამისვა, ჩემი მუშაობის ამბავი გამომკითხა;

ეტყობოდა, დიდად დაინტერესებული იყო, განსაკუთრებით, როცა ჩემი სისტემა ხუმრობის ენაზე გადავუთარგმნე, იმის მაგივრად, რომ პროფესორის ტონი მიმეღო და იგი მეცნიერულად განმევიტარებინა. როგორც ჩანდა, მეტისმეტად მოეწონა, როცა გაიგო, რომ ადამიანის ნებისყოფა მატერიალური ძალა იყო ორთქლის მსგავსად; რომ ზნეობრივ სფეროში მას ვერაფერი გაუწევდა წინააღმდეგობას, თუ ადამიანი შეეჩვეოდა მის თავმოყრას, განუწყვეტლივ ამ დენადი მასის პროექციას სულთა მიმართ, მის მთლიანად გამოყენებას; რომ ასეთ ადამიანს შეეძლო სურვილისამებრ ყოველივე გარდაექმნა კაცობრიობის მიზნების თანახმად, თვით ბუნების აბსოლუტური კანონებიც. თეოდორას შეპასუხებამ გამოააშკარავა, რომ მას ერთგვარი ჭკუის სიმახვილე ჰქონდა; მე კეთილვინებე და დროებით ვცანი მისი მოსაზრების სისწორე, რათა მესიამოვნებინა მისთვის, მაგრამ შემდეგ ერთი სიტყვით გავანადგურე მისი ქალური მსჯელობა: მისი ყურადღება მივაქციე ყოველდღიური ცხოვრების ფაქტს, სიზმარს, რომელიც ერთი შეხედვით ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენს, მაგრამ ნამდვილად მეცნიერებისათვის სავსეა გადაუჭრელი ამოცანებით; ამაზე გააღიზიანა მისი ცნობისმოყვარეობა; იგი ცოტა ხნით დადუმდა, როცა ვუთხარი, ჩვენი იდეები ორგანიზებული, სრულქმნილი არსებანია, რომელნიც უხილავ სამყაროში ცხოვრობენ და ჩვენს ბედისწერაზე მოქმედებენ-მეთქი. საბუთდ მოვუყვანე დეკარტის,* დიდროს,* ნაპოლეონის აზრები, რომელნიც ხელმძღვანელობდნენ და ჯერ კიდევ ხელმძღვანელობენ მთელ საუკუნეს.

მე პატივი მქონდა გამერთო ეს ქალი; მანაც მთხოვა მევლო მის სანახავად. სასახლის სტილით რომ ვთქვათ, პალატის კარიბჭე გამეხსნა. არ ვიცი, საქები გულუბრყვილობის გამო ზრდილობის ფორმულები გულითად სიტყვებად მივიღე, თუ თეოდორამ ჩემში მომავალი სახელოვანი ადამიანი დაინახა და თავის სამხეცის გამდიდრება მოისურვა ერთი მეცნიერით, ყოველ შემთხვევაში, მეჩვენა, ალბათ, მოვეწონე-მეთქი. მე გავიხსენე მთელი ჩემი ცოდნა ფიზიოლოგიაში და ჩემი წინანდელი დაკვირვებანი ქალის მიმართ, რათა ამ სადამოს დაწვრილებით შემესწავლა ეს თავისებური პიროვნება და მისი მიხრამოხრა; ფანჯრის ამბრაზურაში დამალული, მე ვზვერავდი მის აზრებს, ვაკვირდებოდი, როგორ ეჭირა თავი დიასახლისის როლში, როგორ მიდი-მოდიოდა, ჯდებოდა და საუბრობდა, ამა თუ იმ მამაკაცს იხმობდა, რასმე ეკითხებოდა, ყურს უგდებდა კარს მიყრდნობილი; მის სიარულში მე შევამჩნიე გაზნექილი ხაზების ისეთი ნაზი მოძრაობა, კაბის ისეთი მოხდენილი რხევა, ეს ქალი ისე მძაფრად აღიზიანებდა ნდომას, რომ მაშინვე ურწმუნოდ შევხედე მის სათნოებას. თუ თეოდორა დღეს არ სცნობდა სიყვარულს, წინათ

ძლიერ ვნებიანი უნდა ყოფილიყო; მისი დახელოვნებული ვნებათაღელვა გამოკრთოდა თვით თავის დაჭერაში მოსაუბრის წინაშე. იგი კეკლუცად ეყრდნობოდა პანელს, როგორც ქალი, რომელიც ეს-ესაა უნდა წაიქცეს, მაგრამ შეიძლება კიდევ გაიქცეს, თუ რაიმე აღგზნებულმა შეხედვამ შეაშინა. ნაზად გულხელდაკრეფილი, იგი თითქოს თვალებითაც კი ისმენდა და ისუნთქავდა სიტყვებს, რათა სამაგიეროდ გრძნობა ეფრქვია. მისი ქორფა და წითელი ტუჩები მკვეთრად ჩანდა თეთრფეროვან სახეზე. მისი წაბლისფერი თმა აძლიერებდა მისი თვალების ნარინჯის ფერს. ამ თვალებს ფლორენციის ქვის მსგავსი ძარღვები ჰქონდა, მათი გამომეტყველება სიმძაფრეს მატებდა მის სიტყვებს. ბოლოს, მისი გულმკერდი მეტად მიმზიდავი გრაციით იყო აღსავსე. მოქიშპე ქალს შეიძლება ტლანქად მიეჩნია მისი ხშირი წარბები, რომელნიც თითქმის ერთდებოდნენ, გაეკიცხა შეუმჩნეველი ბურუსი, რომელიც ფარავდა მისი სახის კონტურებს. მე მასში ყველგან ვნებათაღელვის ბეჭედი აღმოვაჩინე. სიყვარული ისახებოდა ამ ქალის იტალიურ წამწამებზე, მშვენიერ მხრებზე, რომელიც ღირსი იყო მილოსელი ვენერასი, სახის ნაკვეთებზე, ქვედა ტუჩზე, რომელიც ოდნავ სქელი და მუქი იყო. იგი მეტი იყო ვიდრე ქალი, იგი რომანი იყო. დიახ, ეს დედაკაცური განძეულობა, ნაკვეთებზე ჰარმონიული მთლიანობა, ვნებიანი აღთქმანი, რომელთაც ეს მდიდარი ტანი იძლეოდა, განელეებული იყო თავდაჭერილობით, არაჩვეულებრივი თავმდაბლობით, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა მთელი ამ პიროვნების გამომეტყველებას. საჭირო იყო ისეთი გამჭრიახი დაკვირვება, როგორიც მე მქონდა, რათა ამ ღირსებაში საბედისწერო ვნებათაღელვის ნიშნები აღმოგვეჩინა.

რათა ჩემი აზრი ნათლად გამოვთქვა, ვიტყვი, რომ თეოდორაში ორი ქალი იყო, ერთი – გულმკერდის ქვევით, მეორე – ზევით: ერთი მათგანი ცივი იყო, მხოლოდ თავი უნდა ყოფილიყო მოსიყვარულე; სანამ თვალებს მამაკაცს მიაპყრობდა, იგი ამზადებდა შეხედვას, თითქო მასში რაღაც საიდუმლო ხდებოდა. ერთი სიტყვით, ან ჩემი ცოდნა უსრულო იყო და მე ბევრი საიდუმლოება მქონდა კიდევ აღმოსაჩენი მორალურ სფეროში, ან თეოდორას ისეთი მშვენიერი სული ჰქონდა, რომ მისი გრძნობანი და გამოხატულებანი მის სახეს იმ ჯადოქრულ ძალას ანიჭებდნენ, რომელნიც გვიპყრობენ და გვხიბლავენ. მე მოხიბლული, მოჯადოებული ვიყავი ამ ქალით, დამთვრალი მისი კომფორტით, ჩემს გულში ყოველივე აფორიაქებული იყო, კეთილშობილი გრძნობებიც და ბიწიერიც, ცოდვაც და მადლიც. მისი სახლიდან ისეთი აღელვებული გამოვედი, გამოცოცხლებული, აღფრთოვანებული, რომ გავიგე რა იზიდავდა იქ ამ მხატვრებს, დიპლომატებს, ხელისუფლების ადამიანებს, ბირჟის მოთამაშეებს, რომელთაც თითქო რკინის ფურცელი

ჰქონდათ გადაკრული მათი ზანდუკების მსგავსად: უეჭველია, ამ ქალთან ისინიც იმ გამაბრუებელ გრძნობას ეძებდნენ, რომელიც ჩემს არსებაში ყველა ძალას ათრთოლებდა, ჩემს მარღვებში სისხლს ადუღებდა, ნერვებს აღიზიანებდა და ტვინს აცახცახებდა. ეს ქალი არავის ნებდებოდა, რათა ყველანი შეენარჩუნებინა. როცა ქალს არავინ უყვარს, იგი კეკლუცობს.

– შეიძლება იგი რომელიმე ბერიკაცს მიათხოვეს ან მიჰყიდეს, და თავისი პირველი ქორწინების მოგონება მასში შიშის ძრწოლას იწვევს სიყვარულისადმი, – ვუთხარი რასტინიას.

სენტ-ონორეს გარეუბნიდან, სადაც თეოდორა ცხოვრობს, შინ ქვეითად დავბრუნდი. მის სასახლესა და მეთოკეების ქუჩას შუა თითქმის მთელი პარიზია გაჭიმული; თუმცა ციოდა, გზა მოკლედ მეჩვენა. რა სიგიჟე იყო თეოდორას დაპყრობის დაწყება ზამთარში, მკაცრ ზამთარში, როცა ჯიბეში ოცდაათი ფრანკიც არ მქონდა, როცა ჩვენ ერთიმეორისაგან ასეთი დიდი მანძილი გვყოფდა! მხოლოდ ახალგაზრდა კაცმა იცის, რა ძვირად უჯდება ვნებათაღელვას ეტლი, ხელთათმანი, ტანისამოსი, საცვალი და სხვ. თუ სიყვარული დიდხანს პლატონური დარჩა, იგი გამაკოტრებელი ხდება. ჭეშმარიტად იურისტ სტუდენტებს შორის ბევრია ლოზენები,* რომლებისთვის უმჯობესია არ მიეკაროს პალატებში მობინადრე ვნებას. როგორ შემეძლო სუსტს, უბრალოდ ჩაცმულს, ფერმიხდილს, შრომით დაავადმყოფებული მხატვარივით გამხდარ ახალგაზრდას ბრძოლა დამეწყო კარგად გაპარსული და თმადახუჭუჭებული, ლამაზი, ფართო ყელსახვევიანი, ეტლებით მოსეირნე და თავხედურად ჩაცმული ყმაწვილების წინააღმდეგ.

– აჰ, თეოდორა, ან სიკვდილი! – წამოვიძახე ხიდზე გავლის დროს, – თეოდორა ბედისწერაა!

მშვენიერმა გოთურმა ბუდუარმა და ლუი XIV სტილის სალონმა ხელახლა ჩემ თვალწინ განვლო, მე ხელახლა დავინახე გრაფის მეუღლე მისი თეთრი ტანსაცმლით, ფართო მოხდენილი სახელოებით, მომხიბლავი სიარულით და სანდომიანი გულმკერდით. როცა ჩემს ცარიელ ცივ მანსარდში შევედი, რომელიც ისე უშნოდ იყო დავარცხნილი, თითქო ბუნებისმეტყველის პარკი ყოფილიყოს, მე კიდევ გარშემორტყმული ვიყავი თეოდორას კომფორტის სახეებით. ეს კონტრასტი ცუდი მრჩეველი იყო: ალბათ, დანაშაულობა ასეთ პირობებში იზადება. მაშინ სიბრაზით ათრთოლებულმა დავწყევლე ჩემი პატიოსანი და მორცხვი სიღარიბე, ჩემი ნაყოფიერი მანსარდი, სადაც ამდენი აზრი აღმოცენდა. ჩემი ბედის, ჩემი უბედურების ანგარიში

ღმერთსაც მოვთხოვე, ეშმაკსაც, სოციალურ წესწყობილებასაც, მამაჩემსაც, მთელს სამყაროსაც; მშვიერი დავწექი, სასაცილო წყევლა-კრულების სიტყვებს ვბუტბუტებდი, მაგრამ გადაწყვეტილი მქონდა შემეცდინა თეოდორა. ამ ქალის გული უკანასკნელი სალატარიო ბილეთი იყო, რომლისგანაც ჩემი ბედი იყო დამოკიდებული.

პირველ დარბაზობათა ამბავს აღარ მოგიყვები, პირდაპირ დრამაზე გადავალ. მე ვცდილობდი ამ ქალის სულისთვის მიმემართა, მისი გონება გადმომეხრებინა, მისი თავმოყვარეობა დამეპყრო. არასოდეს არ ვტოვებდი გულგრილ მდგომარეობაში; ქალებს მღელვარება უყვართ, რაც უნდა დაუჯდეთ იგი; ამ მხრივ, გულუხვი ვიყავი: მერჩია გამებრაზებინა, ვიდრე უდარდელი მენახა ჩემს გვერდით. თავდაპირველად მასულდგმულებდა მტკიცე ნებისყოფა და სურვილი, რომ ამ ქალისთვის თავი შემეყვარებინა, ამიტომ ცოტაოდენი ძალაუფლება მოვიპოვე მასზე. მაგრამ ჩქარა ჩემი ვნება გაღვივდა, თავშეუკავებლობა და გულწრფელობა გამოვიჩინე, თავგზა დაგვარგე და შმაგი მიჯნური გავხდი. კარგად არ ვიცი, რას ვუწოდებთ პოეზიაში თუ საუბარში სიყვარულს, მაგრამ ჩემს გაორებულ ბუნებაში განვითარებული გრძნობის მაგვარი სიყვარულის აღწერა არ მოიპოვება არც იმ ჟან-ჟაკ რუსოს რიტორიკულ ფრაზებში, რომლის ოთახი შეიძლება მე მეჭირა, არც ჩვენი ორი საუკუნის ლიტერატურის ცივ წარმოდგენებში, არც იტალიურ მხატვრობაში. მხოლოდ ბრიენის ტბის შეხედვას, როსინის მუსიკის ზოგიერთ მოტივს, მურილიოს მადონას, რომელიც მარშალ სულტს* ეკუთვნის, ლეკომბას* წერილებს, ზოგიერთ სიტყვას, რომელიც პატარა მოთხრობების კრებულებშია გაბნეული, ხოლო ყველაზე მეტად აღგზნებულ მორწმუნეთა ლოცვას, ჩვენი ძველი არაკების ზოგიერთ სტრიქონს შეუძლია ჩემი პირველი სიყვარულის ღვთაებრივ სფეროებში გადაგვიყვანოს.

არავითარ ადამიანურ ენას, არავითარ აზრის გამოხატულებას ფერადებსა, მარმარილოსა, სიტყვებსა და ხმებში არ ძალუძს გრძნობის ნერვის, ჭეშმარიტების, სრლყოფის, მოულოდნელობის გადმოცემა! დიახ, ვინც ამბობს – ხელოვნებაო, ის ტყუილს ამბობს. სიყვარული დაუსრულებელი გარდაქმნების პროცესს გადის, სანამ ჩვენს ცხოვრებას შეერთვოდეს და საუკუნოდ შეღებავდეს მას თავისი ცეცხლისფერი საღებავით. შეერთების საიდუმლოება მიუწვდომელია ათვისებისათვის და გაურბის მხატვრის ანალიზს. ნამდვილი ვნება იხატება ყვირილსა და ოხვრაში, რომელიც მოსაწყენია ცივი ადამიანისთვის. ადამიანს ვინმე გულწრფელად უნდა უყვარდეს, რათა «კლარისა ჰარლოუს»* კითხვის დროს თანგრძნობა განიცადოს ლოველასის ბღღვინვისადმი. სიყვარული გულუბრყვილო ნაკადულია, რომელიც მოლის, ყვავილების და კენჭების

მიერ გაკეთებულ სარეცელზე მიჩხრიალებს; მაგრამ აი ის ღელედ, მდინარედ იქცევა, თავის ბუნებას და სახეს იცვლის ყოველი ახალი შენაკადის შემდეგ, ბოლოს უსაზღვრო ოკეანეს ერთვის, სადაც უსრულო ჭკუის ადამიანები მხოლოდ ერთფეროვნებას ხედავენ, ხოლო დიდი სულის ადამიანები დაუსრულებელ ჭვრეტაში არიან ჩაფლული. ვინ გაბედავს აღწეროს გრძნობის ეს გარდამავალი ელფერი, ეს წვრილმანი, რომელსაც ასეთი ფასი აქვს, სიტყვები, რომელთათვისაც ბგერები არ არსებობს ენის სალაროებში, შეხედვანი, რომელნიც უფრო ნაყოფიერი არიან, ვიდრე უმდიდრესი პოემები? თითოეულ ამ მისტიკურ სცენაში, როდესაც ჩვენ შეუმჩნევლად ქალი გვატყვევებს, იხსნება უფსკრული, რომელსაც შეუძლია მთელი ადამიანური პოეზია ჩანთქას. როგორ გაგიმარტო სულის ცოცხალი და იდუმალი მღელვარებანი, როცა მშვენიერების ხილულ საიდუმლოებათა გადმოსაცემად სიტყვები არ გვყოფნის? რა ჯადოქრობაა! რამდენი საათი გამიტარებია ენით გამოუთქმელ ექსტაზში, როცა მხოლოდ მისი ცქერით ვტკბებოდი. რით ვიყავი ბედნიერი? თვით არ ვიცი. თუ ამ წუთებში მისი სახე განათებული იყო, რაღაც ფენომენის წყალობით ის გაბრწყინებული მეჩვენებოდა. სილამაზის ყოველი ელფერი ახალი დღესასწაული იყო ჩემი თვალისთვის, უცნობ ნეტარებას ანიჭებდა ჩემს გულს. სახის ყოველ ცვლილებაში მინდოდა გრძნობა, იმედი წამეკითხა. ეს სულთა უხმო საუბარი გარდამავალი სიხარულით იყო მდიდარი, იგი ჩემზე უღრმეს შთაბეჭდილებას ახდენდა, მისი ხმა ჩემში იწვევდა რაღაც სიშმაგეს, რომელიც მე თვით ვერ მომესპო. ლოტარინგიელი პრინცის მსგავსად, რომლის სახელი აღარ მახსოვს, მე, ალბათ, ნაკვერჩხლის სიმხურვალეს ვერ ვიგრძნობდი ხელისგულზე, თუ ამ დროს ის თმაზე ხელს გადამისვამდა. ეს უკვე იყო არა აღტაცება და სურვილი, არამედ მოჯადოება და ბედისწერა. ხშირად, როცა ჩემს სხვენზე ვბრუნდებოდი, მე ბუნდოვნად ვხედავდი თეოდორას მის სახლში. გაურკვევლად მონაწილეობას ვღებულობდი მის ცხოვრებაში; როცა იგი იტანჯებოდა, მეც ვიტანჯებოდი, ხოლო მეორე დღეს ვეუბნებოდი:

– თქვენ უბედური იყავით!

რამდენჯერ მწვევია ჩემი სატრფო ღამის დუმილში, ჩემი აღფრთოვანების ძალით გამოწვეული! ხან ანაზღეულად შემოიჭრებოდა სინათლის ჩანჩქერივით, ამტვრევდა ჩემს კალამს, აფრთხოვდა მეცნიერებას და სწავლას, რომელნიც სასოწარკვეთილნი გარბოდნენ. ხანდახან თვით მე მივდიოდი მასთან მოჩვენებათა სამყაროში, ვთხოვდი, თავისი ვერცხლისებრ წვრილა ხმა გაეგონებინა: ბოლოს ტირილით ვიღვიძებდი.

ერთხელ აღმითქვა, თეატრში ერთად წავალთო, მაგრამ შემდეგ უცებ გაჭირვებულდა, თეატრზე უარი თქვა და მთხოვა, მარტო დამტოვეო. სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ამ წინააღმდეგობით, რომელიც მე ერთი დღის შრომად და – გამოგიტყდე? – უკანასკნელ ეკიუდ დამიჯდა, მაინც წავედი იმ პიესის სანახავად, რომლის ნახვა მან აღარ ისურვა. დაჯდომისთანავე ელექტრონის ნაკადის ბიძგი ვიგრძენი გულში, რაღაც ხმამ ჩამჩურჩულა: «იგი აქ არის!» მოვბრუნდი და ბენუარის ლოჟის სიღრმეში ის დავინახე, ჩრდილში დამალული. არ გამკვირვებია, მხოლოდ მეწყინა. ჩემი გამოკვლევები ადამიანის სულიერ ძალაზე, რომელიც ასე ნაკლებადაა ცნობილი, ხელს მიწყობდა ჩემს ვნებაში ჩემი სისტემის ცოცხალი დამამტკიცებელი საბუთები დამენახა. რაღაც უცნაური იყო ეს კავშირი მეცნიერსა და მიჯნურსა, ნამდვილ კერპთაყვანისცემასა და მეცნიერულ სიყვარულს შორის.

თეოდორამაც დამინახა და სერიოზული სახე მიიღო; ეტყობოდა, ვავიწროვბდი. პირველ ანტრაქტში ვესტუმრე; იგი მარტო იყო, მე მასთან დავრჩი. თუმცა სიყვარულზე არასოდეს გვილაპარაკია, ვგრძნობდი, ახსნა-განმარტება მოახლოებული იყო. მანამდე ჩვენი საიდუმლოება არ გამიმხელია, მაგრამ ჩვენს შორის ერთგვარი შეთანხმება არსებობდა: იგი მიმხელდა თავის ზრახვებს, წინადღით ერთგვარი მეგობრული მზრუნველობით მკითხავდა, მოხვალთ თუ არა ხვალაო; როცა გონებამახვილ სიტყვას იტყოდა, თვალთ შემეკითხებოდა, თითქო მარტო ჩემთვის უნდოდა თავის მოწონება; როცა ნაწყენი იყო, მე უფლება მქონდა მიზეზი მეკითხა; თუ რაიმე შეცდომას ჩავიდენდი, დიდხანს მახვეწნინებდა, სანამ მაპატიებდა. ეს ბუტიაობა, რომელიც ჩვენ სიამოვნებას გვგვრიდა, სიყვარულით იყო აღსავსე. იგი მასში თავის გრაციასა და კეკლუცობას ამჟღავნებდა, მე კი დიდ ბედნიერებას ვპოულობდი! მაგრამ ამ წუთში ჩვენს შორის უცებ რაღაც ჩრდილი დაწვა და ჩვენ ერთიმეორის პირისპირ ვიდექით როგორც უცხო ადამიანები. იგი ცივი იყო ყინულისვით, მე უბედურებისა მეშინოდა.

– შინ მიმაცილეთ, – მითხრა მან, როცა წარმოდგენა გათავდა.

დარი უცებ გამოცვლილიყო. თოვლჭყაპი მოდიოდა. თეოდორას ეტლმა ვერ მოაღწია თეატრის კარიბჭემდე. კომისიონერმა დაინახა, რომ კარგად ჩაცმული ქალი იძულებული იყო ქუჩა გადაეარა, რათა ეტლთან მისულიყო, თავის ქოლგა გადაგვახურა და თავისი სამსახურის ჯილდო მოგვთხოვა, როცა ეტლში ჩავჯექით. ჯიბეში გახვრეტილი გროშიც არ მედო, იმ წუთში ათი წლის სიცოცხლეს გავწირავდი ორიოდ სუსთვის. ყოველივე, რისგანაც მამაკაცი და მისი ათასნაირი თავმოყვარეობა შესდგება, ჩემში

შემუსრული იყო ჯოჯოხეთური ტანჯვის მიერ. «წვრილი ფული არა მაქვს, მეგობარო», ცივად ვთქვი მე, რომელიც ამ ადამიანის ძმა ვიყავი, რადგან ვიცოდი, რას ნიშნავდა გაჭირვება. ლაქიამ ხელი ჰკრა კომისიონერს, და ცხენებმა გაგვაქანეს. გზაზე თეოდორა გონებაგაფანტული იყო, ან შეიძლება იგონებდა, რომ თითქო რაღაც აწუხებდა და გულაგდებულად მიპასუხებდა ჩემს კითხვებზე. მეც დავდუმდი. ეს საშინელი მომენტი იყო. როცა მის სახლში მივედი, ბუხარს მივუჯექით. როგორც კი მსახურმა ცეცხლი შეუკეთა და ოთახიდან გავიდა, ქალი მომიბრუნდა ძნელად გადმოსაცემი გამომეტყველებით და დღესასწაულებრივი ტონით მითხრა:

– მას შემდეგ, რაც საფრანგეთში დავბრუნდი, ჩემი ქონება ცოუნების საგნად გადაიქცა ზოგიერთი ახალგაზრდა კაცისათვის; მე მივიღე სიყვარულის განცხადებანი, რომელთაც შეეძლო ჩემი გულზვაობა დაეკმაყოფილებინათ; მე შემხვდნენ ადამიანები, რომელთა გრძნობა იმდენად ძლიერი იყო, რომ შემირთავდნენ, თუნდაც მე ისევ საწყალი ქალიშვილი გავმხდარიყავი, როგორც წინათ ვიყავი. ისიც იცოდეთ, ბატონო დე ვალენტენ, რომ ჩემთვის ახალი სიმდიდრე და ახალი ტიტულებიც შემოუთავაზებიათ, მაგრამ მე საბოლოოდ ვისტუმრებდი ყველას, ვინც იმდენად მოუსაზრებელი იყო, რომ სიყვარულზე ჩამომიგდებდა ლაპარაკს. თუ ჩემი გრძნობა თქვენდამი მსუბუქი ყოფილიყო, მე თქვენ ასეთ გაფრთხილებას არ მოგცემდით, რომელშიც მეტი მეგობრობაა, ვიდრე სიამაყე. ქალს საფრთხე მოელის, რომ შეარცხვენენ, როცა იგი წარმოიდგენს, ამა თუ იმ მამაკაცს ვუყვარვარო, და წინდაწინვე უარს ამბობს გრძნობაზე, რომელიც ყოველთვის სანუკვარია მისთვის. არსინოეს* სცენები ჩემთვის ცნობილია, ვიცი აგრეთვე ის პასუხები, რომლებიც შეიძლება ასეთ მდგომარეობაში მოვისმინო; მაგრამ იმედი მაქვს, დღეს გულახდილობისათვის არ გამკიცხავს ადამიანი, რომელიც სხვებზე მაღლა დგას.

იგი ლაპარაკობდა ვეჟილის თუ ნოტარიუსის გულგრილობით, როცა ისინი თავიანთ კლიენტებს პროცესის წაყვანის საშუალებას ან ხელშეკრულების მუხლებს უხსნიან. მისი სუფთა და მომხიბლავი ხმა არავითარ მღელვარებას არ ამჟღავნებდა, მხოლოდ მისი სახე და თავისდაჭერა, რომელიც წინანდებურად კეთილშობილი და წესიერი იყო, ცოტა არ იყოს, დიპლომატიურად ცივი და მშრალი მეჩვენა. უეჭველია, მას მოფიქრებული ჰქონდა თავისი სიტყვები, შედგენილი ჰქონდა სცენის პროგრამა. ოჰ, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, როცა ქალები სიამოვნებას პოულობენ ჩვენი გულის განგმირვაში, როცა მახვილს გვცემენ და ჭრილობაში ატრიალებენ, მაშინ ისინი გასაღმერთებლად გვეჩვენებიან; მათ ვუყვარვართ, თან უნდათ, რომ ჩვენც გვიყვარდეს! ერთ მშვენიერ დღეს

ისინი აგვინაზღაურებენ ჩვენს ტანჯვას, როგორც ღმერთმა ჩვენი კეთილი საქმეები უნდა აგვინაზღაუროს. ერთი ასად მეტს სიამოვნებას მოგვანიჭებენ იმ ბოროტებისთვის, რომლის სიმძაფრეს ისინი კარგად აფასებენ. განა მათი გულარძნილობა ვნებით არაა აღსავსე? მაგრამ წამების მიღება ქალისაგან, რომელიც გულგრილად გვკლავს, აუტანელი სასჯელია. იმ წუთში თეოდორა შეუგნებლად ყველა ჩემს იმედს სთელავდა, ჩემს ცხოვრებას ამსხვრევდა და ჩემს მომავალს ანგრევდა იმ უდარდებლობითა და გულუბრყვილო სისასტიკით, როგორსაც ბავშვი იჩენს, როცა ცნობისმოყვარეობის გამო ფრთებს აგლეჯს პეპელას.

– უფრო გვიან, – დაუმატა თეოდორამ, – თქვენ, იმედია, დააფასებთ იმ გრძნობის სიმტკიცეს, რომელსაც ჩემს მეგობრებს ვთავაზობ. მათთვის მე ყოველთვის გულკეთილი და თავგანწირული ვარ. მეგობრების გულისთვის სიცოცხლესაც არ დავიშურებდი, მაგრამ თვით თქვენც შეგეზიზღებოდით, თუ ისეთ სიყვარულს დავემორჩილე, რომელსაც თვით არ ვინაწილებ. კმარა. თქვენ ერთადერთი კაცი ხართ, რომელსაც ეს უკანასკნელი სიტყვები ვუთხარი.

თავდაპირველად სიტყვები მაკლდა და მიჭირდა იმ ქარიშხალის დამორჩილება, რომელიც ჩემში მძვინვარებდა; მაგრამ მალე ჩემი სულის სიღრმეში ჩავახშე ჩემი გრძნობები და სიცილი დავიწყე:

– თუ გითხარით მიყვარხართ-მეთქი, – ვუპასუხე მე, – თქვენ გამაძევებთ; თუ გულგრილობა დავიჩემე, დამსჯით. მღვდლები, მსაჯულები და ქალები არასოდეს სავსებით არ იხდიან თავიანთ სამოსელს. დუმილი შეიძლება ასეც გავიგოთ და ისეც; მაშ, ნება მომეცით, ქალბატონო, დავდუმდე. რაკი ასეთი დამძვრი გაფრთხილებით მომმართეთ, ალბათ, ჩემი დაკარგვისა გეშინიათ: ეს აზრი საკმარისია ჩემი გულზავადობის დასაკმაყოფილებლად. მაგრამ უკუვაგდოთ ყოველივე პიროვნული. თქვენ შეიძლება ერთადერთი ქალი იყოთ, რომელთანაც მე შემიძლია ფილოსოფიურად განვიხილო გადაწყვეტილება, ესოდენ საწინააღმდეგო ბუნების კანონებისადმი. თქვენი მოდგმის სხვა ნიმუშებთან შედარებით თქვენ საოცარ მოვლენას წარმოადგენთ. მაშ, მოდით, კეთილსინდისიერად მოვძებნოთ ამ ფსიქოლოგიური ანომალიის მიზეზები. შეიძლება თქვენში, როგორც მრავალ ქალში, რომელიც ამაყობს თავისი თავით, შეყვარებულია თავის ღირსებებზე, არსებობს გაფაქიზებული ეგოიზმის გრძნობა, რომელიც ხელს გიშლით მამაკაცს დანებდეთ, უარი თქვათ თქვენს ნებისყოფაზე და დაემორჩილოთ პირობითულ შეურაცხყოფელ უპირატესობას? ამ შემთხვევაში ათასჯერ უფრო მშვენიერი

მეჩვენებოდით! ან შეიძლება თქვენ დაგამცირეს პირველი სიყვარულის დროს? შეიძლება მეტისმეტად ძვირად აფასებთ თქვენი ტანის სინარნარეს, თქვენს საუცხოო გულმკერდს და გეშინიათ სხეულის დამამახინჯებელი შვილიანობის. ვინ იცის, შეიძლება ეს უძლიერესი ფარული საბუთი იყოს, რომელიც უარს გათქმევინებთ მეტისმეტად ძლიერ სიყვარულზე. ან შეიძლება რაიმე ფიზიკური მანკი გქონდეთ და თქვენი სათნოება უნებლიე იყოს?.. ნუ გაწყრებით, მე ვმსჯელობ, მე ვიკვლევ, მე ათასი ლიეთი დაშორებული ვარ გულისთქმას. ბუნება ბრმებს და ყრუ-მუნჯებს შობს, მას შეუძლია ისეთი ქალებიც წარმოშვას, რომელნიც ბრმები და ყრუ-მუნჯები არიან სიყვარულში. ჭეშმარიტად, თქვენ ძვირფასი საგანი ხართ მედიკური დაკვირვებისათვის! თქვენ არ გესმით თქვენი ნამდვილი ფასი. თქვენი სიძულვილი მამაკაცებისადმი შეიძლება მართლაც კანონიერი იყოს; გეთანხმებით, ისინი ყველანი მახინჯები და საზიზღრები მეჩვენებიან. თქვენ მართალი ხართ, _ დავამთავრე მე, რადგან ვგრძნობდი, გული ყელში მეზჯინებოდა, _ თქვენ ჩემს მიმართ ზიზღს უნდა გრძნობდეთ: არ არსებობს მამაკაცი, რომელიც თქვენი ღირსი იყოს.

არ გავიმეორებ ყველა იმ სარკაზმს, რომლითაც მას გავუმასპინძლდი სიცილით. მაგრამ რა? უგესლიანეს სიტყვებს, უმძაფრეს ირონიას არავითარი მოძრაობა, არავითარი გაჯავრება არ გამოუწვევია მისი მხრით. იგი ყურს მიგდებდა ჩვეულებრივი ღიმილით, რომელსაც, თითქო პირბადე ყოფილიყოს, ისე ხმარობდა თავისი მეგობრების, უბრალო ნაცნობებისა თუ უცხოელების წინაშე.

_ განა ეს ჩემი გულკეთილობა არაა, რომ ნებას გაძლევთ ხელები აფათუროთ ჩემს სულში? _ თქვა მან, როცა წუთი იხელთა, რომლის დროს მე უსიტყვოდ ვუცქეროდი, _ ხომ ხედავთ, _ განაგრძო მან სიცილით, _ მეგობრობაში სულელურ წვრილმანობას არ ვიჩენ; ბევრი ქალი თქვენ დაგსჯიდათ ასეთი კადნიერებისათვის და კარს დაგიკეტავდათ.

_ თქვენ შეგიძლიათ გამაძეოთ და ვალდებული არა ხართ თქვენი სიმკაცრისათვის ვისმეს ანგარიში ჩააბაროთ.

როცა ამას ვამბობდი, ვფიქრობდი, შემიძლია მოვკლა, თუ სახლიდან დამითხოვამეთქი.

_ თქვენ გიჟი ხართ, _ წამოიძახა მან სიცილით.

_ გიფიქრიათ თუ არა ოდესმე, _ ვკითხე მე, _ მძაფრი სიყვარულის შედეგებზე? სასოწარკვეთილ მამაკაცს ხშირად მოუკლავს თავისი სატრფო.

– უმჯობესია ადამიანი მკვდარი იყოს, ვიდრე უბედური, – მიპასუხა მან ცივად. – ასეთი ვნებიანი მამაკაცი ერთ მშვენიერ დღეს ჩალის ლოგინზე მიატოვებს თავის ცოლს, რომლის ქონება წინასწარ შეჭმული ექნება.

ამ არითმეტიკამ გამოაგნა. ამ ქალსა და ჩემს შუა უფსკრული დავინახე ნათლად. ჩვენ ვერასოდეს ვერ გავუგებდით ერთმანეთს.

– მშვიდობით, – ვუთხარი ცივად.

– მშვიდობით, – მიპასუხა მან მეგობრულად თავის დახრით, – ხვალამდის.

ერთი წუთით ჩავაცქერდი და მთელი ის სიყვარული ვაფრქვით, რომელზედაც უარს ვამბობდი. იგი ფეხზე იდგა და თითქოს სიყვარულს გამოხატავდა, მაგრამ ცივად, თავისი უმეტველო, მარმარილოს ქანდაკისებური სამაგელი ღიმლით. შეგიძლიათ თუ არა, ჩემო მეგობარო, გაიგოთ რა გულდამძიმებული ვიყავი, როცა თოვლქყაპში, გაყინული სენის სანაპიროთი შინ ვბრუნდებოდი, სრულიად გამარცვლი? იგი კი ალბათ, არ ფიქრობდა, რომ ღარიბი ვიყავი, ეგონა მასავით ეტლით ვმოგზაურობდი. რამდენი დამცირება, რამდენი იმედის გაცრუება მხვდა წილად! საქმე ეხებოდა არა ფულს, არამედ ჩემი სულის ყველა საუნჯეს. ალალბედზე მივაბიჯებდი, ჩემს თავს ვეკამათებოდი ამ უცნაური საუბრის გამო; ისე დავიბენი ჩემს ახსნა-განმარტებაში, რომ ბოლოს ეჭვი შემივიდა სიტყვების და აზრების ნამდვილ ღირებულებაში! მაგრამ მე მაინც მიყვარდა ეს ცივი ქალი, რომლის გულს ყოველ წუთში ხელახლა დაპყრობა სჭირდებოდა, რომელიც ივიწყებდა გუშინდელ აღთქმას, რათა ხვალ კაცს ახალი სატრფოს სახით მოჩვენებოდა.

როცა ინსტიტუტის ჭიშკართან გავიარე, ციებ-ცხელების ცაცახი ვიგრძენი. გამახსენდა, რომ უჭმელი ვიყავი. ჯიბეში ერთი გროშიც კი არ მედო. უბედურება კიდევ ის იყო, რომ წვიმამ ქუდი სრულიად გამიფუჭა. როგორ უნდა წარმდგარიყავი კოხტა ქალის წინაშე, როგორ უნდა შევსულიყავი სალონში, თუ ხეირიანი ქუდი არ მექნებოდა! მუდამ ვწყევლიდი უაზრო მოდას, რომელიც გვაიძულებს დარბაზობის დროს თუ თეატრში ხელში გვეჭიროს ჩვენი თავსაბურავი და ამრიგად, მუდამ გამოფენილი გვქონდეს იგი; მაგრამ არაჩვეულებრივი მოვლის წყალობით იმ დღემდე სათანადო მდგომარეობაში მოვიტანე ჩემი ქუდი. იგი არც ძალიან ახალი იყო, არც ძალიან ძველი, არც გახუნებული იყო, არც თვალსაჩინოდ ბზინავდა, ერთი სიტყვით, რიგიანი კაცის სარქველად გამოდგებოდა; მაგრამ ახლა მისმა ხელოვნურმა არსებობამ უკანასკნელ პერიოდს მიაღწია, იგი შელანძლული, სახეშეცვლილი, მომაკვდავი არსება გახდა, ნამდვილი ძონძი, ღირსეული წარმომადგენელი თავისი პატრონისა. ოცდაათი სუს უქონლობის გამო

ვკარგავდი ჩემს მიერ მიღწეულ სიკოხტავეს. აჰ, რამდენი უცნობი მსხვერპლი შევწირე თეოდორას სამი თვის განმავლობაში! ხშირად მთელი კვირის პურის ფული დამიხარჯავს, რათა იგი მენახა ერთი წუთით. სამუშაოს მიტოვება და შიმშილი არაფერი იყო ჩემთვის! მაგრამ მთელი პარიზის ქუჩების გადასერვა ისე, რომ ტალახი არ შემცხებოდა და წვიმაში არ გავწუწულიყავი, მასთან მისვლა ისევე კოხტად გამოწყობილი, როგორც მისი დარდიმანდი თაყვანისმცემლები იყვნენ, ჩემისთანა შეყვარებული და გონებაგაფანტული პოეტისათვის ურიცხვ სიძნელეს შეიცავდა. ჩემი ბედნიერება, ჩემი სიყვარული დამოკიდებული იყო ჩემი ერთადერთი თეთრი ჟილეტის პაწია ლაქაზე! ჩემი ვნება გაღვივდა ამ წვრილმანი უცნობი ტანჯვისაგან, რომელსაც უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს ადვილად გასაღიზიანებელი ადამიანისათვის.

მაგრამ განა ჩემი მსხვერპლი მართლაც ასეთი ძვირფასი იყო? განა სამაგიეროდ უსაზღვრო უსიამოვნებას არ განვიცდიდი ამ კერპთმსახურების დროს? გრაფის მეუღლემ დიდი ღირებულება მომცა, განსაკუთრებული სიხარულით გაანათა ჩემი ცხოვრების ყოველდღიური მოვლენები. წინათ უზრუნველი ვიყავი ჩაცმის საკითხში, ახლა ჩემს ტანისამოსს ისეთივე პატივისცემით ვეპყრობოდი, როგორც ჩემს თავს. არჩევანი რომ შემოეთავაზებინათ ჭრილობის მიღებასა და ფრაკის დახვევას შორის, ერთი წუთითაც არ ვიყოყმანებდი! შენ ჩემს მაშინდელ მდგომარეობაში უნდა შეხვიდე და ადვილად გაიგებ ჩემს გააფთრებას, რომელმაც მომიცვა შინ დაბრუნების დროს. რაღაც ჯოჯოხეთურ სიხარულს ვგრძნობდი, თუმცა უბედურების მწვერვალზე ვიმყოფებოდი. მინდოდა ბედნიერების წინასწარმეტყველება დამენახა ამ უკანასკნელ კრიზისში, მაგრამ უბედურების საღაროები უძიროა.

ჩემი სასტუმროს კარი ნახევრად ღია იყო. ჭუჭყუტანიდან, რომელიც დარაბაში გულის სახედ იყო გამოჭრილი, სინათლის სხივი გამოდიოდა. პოლინა და მისი დედა საუბრობდნენ ჩემს მოლოდინში. ჩემი სახელი გავიგონე და სმენად გადავიქეცი.

– რაფაელი, – ამბობდა პოლინა, – ბევრად სჯობს მეშვიდე ნომრის ბინადარ სტუდენტს! მის ქერა თმას მშვენიერი ელფერი აქვს! ნუთუ მის ხმაში არ გრძნობ რაღაც ისეთს, რაც ადამიანს გულში სწვდება? თუმცა მას, ცოტა არ იყოს, ამპარტავანი გამომეტყველება აქვს, მაგრამ გულკეთილია და კეთილშობილი მიხვრა-მოხვრა აქვს! ოჰ, ის ჭეშმარიტად კარგი ყმაწვილია! დარწმუნებული ვარ, გიჟდებიან მისთვის.

– ისე ლაპარაკობ, თითქოს შეყვარებული იყო მასზე, – თქვა მაღამ გოდენმა.

– ოჰ, ძმასავით მიყვარს, – უპასუხა ქალმა სიცილით. – უმადური ვიქნებოდი, მეგობრული გრძნობა რომ არ გამომეჩინა მისადმი. განა მან არ შემასწავლა მუსიკა, ხატვა, გრამატიკა, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რაც ვიცი? შენ ყურადღებას არ აქცევ ჩემს წინსვლას, ჩემო კარგო დედიკო; მაგრამ მე ისეთი განათლებული ვხდები, რომ ცოტა ხანში გაკვეთილებს მივცემ და მაშინ მსახურის აყვანა შეგვეძლება.

დარბას მოვშორდი, შემდეგ განგებ ჩავახველე და ოთახში შევედი, რათა პოლინასათვის ლამპა გამომერთმია, რომელსაც ჩვეულებრივ, ის ანთებდა ხოლმე. საბრალო ბავშვმა მალამო წასცხო ჩემს იარებს, მისმა გულუბრყვილო შექებამ, ცოტა არ იყოს, მხნეობა შემმატა. მე მჭირდებოდა ჩემი თავის რწმენა და ჩემ ნამდვილ ღირსებათა მიუდგომელი დაფასება. შეიძლება ამრიგად გაცხოველებულმა იმედემა თავისებური განათება მისცა საგნებს, რომელთაც გარშემო ვხედავდი. ისიც შეიძლება, რომ მანამდე სერიოზულად არ დავკვირვებოვარ სურათს, რომელიც ხშირად წარმომიდგებოდა ხოლმე თვალწინ ამ დარბაზში. იმ წუთში კი მართლაც აღტაცებული ვიყავი ამ უბრალო, ბუნებრივი და საუცხოო სურათის რეალობით, რომელსაც ასე გულუბრყვილოდ გადმოსცემენ ფლამანდიელი მხატვრები. დედა ნახევრად ჩამქრალ ბუხარს უჯდა სახეგაღიმებული და წინდებს ქსოვდა. პოლინა მარაოებს აფერადებდა; მისი საღებავები, მისი ფუნჯები, რომლებიც პატარა მაგიდაზე იყო დაწყობილი, თვალს ახალისებდა მძაფრი ეფექტებით; როცა წამოდგა და ლამპა აანთო, მთელი სინათლე მის თეთრ ფიგურას მოხვდა; მხოლოდ ადამიანს, რომელიც სხვა საშინელი ვნებათაღელვის მონა გახდა, შეეძლო გულგრილად ეცქირა მისი ვარდისფერი, გამჭვირვალე ხელებისა, იდეალური თავისა და ქალწულებრივი მიხრა-მოხრისათვის! ღამე და დუმილი ჯადოქრობას მატებდნენ ამ ღამისთევას შრომაში, ამ მშვიდობიან ოჯახურ სცენას. ეს შეუჩერებელი ხალისიანი შრომა მოწმობდა სარწმუნოებრივ მოკრძალებას, აღსავსეს ამაღლებული გრძნობებით. აქ ნივთებსა და ადამიანებს შორის ძნელად გადმოსაცემი ჰარმონია არსებობდა. თეოდორას კომფორტი მშრალი იყო, იგი ჩემში ცუდ აზრებს აღვიძებდა; ეს უბრალო და ბუნებრივი ცხოვრება კი სრულიად მახალგაზრდავებდა. შეიძლება კომფორტის წინაშე მე თავის დამცირებას ვგრძნობდი; ამ ორი ქალის საზოგადოებაში კი, ამ ოდნავ შექვარტლულ დარბაზში, სადაც გამარტივებული ცხოვრება თითქო გულის კუნჭულებში იყო მიმალული, მე იმიტომ ვურიგდებოდი ჩემს ბედს, რომ სხვათა მფარველობის გაწევა შეემძლო, ეს კი ყოველთვის სასიამოვნოა მამაკაცისათვის. როცა

პოლინას მივუახლოვდი, თითქმის დედობრივი მზრუნველობით შემომხედა, ხელები აუთრთოლდა და წამოიძახა:

– ღმერთო ჩემო! როგორი ფერმკრთალი ხართ! აჰ, სრულიად გაწუწულა! დედაჩემი გაგაშრობთ... ბატონო რაფაელ, – განაგრძო მან ორიოდ წუთის შემდეგ, – თქვენ რძე გიყვართ: ამ სადამოთი ნალები გვაქვს, ხომ არ გასინჯავთ?

პაწია კატასავით მივარდა ფაიფურის ჯამს, რომელიც რძით იყო სავსე და ისე მოხდენილად დამიდგა ცხვირწინ, რომ მე შევცოყმანდი.

– უარს მეუბნებით? – მკითხა მან შეცვლილი ხმით.

ჩვენ ორივენი ამაყნი ვიყავთ და კარგად გავიგეთ ერთმანეთი. პოლინა, ეტყობოდა, იტანჯებოდა თავისი სიღარიბის გამო და მე გულდიდობას მაყვედრიდა. გული ამიჩუყდა. შეიძლება ეს ნალები მისი სახვალეო საუზმე იყო, მაგრამ მე უარი ვერ ვუთხარი. საბრალო გოგომ სცადა თავისი სიხარული დაეფარა, მაგრამ იგი ციმციმებდა მის თვალებში.

– ჩემთვის საჭირო იყო ეს ნალები, – ვუთხარი მე და მაგიდას მივუჯექი (მას შუბლზე მზრუნველობის გამომეტყველებამ გადაურბინა). – გახსოვთ თუ არა, პოლინა, ის ადგილი, სადაც ბოსუე ამბოს, ღმერთი ხანდახან ერთი ჭიქა წყლისთვის მეტს გვიზღავს, ვიდრე ომში გამარჯვებისთვისო?

– დიახ, – მიპასუხა მან და მისი მკერდი ათრთოლდა, როგორც თრთის ბავშვის მიერ დაჭერილი კიოტი ჩიტის გული.

– აი, რა გითხრათ, – დავუმატე მე ნაკლებ მტკიცე ხმით, – რადგან ჩვენ ჩქარა ერთმანეთს დავშორდებით, ნება მომეცით მადლობა გადაგიხადოთ იმ მზრუნველობისათვის, რომელიც თქვენ და დედათქვენმა გამოიჩინეთ.

– ოჰ, რა საჭიროა ანგარიშები, – თქვა მან სიცილით.

ამ სიცილმა დაფარა მისი მღელვარება, რომელმაც მე გული მატკინა.

– ჩემი პიანინო, – განვაგრძე მე, თითქო მისი სიტყვები არ გამეგონოს, – ერარის* ერთი საუკეთესო ინსტრუმენტია: ძღვნად მიიღეთ იგი. ნუ გამაწბილებთ. მართალი გითხრათ, მაინც ვერ ვატარებ გრძელი მოგზაურობის დროს, რომელიც ახლო ხანში მელის.

ორივე ქალმა, როგორც ეტყობოდა, გაიგო ჩემი სევდით განათებული სიტყვები, და მათ შიშითა და ცნობისმოყვარეობით შემხედეს. თანაგრძნობა, რომელსაც ამაოდ ვეძებდი მაღალი საზოგადოების ცივ სფეროებში, აქ იყო, იგი ჭეშმარიტ, ნელსაცხებელივით დამაამებელ მტკიცე განცდას წარმოადგენდა.

– რა საჭიროა ამდენი თავის შეწუხება, – მითხრა დედამ. – აქ დარჩით, ჩემი ქმარი ახლა გზაშია; ამ საღამოს მე იოანეს სახარებას ვკითხულობდი, ხოლო პოლინას ხელში მაფზე ჩამოკიდებული გასაღები ეჭირა, იგი ბიბლიაზე იყო მიბმული; გასაღები შეტრიალდა. ეს იმის ნიშანია, რომ გოდენი ჯანმრთელადაა და საქმეებიც კარგად მიუდის. შემდეგ პოლინამ თქვენთვისა და მეშვიდე ნომერში მცხოვრები ყმაწვილისათვის ჩაუთქვა, მაგრამ გასაღები მხოლოდ თქვენთვის შემოტრიალდა. ჩვენ ყველანი გავმდიდრდებით. გოდენი მილიონის პატრონი დაბრუნდება; სიზმარში ვნახე, გველებით სავსე ხომალდში იჯდა, საბედნიეროდ, წყალი მღვრიე იყო, – ეს ნიშნავს ოქროსა და შორეული ქვეყნების თვალ-მარგალიტს.

ამ მეგობრულმა და უშინაარსო სიტყვებმა ტკბილ ნანასავით იმოქმედა ჩემზე და დამამშვიდა. ამ გულკეთილი დედაკაცის ხმა და შეხედვა იმ გულითადი მეგობრობით იყო გამსჭვალული, რომელიც მწუხარებას არ სპობს, მაგრამ ამშვიდებს, არწევს და ანელებს. როგორც უფრო გამჭირავი, ვიდრე დედამისი, პოლინა შეშფოთებული მიცქეროდა. მისი თვალები თითქო ხედავდა ჩემს მომავალ ცხოვრებას. დედასაც და შვილსაც მადლობა გადვუხადე თავის დახრით და გამოვემშვიდობე, რადგან მეშინოდა გული არ ამიჩუყდეს-მეთქი. ჩემს ოთახში ასვლისთანავე მე ღრმად ჩავეფალი ჩემს უბედურებაში. ჩემმა საბედისწერო ფანტაზიამ ათასი უნიადაგო პროექტი დამიხატა და შეუძლებელი გადაწყვეტილებანი მიკარნახა. როცა ადამიანი თავისი ქონების ნანგრევებს შორის ფორთხავს, ცოტაოდენ სახსარს კიდევ პოულობს; მაგრამ მე სრულიად გამარცვული ვიყავი. აჰ, ჩემო მეგობარო, ჩვენ ადვილად ვკიცხავთ ღარიბ-ღატაკებს. უფრო ღმობიერი უნდა ვიყოთ სოციალური ცხოვრების დაშლის მსხვერპლისადმი. იქ, სადაც სიღატაკე მეფობს, აღარ არსებობს არც სირცხვილი, არც დანაშაული, არც სათნოება, არც ჭკუა. მე იმ დროს არც აზრები მქონდა, არც ძალ-ღონე, როგორც ახალგაზრდა ქალს, რომელიც ვეფხვის წინაშეა დაჩოქილი. უვნებო და უფულო ადამიანი თავისი თავის ბატონია; მაგრამ უბედური მიჯნური არც თავის თავს ეკუთვნის, არც ცხოვრებას ემშვიდობება ადვილად. სიყვარული ერთგვარ რელიგიურ გრძნობას გვიღვიძებს თავის თავისადმი, ჩვენ ჩვენს არსებაში სხვა ცხოვრებას ვცემთ პატივს; ამ შემთხვევაში სიყვარული უსაშინელეს უბედურებად იქცევა, უბედურებად, რომელიც მოკლებული არაა იმედს, ეს იმედი კი, თავის მხრივ, წამებას გვათმენინებს. ჩამეძინა იმ აზრით, რომ ხვალვე რასტინიაკთან წავალ, რათა თეოდორას მიერ მიღებული უცნაური გადაწყვეტილება ვაცნობო-მეთქი.

– აჰ, – წამოიძახა რასტინიაკმა, როცა დამინახა, რომ დილის ცხრა საათზე შევდიოდი მასთან, – ვიცი, რამაც მოგიყვანა, შენ დათხოვილი უნდა იყო თეოდორას მიერ. ზოგიერთმა შენმა გულკეთილმა მოქიშპემ, რომელიც შურით უცქეროდა შენს ზეგავლენას გრაფის მეუღლეზე, თქვენი დაქორწინების მოახლოება გვაუწყა. მხოლოდ ერთმა ღმერთმა იცის, რა უგუნურებანი არ მოგაწერეს, რა ცილი არ დაგწამეს!

– ამით ყოველივე აიხსნება! – წამოვიძახე მე.

გამახსენდა ყველა ჩემ მიერ ჩადენილი თავხედობა და დავინახე, რომ გრაფის მეუღლეს ვერაფერს დავაყვედრიდი. ვიფიქრე, ჯერ კიდევ საკმაო სასჯელი არ მიმიღია ჩემი ურცხვი ქცევისთვის-მეთქი.

– დაიცა, ნუ აჩქარდები, – მითხრა კეთილგონიერმა რასტინიაკმა. – თეოდორას გამჭრიახობის ნიჭი აქვს, დამახასიათებელი ღრმად ეგოისტური ქალებისათვის; შეიძლება მან შენზე თავისი აზრი შეადგინა ჯერ კიდევ მაშინ, როცა შენ მასში მხოლოდ სიმდიდრესა და კომფორტს ხედავდი. მე მგონია, შენ ცუდ გზაზე დაგაყენე. თავისი მახვილი ჭკუისა და თავისი კეთილშობილი ქცევის მიუხედავად, ეს ქალი ხელისუფლების მოყვარული უნდა იყოს, როგორც ყოველივე დედაკაცი, რომელიც მხოლოდ გონებრივ სიამოვნებას იცნობს. მისთვის მთელი ბედნიერება ცხოვრების კეთილდღეობაში, საზოგადოებრივ გართობაშია: მისთვის გრძნობა ნილაბია; შენ გაგაუბედურებდა და თავის მთავარ ლაქიად გაგხდიდა...

რასტინიაკი თითქოს ყრუს ელაპარაკებოდა. სიტყვა შევაწყვეტინე და ძალდატანებული მხიარულებით ჩემი ფინანსური მდგომარეობა ავუხსენი.

– წუხელ უკუღმართმა შემთხვევამ მთელი ჩემი თავისუფალი თანხა წამართვა, – მიპასუხა მან, – თორემ დიდი სიამოვნებით გაგიყოფდი ჩემს ქისას. მაგრამ წავიდეთ და რესტორანში ვისაუზმოთ, შეიძლება ხამანწკამ კარგი აზრები ჩაგვაგონოს.

ჩაიცვა, ეტლი მოაყვანინა; შემდეგ თითქო ორი მილიონერი ვყოფილიყავით, კაფე დე პარისში* მივედით იმ უშვერი სპეკულანტების თავხედობით, რომელნიც ოცნებაში არსებული კაპიტალებით ცხოვრობენ. ეს ეშმაკის კერძი გასკონელი მაკრობდა თავისი გაბედულებითა და შეუშფოთებელი თვითრწმენით. როცა კარგად შერჩეული და ფაქიზი საუზმის შემდეგ ყავას ვსვამდით, რასტინიაკმა, რომელიც მარჯვნივ და მარცხივნი თავს უკრავდა ლაზათიან და კარგად გამოწყობილ ყმაწვილებს, დაინახა, რომ ერთი ასეთი დარდიმანდთაგანი შემოვიდა, და მითხრა:

– აი, შენი საქმე მოგვარებულია.

და მან ამ საუცხოო ყელსახვევიან ჯენტლმენს, რომელიც მაგიდას ეძებდა, ანიშნა, მოლაპარაკება მინდა თქვენთანო.

– ეს ლაზღანდარა, – წამჩურჩულა რასტინიაკმა, – ორდენითაა დაჯილდოებული ისეთი ნაწერების გამოქვეყნებისათვის, რომელიც თვითონაც არ გაგება; იგი ქიმიკოსია, ისტორიკოსი, რომანისტი, პუბლიცისტი. მრავალ პიესაში მას მეოთხედი, მესამედი ან ნახევარი ეკუთვნის; ამასთანავე უმეცარია, როგორც დონ მიგუელის ჯორი. ეს ადამიანი კი არა, სახელია, აბრაა, ადვილად მისაწვდომი საზოგადოებისათვის. იმიტომ გაურბის ისეთ კაბინეტში შესვლას, რომელსაც ასეთი წარწერა აქვს: «აქ შეიძლება კაცმა თვითონ წეროს». მაგრამ ამასთანავე ისეთი ვირეშმაკაა, რომ მთელ კონგრესს გააცურებს. ზნეობის სფეროში ნამდვილი მეტისია, არც პატიოსანი, არც სავსებით არამზადა, მაგრამ სსუუ! მას უკვე დუელში უბრძოლია, საზოგადოებას კი მეტი არაფერი უნდა და მასზე ამბობენ, ის პატივსაცემი კაციაო.

– ჩემო ძვირფასო მეგობარო, ჩემო პატივცემულო მეგობარო, როგორა ბრძანდება თქვენი მაღალგონიერება? – ჰკითხა რასტინიაკმა, როცა უცნობი ჩვენს მახლობელ მაგიდას მიუჯდა.

– არც კარგად, არც ცუდად... შრომით ვარ დატვირთული, მეტად საინტერესო ისტორიული მემუარის მასალა ჩამივარდა ხელთ, მაგრამ როდი ვიცი ვის გადავცე დასამუშავებლად. ეს მაწუხებს: დაჩქარებაცაა საჭირო, მემუარები მოდიდან გამოდის.

– რა ხასიათის მემუარებია, თანამედროვე თუ ძველი დროის, სასახლის ცხოვრებს ეხება თუ სხვა რასმეს?

– ყელსაბამის ამბავს.*

– ეს სასწაული არაა? – მკითხა რასტინიაკმა სიცილით. შემდეგ სპეკულანტს მიუბრუნდა და ჩემი თავი ანიშნა:

– ბატონი დე ვალენტენი ერთი ჩემი მეგობართაგანია, რომელსაც გაცნობთ, როგორც მომავალ სახელოვან მწერალს. მისი განსვენებული ძალუა, მარკიზის მეუღლე, კარგად იყო მიღებული მეფის სასახლეში. ორი წელიწადია რევოლუციის ისტორიას წერს როიალისტური თვალსაზრისით.

შემდეგ ამ ახირებული სოვდაგრისკენ გადაიხარა და ხმადაბლა უთხრა:

– ნიჭიერი კაცია, მაგრამ, ცოტა არ იყოს, გულუბრყვილო, მას შეუძლია თავისი ძალუას სახელით ეს მემუარები დაგიწეროს ას ეკიუდ ტომი.

– თანახმა ვარ! – უპასუხა უცნობმა და ყელსახვევი გაისწორა. – გარსონ, ერთი კერძი ხამანწკა!

– ჰო, მაგრამ თქვენ ოცდახუთ ლუიდორს მომცემთ საკომისიოდ, ხოლო მას წინდაწინ გადაუხდით ერთი ტომის ფასს, – განაგრძო რასტინიაკმა.

– არა, არა. ავანსად მხოლოდ ორმოცდაათ ეკიუს მივცემ, რათა დარწმუნებული ვიყო, რომ ხელნაწერს თავის დროზე მივიღებ.

რასტინიაკმა ხმადაბლა გადმოძვრა ეს ჩარჩული საუბარი, შემდეგ ჩემი პასუხის მოუსმენლად ისევ უცნობს მიუბრუნდა:

– ჩვენ თანახმანი ვართ. როდის შეგვიძლია გინახულოთ ამ საქმის დასამთავრებლად?

– აქვე მოდით სასადილოდ ხვალ საღმოს, შვიდი საათისათვის.

ჩვენ ავდექით. რასტინიაკმა ფული გადაუგდო მსახურს, ჯიბეში ჩაიდო ანგარიში და გასასვლელისკენ გაემართა. მე გაოცებული ვიყავი, როგორ ადვილად და უდარდელად გაყიდა მან ჩემი პატივცემული ძალუა, მარკიზ დე მონზორონის მეუღლე.

– მირჩევნია, ბრაზილიაში გავიქცე და წითელკანიანებს ალგებრის გაკვეთილები ვაძლიო, თუმცა ალგებრისა არაფერი გამეგება, ვდირე ჩემი ოჯახის სახელი შევბღალო!

რასტინიაკმა გადაიხარხარა.

– გიჟი ხომ არა ხარ! აიღე ორმოცდაათი ეკიუ და მემუარები დასწერე. როცა დაამთავრებ, უარი თქვი ძალუას სახელით გამოქვეყნებაზე. ქალბატონი დე მონზორონი, რომელიც ეშაფოტზე მოკვდა, მისი ხაზარდა, მისი სახელი, მისი სილამაზე, მისი ფერ-უმარილი, ჯორცხენიანი ეტლები, რასაკვირველია, ექვსას ფრანკზე მეტი ღირს. თუ გამომცემელი არ მოისურვებს ძალუაშენის ნამდვილი ფასი მოგცეს, იგი იძულებული იქნება რომელიმე ბებერი კავალერის ან უსახელო გრაფის მეუღლის ხელის მოწერას დასჯერდეს.

– ოჰ, – წამოვიძახე, – რატომ ჩამოვედი ძირს ჩემი სათნო მანსარდიდან. რა ჭუჭყიანი და უგვანო სარჩული ჰქონია ამ ქვეყანას!

– ის პოეზიაა, – მითხრა რასტინიაკმა, – აქ კი საქმეზეა ლაპარაკი. შენ ბავშვი ხარ. ყური დამიგდე: რაც შეეხება მემუარებს, მას საზოგადოება დააფასებს. ამ მწერლობის მაჰანკალს რვა წლის სიცოცხლე და მკაცრი გამოცდილების მიღება დასჭირდა, რათა კავშირი გაეხსნა გამომცემლებთან. წიგნის დაწერის შრომა თქვენს შორის არათანაბრად იქნება განაწილებული. მაგრამ განა შენ არ მიიღებ სარგებლობის უდიდეს ნაწილს?

შენთვის ოცდახუთი ლუიდორი უფრო დიდი თანხაა, ვიდრე მისთვის ათასი ფრანკი. შენთვის ისე ძნელი არაა ისტორიული მემუარების დაწერა, რომელიც, რაც უნდა იყოს, ხელოვნების ნაწარმოებია. ხომ იცი, დიდრომ ექვსი ქადაგება დაწერა ას ეკიუდ.*

– ბოლოს და ბოლოს, ჩემთვის ეს აუცილებელია, – ვუპასუხე აღელვებული ხმით, – შენი დიდი მადლობელი ვარ. ორმოცდაათი ეკიუ ჩემთვის მთელი სიმდიდრეა...

– შენ უფრო გამდიდრდი, ვიდრე წარმოდგენილი გაქვს, – მითხრა მან სიცილით. – განა ვერ მიხვდი, თუ ფინომ საკომისიო მომცა ამ საქმეში, იმასაც შენ დაგითმობ? ახლა კი ბულონის ტყეში წავიდეთ; იქ შენ გრაფის მეუღლეს შეხვდები; მე კი პატარა ლამაზ ქვრივს გაჩვენებ, რომელიც უნდა შევირთო. საუცხოო პიროვნებაა, ელზასელი, ოდნავ მსუქანი. კითხულობს კანტს, შილერს, ჟან-პოლს* და უამრავ წიგნს ჰიდრავლიკიდან. მუდამ მკითხავს, რა აზრისა ხარო; მეც უნდა ვითვალთმაქცო, თითქო რაიმე გამეგებოდეს ამ გერმანული გრძნობიარობისა, ვიცოდე გერმანული ბალადები, ყველა ეს სასაქმებელი, რომელიც ჩემთვის არც ერთ ექიმს არ გამოუწერია. ჯერ კიდევ ვერ შევძელი მასში ლიტერატურული ენთუზიაზმის აღმოფხვრა, ცხარე ცრემლით ტირის გოეთეს კითხვის დროს; მეც იძულებული ვარ ორიოდ კურცხალი გადმოვაგდო თანაგრძნობის ნიშნად, იმიტომ რომ მას, ჩემო კარგო, ორმოცდაათი ათასი ლივრი შემოსავალი აქვს წელიწადში და ყველაზე პატარა ფეხები და ყველაზე პატარა ხელები დედამიწის ზურგზე. ერთი სიტყვით, უნაკლო ქალია, ცოტა არ იყოს, გერმანულად რომ არ უქცევდეს ლაპარაკის დროს, ბანის მაგივრად პარს არ ხმარობდეს, ხოლო ჟანის მაგივრად შინს!

ჩვენ თვალი მოვკარით გრაფის მეუღლეს, იგი ბრწყინვალედ იჯდა ბრწყინვალე ეტლში. კეკლუცმა ალერსიანად დაგვიკრა თავი, მე კი ღიმილი მომიძღვნა, რომელიც მაშინ ღვთაებრივად და სიყვარულით აღსავსედ მეჩვენა. აჰ, მე ჭეშმარიტად ბედნიერი ვიყავი, მწამდა მას ვუყვარვარ-მეთქი, ფულიც მქონდა და ვნებათაღელვის სალაროც, სიღარიბე გადალახული იყო! თავს მსუბუქად ვგრძნობდი, მხიარულად, ყველაფრით კმაყოფილი ვიყავი; ჩემი მეგობრის სატრფოც მომხიბლავი მეჩვენა. მცენარეები, ჰაერი, ცა, მთელი ბუნება თითქო თეოდორას ღიმილს იმეორებდა. ელისეს მინდვრებიდან რასტინიაკის მექუდესა და მკერავისაკენ შევუხვიეთ; ახლად დაკვეთილმა სალიტერატურო შრომამ ნება მომცა ჩემი ტანსაცმელი განმეახლებინა. ამიერიდან შემეძლო უშიშრად შევჯიბრებოდი იმ დარდიმანდებს, რომელნიც თეოდორას გარშემო დაფარფატებდნენ. შინ დავბრუნდი, კარები ჩავიკეტე; გარეგნულად აუღელვებელი ვჩანდი, მაგრამ გულში სამუდამოდ ვეთხოვებდი ჩემს სხვენს, მომავლით ვცხოვრობდი, ჩემს ცხოვრებას მძაფრ დრამად

ვაქცევდი, სიყვარულის და სიხარულის აღრიცხვას ვახდენდი. აჰ, როგორი ქარიშხლიანი შეიძლება გახდეს არსებობა მანსარდის ოთხ კედელს შუა! ადამიანის სული ფერიაა, იგი ნამჯას აღმასად აქცევს, მისი ჯადოქრული ჯოხის ძალით გრძნეული პალატები იზრდება, როგორც მინდვრის ყვავილები მზის თბილ სხივებში...

მეორე დღეს, შუადღისას, პოლინამ დამიკაკუნა წყნარად და იცი, რა შემომიტანა? თეოდორას წერილი. მთხოვდა, ლუქსემბურგის ბაღში შევხვედროდი, რათა ერთად მუზეუმში და ბოტანიკურ ბაღში წავსულიყავით.

_ მსახური პასუხს ელის, _ მითხრა პოლინამ ერთი წუთის დუმილის შემდეგ.

საჩქაროდ დავჩხაპნე მადლობის სიტყვები, პოლინამ მსახურს გადასცა. ტანთ ჩავიცვი. და აი, როცა ჩემი თავით კმაყოფილი სარკეში ვიცქირებოდი, უცებ ტანში ჟრუანტელმა დამიარა.

ფეხით მოვა თეოდორა თუ ეტლით? იწვიმებს თუ კარგი დარი იქნება? მაგრამ ქვეითად იქნება იგი თუ ეტლში, ვის შეუძლია დედაკაცის ახირებულ სულს დაენდოს? იგი შეიძლება უფულოდ იყოს და ასი სუს ჩუქება მოისურვოს რომელიმე მონძებში გახვეული მათხოვრისთვის.

ჯიბეში გახვრეტილი გროშიც არ მედო, ფული კი მხოლოდ საღამოს უნდა მიმეღო; ერთ წუთს ათასმა მწვავე და ცხარე აზრმა გული დამისერა მახვილივით. სარკმლიდან ცას შევხედე, ამინდი ძნელი დასანდობი იყო. უბედურ შემთხვევაში შემემლო ეტლი მთელი დღით დამეჭირავებინა, მაგრამ მეშინოდა, ვაითუ საღამოს ფინოს ვერ შევხვდე-მეთქი. თავს იმდენად ძლიერად ვერ ვგრძნობდი, რომ ამდენი შიში ამეტანა. თუმცა დარწმუნებული ვიყავი, ვერაფერს ვიპოვიდი, ფულის ძებნა დავიწყე ჩემს ოთახში; ყველაფერი გაგჩხრიკე, ლეიბი, ყუთები, თვით ძველი ფეხსაცმელები; ნერვიულმა ცახცახმა ამიტანა, თვალეზგაცეცხეული ვუცქეროდი ყირამალა დატრიალებულ ავეჯს. შეგიძლია წარმოიდგინო, რა განვიცადე, როცა საწერი მაგიდის ყუთში, რომელიც შვიდჯერ მაინც მქონდა გაჩხრეკილი, ეშმაკივით დამალული მშვენიერი და კეთილშობილი ხუთფრანკიანი ვერცხლი აღმოვაჩინე, ბრჭყვიალა, სხივოსანი, მოციმციმე, როგორც ამომავალი ვარსკვლავი. ანგარიში არ მომიტხოვია არც მისი ვერაგობისა, არც მისი გულქვაობისთვის, ხმამაღლა მივესალმე და ვაკოცე. უკან მოვიხედე და პოლინა დავინახე, ფერწასული იდგა.

_ შემეშინდა, ავად ხომ არ გახდით, _ მითხრა ალელვებული ხმით. _ მსახური... (მას ხმა ჩაუწყდა) მაგრამ არა უშავს რა, დედამ მისცა ფული, _ ძლივს წაილულლულა მან.

შემდეგ გაიქცა ცელქი ბავშვით. საბრალო გოგონა! ვუსურვე ჩემსავით ბედნიერი ყოფილიყო. იმ წუთში მეგონა, ჩემს სულში მთელი დედამიწის სიამოვნებაა მოქცეული-მეთქი, მინდოდა უბედურათათვის მიმემღვნა ის წილი, რომელიც, ჩემის აზრით, მათ მოვპარე.

უბედურების წინათგრძნობაში თითქმის ყოველთვის მართალი ვართ: გრაფის მეუღლეს დაეთხოვა თავისი ეტლი. იმ ჟინის ზეგავლენით, რომელსაც ლამაზი ქალები თავიანთ თავსაც ვერ აუხსნიან ყოველთვის, მას უნდოდა ბულვარების გზით წასულიყო ბოტანიკურ ბაღში და ისიც ქვეითად.

– მაგრამ წვიმას რომ აპირებს, – ვუთხარი.

იგი წინააღმდეგობის გუნებაზე იყო. სანამ ლუექსემბურგის ბაღს გადავჭრიდით, კარგი დარი იდგა. შემდეგ უცებ წამოწინწკლა და ეტლში ჩავჯექით. როცა ბულვარებს მივაღწეთ, გადაიღო, ცაც მოიწმინდა. მუზეუმში მისვლისთანავე ეტლის გაშვება მინდოდა, მაგრამ თეოდორამ მთხოვა, ნუ დაითხოვო, რა სატანჯველში ჩავვარდი! მაგრამ მასთან საუბარი, მასთან ერთად ბოტანიკური ბაღის უკაცურ ხეივნებში ხეტიალი, ჩემს ხელზე მისი ხელის დაყრდნობა, ყოველივე ეს რაღაც ფანტასტიკურს შეიცავდა: ეს იყო სიზმარი ცხადად. ხოლო მის მოძრაობაში, სულ ერთია დავდიოდით ჩვენ თუ ვჩერდებოდით, არაფერი იყო ნაზი სასიყვარულო, მიუხედავად მისი მოჩვენებითი ვნებიანობისა.

როცა მე ვცდილობდი, თუნდ ცოტათი მაინც, მისი ცხოვრების მიმდინარეობას ვზიარებოდი, მე მასში ვხვდებოდი ინტიმურ ან ფარულ სიმკვირცხლეს, რაღაც მძაფრსა და წონაწირობას მოკლებულს.

უსულო ქალებს მიხრა-მოხრაში არა აქვთ სირბილე. ამიტომ თეოდორა და მე ვერ გავერთიანდით ვერც სურვილებში და ვერც ნაბიჯები შევუწყვეთ ერთმანეთს. არ არსებობს სიტყვები ორი არსების ამ მატერიალური უთანხმოების გადმოსაცემად, იმიტომ რომ ჩვენ კიდევ შეჩვეული არა ვართ აზრი ამოვიკითხოთ მოძრაობაში. ჩვენი ბუნების ეს მოვლენა ინსტინქტურად შეიგრძნობა, მაგრამ ვერ გამოითქმება.

ვნებათაღელვის ამ მძაფრი ციებ-ცხელების დროს, – განაგრძო რაფაელმა ერთი წუთის დუმილის შემდეგ, – მე არ გამიკვეთია ჩემი გრძნობანი, ანალიზი არ გამიკეთებია ჩემი სიამოვნებისათვის, არ დამითვლია ჩემი გულის ძგერანი, როგორც მუნწი ითვლის ან წონის თავის ოქროს ფულს. ოჰ, არა. დღეს გამოცდილება მჭიმუნვარედ ანათებს წარსულის ამბებს და მახსოვრობას მოაქვს ეს სახეები, როგორც კარგ დარში ზღვის ტალღები ნაპირზე ისვრის ქარიშხლის მიერ შემუსვრილი გემის ნამტვრევებს.

– თქვენ შეგიძლიათ საკმაოდ მნიშვნელოვანი სამსახური გამიწიოთ, – მითხრა გრაფის მეუღლემ ოდნავ შეშფოთებული სახით. – რაკი გაგიმჟღავნეთ, რომ სიყვარულისადმი ანტიპათიას ვგრძნობ, უფრო თავისუფლად შემიძლია სამსახური მოგთხოვოთ მეგობრის სახელით. თქვენი დამსახურება კი მეტი იქნება, – განაგრძო მან სიცილით, – თუ დღესვე დამავალებთ.

მე სევდიანად ვუცქეროდი ამ ქალს. იგი არაფერს განიცდიდა ჩემს საზოგადოებაში, თვალთმაქცი იყო და არა მგრძნობიარე: თავის როლს ისე ასრულებდა, თითქო დახელოვნებული მსახიობი ქალი ყოფილიყო; შემდეგ უცებ მისი ხმა, შეხედვა, ერთი რაიმე სიტყვა იმედებს მიღვიძებდა, ხოლო თუ ჩემი გაღვივებული სიყვარული ჩემს თვალეში გაიკიაფებდა, მისი თვალების სინათლე ოდნავაც არ იცვლებოდა, თითქო ვეფხვის თვალეზივით ლითონის ფურცლის სარჩული ჰქონოდა. ასეთ წუთებში იგი მძულდა.

– ჩემთვის დიდად საჭიროა ჰერცოგ ნავარენის შუამდგომლობა რუსეთის ერთი ყოვლისშემძლე პიროვნების წინაშე, რომლის საქმეში ჩარევა აუცილებელია, რათა ჩემი ქონებისა და საზოგადოებრივი მდგომარეობის საკითხი ჩემდა სასარგებლოდ გადაწყდეს, და იმპერატორმა სცნოს ჩემი ქორწინება. ჰერცოგი ნავარენი ხომ თქვენი ბიძაშვილია; მისი ერთი წერილი საკმაოა.

– თქვენი მორჩილი მონა გახლავართ, მიბრძანეთ.

– თქვენ ძლიერ თავაზიანი ხართ, – განაგრძო მან და ხელი მომიჭირა. – ჩემსას წამოდით სადილად, ყოველივეს გიამბობთ, როგორც მოძღვარს.

ამრიგად, ეს ეჭვიანი, გულჩათხრობილი ქალი, რომელსაც არავსითან სიტყვაც არ წამოსცდენია თავისი ინტერესების შესახებ, მე მიწვევდა სათათბიროდ.

– ოჰ, რა კმაყოფილი ვარ ახლა, რომ დადუმება მიბრძანეთ, – წამოვიძახე, – მაგრამ კიდევ უფრო დიდი განსაცდელი მწყურია.

იმ წუთში მან თანაგრძნობით მიიღო ჩემი აღტაცებული შეხედვა. მაშასადამე, თითქო ვუყვარდი! ჩვენ მის სახლში მივედი; საბედნიეროდ, ჩემი თანხა საკმაო აღმოჩნდა მეეტლის გასასტუმრებლად. მთელი დღე საუცხოოდ გავატარე, მარტოდმარტო ვიყავი მასთან; ეს პირველი შემთხვევა იყო, რომ მას ასე ვუცქეროდი. მანამდე საზოგადოება თავისი შემაჭირვებელი ზრდილობითა და ცივი ყოფაქცევით ჩვენ გვთიშავდა თვით სადღესასწაულო სადილების დროს; ახლა კი თითქო მის ჭერქვეშ ვცხოვრობდი, მას, ასე ვთქვათ, ვფლობდი. ჩემი მოხეტიალე ფანტაზია ლეწდა ბორკილებს,

ჩემი სურვილის მიხედვით ალაგებდა ცხოვრების მოვლენებს, მე კი ბედნიერების სიყვარულის მორევში ვცურავდი, ჩემი თავი მის ქმრად მყავდა წარმოდგენილი, აღტაცებული ვუცქეროდი ყოველ მის უმნიშვნელო მოძრაობას: ისიც დიდ ბედნიერებად მიმაჩნდა, რომ ვხედავდი, როგორ იხდიდა შალს ან ქუდს. ერთი წუთით დამტოვა, რათა თმა გაესწორებინა; როცა უკან დაბრუნდა, კიდევ უფრო სანდომიანი მეჩვენა. მაშ, ეს მშვენიერი ტანისამოსიც მან ჩემთვის ჩაიცვა!

სადილობის დროს დიდი ყურადღებით მეპყრობოდა და მთელი თავისი მომხიბლაობა გამომჟღავნა მრავალ წვრილმანში, რომელიც თითქო არაფერია ერთი შეხედვით, მაგრამ ნამდვილად ნახევარ სიცოცხლეს შეიცავს. როცა ჩვენ ორივე ბუხართან დავჯექით აბრეშუმგადაკრულ სავარძლებში, გარშემორტყმულნი აღმოსავლეთის კომფორტის ყველაზე სასურველი საგნებით, როცა ასე ახლო დავინახე ქალი, რომლის განთქმული სილამაზე ამდენ გულს ათრთოლებდა, რომლის დაპყრობა ასე ძნელი იყო, როცა ვიგრძენი, რომ მე მისი კეკლუცობის მიზანი გავხდი, ჩემი ვნებით ანთებული ბედნიერება თითქმის ტანჯვაში გადავიდა. ჩემდა საუბედუროდ, გამახსენდა, რომ მნიშვნელოვანი საქმე მქონდა დასამთავრებელი და მოვემზადე, რათა წინა დღით დანიშნულ პაემანზე წავსულიყავი.

– რა მოხდა? უკვე მიდიხართ? – მკითხა მან, როცა დაინახა, რომ ქუდს მოვკიდე ხელი.

მაშ, მას ვუყვარდი. ყოველ შემთხვევაში, ასე ვიფიქრე, როცა გავიგონე, როგორი ალერსიანი ხმით წარმოთქვა ეს ორი სიტყვა. ჩემი აღფრთოვანების გასაგრძელებლად ჩემი სიცოცხლის ორ-ორ წელიწადს სიამოვნებით გავცვლიდი თითოეულ საათში, რომლის ჩუქება მას სურდა ჩემთვის. ჩემს ბედნიერებას ზრდიდა ის ფული, რომელსაც მე ვკარგავდი! შუალაღმე იყო, როცა გამისტუმრა. მეორე დღეს ჩემს გმირობას სინდისის ქენჯნა მოჰყვა, შემეშინდა მემუარების საქმე ხომ არ წავახდინე-მეთქი, ამ საქმეს ახლა უმთავრესი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩემთვის; რასტინიაკთან გავიქეცი და ორივენი ჩემი მომავალი ნაწერების ყალბ ავტორთან გავეშურეთ, რათა მისთვის ლოგინიდან ადგომისთანავე მიგვესწრო. ფინომ პატარა ხელშეკრულება წამიკითხა, სადაც სიტყვაც არ ყოფილა ჩემს ძალუაზე; ხელის მოწერის შემდეგ ორმოცდაათი ეკიუ დამითვალა. სამივემ ერთად ვისაუბრეთ. როცა ახალი ქუდის ფასი გავისტუმრე, სამოცი სადილის აბონემენტი ვიყიდე ოცდაათ სუდ თითო და ჩემი ვალები გადავიხადე, მხოლოდ ოცდაათი ფრანკი დამრჩა. მაგრამ ცხოვრების ყველა სიმძნელე გადალახული იყო რამდენიმე დღით. რასტინიაკს

უნდოდა კრედიტი მოეწყო ჩემთვის და სესხი ამელო: მარწმუნებდა, ვალი განამტკიცებს კრედიტსო. მისი აზრით, მომავალი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ურყევი კაპიტალი იყო დედამიწის ზურგზე. მომავალი იმედების საწინდარის ქვეშ მან ჩემთვის ტანისამოსი შეუკვეთა თავის მკერავს, რომელმაც, როგორც ხელოვანმა, იცოდა, რას ნიშნავდა ყმაწვილი კაცი, და არ შემაწუხებდა ჯვრის დაწერამდე.

ამ დღიდან გამოვეთხოვე სამონასტრო და სამეცნიერო ცხოვრებას, რომელსაც სამი წლის განმავლობაში ვატარებდი. თეოდორას ხშირი სტუმარი გავხდი, ვცდილობდი გარეგნობით მეჯობნა იქ მოსიარულე დარდიმანდებისათვის. რადგან მწამდა, სამუდამოდ თავი დავაღწიე სიღარიბეს-მეთქი. სულიერი თავისუფლება დამიბრუნდა, მოქიშპეები შევმუსრე და მომხიბლავი, საინტერესო და უძლეველი მამაკაცის სახელი გავითქვი. მაგრამ გამოცდილი ადამიანები ჩემზე ამბობდნენ, ასეთ გონებამახვილ ყმაწვილს ვნება მხოლოდ თავში უნდა ჰქონდესო. ისინი შესხმას უძღვნიდნენ ჩემს ჭკუას ჩემი გრძნობიარობის ხარჯზე. «ბედნიერია, რომ არავინ უყვარს! _ იძახდნენ ისინი, _ თუ ვინმე ჰყვარებოდა, განა ამდენ აღმაფრენას და მხიარულებას გამოიჩენდა?»

მე კი უიმედო მიჯნურივით სულელი ვიყავი თეოდორას საზოგადოებაში! როცა მასთან მარტოდმარტო ვრჩებოდი, ან არ ვიცოდი რა მეთქვა, ან სიყვარულს ვკიცხავდი; სევდიანად მხიარული ვიყავი, როგორც კარისკაცი, რომელსაც სურს გულისჯავრი დამალოს. ბოლოს შევეცადე აუცილებელი გავმხდარიყავი მისი სიცოცხლისა, მისი ბედნიერებისა, მისი გულზვიადობისათვის: მთელ დღეებს მის გვერდით ვატარებდი, მისი მონა, მისი სათამაშო გავხდი. ასეთი უქმი დღის შემდეგ შინ ვბრუნდებოდი, რათა მთელი ღამე მემუშავა; მხოლოდ დილით ვიძინებდი ორ-სამ საათს. მაგრამ, რადგან რასტინიაკის სისტემა ვადით ვალის გასტუმრებისა კარგად შეთვისებული არ მქონდა, მალე უგროშოდ დავრჩი. იმ დღიდან, ჩემო მეგობარო, მე, როგორც შეძლებას მოკლებული აშიკი, ჯიბეცარიელი დარდიმანდი, უსახელო მიჯნური დუხჭირ ცხოვრებაში გადავვარდი, იმ ცივ და ღრმა უბედურებაში, რომელიც ცდილობს თავი დამალოს მოჩვენებითი კომფორტის ქვეშ.

მაშინ მე ხელახლა განვიცადე ჩემი პირვანდელი ტანჯვა, მაგრამ ნაკლები სიმძაფრით: აუცილებელია, უკვე შეჩვეული ვიყავი სულიერ კრიზისებს. ხშირად ჩაი და ნამცხვარი, რომელსაც ასე ძუნწად გვთავაზობენ სალონებში, ჩემი ერთადერთი საკვები იყო. ხანდახან გრაფის მეუღლის მდიდრული სადილი ორ დღეს მამლებინებდა. მთელ ჩემს დროს, ძალ-ღონეს და დაკვირვების ნიჭს ვხმარობდი, რათა თეოდორას ხასიათი

გამომეცნო. მანამდე ჩემს შეხედულებაზე ან იმედი ახდენდა გავლენას, ან სასოწარკვეთილება, მე მასში ან ყველაზე მოსიყვარულე ქალს ვხედავდი, ან ყველაზე უგრძნობს; მაგრამ სიხარულის და მწუხარების ეს ცვალებადობა აუტანელი გახდა. გადავწყვიტე ამ საშინელი ბრძოლის დასასრული მეპოვა და სიყვარული მომეკლა. თეოდორა ამართლებდა ყველა ჩემს შიშს. არასოდეს ცრემლები არ დამინახავს მის თვალებში. თეატრში გულის ამაჩუყებელ სცენას გულგრილად და დამცინავი ღიმილით ხვდებოდა. მთელს თავის მგრძნობიარობას თავისთვის ინახავდა, არც სხვისი ბედნიერების გამოცნობა შეეძლო, არც სხვისი უბედურებისა; ერთი სიტყვით, მათამაშებდა.

თითქმის თავი დავიმდაბლე და ჩემი ნათესავის დუკა დე ნავარენის სანახავად წავედი მის გულისათვის; ამ ეგოისტ ადამიანს რცხვენოდა ჩემი სიღარიბისა და იმდენი დანაშაული ჰქონდა ჩადენილი ჩემს წინაშე, რომ შეუძლებელი იყო, არ ვძულებოდი; ამიტომ მან ცივად და ზრდილობიანად მიმიღო. მისმა გაცეცხულმა თვალებმა ჩემში სიბრაღულის გრძნობა გამოიწვია. მე შემრცხვა მისი სიპატარავისა ამ სიდიადეში, მისი სიღატაკისა ამ სიმდიდრეში. ლაპარაკი ჩამომიგდო დიდ ზარალზე, რომელიც უკანასკნელად ენახა საქმეებში. მაშინ ჩემი დარბაზობის მიზანი გავაცანი. გული ამირია იმ უცაბედმა ცვლილებამ, რომელიც მასში მოხდა: იგი უცებ გალხვა და მეტად თავაზიანი გახდა. და რა მოხდა? იგი თეოდორასთან გაემგზავრა და სრულიად მომსპო. თავის მხრივ, თეოდორამ იგი მოხიბლა და უჩემოდ მოაგვარა თავისი საიდუმლო საქმე, რომლის შესახებ მე ერთი სიტყვაც აღარ მსმენია: მხოლოდ შუამავლის როლი შევასრულე!..

თეოდორა თითქმის ვერც კი მამჩნევდა, როცა ჩემი ბიძაშვილი იყო მასთან. ერთ საღამოს ჰერცოგის წინაშე მან დამამცირა ერთი იმ მოძრაობითა და შეხედვით, რომლის გადმოცემა არავითარ სიტყვას არ შეუძლია. თვალცრემლიანი გამოვედი, ათასნაირი შურისძიების გეგმას ვადგენდი, უსაშინელეს ძალადობას ვიგონებდი...

ხშირად ბუფონების თეატრში მივყევბოდი: იქ მის გვერდით მხოლოდ ჩემი სიყვარულის გრძნობას ვნებდებოდი და, მისი ცქერითა და მუსიკის სმენით მოხიბლული, ორმაგ სიამოვნებას განვიცდიდი. ჩემი გულისთქმა თითქო ჰაერში იყო, სცენაზე: იგი ყველგან იმარჯვებდა, მხოლოდ ჩემი სატრფო წარმოადგენდა გამონაკლისს. მაშინ მე თეოდორას ხელში ხელს ვკიდებდი, მის სახესა და თვალებს ვუცქეროდი, გრძნობათა შედუღებას, სულთა ჰარმონიის მიღწევას ვცდილობდი, მაგრამ მისი ხელი მუნჯი იყო, ხოლო მისი თვალები არაფერს მეუბნებოდნენ. როცა ჩემი გულიდან ამოვარდნილი

ცეცხლი მას მეტისმეტად მწვავედ ხვდებოდა სახეზე, იგი იმ ნაძიებ ღიმბილს, იმ ხელოვნურ ფრაზას მესროდა, რომელიც სალონებში ყველა სახეზეა აღბეჭდილი. მუსიკას ყურს როდი უგდებდა. როსინის, ჩიმაროზას,* ცინგარელის* ღვთაებრივი ხმები არავითარ გრძნობას არ ახსენებდნენ, არავითარ პოეტურ განცდას არ უღვიძებდნენ: მისი სული ბერწი იყო. ის თვითონ წარმოდგენას ჰგავდა ამ წარმოდგენაზე. მისი ლორწეტი ხან ერთი ლოჟისკენ იყო მიმართული, ხან მეორისაკენ; ეს გარეგნულად წყნარი, ხოლო შინაგანად შეშფოთებული ქალი მოდების მსხვერპლი იყო: ლოჟა, ქუდი, ეტლი, თავისი საკუთარი პიროვნება ყველაფერი იყო მისთვის. ხშირად ვხვდებით დევისებურად ახოვან ადამიანებს, რომელთაც ბრინჯაოს მკერდის ქვეშ ნაზი და მგრძნობიარე გული უცემთ; მას ბრინჯაოს გული ჰქონდა დამალული მოხდენილ, სათუთ სხეულში. თუ კარგი ტონი იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოებაში თავისი თავი დაივიწყო სხვისი გულისათვის, ხმასა და მიმოხვრაში სირბილე შეიტანო, სხვებს თავი მოაწონო ისე, რომ ისინი კმაყოფილნი იყვნენ თავიანთი თავისა, თეოდორას, თავისი სინატიფის მიუხედავად, საკვებით ვერ წაეშალა თავისი პლებეური წარმოშობის ნიშანი: მისი თავდავიწყება ყალბი იყო; მისი მიხვრა-მოხვრა თანდაყოლილი კი არა, ხელოვნურად შემუშავებული იყო; ბოლოს, მის ზრდილობას ძალდატანება ეტყობოდა. მაგრამ რა? მისი თაფლიანი სიტყვები მისი თაყვანისმცემლებისათვის გულკეთილობის გამოხატულებას წარმოადგენდა, მისი პრეტენზიული გადაჭარბებანი კეთილშობილ ენთუზიაზმად მიაჩნდათ, მხოლოდ მე შევისწავლე მისი გრიმასები, მე ავაცალე მის შინაგან არსებას ის თხელი ქერქი, რომელიც საკმაოდ მიაჩნდათ საზოგადოებაში; იგი ვეღარ მომატყუებდა თავისი მაიმუნობით; უკვე საფუძვლიანად ვიცნობდი ამ კატის სულს. როცა რომელიმე უგუნური მას ქათინაურს უძღვნიდა და აქებდა, მე მრცხვენოდა მის მაგივრად. მაგრამ მაინც მიყვარდა! იმედი მქონდა, ამ ყინულს გავალხოვ ფრთოსანი პოეტის სიყვარულის შებერვით-მეთქი. მაგრამ მე იგი მიყვარდა, როგორც მამაკაცს, როგორც საყვარელს, როგორც მხატვარს, მაშინ როცა მის დასაპყრობად სიყვარული სრულიადაც არ იყო საჭირო: შეიძლება გაბლენძილ აშიკს, ცივ მოანგარიშეს უფრო ადრე გაემარჯვა. მწვავე გულის ტკივილს ვგრძნობდი, როცა იგი გულუბრყვილოდ მიმჟღავნებდა თავის ეგოიზმს. წარმოდგენილი მქონდა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს მარტოდმარტო დარჩებოდა ცხოვრებაში; არ ეცოდინებოდა, ვისთვის გაეწოდებინა ხელი, ვისთვის მიეპყრო თვალები. ერთ საღამოს იმდენი გამბედაობა გამოვიჩინე, რომ ცხოველი ფერადებით დავუხატე უნაყოფო, უშინაარსო და სევდიანი სიბერე. მან მკაცრად მიპასუხა:

– მე ყოველთვის მექნება შეძლება, ხოლო ოქროთი ადვილია ჩვენს გარშემო იმ გრძნობების გამოწვევა, რომლებიც აუცილებელია ჩვენი კეთილდღეობისათვის.

მე წავედი განადგურებული ამ კომფორტის, ამ ქალის, ამ საზოგადოების ლოგიკით. ჩემს თავს ვკიცხავდი უაზრო კერპთაყვანისცემისათვის; მე არ მიყვარდა ღარიბი პოლინა, ხოლო მდიდარ თეოდორას უფლება ჰქონდა, ხელი ეკრა რაფაელისათვის. ჩვენი სინდისი უტყუარი მსაჯულია, სანამ იგი არ ჩაგვიკლავს. «თეოდორასო, ჩამძახოდა რაღაც სოფისტური ხმა, არც არავინ უყვარს, არც არავინ სძულს; იგი დღეს თავისუფალია, მაგრამ ერთ დროს ოქროს გულისთვის დანებდა მამაკაცს. რუსი გრაფი მას ფლობდა ან როგორც საყვარელი, ან როგორც ქმარი. ცხოვრებაში კიდევ ექნება ცთუნება! ლოდინია საჭირო». ეს ქალი, რომელიც არც სათნოიანი იყო და არც ცოდვილი, კაცობრიობიდან დაშორებით ცხოვრობდა, თავის განსაკუთრებულ სფეროში, ჯოჯოხეთსა თუ სამოთხეში. ეს დედაკაცური მისტერია, ქიშმირსა და ნაქარგში გახვეული, ჩემს გულში ყველა ადამიანურ გრძნობას ათამაშებდა, ქედმაღლობას, პატივმოყვარეობას, სიყვარულს, ცნობისმოყვარეობას.

მოდის ჟინისა თუ ორიგინალობის სიყვარულის ზეგავლენით საყოველთაო გატაცებად გადაიქცა ერთ პატარა თეატრში სიარული ბულვარზე. თეოდორამ იქ წასვლა მოისურვა, რათა რომელიღაც შეპუდრული მსახიობი ენახა, და მე პატივი დამდო, მისი თანმხლები ვყოფილიყავი რაღაც უშნო ფარსის პირველ წარმოდგენაზე. ლოჟა ასიოდე სუ ღირდა, მაგრამ მე არც ეს მცირედი თანხა მქონდა. რადგან მემუარების ნახევარი ტომი ჯერ კიდევ დასაწერი მქონდა, ვერ ვბედავდი ფინოსთან წასვლას დახმარების სათხოვნელად, ჩემი მფარველი რასტინიაკი კი პარიზში არ იყო. ეს მუდმივ შეჭირვებული მდგომარეობა სიცოცხლეს მიწამლავდა. ერთხელ იტალიელთა თეატრიდან გამოსვლის დროს თეოდორამ ჩემთვის ეტლს დაამახებინა, მე ვერ მოვახერხე გავთავისუფლებულიყავი ამ საპარადო თავაზიანობისაგან: წვიმის სიყვარულიც კი მოვიმიზეზე, ქაღალდის სათამაშოდ წასვლის სურვილიც, მაგრამ არაფერმა გასჭრა. ის ჩემს უფულობას ვერ გრძნობდა ვერც ჩემს შემფოთებაში, ვერც ჩემს სევდიან ხუმრობაში. გზაზე ყოველი ბორბლის შემოტრიალებაზე გული მეწვოდა. ვსინჯე ეტლში ქვემო ფიცრის აგლეჯა; ხომ არ შეიძლება, რომ როგორმე ქვაფენილზე გავძვრე-მეთქი, მაგრამ ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა, და ჯერ სიცილი ამიტყდა გიჟივით, ხოლო შემდეგ პირქუში და უაზროდ წყნარი გავხდი ჯაჭვზე დაბმული ადამიანივით. შინ მისვლისთანავე ვერც კი მოვასწარი ორიოდ სიტყვის წალულლულება, პოლინამ მკითხა:

– შეიძლება ხურდა ფული არა გაქვთ?..

აჰ, როსინის მუსიკა არაფერი იყო ამ სიტყვებთან შედარებით. მაგრამ დავუბრუნდეთ ბულვარის თეატრს, რათა იქ გრაფის მეუღლეს გავყოლოდი. გადავწყვიტე, დედაჩემის სურათის ოქროს ჩარჩო დამეგირავებინა. თუმცა, ლომბარდი ყოველთვის საკატორღო ციხის კარებივით მქონდა წარმოდგენილი. მაგრამ ფულის სესხებას მაინც იქ წასვლა მერჩია. იმ ადამიანის შემოხედვა, რომელსაც ფულს სთხოვ, დიდ გულისტკივილს იწვევს.

პოლინა მუშაობდა, მისი დედა დაწოლილიყო. ფარდა ოდნავ აწეული იყო. საწოლს შევხედე და გავიფიქრე, ქალბატონი გოდენი ღრმა ძილშია-მეთქი: ჩრდილში ბალიშზე გარკვევით ჩანდა მისი მშვიდი, ყვითელი პროფილი.

– ხომ არაფერი გაწუხებთ? – მკითხა პოლინამ და თავისი ფუნჯი დასდო გასაფერადებელ მატერიაზე.

– ჩემო პატარა მეგობარო, თქვენ შეგიძლიათ დიდი სამსახური გამიწიოთ, – ვუპასუხე მე.

სახეზე ისეთი ბედნიერება აღებეჭდა, რომ ტანში ჟრუანტელმა დამიარა.

ხომ არ ვუყვარვარ? – გავიფიქრე. – პოლინა! – მივმართე ხელახლა და გვერდით დავუჯექი, რათა უკეთ დავკვირვებოდი. მან გაიგო ჩემი გულისნადები და თვალები დახარა. მისი სახის გამომეტყველება იმდენად გულუბრყვილო და უმწიკვლო იყო, რომ მეგონა, მის გულშიც ისევე ადვილად შემიძლია წავიკითხო, როგორც საკუთარში-მეთქი.

– გიყვარვართ? – ვკითხე მე.

– ცოტათი... ვნებიანად... სრულიადაც არა! – წამოიძახა მან.

მას არ ვუყვარდი. მისი დამცინავი ტონი და კოხტა მიმოხრა მხოლოდ ახალგაზრდა ქალის ცელქობას მოწმობდა. მე ჩემი სასოწარკვეთილი მდგომარეობა დავუხატე და ვთხოვე, დამხმარებოდა.

– როგორ, ბატონო რაფაელ, თქვენ არ გინდათ ლომბარდში წახვიდეთ და მე მგზავნით?

მე გამაწითლა ამ ბავშვის ლოგიკამ. მაშინ მან ხელში ხელი ჩამჭიდა, თითქოს უნდოდა ალერსით გამოესყიდა ამ წამოძახებით გამოწვეული წყენა.

– ოჰ, მე სიამოვნებით წავიდოდი, მაგრამ ეს საჭირო არაა. ამ დილით პიანინოს უკან ორი ხუთფრანკიანი აღმოვაჩინე, ისინი კედელსა და ინსტრუმენტს შორის ჩავარდნილიყვნენ; თქვენს მაგიდაზე დავდე.

– თქვენ ჩქარა ფული უნდა მიიღოთ, ბატონო რაფაელ, – მითხრა დედამ და თავი წამოჰყო ლოგინიდან, – მანამდე მე შემიძლია რამდენიმე ეკიუ გასესხოთ.

– ოჰ, პოლინა, – წამოვიძახე და ხელი მოვუჭირე, – ნეტავი მდიდარი ვყოფილიყავი.

– აჰ, რისთვის? – მკითხა მან ცელქური გამომეტყველებით.

მისი ხელი თრთოდა ჩემს ხელში და თითქოს ჩემი გულის ძგერას ეგუებოდა; უცებ ხელი წამართვა და ჩემს თითებს დააცქერდა.

– თქვენ მდიდარ ქალს შეირთავთ, – მითხრა მან, – მაგრამ იგი მრავალ მწუხარებას მოგაყენებთ... აჰ, ღმერთო ჩემო, – მის წამოძახილში იგრძნობოდა რწმენა დედამისის უაზრო ცრუმორწმუნეობისადმი – იგი მოგკლავთ!.. ამაში დარწმუნებული ვარ.

– თქვენ ცრუმორწმუნე ხართ, პოლინა!

– ოჰ, ალბათ, – მითხრა მან და შეძრწუნებულმა შემხედა. – ქალი, რომელსაც თქვენ შეიყვარებთ, მოგკლავთ.

ფუნჯს ხელი მოკიდა, საღებავს წაუსვა და ამ მოძრაობაში მთელი თავისი სულიერი მღელვარება გამოამჟღავნა. იმ წუთში მინდოდა ქიმერები მწამებოდა. ადამიანი სავსებით უბედური არაა, როცა ცრუმორწმუნეა: ცრუმორწმუნეობა ხშირად იმედებს აღვიძებს.

ჩემს ოთახში შესვლისთანავე ორი კეთილშობილი ხუთფრანკიანი დავინახე. მათი აღმოჩენა ჩემთვის აუხსნელი იყო. მეორე დილით პოლინა სწორედ იმ დროს შემოვიდა, როცა ლოჟის დასაქირავებლად ვაპირებდი წასვლას.

– შეიძლება ათი ფრანკი არ გეყოთ, – მითხრა მან და სახე შეუფარკლდა: – დედაჩემმა დამავალა, ეს ფული შემოგთავაზოთ...

მაგიდაზე სამი ხუთფრანკიანი დადო და წასვლა დააპირა, მაგრამ შევაჩერე.

– პოლინა, თქვენ ანგელოზი ხართ! ეს სესხი ნაკლებ მაღელვებს, ვიდრე კდემამოსილება, რომლითაც თქვენ მას მთავაზობთ. წინათ ვნატრობდი მდიდარი, კეკლუცი, კეთილშობილი ქალი შემერთო; ახლა მე მინდა მილიონები მქონდეს და ახალგაზრდა ღარიბი ქალი შემხვდეს, რომელსაც თქვენსავით მდიდარი გული ექნება; მაშინ უარს ვიტყვი საბედისწერო და მომაკვდინებელ ვნებათაღელვაზე. შეიძლება თქვენი წინასწარმეტყველება მართალი იყოს.

– კმარა! – მითხრა მან და გარეთ გავარდა. მისი ბულბულისებური ხმა, მისი რაკრაკი კიბეზე გაისმა.

რა ბედნიერია, რომ ჯერ კიდევ არ უყვარს! – გავიფიქრე მე, როცა ის წამება წარმოვიდგინე, რომელსაც რამდენიმე თვის განმავლობაში განვიცდიდი.

პოლინას თხუთმეტი ფრანკი ჩემთვის ძვირფასი აღმოჩნდა. თეოდორამ გაიფიქრა, თეატრის დარბაზში, სადაც რამდენიმე საათი უნდა გაგვეტარებინა, ცუდი ჰაერი იქნებოდა და თაიგული ინატრა: ერთსა და იმავე დროს სინდისის ქენჯნას და სიამოვნებას განვიცდიდი, როცა თაიგული მივართვი. მისმა ფასმა გამიმხილა, რა ძვირად გვიჯდება ეს ზერელე თავაზიანობა, რომელიც მიღებულია მაღალ საზოგადოებაში. მალე მას მოსწყინდა მექსიკური ჟასმინის ცოტა არ იყოს მძაფრი სუნი, აღარც დარბაზი მოსწონდა, აღარც ჩვენი სკამები. მისაყვედურა, აქ რად მომიყვანეთო. თუმცა ჩემს გვერდით იყო, წასვლა მოინდომა; წავიდა კიდეც. უქმად ჩამიარა უძილო ღამეებმა, ორი თვის არსებობის განიავებამ; თავი მაინც ვერ მოვაწონე! არასოდეს ეს დემონი არც უფრო სანდომიანი არ ყოფილა, არც უფრო უგრძნობი. გზაზე, როცა მის გვერდით ვიწრო ეტლში ვიჯექი, მის სუნთქვას ვისუნთქავდი, მის სურნელოვან ხელთათმანს ვეხებოდი, მისი მშვენიერების საგანძურს ვხედავდი, ირისივით ტკბილ ფშვინვას ვგრძნობდი; იგი მთლად ქალი იყო და იმავე დროს თითქოს ქალიც არ იყო.

ისეთი ქალი, როგორიცაა თეოდორა, წინააღმდეგობას ვერ გაუწევს ჩემი ასაკის მამაკაცის სიყვარულს, თავს ვერ დაიცავს ანთებული სულის სიცხოველისაგან, თუ მას რაიმე საიდუმლოება არ იცავს! – ვფიქრობდი მე, როცა შინ ვბრუნდებოდი. – შეიძლება, ლედი დელაკურივით მას კიბოს ავადმყოფობა ღრღნის? რასაკვირველია, მისი ცხოვრება ხელოვნურია.

ამ აზრის გავლებისთანავე ტანში ჟრუანტელმა დამიარა, შემდეგ ახირებული და ამასთანავე გონიერი პროექტი შევადგინე: რათა ამ ქალის სხეულიც ისე კარგად შემესწავლა, როგორც მისი სული მექონდა შესწავლილი, რათა იგი სავსებით გამეცნო, გადავწყვიტე ერთი ღამე გამეტარებინა მის ოთახში ისე, რომ მას ეს არ სცოდნოდა. და აი, როგორ შევასრულე ეს განზრახვა, რომელიც მე სულს მიღრღნიდა, როგორც სისხლისადების წყურვილი ღრღნის კორსიკელი ბერის სულს. დარბაზობის დღეს თეოდორასთან იმდენი სტუმარი იყრიდა თავს, რომ კარის მცველისთვის შეუძლებელი იყო შემსვლელ-გამსვლელთა ზედმიწევნით აღრიცხვა. დარწმუნებული ვიყავი, შევძლებ შეუმჩნევლად დავრჩე თეოდორას სახლში-მეთქი და მოუთმენლად ველოდი უახლოესი დარბაზობის დღეს. როცა ამ დღემ მოაღწია, ტანთ ჩავიცვი და, ხანჯლის უქონლობის გამო, ჯიბეში ინგლისური კალმის დანა ჩავიდე. თუნდ ჩემთვის ეს სალიტერატურო იარაღი ეპოვათ, ეჭვს არ აიღებდნენ, მე კი არ მინდოდა სრულიად შეუიარაღებელი ვყოფილიყავი, რადგან არ ვიცოდი, სად მიმიყვანდა ჩემი რომანტიკული გადაწყვეტილება.

როცა სასტუმრო ოთახები ხალხით გაიჭედა, დასადინებელ ოთახში შევედი, რათა იქ ყოველივე გამომეკვლია. ჟალუზები და დარბაზები დახურული იყო: ეს ბედნიერ ნიშნად მივიჩნიე. რადგან შეიძლებოდა ფარდების ჩამოსაშვებად მსახური ქალი შემოსულიყო, თვით ჩამოვუშვი ისინი. შუალამისას ფანჯრის ნიშში დავიმალე, რათა ჩემი ფეხები არ გამოჩენილიყო, ვცადე რაფაზე ჩამოვმჯდარიყავი და ფანჯრის ურდულს ჩავჭიდებოდი. რაკი ჩემი წონასწორობა და დასაყრდენი წერტილი შევისწავლე, რაკი მანძილი, რომელიც ფარდისაგან მყოფდა, გავზომე, ჩემი მდგომარეობის სიძნელეს შევეთვისე ისე, რომ შემეძლო შეუმჩნევლად დავრჩენილიყავი, თუ ცახცახი, ხველა ან ცხვირის დაცემინება არ გამცემდა. რათა თავი არ დამექანცა უსარგებლოდ, ფეხზე ვიდექი იმ კრიტიკული წუთის მოლოდინში, როცა ზევით უნდა ჩამოვკიდებულიყავი, როგორც ობობა ჰკიდია თავის ქსელში. თეთრი მუარის და მუსლინის ფარდებში დანით საჭვრეტები გავაკეთე, იქიდან, როგორც სათოფურებიდან, შემეძლო ყოველივე კარგად დამენახა. დარბაზებიდან გაურკვეველად ისმოდა სტუმრების ლაპარაკი და სიცილი. შემდეგ ხუმრობა თანდათან მიწეშლდა. რამდენიმე მამაკაცი დასადინებელ ოთახშიც შემოვიდა: მათი ქუდები ზარდახმაზე ეწყო. ცივი ოფლი მასხამდა, როცა ისინი ფარდებს ეხებოდნენ, მეშინოდა, ნაჩქარევი ძეგნის დროს აქაც არ შემოიხედონ-მეთქი. უკანასკნელი ქუდი თეოდორას ბებერმა თაყვანისმცემელმა წაიღო. მას ეგონა, მარტო ვარო, და როცა ქალის საწოლს გადახედა, ღრმად ამოიოხრა და რაღაც წამოიძახა საკმაოდ ენერგიულად. გრაფის მეუღლესთან მეზობელ ოთახში არავინ დარჩენილა, გარდა უახლოესი ხუთი-ექვსი მეგობრისა, რომელთაც მან ჩაი შესთავაზა. აქ ცილისწამება, რომლისთვისაც თანამედროვე საზოგადოებას შენარჩუნებული აქვს თავისი რწმენის პატარა ნაშთი, აირია ეპიგრამებსა, გონებამახვილ მსჯელობასა და ფინჯნებისა და კოვზების წკარუნში. რასტინიაკი არ ზოგავდა ჩემს მოქიშპეებს და ხარხარს იწვევდა გესლიანი დაცინვით.

– ბატონი რასტინიაკი ისეთი მამაკაცია, რომელთანაც არ ღირს წაჩხუბება, – თქვა თეოდორამ.

– ოღონდაც, – უპასუხა რასტინიაკმა გულუბრყვილოდ. – მე ყოველთვის მართალი ვარ ჩემს სიძულვილსა და ჩემს სიყვარულში. მტრები, შეიძლება, ისეთსავე სამსახურს მიწევნ, როგორსაც მეგობრები. მე საგანგებოდ შევისწავლე თანამედროვე ენა და ბუნებრივი ოინები, რომელსაც ადამიანები თავდასხმისა და თავდაცვისთვის ხმარობენ. თუ რომელიმე თქვენი მეგობარი უჭკუოა, თქვენ მის პატიოსნებასა და გულწრფელობაზე ლაპარაკობთ. თუ მან ძნელად მოსანელელებელი წიგნი დაწერა, თქვენ მის იდეებს აქებთ. ამა

თუ იმ კაცს არც რწმენა აქვს, არც სიმტკიცე, იგი ხელიდან გისხლტებათ ყოველ წუთში: ვაჰ, მერე რა? სამაგიეროდ, ის საუცხოოა, მომხიბლავია; თუ, პირიქით, საკითხი თქვენს მტერს ეხება, თქვენ მის ჩაქოლვას მოისურვებთ: უკუღმა გადაატრიალებთ თქვენი ენის ყველა ტერმინს და ისეთსავე თვალის სიმახვილეს გამოიჩენთ მათი ნაკლის აღმოჩენაში, როგორც თქვენი მეგობრების სათნოების აღმოჩენაში იჩენდით. ლორნეტის გამოყენება მორალური ცქერის დროს დარბაისლური ყოფაქცევის საიდუმლოებას წარმოადგენს. თუ ის არა გაქვთ, სალონში ისევე უმწეო იქნებით, როგორც უიარაღო ადამიანები რკინაში ჩამჯდარი რაინდების წინააღმდეგ. ყოველ შემთხვევაში, მე მას ვხმარობ, ხშირად ბოროტადაც ვიყენებ. ამიტომ, მეც და ჩემს მეგობრებსაც პატივს გვცემენ; ესეცაა, რომ ჩემი დაშნა არ ჩამორჩება ჩემს ენას.

თეოდორას ერთმა ყველაზე უფრო ანთებულმა თაყვანისმცემელმა, რომელიც სახელგანთქმული იყო თავისი თავხედობით, რისი შემწეობითაც ის წინ წაწევას ლამობდა, აიღო რასტინიაკის მიერ ათვალისწინებულად გადაგდებული ხელთათმანი. მან დაიწყო ჩემი ნიჭისა და ჩემი პიროვნების უზომოდ შექება. ავყიანობის ეს ჟანრი რასტინიაკს მხედველობიდან გაეპარა. ამ გესლიანმა ხოტბამ მოატყუა თეოდორა, რომელმაც მე შეუბრალებლად გამწირა; თავისი მეგობრების გასართობად მან ჩემი საიდუმლოებანი, პრეტენზიები და იმედებიც კი გამოამჟღავნა.

– მას კარგი მომავალი აქვს, – თქვა რასტინიაკმა. – შეიძლება ერთ მშვენიერ დღეს სასტიკად იძიოს შური; მისი ნიჭი, ყოველ შემთხვევაში, ის ვაჟკაცობას უდრის; ამიტომ მე გამბედავად მიმაჩნია ის ადამიანები, რომელნიც მას თავს ესხმიან; მას კარგი მახსოვრობა აქვს.

– მემუარებსაც წერს, – დაუმატა გრაფის მეუღლემ: მასაც, ეტყობოდა, არ მოსწონდა დუმილი, რომელიც დამყარდა.

– ყალბი გრაფის მეუღლის მემუარებს, ქალბატონო, – უპასუხა რასტინიაკმა. – მათ დასაწერად კიდევ სხვაგვარი ვაჟკაცობაა საჭირო.

– მე მწამს მისი ვაჟკაცობა, – უპასუხა ქალმა, – იგი ჩემი ერთგულია.

მე მტანჯავდა მძაფრი სურვილი, უცებ მოვჩვენებოდი ამ დამცინავებს, როგორც ბანქოს აჩრდილი* «მაკბეტში». სატრფოს ვკარგავდი, სამაგიეროდ, მეგობარი მრჩებოდა! მაგრამ სიყვარულმა მოულოდნელად ერთი ის მდაბალი და თვალთმაქცური პარადოქსი ჩამაგონა, რომლითაც იგი აძინებს ყველა ჩვენს გულისტკივილს.

თუ თეოდორას ვუყვარვარ, – გავიფიქრე მე, – განა მან თავისი გრძნობა ბოროტი ხუმრობით არ უნდა დამალოს? განა ხშირად გული არ უარყოფს პირით წარმოთქმულ ტყუილს?

ბოლოს, ჩემმა თავხედმა მოქიშპემაც, რომელიც მარტოდმარტო დარჩა თეოდორასთან, წასვლა დააპირა.

– როგორ, უკვე მიდიხართ? – ჰკითხა ქალმა ალერსიანი ხმით, რომელმაც ჩემში ჟრუანტელი გამოიწვია. – კიდევ ერთ წუთს არ მაჩუქებთ? ჩემთვის მეტი არაფერი გაქვთ სათქმელი? არ შეგიძლიათ, ცოტა ხნით მაინც გამართოთ?

ვაჟი წავიდა.

– აჰ, – წამოიძახა ქალმა მთქნარებით, – ყველანი საკმაოდ მოსაწყენნი არიან!

მან ღონივრად ჩამოსწია ზარის ზონარი და მთელ სახლში წვრიალი გაისმა. შემდეგ თავის ოთახში შევიდა; დაბალი ხმით დადილინებდა: «Pria che spunti».* არასოდეს არავის არ მოუსმენია მისი სიმღერა და ამ გარემოებას ახირებულად ხსნიდნენ. ამბობდნენ, თავის პირველ მიჯნურს, რომელიც მოჯადოებული იყო მისი ნიჭით და საფლავშიც კი ეჭვიანობდაო, მან აღუთქვა, არავის ვაგემებინებ იმ ნეტარებას, რაც შენ განიცადეო. მთელი ჩემი სულიერი ძალა მოვიკრიბე, რათა ხმები შემესუნთქა. თანდათან ხმას უმატა, თითქოს უფრო და უფრო შთაგონებული გახდა, მისი ყელის სიმდიდრე გაიშალა და ამ მელოდიამ რაღაც ღვთაებრივი ხასიათი მიიღო. მის ხმაში იყო რაღაც ცხოველი სინათლე, სწორი ტონი და რაღაც ჰარმონიული და მთრთოლვარე, რაც ადამიანს გულში წვდებოდა, მას აღელვებდა და ეალერსებოდა. მუსიკალური ქალები თითქმის ყოველთვის შეყვარებულნი არიან. ეს ქალი ისე მშვენივრად მღეროდა, რომ მას სიყვარულიც კარგად უნდა სცოდნოდა. ამ ხმის სილამაზე კიდევ ერთ ზედმეტ საიდუმლოებას წარმოადგენდა ამ ქალში, რომელიც ისედაც საიდუმლოებით იყო აღსავსე. თითქოს თავის თავს ყურს უგდებდა, თითქოს რაღაც თავისებურ ვნებათაღელვას გრძნობდა. როდესაც რონდოს მთავარი მოტივი დაასრულა, ბუხართან მივიდა, მაგრამ დადუმებისთანავე სახე შეეცვალა და დაღლილობა დაეტყო. მან მოიხადა თავისი ნიღაბი, მსახიობის როლი დასრულებული იყო; მაგრამ იმ თავისებურ დაჭკნობაშიც, რომელიც მის სილამაზეზე ხელოვანის მეცადინეობას თუ დაღლილობას დაეჭდო, რაღაც მომხიბლაობა იყო.

– აი, როგორია იგი ნამდვილად, – გავიფიქრე.

მან, თითქოს გათბობა სდომებოდეს, ფეხი მიადო ბუხრის ბრინჯაოს ლატანს, ხელთათმანი წაიძრო, სამაჯურები გაიხსნა და ოქროს ჯაჭვი მოიხადა. ამ ჯაჭვზე თვალ-

მარგალიტით მოჭედული კოლოფი ეკიდა სუნამოსთვის. ენით გამოუთქმელ სიამოვნებას ვგრძნობდი, როცა მის მოძრაობას ვუცქერდი, ისეთსავე მოხდენილს, როგორც კატას აქვს, რომელიც პირს იბანს მზეზე. სარკეში ჩაიხედა და ხმამაღლა თქვა უკმაყოფილო ტონით:

– ამ სადამოს ლამაზი არ ვიყავი... ჩემი კანი საშინელი სისწრაფით კარგავს ფერს... შეიძლება, საჭიროა უფრო ადრე დაწოლას შევეჩვიო და უარი ვთქვა ამ გაფანტულ ცხოვრებაზე... მაგრამ ჟიუსტინა სასაცილოდ ხომ არ მიგდებს?

ხელახლა დარეკა. მოსამსახურე ქალმა მოირბინა. სად ჰქონდა მას ბინა? არ ვიცი. ოთახში ფარული კიბით შემოვიდა. ცნობისმოყვარეობით ვუცქერდი. ჩემი პოეტური ფანტაზია ხშირად ბრალს სდებდა ამ უჩინარ, მაღალი ტანის, შავგვრემან, მოხდენილ მსახურ ქალს.

– თქვენ დარეკეთ, ქალბატონო?

– ორჯერ! ყურს ხომ არ დაგაკლდა?

– თქვენთვის ნუშის რძეს ვამზადებდი, ქალბატონო. ჟიუსტინამ დაიჩოქა და მაღალქუსლებიანი ფეხსაცმელი გახადა თავის ქალბატონს, რომელიც უდარდელად დაეშვა სავარძელში ბუხრის წინ და თმაზე ხელი გადაისვა მთქნარებით. ყოველი მისი მოძრაობა სრულიად ბუნებრივი იყო, არავითარი ნიშანი არ ამჟღავნებდა ჩემს მიერ ნაგულისხმევ ფარულ ტანჯვას და ვნებათაღელვას.

– ჟორჟი შეეცარებულობა, – თქვა მან, – უნდა დავითხოვო. ჯერ კიდევ ფარდები არ ჩამოუშვია ამ სადამოს? რას ფიქრობს?

ამ სიტყვების გაგონებაზე სისხლი გამეყინა ძარღვებში, მაგრამ შემდეგ ლაპარაკი აღარ ყოფილა ფარდებზე.

– ცხოვრება უშინაარსოა, – განაგრძო გრაფის მეუღლემ. – ფრთხილად იყავი, გუშინდელივით არ გამფხაჭნო. უყურე, – თქვა მან და ატლასისებური მუხლი უჩვენა, – შენი ფრჩხილების კვალი კიდევ ატყვია.

ტიტველი ფეხები გედის ბუმბულიან ხავერდის მაშიებში ჩასდგა და ტანისამოსი გაიხსნა, ჟიუსტინამ კი სავარცხელი აიღო, რათა მისთვის თმა დაეცარცხნა.

– თქვენ უნდა გათხოვდეთ, ქალბატონო, ბავშვები იყოლიოთ.

– ბავშვები! ესლა მაკლია. ქმარი! ვინ არის მამაკაცი, რომელსაც მე?... კარგად მქონდა თუ არა დავარცხნილი თმა ამ სადამოს?

– არც ისე.

– სულელი ხარ.

– დახუჭუჭებული თმა როდი გიხდებათ. გირჩევნიათ მსხვილი, სადა კულულები გაიკეთოთ.

– მართლა?

– ჰო, ქალბატონო: დახუჭუჭებული თმა მხოლოდ ქერა ქალებს უხდება.

– გავთხოვდე? არა, არა! ქორწინება ისეთი ალემ-მიცემობაა, რომლისთვისაც მე არ გამოვდგები.

რა საშინელი სცენა იყო შეყვარებულისათვის! ეს ქალი განმარტოებული იყო, ნათესავებს, მეგობრებს მოკლებული. იგი ათეისტი იყო სიყვარულში, არავითარი გრძნობა არ სწამდა; და თუმცა მას სუსტად ჰქონდა განვითარებული მეგობრული გულახდილობის მოთხოვნილება, რომელიც ბუნებრივია ყოველი ადამიანური არსებისათვის, მაგრამ იქამდე მივიდა, რომ ამ მოთხოვნილებას თავის მსახურთან იკმაყოფილებდა და მას მშრალ და უშინაარსო სიტყვებს ეუბნებოდა!.. შემებრაღა. ჟიუსტინამ საკინძეები და ზონრები შეუხსნა. ცნობისმოყვარეობით ვათვალისწინებდი, როცა უკანასკნელი საბურველი გახადა. მისმა ქალწულებრივმა გულმკერდმა თვალი მომჭრა; გამჭვირვალე პერანგში სანთლების ციმციმზე მისი თეთრი და ვარდისფერი სხეული ვერცხლის ქანდაკებასავით აციაგდა. არა, მას ისეთი ნაკლი არ ჰქონდა, რომელიც დასამალი იყო მიჯნურის თვალებისათვის. ეჰ, მშვენიერი ტანი ყოველთვის გაიმარჯვებს თვით უძლიერეს გმირულ ზრახვებზე. ქალბატონი ცეცხლის პირას დაჯდა, მდუმარე და ჩაფიქრებული, მსახურმა კი სანთელი აანთო ალუბასტრის სანათურში, რომელიც საწოლთან იყო ჩამოკიდებული. ჟიუსტინამ ლოგინი გაშალა, თავის ქალბატონს დაეხმარა დაწოლილიყო და ოთახიდან გავიდა. თეოდორა რამდენჯერმე გადატრიალდა ლოგინში; მის ტუჩებს ოდნავ გასაგონი ხმაური მოსწყდა, ეტყობოდა მოუსვენრად იყო; მაგიდისაკენ ხელი გაიშვირა, პატარა შუშა აიღო, რძეში ხუთიოდე წვეთი წამალი ჩაასხა და დალია, ბოლოს რამდენიმეჯერ მწარედ ამოიოხრა და წამოიძახა:

– ღმერთო ჩემო!

ამ წამოძახილმა გული დამისერა. ვერც კი შევამჩნიე, როგორ ჩაიძინა თეოდორამ. მე შემეშინდა; მაგრამ ჩქარა მძინარე ადამიანის თანაბარი და ძლიერი სუნთქვა მომესმა. შრილა აბრეშუმის ფარდები გადავწიე, მის საწოლთან დავდექი და გარუკვეველი გრძნობით დავაცქერდი. იგი მომხიბლავი იყო. ხელი თავველზე შემოედო ბავშვივით; მისმა წყნარმა, მშვენიერმა წყალჯავარიანმა სახემ, რომელიც მაქმანებში იყო ჩაფლული, ამანთო. იძულებული გავხდი ის წამება ამეტანა, რომელიც თვით განვუმზადე ჩემს თავს. «ღმერთო

ჩემო!» უცნობი აზრის ამ ნაფლეთმა ანაზდეულად სრულიად შესცვალა ჩემი აზრი თეოდორაზე. როცა ამ მშვენიერ სახეს ვუცქეროდი, წყნარსა და უმწიკვლოს, შეუძლებელი იყო უგულო არსებად მიმეჩნია მისი პატრონი. გადავწყვიტე, ერთხელ კიდევ მეცადა ბედი. გავიფიქრე, შეიძლება თუ ჩემს თავგადასავალს, ჩემს სიყვარულს, ჩემს თავგანწირვას ვუამბობ, მისი გული მოვალბო-მეთქი.

უცებ ქუჩის ახმაურებამ გათენება მაუწყა. ერთი წუთით წარმოვიდგინე თითქო თეოდორა ჩემს მკლავებზე იღვიძებს. გავიფიქრე, წყნარად შემიძლია მის გვერდით დავწვე და მოვეხვიო-მეთქი. ამ აზრმა ისე დამიმორჩილა, რომ რათა წინააღმდეგობა გამეწია, სასტუმრო ოთახისკენ გავიქეცი, ბედნიერად მივალწიე ფარულ კარს, რომელიც ვიწრო კიბეზე გადიოდა. გასაღები კლიტის ღრულში აღმოჩნდა. კარი გავაღე, ეზოში ჩავირბინე ისე, რომ ყურადღება არ მიმიქცევია, დაინახა თუ არა ვინმემ, და რამდენიმე ნახტომის შემდეგ ქუჩაში ამოვყავი თავი.

ორიოდე დღის შემდეგ ერთ მწერალს თავისი კომედია უნდა წაკითხა თეოდორას სახლში; მე იქ წავედი, რათა სტუმრების შემდეგ დავრჩენილიყავი და გრაფის მეუღლისათვის ახირებული რამ მეთხოვა: ხვალინდელი საღამო მაჩუქე ისე, რომ თქვენი სახლის კარები დაკეტილი იყოს სხვებისათვის-მეთქი. როცა მასთან მარტოდმარტო დავრჩი, გული კინაღამ შემიღონდა. უკვე შუალამე ახლოვდებოდა.

თუ სათქმელი ვერ ვუთხარი, ბუხარს თავი უნდა მივახეთქო, _ ვფიქრობდი, _ მაგრამ კიდევ სამ წუთს დავიცდი. სამმა წუთმაც განვლო, მაგრამ თავი არ გამიხეთქია მარმარილოზე. ჩემი გული დამძიმებული იყო, როგორც წყლით გაჟღენთილი ღრუბელი.

_ თქვენ მეტად თავაზიანი ხართ, _ მითხრა მან.

_ აჰ, თქვენ რომ ჩემი გაგება შეგეძლოთ! _ წამოვიძახე.

_ რა მოგდით? _ მკითხა მან, _ თქვენ ფერწასული ხართ.

_ მეშინია მოწყალეობა გთხოვოთ.

ხელის მოძრაობით გამამხნევა და მე პაემანის დანიშვნა ვთხოვე.

_ სიამოვნებით, _ მიპასუხა მან, _ მაგრამ რატომ სათქმელს ახლავე არ მეტყვით?

_ რათა თქვენ არ მოგატყუოთ, ჩემს თავს ვალდებულად ვთვლი დაგანახოთ რა დიდია თქვენი თავაზიანობა; მე მსურს ეს საღამო თქვენს მახლობლად გავატარო, თითქო ჩვენ და-ძმა ვიყოთ. ნუ გეშინიათ, ჩემთვის ცნობილია თქვენი ანტიპათიები. თქვენ მე კარგად მიცნობთ და შეგიძლიათ დარწმუნებული იყოთ, რომ თქვენგან არაფერს ისეთს არ მოვითხოვ, რაც თქვენ არ გესიამოვნებათ; ესეც არ იყოს, თავხედი ადამიანები ასე არ

იქცევია. თქვენ მე თქვენი მეგობრობა დამიმტკიცეთ. თქვენ გულკეთილი, შემწყნარებელი ხართ. მაშ იცოდეთ, რომ ხვალ გამოგემშვიდოებით... უკან ნუ წაიღებთ თქვენს სიტყვას, – წამოვიძახე მე, როცა შევამჩნიე, რომ ის დალაპარაკებას აპირებდა, და გარეთ გამოვედი.

ეს იყო ამ წლის მაისში, სადამოს რვა საათზე, როცა გოთურ ბუდუარში აღმოვჩნდი მარტომარტო თეოდორასთან. აღარ ვთრთოდი, დარწმუნებული ვიყავი ან ბედნიერება მომელის და ჩემი სატრფო ჩემი გახდება, ან მე თავშესაფარს ვპოვებ სიკვდილის მკლავებზე-მეთქი. ლურჯი ქიშმირის კაბაში გამოწყობილი თეოდორა დივანზე იყო წამოწოლილი, ფეხები ბალიშზე ეწყო. აღმოსავლური ქუდი, როგორსაც მხატვრები უძველესი დროის ებრაელებს ახურავენ ხოლმე, კიდევ უფრო აძლიერებდა მის მომხიბლაობას. მისი ცვალებადი სახე თითქო ამტკიცებდა, რომ ჩვენ ყოველ წუთში ახალი არსებანი ვართ, განუმეორებელნი, განსხვავებულნი ჩვენი წარსული და ჩვენი მომავალი მესაგან.

– იცით, რა, – მითხრა მან სიცილით, – თქვენ ჩემი ცნობისმოყვარეობა გააღიზიანეთ.

– და მე მას არ მოვატყუებ! – ცივად ვუპასუხე და ხელში ხელი მოვკიდე; მას წინააღმდეგობა არ გაუწევია. – თქვენ მშვენიერი ხმა გაქვთ!

– თქვენ ის არასოდეს არ მოგისმენიათ, – წამოიძახა მან აშკარა გაოცებით.

– თუ საჭირო გახდა, საწინააღმდეგოს დაგიმტკიცებთ. თქვენი საუცხოო სიმღერა საიდუმლოებად უნდა დარჩეს? ნუ გეშინიათ, მე არ ვაპირებ მის გამხელას.

თითქმის ერთი საათი გავატარეთ მეგობრულ საუბარში. თუმცა მე იმ ადამიანის ტონი და მიხრა-მოხრა მივიღე, რომელსაც თეოდორა არაფერზე უარს არ ეტყოდა, მაგრამ ამასთანავე მიჯნურის მოკრძალებაც შევინარჩუნე. ამ ხუმრობაში ნება დამრთო ხელზე მეკოცნა; მან ხელთათმანი წაიძრო, ჩემი სული თითქოს დადნა ამ კოცნაში. თეოდორა სავსებით დანებდა ჩემს ალერსსა და ფერებას. მაგრამ გაუბედაობას ნუ დამაბრალებ: ერთი ნაბიჯით რომ გადამელახა ეს დამძური ფერება, მაშინვე კატის კლანჭებს მაგრძნობინებდა. ათი წუთი უღრმეს დუმილში ვიყავი ჩაფლული. ამ დროს იგი ჩემი იყო, მარტო ჩემი... მე ვფლობდი ამ მომაჯადოებელ არსებას, მხოლოდ ისე, როგორც მისი ფლობა იყო ნებადართული, ე. ი. ინტუიციით. ჩემი სურვილების ქსელში ვხედავდი, რომ ჩემმა ოცნებამ მასთან შემაუღლა. წინათ ყოველთვის ვნანობდი, რომ ეს ქალი სავსებით ვერ დავიმორჩილე, მაგრამ ამ წუთში მისი სხეული როდი მსურდა; მე მინდოდა მისი სული, სიცოცხლე, ეს იდეალური და სრული ბედნიერება, მშვენიერი სიზმარი, რომელიც თვით არა გვწამს დიდი ხანია.

– ქალბატონო, – ვუთხარი ბოლოს, როცა ვიგრძენი, რომ სრულიად მთვრალი ვიყავი, – მისმინეთ. მე თქვენ მიყვარხართ, თქვენ ეს იცით, ათასჯერ მითქვამს, თქვენ ჩემი უნდა გაგეგოთ. რამდენი უბედურება განმიცდია თქვენი გულისათვის, თუმცა ეს თქვენი ბრალი არ არის. არის ორნაირი სიდუხჭირე. ერთი ქუჩებში დადის მონძებში, დიოგენის ამბავს იმეორებს შეუგნებლად, ცუდად იკვებება, მარტივ ცხოვრებას ატარებს; იგი შეიძლება უფრო ბედნიერი იყოს, ვიდრე სიმდიდრე, იგი ცოტას ჯერდება, ქვეყნიერებას პოულობს იქ, სადაც ყოვლისშემძლე ადამიანებს არაფრის დანახვა არ სურთ. მეორეა მდიდრული სიდუხჭირე, ესპანური სიღარიბე, რომელიც მათხოვრულ გარეგნობას მალავს თეთრ ჟილეტსა, ყვითელ ხელთათმანებში და ფრთიანი ქუდის ქვეშ. პირველნაირი სიღარიბე უბრალო ხალხში გვხვდება, მეორენაირი – ოინბაზებსა, მეფეებსა და ნიჭიერ ადამიანებში. მე არც ხალხის შვილი ვარ, არც მეფე, არც ოინბაზი; შეიძლება არც ნიჭი მქონდეს: რაღაც გამონაკლისს წარმოვადგენ. ჩემი სახელი მიკარნახებს მოვკვდე, ვიდრე მათხოვრობას დავიწყებდე... გახსოვთ თუ არა ჟიმნაზის თეატრში რომ წახვედით უჩემოდ, გეგონათ არ მოვიდოდი?

თავი დამიქნია დასტურის ნიშნად.

– უკანასკნელი ხუთი ფრანკი დავხარჯე, რათა იქ მოვსულიყავი თქვენ სანახავად... გახსოვთ თუ არა ჩვენი გასეირნება ბოტანიკურ ბაღში? თქვენმა ეტლმა მაშინ მთელი ჩემი ქონება წაიღო.

მე მას მოვუყევი ჩემი თავგანწირულების, ჩემი ცხოვრების ამბავი ისე კი არა, როგორც დღეს გიამბობ ღვინის ზეგავლენით, არამედ კეთილშობილი და შეზარხოშებული გულის კარნახით. ვნებათაღელვამ გადმოხეთქა ანთებულ სიტყვებში, გრძნობის ხვეულებში, რომელიც ახლა დავიწყებული მაქვს და ვერავითარი ხელოვნებით ვერ აღვადგენ. ჩემი სიტყვები უკანასკნელ ლოცვას ჰგავდა, რომელსაც მომაკვდავი მხედარი ამბობს ბრძოლის ველზე. ქალი ატირდა, მე დავდუმდი. ღმერთო ჩემო! მისი ცრემლები იმ ყალბი გრძნობის ნაყოფი იყო, რომელსაც ას სუდ ვყიდულობთ თეატრში; მე კარგი მსახიობის გამარჯვება მოვიპოვე.

– რომ მცოდნოდა... – მითხრა მან.

– ნუ ლაპარაკობთ, – წამოვიძახე მე, – კიდევ იმდენად მიყვარხართ, რომ შემიძლია მოგვლათ...

მას უნდოდა ზონარი ჩამოეწია ზარის დასარეკად. მე გადავიხარხარე.

– ნურავის დაუძახებთ. მე თქვენ მშვიდობიანად დაგამთავრებინებთ თქვენს სიცოცხლეს. ძალმომრეობისა ნუ გეშინიათ: მე მთელი ღამე გამიტარებია თქვენს საწოლთან.

– რას ამბობთ!.. – თქვა მან და სახე შეუფაკლდა.

მაგრამ ამ პირველი მოძრაობის შემდეგ, რომელიც გამოწვეული იყო მორცხვობის გრძნობით, დამახასიათებელით თვით უგრძნობი ქალისთვის, მან ზიზღით აღსავსე თვალები მომაპყრო და მითხრა:

– ძალიან კი შეგცივდებოდათ!

– ხომ არ გგონიათ, ქალბატონო, რომ თქვენი სილამაზე განსაკუთრებულ ღირებულებას წარმოადგენს ჩემთვის? თქვენს სახეს მე ვუცქერი როგორც უფრო მშვენიერი სულის აღთქმას. ვიდრე თვით თქვენ ხართ. ეჰ, ქალბატონო, მამაკაცებს, რომელნიც ქალში მხოლოდ ქალს ხედავენ, ყოველ საღამოს შეუძლიათ ჰარამხანის ღირსი ოდალისკები* იყიდონ და იაფფასიანი ბედნიერება იგემონ... მე კი პატივმოყვარე ვარ, მე მინდოდა ჩემი გული თქვენს გულზე მიმეყრდნო; მაგრამ თქვენ გული არა გაქვთ, ეს ახლა კარგად ვიცი. მე მოვკლავდი მამაკაცს, რომელსაც თქვენ დანებდებოდით. მაგრამ არა, თქვენ იგი გეყვარებოდათ და მისი სიკვდილი დაგაღონებდათ... ოჰ, როგორ ვიტანჯები!

– თუ ამ აღთქმას შეუძლია ნუგეში გცეთ, – თქვა მან მხიარულად, – შემიძლია დაგარწმუნოთ, რომ არავის დავნებდები...

– ამით თქვენ ღმერთს შეურაცხყოფთ და სამაგიეროდ სასჯელს მიიღებთ. დაგიდგებათ დღე, როცა დივანზე იქნებით გართხმული, ვერც ხმაურს აიტანთ და ვერც სინათლეს, განწირული იქნებით, ერთგვარ საფლავში იცხოვრებთ და ენით გამოუთქმელ ტკივილებს იგრძნობთ. როცა ამ ნელი და აუტანელი ტანჯვის მიზეზს მოძებნით, გაიხსენეთ თქვენ მიერ უხვად გაბნეული უბედურებანი! რადგან ყველგან წყევლა-კრულვა დათესეთ, სიძულვილს მოიმკით. ჩვენ საკუთარი თავის მსაჯულები ვართ, იმ მართლმსაჯულების ჯალათები, რომელიც მეფობს ამქვეყნად და ადამიანების მართლმსაჯულებაზე მაღლა დგას, მაგრამ ღვთის მართლმსაჯულებაზე დაბლა.

– აჰ, სიცილით თქვა მან, – მე უეჭველად ბოროტმოქმედი ვარ, რომ თქვენ არ შემეიყვარდით? განა ეს ჩემი შეცოდებაა? არა, მე თქვენ არ მიყვარხართ. თქვენ მამაკაცი ხართ და ეს საკმაოა. მე ბედნიერი ვარ მარტოობაში; ეგოისტური უწოდეთ ჩემს ცხოვრებას, მე მას მაინც არ დავუმორჩილებ ბატონის ჟინიანობას. ქორწინება საიდუმლოებაა, რომლის ძალითაც ჩვენ მხოლოდ ტანჯვას ვეუღლებით. ბავშვებიც მოსაწყენად მიმაჩნია. განა ჩემი

ხასიათი პატიოსნად წინდაწინვე არ გაგაცანით? რატომ ჩემს მეგობრობას არ დასჯერდით? დიდად ვწუხვარ, რომ დროზე ვერ მოვისაზრე თქვენი ხუთფრანკიანების დათვლა და ამით ზოგიერთი უსიამოვნება მოგაყენეთ. მე ვაფასებ თქვენი მსხვერპლის ზომას, მაგრამ თქვენი თავგანწირულების, თქვენი თავაზიანობის ანაზღაურება მხოლოდ სიყვარულით შეიძლება, მე კი ისე ნაკლებ მიყვარხართ, რომ ეს სცენა მხოლოდ არასასიამოვნო მღელვარებას იწვევს ჩემში.

– მე ვგრძნობ, რა სასაცილო ვარ, მაპატიეთ, – ვუთხარი მე ნაზად და თვალებიდან ცრემლები წამომცვივდა. – ისე ძლიერ მიყვარხართ, რომ სიამოვნებით ვისმენ თქვენ მიერ წარმოთქმულ მკაცრ სიტყვებს. ოჰ, მე მინდა ჩემი სიყვარული მთელი ჩემი სისხლით დავადასტურო.

– ყველა მამაკაცი ამ კლასიკურ სიტყვებს გვეუბნება, – მითხრა მან სიცილით, – მაგრამ, როგორც ჩანს, არც ისე ადვილია ჩვენს ფეხთ ქვეშ სიკვდილი; მე ყველგან ვხედავ, რომ ეს მიცვალებულნი ჯანსაღად არიან... უკვე შუალამეა, ნება მომეცით დავწვე.

– და ორი საათის შემდეგ თქვენ წამოიძახებთ: «ღმერთო ჩემო!»

– როგორც სამი დღის წინათ! ჰო, ჩემს მაკლერზე ვფიქრობდი: დამავიწყდა გამეფრთხილებინა, ხუთპროცენტიანი რენტა სამპროცენტიანზე გადასცვალე-მეთქი, დღისით კი სამპროცენტიანი დაეცა.

მე მას გააფთრებით ვუცქეროდი. აჰ, ხანდახან დანაშაული შეიძლება პოემად იქცეს, მე ეს გავიგე. ის, უეჭველია, შეჩვეული იყო ვნებით აღგზნებულ აღსარებებს და უკვე დავიწყებული ჰქონდა ჩემი ცრემლები და ჩემი სიტყვები.

– შეირთავდით თუა რა საფრანგეთის პერს? – ცივად ვკითხე მე.

– შეიძლება, თუ ის დუკა იქნებოდა.

ქუდს ხელი მოვკიდე და გამოვეთხოვე.

– ნება მომეცით კარებამდე გაგაცილოთ, – მითხრა მან მომაკვდინებელი ირონიით მიმოხრასა, თავის დაჭერასა და ხმაში.

– ვერასოდეს ველარ გნახავთ.

– იმედი მაქვს, – მიპასუხა მან კადნიერად და თავი დახარა.

– თქვენ გინდათ რომელიმე დუკას მეუღლე გახდეთ, თქვენ გონებას ჰკარგავთ ტიტულებისა და პატივისათვის. რა ვუყოთ, ნება დამრთეთ მხოლოდ მიყვარდეთ. უბრძანეთ ჩემს კალამს მხოლოდ თქვენთვის წეროს, ჩემს ხმას – მხოლოდ თქვენთვის

ილაპარაკოს, იყავით ჩემი ცხოვრების ფარული საფუძველი, ჩემი ვარსკვლავი. მე ვიქნები ის, რაც თქვენ გინდათ ვიყო!

– როგორ გეტყობათ, თქვენ დრო უნაყოფოდ არ დაგიკარგავთ ადვოკატთან სიარულის დროს; თქვენს სიტყვებში ერთგვარი აღზნებაა, – მითხრა მან ღიმილით.

– შენ აწყო გაქვს, მე კი მომავალი, – წამოვიძახე მე. – მე მხოლოდ ქალს ვკარგავ, შენ კი – სახელსა და ოჯახს. თვით დრო იძიებს შურს ჩემი გულისათვის: იგი შენ სიმახინჯესა და განმარტოებულ სიკდვილს მოგიტანს, მე კი – დიდებას!

– გმადლობთ, საბოლოო სიტყვისთვის! – მითხრა მან. მთქნარება ძლივს შეიკავა და მთელი თავისი ქცევით მაგრძნობინა, აღარ მსურს შენთან შეხვედრაო.

ამ სიტყვებმა მაიძულა დავდუმებულიყავი. ერთი შეხედვით მთელი ჩემი სიძულვილი ვაფრქვით და გავიქეცი. ან თეოდორა უნდა დამევიწყებინა, ჩემი სიგიჟისაგან განვკურნებულიყავი, განმარტოებულ ცხოვრებას და შრომას დავბრუნებოდი, ან უნდა მოვმკვდარიყავი.

უზომო შრომა ვიკისრე, გადავწყვიტე ჩქარა დამემთავრებინა ჩემი თხზულებანი. ორი კვირის განმავლობაში ჩემი მანსარდიდან არ ჩამოვსულვარ, დღე და ღამე გავასწორე მუშაობაში. მაგრამ მხნეობისა და სასოწაკვეთილების მიერ გამოწვეული შთაგონების მიუხედავად, მძიმედ და უსწორმასწოროდ ვმუშაობდი. ვერ შევძელი თეოდორას ბრწყინვალე და დამცინავი აჩრდილი გამედევნა. თეზაიდის* განდევნებს ვბაძავდი. თუმცა არ ვლოცულობდი, მაგრამ მათსავით უდაბნოში ვცხოვრობდი; იმის მაგივრად, რომ კლდეები გამეთხარა, ჩემს სულს ვთხრიდი. თუ საჭირო იქნებოდა, მზად ვიყავი წელზე რკინისკბილებიანი სარტყელი შემომერტყა, რათა ფიზიკური ტკივილით ზნეობრივი ტკივილი დამეამებინა.

ერთხელ საღამოს პოლინა შემოვიდა ჩემს ოთახში.

– თქვენ თავს იკლავთ, – მითხრა მან მუდარის გამომხატველი ხმით, – ჰაერზე გადით, თქვენი მეგორები ინახულებთ...

– აჰ, პოლინა, თქვენი წინასწარმეტყველება გამრათლდა: თეოდორა მკლავს, აღარც მე მინდა სიცოცხლე.

– განა ამ ქვეყანაზე მხოლოდ ერთი ქალი მოიპოვება? – მითხრა მან სიცილით. – რად შეგაქვთ ამ მოკლე ცხოვრებაში ასეთი განუსაზღვრელი ტანჯვა?

მე გაოგნებული შევცქეროდი პოლინას. არც კი შემიმჩნევია როგორ გავიდა ოთახიდან; მისი ხმა გავიგონე, ხოლო მისი სიტყვების აზრი არ გამიგია...

ჩქარა ამის შემდეგ იძულებული გავხდი ჩემი მემუარების ხელნაწერი ჩემი ლიტერატურული მეწარმისთვის მიმეტანა. ვიცოდი, რომ ოთხასორმოცდაათი ფრანკი, რომელიც მას უნდა მოეცა, საკმარისი იქნებოდა ვალების გადასახდელად; მე წავედი ამ ხელფასის მისაღებად და რასტინიაკს შევხვდი. გამხდარი და შეცვლილი ხარო, _ მითხრა.

_ რომელი საავადმყოფოდან გამოსულხარ? _ მკითხა მან.

_ ეს ქალი მკლავს, _ ვუპასუხე მე. _ არ შემიძლია არც მისი შეძულება, არც მისი დავიწყება.

_ უმჯობესია მოჰკლა, მაშინ შეიძლება თავი დაანებო მასზე ოცნებას, _ წამოიძახა მან სიცილით.

_ ამაზე ბევრი ვიფიქრე, _ ვუპასუხე. _ მართალია, ხანდახან ჩემს სულს ვაცხოველებ დანაშაულის, ძალადობის ან კაცის მოკვლის აზრის შემწეობით, მაგრამ სინამდვილეში ვერაფერს ჩავიდენ. გრაფის მეუღლე, ალბათ, პატიებას მოითხოვს სიკვდილის წინ, ხოლო ყველას არ შეუძლია ოტელოს როლის შესრულება.

_ იგი ისეთივეა, როგორიც ყოველი დედაკაცი, რომლის ნებაზე დაყოლიება ჩვენ არ შეგვიძლია, _ თქვა რასტინიაკმა.

_ მე ჭკუაზე შევცდი! ჩემი აზრები მოჩვენებებს ჰგავს, ისინი ჩემს თვალწინ ცეკვავენ, მაგრამ არ შემიძლია მათი დაჭერა. ასეთ სიცოცხლეს სიკვდილი მირჩევნია. ამიტომ მხოლოდ საშუალებას ვეძებ ამ ბრძოლის დასასრულებლად. საქმე ეხება არა ცოცხალ თეოდორას, რომელიც სენტ-ონორეს გარეუბანში ცხოვრობს, არამედ ჩემს თეოდორას, რომელიც აი, აქ არის! _ ვთქვი მე და შუბლზე ხელი მივარტყი. _ რას იტყვი ზანგზე?

_ ვაჰ! _ სასტიკ ტანჯვას იწვევს, _ მიპასუხა რასტინიაკმა.

_ კვამლით გაგუდვა?

_ საზიზღრობაა!

_ სენაში თავის დახრჩობა?

_ ბადეები და მორგი მეტად ჭუჭყიანია.

_ დამბახის თავში დარტყმა?

_ თუ ხელი აგიცდა, დამახინჯებული დარჩები. ყური დამიგდე: როგორც ყოველ ახალგაზრდას, მეც მიფიქრია თვითმკვლელობაზე. ვინაა ჩვენს შორის ისეთი, რომ ოცდაათ წლამდე ორჯერ თუ სამჯერ არ მოეკლას თავი? მაგრამ ბოლოს ვამჯობინე ცხოვრება სიამოვნებაში გამეცვითა. ჩაყურყუმაღავდი გარყვნილების მორევში. შენცა და შენი ვნებაც ორივენი იქ ჩაიხრჩობით. უკეთილშობილესი სიკვდილი, ჩემო კარგო, თავშეუკავებლობით

გამოწვეული სიკვდილია. განა მას შეუძლია დამბლა არ დაგვცეს? ორგანიზმი ფიზიკურ სიამოვნებას გვანიჭებენ, იმავე დროს ისინი ნელ-ნელა კიდევ გვწამლავენ ბანგივით. განა დუკა დე კლარენსის მალვაზიის კასრი* არა სჯობია სენის შლამის გემოს? გაკოტრებულმა მედუქნეებმა პატივი ახადეს მდინარეს, ისინი შიგ ცვივიან, რათა თავიანთი მევალებების გული მოაღბონ. შენ ადგილას ლამაზად სიკვდილს ვამჯობინებდი. თუ ახალი სახის სიკვდილის გამოგონება გინდა, შენი თანაშემწე გავხდები. მოწყენილი და იმედგაცრუებული ვარ. ელზასელ ქალს, რომელიც ცოლად მეძლეოდა, მარცხენა ფეხზე ექვსი თითი ჰქონია; მე არ შემიძლია ვიცხოვრო ქალთან, რომელსაც ექვსი თითი აქვს. თუ ეს ამბავი გაიგეს, სასაცილო გავხდები. მას მხოლოდ თვრამეტი ათასი ფრანკი შემოსავალი აქვს, მისი შეძლება კლებულობს, ხოლო თითების რიცხვი მატულობს. ეშმაკმა დალაზვროს!.. დავიწყეთ გიჟური ცხოვრება და შეიძლება შემთხვევით ბედნიერებასაც მივაღწიოთ.

რასტინიაკმა გამიტაცა. მისი პროექტი იმდენად მომხიბლავი იყო, იმდენ იმედს აღვიძებდა, ისეთ პოეტურ ფერადებს შეიცავდა, რომ შეუძლებელი იყო იგი პოეტს არ მოსწონებოდა.

– ფული სადღაა? – შევეკითხე მე.

– განა შენ ოთხას ორმოცდაათი ფრანკი არა გაქვს?

– ჰო, მაგრამ მკერავის, დიასახლისის ფული მმართებს.

– მკერავის ვალს იხდი? შენ ვერასოდეს ვერაფერს მიაღწევ, მინისტრის პორტფელსაც კი ვერა.

– მაინც რა უნდა გავაკეთოთ ოცი ლუიდორით?

– სათამაშო სახლში წავიდეთ.

ტანში ჟრუანტელმა დამიარა.

– აჰ, – განაგრძო მან, როცა შემატყო, რომ ეს მეთაკილა, – შენ გინდა იმ ცხოვრებაში გადავარდე, რომელსაც მე სისტემატურად გაფანტულ ცხოვრებას ვუწოდებ და მწვანე მაუდისა კი გეშინია?

– ყური დამიგდე, – ვუპასუხე, – მამაჩემს აღვუთქვი, არასოდეს ფეხს არ შევდგამ სამორინეში-მეთქი. ეს აღთქმაც არ იყოს, შიშის ძრწოლას ვგრძნობ, როცა ასეთ სახლს გვერდით ჩავუვლი; წაილე ეს ჩემი ასი ეკიუ და მარტო წადი. სანამ შენ ჩვენი ქონების ბედს ქაღალდს გადააწყვეტინებდე, ჩემს საქმეებს მოვაწესრიგებ და შენს ბინაში დაგიცდი.

აი, ჩემო მეგობარო, როგორ დავიღუპე. საკმაოა ახალგაზრდა ვაჟს ისეთი ქალი შეხვდეს, რომელსაც იგი არ უყვარს, ან ისეთი, რომელსაც იგი მეტისმეტად უყვარს, და მთელი მისი ცხოვრება კალაპოტიდან ამოვარდება. ბედნიერება ჩვენს ძალებს ნთქავს, უბედურება ჩვენს სათნოებას ანადგურებს. როცა სასტუმროში დავბრუნდი, დიდხანს ვათვალიერე ჩემი სხვენი, სადაც მეცნიერის უბიწო ცხოვრება გავატარე; ეს ცხოვრება შეიძლებოდა ხანგრძლივი და პატივსაცემი ყოფილიყო, ყოველ შემთხვევაში მისთვის არ უნდა მეღალატა ვნებათაღელვის გულისთვის, რომელიც უფსკრულისკენ მითრევდა. პოლინამ ამ მეღანქოლიურ მდგომარეობაში შემომისწორ.

– რა მოგივიდათ? – მკითხა მან.

ცივად წამოვდექი და დავუთვალე ფული, რომელიც მისი დედისა მემართა; დავუმატე აგრეთვე ექვსი თვის ბინის ქირა. ქალმა ამხედ-დამხედა, სახეზე შეშინება ეტყობოდა.

– მე თქვენ გტოვებთ, ძვირფასო პოლინა.

– მე ეს ვიგრძენი! – მიპასუხა მან.

– იცით რა, ჩემო კარგო, შეიძლება კიდევ დავბრუნდე. შემინახეთ ეს სენაკი ნახევარი წლის განმავლობაში. თუ ნოემბრის თხუთმეტამდე არ დავბრუნდი, თქვენ ჩემი მემკვიდრე გახდებით. ეს დაბეჭდილი ხელნაწერი ასლია დიდი შრომისა «ბუნებისათვის ნებისყოფისა». სამეფო წიგნთსაცავში გადაეცით. სხვა ყველაფერი, რასაც აქ ხედავთ, თქვენ მოიხმარეთ სურვილისამებრ.

ისეთი თვალით შემომხედა, რომ გული დამიმძიმდა. იგი თითქმის განხორციელებულ სინდისს წარმოადგენდა.

– გაკვთილები აღარ მექნება? – მკითხა მან და პიანინოსკენ მანიშნა.

არაფერი მიპასუხია.

– არაფერს მომწერთ?

– მშვიდობით, პოლინა.

ნაზად მოვიზიდე ჩემსკენ და მის საყვარელ შუბლზე, უმწიკვლოზე, როგორც შემოდგომის პირველი თოვლი, ძმური კოცნა, ბერიკაცის კოცნა აღვბეჭდე. გამეცა. ქალბატონ გოდენის ნახვა არ მინდოდა. გასაღები ჩვეულებრივ ადგილს დავდე და წავედი. როცა კლიუნის ქუჩიდან გადავუხვიე, ქალის მსუბუქი ნაბიჯის ხმა მომესმა.

– ეს ქისა მოგიქსოვეთ, ნუთუ ამაზეც უარს მეტყვით? – მკითხა პოლინამ.

ფანრის სინათლეზე მომეჩვენა, რომ პოლინას თვალში ცრემლი დავუნახე, და ამოვიოხრე. თითქოს ორივეს ერთმა და იმავე აზრმა წაგვიბიძგა. საჩქაროდ გავშორდით ერთმანეთს, როგორც ადამიანები, რომელნიც შავ ჭირს გაურბიან.

უგზო-უკვლო ცხოვრება, რომელიც მე უნდა დამეწყო, თავისებურად იხატებოდა იმ ოთახის მოწყობილობაში, სადაც კეთილშობილი უდარდებლობით ველოდებოდი რასტინიაკის უკან დაბრუნებას. ბუხარზე საათი იდგა, იგი კუზე ჩაცუცქულ ვენერას გამოხატავდა, რომელსაც ხელში ნახევრად დამწვარი სიგარა ეჭირა. მოხდენილი ავეჯეულობა სიყვარულის ძღვენი უნდა ყოფილიყო. ვნებიან დივანზე ძველი წინდები ეყარა. კომფორტული სავარძელი, რომელზედაც მე მოვთავსდი, ჭრილობებით იყო დაფარული ბებერი ჯარისკაცივით; სახელოურები დაფლეთილი ჰქონდა, ზურგს ეტყობოდა, რომ იქ ხშირად განისვენებდნენ ნელსაცხებლიანი და სუნამომეკმეული მეგობრები. სიმდიდრე და სილატაკე გულუბრყვილოდ იყო შეუღლებული საწოლსა, კედლებსა, მთელს მოწყობილობაში. იტყოდით, ნეაპოლის პალატებია, რომლის გვერდით ლაცარონები* დასახლებულანო. ეს იყო ისეთი მოთამაშის ან ვიგინდარას ოთახი, რომლის კომფორტი სავსებით პიროვნულია და რომელიც თავს არ იწუხებს წესიერების დასამყარებლად. მაგრამ ეს სურათი როდი იყო მოკლებული პოეზიას. აქ ცხოვრება იყო ამართული თავისი კოლიტებითა და ძონძებით, ცხოვრება მოულოდნელი, უსრულო, როგორც არის სინამდვილეში, მაგრამ ამასთანავე მჩქეფარე, ფანტასტიკური, როგორც ბუნაგში, სადაც მეკობრეს ნამარცვი დაუგროვებია. ბაირონის გვერდებმოხეული წიგნით ბუხარში ცეცხლი გაელვებინა ყმაწვილს, რომელიც ათასი ფრანკის რისკს ეწეოდა თამაშობაში და ხშირად ერთი ნაჭერი შეშავ კი არ ჰქონდა, ორსაჯდომიანი ეტლით სეირნობდა და დაუკერებელი პერანგიც კი არ ჰქონდა გამოსაცვლელად. იქ წუმწუმის ასანთის მწვანე ყუთში სანთელი იყო ჩარჭობილი, აქ ოქროჭედილი ჩარჩოდან ამოღებული ქალის სურათი ეგდო. როგორ შეუძლია სიამოვნებადახარბებულ ჭაბუკს უარი თქვას ცხოვრებაზე, რომელიც ესოდენ მდიდარია წინააღმდეგობებით და ომის სიამოვნებას გვაგემებინებს მშვიდობიანობის დროს?

თითქმის ნახევრად ჩაძინებული ვიყავი, როცა რასტინიაკმა ფეხით კარები შემოამტვრია და დაიძახა.

– გავიმარჯვეთ! შეგვიძლია ისე მოვკვდეთ, როგორც ჩვენს სულსა და გულს უნდა...

მან თავისი ქუდი დადო მაგიდზე, იგი ოქროთი იყო სავსე. ჩვენ ცეკვა დავიწყეთ გარშემო, თითქო კაციჭამია ველურები ვყოფილიყავით და ნანადირევი გვქონოდას

შესაქმელი: ვლრიალებდით, ფეხებს ვაბაკუნებდით, ვხტოდით, ერთმანეთს ისეთ მუჯლუგუნებს ვცემდით, რომ მარტორქაც ვერ გაუძლებდა, ვმღეროდით; მთელი ქვეყნიერების სიამოვნება, ჩვენი ფიქრით, ამ ქუდში იყო მოთავსებული.

– ოცდაშვილი ათასი ფრანკია, – თქვა რასტინიაკმა და რამდენიმე საბანკო ბილეთი დაუმატა ოქროს ხვავს.

– სხვებს ეს ფული მთელ სიცოცხლეში ეყოფოდა, ნუთუ ჩვენ სიკვდილისთვის არ გვეყოფა? დიახაც, ჩვენ ოქროს აბანოში დავლევთ სულს... ჰურრა!

და ხელახლა როკვა დავიწყეთ. მთელი თანხა ძმურად გავიყავით, დიდხანს ვიმეორებდი: «ეს შენ... ეს მე!...»

– ნუ დავიძინებთ, – წამოიძახა რასტინიაკმა. – ჟოზეფ, პუნში მოიტა!

შემდეგ ოქრო გადაუყარა თავის ერთგულ მსახურს: – ეს შენი წილი იყოს; შენი თავის დასამარხავად გამოიყენე, თუ შეგიძლია.

მეორე დღეს ავეჯეულობა ვიყიდე ლესაჟთან,* ის ბინა ვიქირავე, სადაც შენ გამიცანი, და კედლებზე საუკეთესო ქაღალდი გავაკვრევი. ცხენებიც შევიძინე. გადავვარდი სიამოვნებათა ორომტრიალში, რომელიც უშინაარსო და რეალურია ერთსა და იმავე დროს. ვთამაშობდი, უზარმაზარ თანხებს ვაგებდი, მაგრამ ეს ხდებოდა საცეკვაო საღამოებზე, მეგობრების ბინებში; არასოდეს სათამაშოთა სახლში არ წავსულვარ, ამ მხრივ დიდხანს შემრჩა წმინდა და პირველყოფილი შიში. შეუმჩნევლად მეგობრებიც გამიჩნდნენ. შეიძლება ჩვენ ისე არაფერი არ გვაახლოებს, როგორც ჩვენი ბიწიერება. მე გავბედე რამდენიმე ლიტერატურული ნაწარმოების შეთხზვა, მათი შემწეობით ქება დავიმსახურე. ვაჭრული მწერლობის დიდმა ადამიანებმა, რომელნიც საშიშ მეტოქედ არ მთვლიდნენ, ხოტბა შემასხეს, იმდენად არა პირადი დამსახურებისათვის, რამდენადაც თავიანთი ამხანაგების გასაჯავრებლად. მხატვრული გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, ჩვენი ღრეობების ენით ნაკურთხი, მე ერთი თავზე ხელაღებული მოქეიფე გავხდი. ჩემი თავმოყვარეობა იქით იყო მიმართული, რომ ჩქარა მომეკლა ჩემი თავი, ჩემი აღფრთოვანებით და ძლიერებით შემემუსრა ჩემი უმხიარულესი ამფსონები.

მე ყოველთვის კოხტა და მოხდენილი ვიყავი. გონებამახვილ ყმაწვილად ვითვლებოდი. არაფრიდან არ ჩანდა, რომ იმ საშინელ ცხოვრებას ვატარებდი, რომელიც ადამიანს ძაბრად ან ჯიშთან ცხენად აქცევს. რასაკვირველია, კეთილგონიერ და ჭკუადაძეგდარ ადამიანებს, როლებიც ბოთლებს ალაგებენ და ეტიკეტებს აკრავენ, რათა თავიანთ მემკვიდრეებს გადასცენ, არ შეუძლიათ წარმოიდგინონ არც ამ ცხოვრების

თეორია, არც მისი მიმზიდველობა; როგორ ჩააგონებთ თქვენ პოეზიას პროვინციის მცხოვრებლებს, რომელთათვისაც ჩაი და ბანგი, ესოდენ სიამოვნების მიმნიჭებელი ჩვენთვის, მხოლოდ წამალია და მეტი არაფერი? განა თვით პარიზში, ამ აზროვნების სატახტო ქალაქში დაუმთავრებელი სიბარიტები არ გვხვდებიან? მათ არ ძალუბთ მოჭარბებული სიამოვნება აიტანონ და დაღლილი არიან პირველი ღრეობის შემდეგ, როგორც კეთილი ბურჟუები, რომელნიც როსინის ახალი ოპერის მოსმენის შემდეგ მუსიკას წყევლიან. დროსტარება ისეთივე ხელოვნებაა, როგორც პოეზია, მას ძლიერი სულის ადამიანები სჭირია. მეორე მხრივ, მის საიდუმლოებათა შესაცნობად, მის მშვენიერებათა საგემებლად მისი კეთილსინდისიერად შესწავლაა საჭირო. როგორც ყოველი მეცნიერება, იგი თავდაპირველად ეკლიანი და ნაკლებ მიმზიდველია. უზარმაზარი დაბრკოლებანი არტყიან გარს ადამიანის დიდ სიამოვნებათ, რომელნიც ადამიანის ცხოვრებას მძაფრ დრამატულ ელფერს აძლევენ და მისი ძალების სწრაფ გაცვეთას იწვევენ. ომიც, ძალაუფლებაც, ხელოვნებაც გარყვნილებაა, ისევე ღრმა და ამაღლებული ერთსა და იმავე დროს, როგორც ქეიფი და დროსტარება: დიდი შრომაა საჭირო მათ მისაღწევად. მაგრამ თუკი ადამიანმა ეს დიდი საიდუმლოებანი ერთხელ დასძლია, იგი უკვე ახალ ქვეყანაში შედის. ბოლოს და ბოლოს ომი სისხლიანი ღრეობაა, პოლიტიკა ინტერესთა შეჯახებაა. ყველა ეს სიამოვნებანი ძმები არიან. ეს სოციალური სიმახინჯენი უფსკრულივით ძლიერნი არიან, ისინი გვიზიდავენ როგორც წმინდა ელენეს კუნძული ნაპოლეონს იზიდავდა; ისინი თავბრუს გვახვევენ, გვაჯადოებენ, თვით არ გვესმის რად გვინდა, რომ უსათუოდ მათი ფსკერი დავინახოთ.

შეიძლება ამ უფსკრულებში დაუსრულებლობის აზრი არსებობდეს. შეიძლება ისინი ისეთ რაღაცას შეიცავდნენ, რაც ადამიანს ეპირფერება; განა მაშინ ადამიანი საინტერესო არაა თავისთავად? მუშაობის ნეტარი საათებით, შემოქმედების სიხარულით დაღლილი ხელოვანი თხოულობს ან იმას, რომ მას, ღმერთივით კვირა დღის დასვენება მიეცეს, ან იმას, რომ სატანასავით ჯოჯოხეთის ავხორცობა იგემოს, რათა მის გონებრივ ნიჭთა მუშაობა მის გრძნობათა მუშაობამ შეცვალოს. ლორდ ბაირონისთვის დასვენება არ იქნებოდა ლაყბობა ბოსტონის* თამაშის დროს, რაც მოხიბლავდა ამა თუ იმ რანტიეს; პოეტს საბერძნეთი სჭირდებოდა, როგორც სანადლეო მაჰმადთან შეჯიბრებაში. განა ომში ადამიანი შემმუსვრელ ანგელოზად არ იქცევა, ერთგვარი გიგანტური ზომის ჯალათად? განა საჭირო არაა სრულიად განსაკუთრებული მომხიბლაობა, რათა დავთანხმდეთ ჩვენი ნატიფი გარეკანისთვის აუტანელ, ულმოებელ წამებათ, რომელნიც ეკლიანი ღობესავით

გარს არტყია ჩვენს გულისთქმათ? ადამიანი, რომელიც თამბაქოს ჭარბად ეწევა, ხშირად კრუნჩხვასა და სულთმობრძაობას განიცდის, მაგრამ სამაგიეროდ რა სფეროებში უმოგზაურია მას, რა საუცხოო ნადიმებს დასწრებია! განა ევროპა განუწყვეტლივ ახალ ომებს არ იწყებს, თუმცა ფეხები კოჭებამდე სისხლით აქვს შესვრილი? თუ, შეიძლება, ადამიანთა მასებიც ისევე განიცდიან სიმთვრალეს, როგორც ბუნება სიყვარულის შეტევას განიცდის? კერძო ადამიანისათვის, მაგალითად, მირაბოსთვის, რომელიც ჭკნება მშვიდობიან ეპოქაში და ქარიშხლებზე ოცნებობს, ყველაფერი ღრეობაშია მოთავსებული. მისთვის ცხოვრება შერკინებაა ანუ ორთაბრძოლა რაღაც უცნობ ძალასთან, რაღაც ურჩხულთან. თავდაპირველად ურჩხული მას აშინებს, ის მას რქებში უნდა ჩაეჭიდოს; ეს უზომო დაღლილობას იწვევს. ბუნებამ თქვენ რაღაც ვიწრო თუ ზარმაცი სტომაქი მოგცათ; თქვენ მას იურვებთ, აფართოებთ, აჩვევთ ღვინო აითვისოს, სიმთვრალე აიტანოს; თქვენ უძილო ღამეებს ატარებთ და ბოლოს ბეგთაროსანი ჯარისკაცის ტემპერამენტს იძენთ, თითქო ხელახლა იბადებით, რათა ღმერთს დასცინოთ!

მფლანგველი იმ ზღაპრული გმირების განხორციელებას წარმოადგენს, რომელთაც, ლეგენდისა არ იყოს, სატანას მიჰყიდეს სული, რათა ბოროტმოქმედების ჩადენის ძალა მოეპოვებინათ; მფლანგველი თავისი სიკვდილით იხდის სიცოცხლის ყველა სიხარულის, უხვი, ნაყოფიერი სიხარულის საფასურს! იმის მაგივრად, რომ მდორედ იდინოს ერთფეროვან ნაპირებს შუა, რომელიმე კანტორასა ან კანცელარიაში, ცხოვრება ნაკადულივით მიჩხრიალებს. ბოლოს, სხეულისათვის ღრეობა, რასაკვირველია, იგივეა, რაც მისტიკური სიხარულია სულისთვის: სიმთვრალის დროს ოცნებებში ვართ ჩაფლულნი; ეს ოცნებები ისეთივე საინტერესო ფანტასმაგორიებს შობენ, როგორც ექსტაზის ხილვანი არიან.

ამ ცოცხალი პოემის შუაზე, ამ გამაგონებელი ავადმყოფობის დროს ორი მწვავე კრიზისი მქონდა. რამდენიმე დღესაც არ გაველო იმ მომენტიდან, რაც მე სარდანაპალივით* გადავვარდი კოცონში, როცა თეოდორას შევხვდი ბუფონების თეატრის კარებში. ორივენი ეტლებს ვუცდიდით.

– აჰ, კიდევ ცოცხალი ხართ?

ეს სიტყვები მას ჩემთვის არ უთქვამს, მხოლოდ ისე შეიძლებოდა გამეგო მისი ღიმლი, მისი ცბიერი და გულარძნილი ჩურჩული ჩიჩისბეისთან, რომელსაც იგი, ალბათ, ჩემს ამბავს უყვებოდა, როგორც მდაბალი სიყვარულის ისტორიას. წარმოიდგინე, როგორი უნდა ყოფილიყო ადამიანის მდგომარეობა, რომელიც კვდებოდა ამ დედაკაცის

გულისთვის, კიდევ აღმერთებდა მას, ხედავდა სიმთვრალის დროს თუ მეძავი ქალების საწოლზე, და ამავე დროს გრძნობდა, რომ მისი დაცინვის მსხვერპლი იყო! მაგრამ მე არ შემეძლო მკერდი გამეპო და ჩემი სიყვარული ამომეგლიჯა, რათა მის ფეხთ ქვეშ დამეგდო! მართალია, მე ადვილად გავაბნეე ჩემი ქონება, მაგრამ სამი წლის მკაცრმა რეჟიმმა ჩემი ჯანრთელობა გააკაჟა და, როცა მე ხელახლა უფულოდ აღმოვჩნდი, საუცხოოდ ვგრძნობდი თავს. რათა ფული მეშოვა, მოკლევადიან თამასუქებს მოვაწერე ხელი, მაგრამ გადახდის დრო მოვიდა. ჩემმა პირველმა ვალმა გააღვიძა ჩემი სათნოებანი, მათ ჩემ თვალწინ გაიარეს ნელი ნაბიჯით და სასოწარკვეთილი სახით. მე შევძელი მათთან მორიგება როგორც ბებერ ძალუასთან, რომელიც პირველად ბუზლუნს დაიწყებს და შემდეგ ცრემლებსა და ფულს მოგცემს. წინათ გულგრილად ვუცქერდი ბანკის მოხელეებს, კომერციული სინდისის მამხილებელთ, ნაცრისფერ ტანისამოსში გამოწყობილთ, პატრონის ლივრით და ვერცხლის ბალთით შემკულთ: ახლა ისინი მძულდნენ წინდაწინვე. ვფიქრობდი, რომ ერთ მშვენიერ დღეს რომლიმე მათგანი მოვიდოდა, რათა იმ თერთმეტი თამასუქის საფუძველი მოეთხოვა, რომელთაც ხელი მოვაწერე. ჩემი ხელწერილები სამი ათასი ფრანკი ღირდა, მე თვით არ ვღირდი ამდენი! სასამართლოს აღმასრულებლები, უგრძნობელნი ყოველი უბედურებისა, თვით სიკვდილისადმი, ჩემ წინ იმართებოდნენ როგორც ჯალათები, რომელნიც მსჯავრდებულთ ეუბნებიან: «აი, უკვე დაჰკრა ოთხის ნახევარმა!» მათ მდივნებს უფლება ჰქონდათ მომვარდნოდნენ, ჩემი სახელი დაეჩხაპნათ, გაეჭუჭყიანებინათ, სასაცილოდ ავეგდე. მე ვალი მქონდა. განა ვისაც ვალი მართებს, იგი თავის თავს ეკუთვნის, განა სხვა ადამიანებს არ შეეძლოთ ჩემი ცხოვრების ანგარიში მოეთხოვათ? პუდინგი ალაშიპოლატა რად ვჭამე? ყინულზე გაციებული სასმელი რად დავლიე? რად მეძინა, დავდიოდი, ვაზროვნებდი, ვერთობოდი და მათ ფულს კი არ ვიხდიდი? შუაგულ პოეზიაში, იდეის წიაღში ყოფნის ან საუზმობის დროს, როცა მეგობრებით, სიხარულით და სასიამოვნო ოხუნჯობით ვიყავი გარემოცული, შეიძლებოდა ყავისფერ ტანისამოსიანი კაცი შემოსულიყო, გახუნებული ქუდით ხელში. ეს ვაჟბატონი ჩემი ვალია, ჩემი თამასუქი, აჩრდილი, რომელიც დააჰკნობს ჩემს მხიარულებას, მაიძულებს მაგიდიდან წამოვდგე, რათა მას ველაპარაკო; ყოველივეს წამართმევს, ხალისსაც, სატრფოსაც, თვით საწოლსაც. სინდისის ქენჯნა უფრო შემწყნარებელია, იგი არც ქუჩაში გვაგდებს, არც სატუსალოში, არც გარყვნილების ბუნაგში; ის ჩვენ მხოლოდ ემაფოტზე გვაგზავნის, სადაც ჯალათი გვაკეთილშობილებს: როცა ჩვენ

გვსჯიან, ყველას ჩვენი უდანაშაულობა სწამს, საზოგადოება კი გაკოტრებულ მოქიფეს არც ერთ სათნოებას არ უტოვებს.

შემდეგ ეს ორთათიანი ვალები, რომელნიც მწვანე დრაფის ტანსაცმელში არიან გამოწყობილი, ლურჯ სათვალესა და ჭრელ ქოლგას ატარებენ, ეს ხორცშესხმული ვალები, რომელთაც ჩვენ პირისპირ ვხვდებით ქუჩის მოსახვევში, სწორედ იმ წუთში, როცა გაღიმებას ვაპირებდით, აღჭურვილი არიან საშინელი პრივილეგიით, მათ შეუძლიათ გვითხრან: «ბატონ დე ვალენტენს ჩემი ფული მართებს და არ იხდის, იგი ჩემს ხელთაა». ჩვენ თავი უნდა დავუკრათ ჩვენს მევალებებს, თავი დავუკრათ მოკრძალებით. – როდის გადამიხდით? – კითხულობენ ისინი და ჩვენ იძულებული ვართ ვიტყუოთ, მეორე ადამიანს ვთხოვოთ ფული, ქედი მოვიდრიკოთ ზანდუკზე წამომჯდარი ბრიყვის წინაშე, გავუძლოთ მის ცივ შეხედვას, წურბელის შეხედვას, რომელიც უფრო შეურაცხყოფელია, ვიდრე სილის შემოკვრა, ავიტანოთ ბულალტერიის მორალი და მისი ტლანქი უმეცრება. ვალი ფანტაზიის ქმნილებაა, ეს მათ არ ესმით. ვალის ამღებს ხშირად სულიერი აღმაფრენა იტაცებს და იმორჩილებს, მაშინ როცა არაფერი დიდი არ იმორჩილებს და არ ხელმძღვანელობს იმათ, ვინც ფულშია ჩაფლული, ვინც არაფერი იცის, გარდა ფულისა. მე შიშის ძრწოლას განვიცდიდი ფულის წინაშე. ბოლოს თამასუქი შეიძლება ოჯახით დატვირთულ და სათნოებით გამსჭვალულ ბერიკაცად იქცეს; შეიძლება მე მოვალე ვიყავი გრეზის* გაცოცხლებული სურათისა, – ბავშვებით გარშემორტყმული დამბლადაცემული ადამიანისა, ჯარისკაცის ქვრივისა; ყველა ისინი მე ხელს გამომიწოდებდნენ მუდართ; საშინელნი არიან ის კრედიტორები, რომელთანაც ერთად ჩვენ უნდა ვიტყუოთ, რომელთაც დახმარება უნდა გავუწიოთ ვალის გადახდის შემდეგ.

გადახდის ვადა მოახლოვდა, მაგრამ წინა ღამეს მე დამეძინა იმ ადამიანების სულიერი სიმშვიდით, რომელთაც ძინავთ სიკვდილით დასჯისა ან დუელის წინ: ისინი ყოველთვის თავს ირწევენ ყალბი იმედით. მაგრამ როცა გამომეღვიძა, როცა ვიგრძენი რომ ჩემი სული დატყვევებული იყო ბანკირის პორტფელში, შეტანილი იყო ანგარიშებში, დაწერილი იყო წითელი მელნით, ყოველი მხრიდან ჩემი ვალები გამოხტნენ კალიებივით. იმათ ვხედავდი კედლის საათში, სავარძლებზე, ავეჯზე, რომელსაც მე განსაკუთრებული სიამოვნებით ვხმარობდი.

ჩემი თამასუქები გაპროტესტდა. სამი დღის შემდეგ ვალი გადავიხადე. აი, როგორ მოხდა ეს. ერთმა სპეკულიანტმა წინადადება მომცა მიმეყიდა კუნძული, რომელიც მდინარე ლუარაზე მქონდა და სადაც დედაჩემი იყო დასაფლავებული. დავთანხმდი. როცა

ნოტარიუსის ბნელ ოთახში ვიჯექი და შეთანხმებას ხელს ვაწერდი, ისეთი სიცივე ვიგრძენი, როგორსაც სარდაფში ვგრძნობთ ხოლმე. ჟრუანტელმა დამიარა, როგორც იმ დროს, როცა მამაჩემის ახლად გათხრილ საფლავს დავცქეროდი. ეს შემთხვევა ცუდ ნიშნად მივიჩნიე, მომეჩვენა, დედაჩემის ხმა მესმის და მის აჩრდილს ვხედავ-მეთქი; თითქო ჩემი საკუთარი სახელი მესმოდა ზარების რეკვაში!

კუნძულში აღებული ფულით ვალები გავისტუმრე და კიდევ ორი ათასი ფრანკი დამრჩა. რასაკვირველია, შემემლო ხელახლა მეცნიერის მშვიდობიანი ცხოვრება დამეწყო, ჩემს სხვენზე დავბრუნებულიყავი ცხოვრების გამოცდილებით, დიდძალი დაკვირვებით და ერთნაირი რეპუტაციით აღჭურვლი. მაგრამ თეოდორამ ხელიდან როდი გაუშვა თავისი მსხვერპლი. ჩვენ ხშირად გვესმოდა ერთმანეთის სახელი. მე მისი თაყვანისმცემლები ვაიძულე საყვირით ედიდებინათ ჩემი ჭკუა, ჩემი ცხენები, ჩემი წარმატება, ჩემი ეტლები. ეს ქალი ადრინდებულად ცივი და უგრძნობი დარჩა, თვით მაშინაც კი, როცა რასტინიაკმა ეს საშინელი სიტყვები უთხრა: «იგი თავს იკლავს თქვენთვის!»

მთელ ქვეყანას დავაკისრე შური ემია ჩემი გულისათვის, მაგრამ ვერაფერს გავხდი! როცა ჩემი სულის სიღრმეები გამოვიკვლიე, ვიგრძენი, რომ მას სრსვილი ღრღნიდა, რომ იგი დამპალიყო კიდევ. დემონს ჩემს შუბლზე თავისი მამლისებური დეზის ნიშანი დაეტოვებინა. ამიერიდან ჩემთვის შეუძლებელი იყო უარი მეთქვა რისკიანი ცხოვრების თრთოლასა, წყეული სიმდიდრის ფაქიზ სიამოვნებაზე. მილიონერი რომ გავმხდარიყავი, არაფერს გავაკეთებდი გარდა თამაშობისა, ჭამისა, ხეტიალისა. აღარ შემემლო მარტოდმარტო დავრჩენილიყავი ჩემს თავთან. მე მჭირდებოდა მეძავი ქალები, ყალბი მეგობრები, ღვინო, უხვი ჭამა-სმა, რათა მუდამ გაბრუებული ვყოფილიყავი. სამუდამოდ გავწყვიტე ის კავშირები, რომელიც ადამიანს ოჯახთან აკავშირებს. სიამოვნების ტყვე გავხდი და ბოლომდე უნდა გამევიღო თვითმკვლელობის საბედისწერო გზა. ჩემი მდიდრული ცხოვრების უკანასკნელ დღეებში ყოველ საღამოს წრამოუდგენელ თავშეუკავებლობას ვიჩენდი, მაგრამ დილით სიკვდილი ხელახლა ცხოვრებისკენ მისროდა. სალამანდრის მსგავსად შემემლო შეუშფოთებლად ხანძარში შევსულიყავი. ბოლოს, როცა ჯიბეში აღარაფერი დამრჩა, გარდა უკანასკნელი ოცფრანკიანისა, რასტინიაკის ბედნიერი თამაში გამახსენდა.

– ეჰ, ეჰ!.. – წამოიძახა რაფაელმა, რადგან უცებ მოაგონდა თილისმა, რომელიც მაშინვე ჯიბიდან ამოიღო.

იმით აიხსნებოდა ეს, რომ ის დაღლილი იყო ამ გრძელი დღის ბრძოლით და არ შეეძლო თავისი გონების საჭე მოემარჯვებინა ღვინის და პუნშის ტალღებში, თუ იმით, რომ ის მოგნებებმა ააღელვა, ხოლო საკუთარი სიტყვების ნიაღვარმა დაათრო, – რაფაელი აღფრთოვანებაში გადავარდა, როგორც ადამიანი, რომელიც სრულიად გონებადაკარგულია.

– ეშმაკმა წაიღოს სიკვდილი! – დაიყვირა მან და ტყავი შეანავარდა. – მე ახლა უკვე სიცოცხლე მწყურია! მდიდარი ვარ, ყველა სათნოება მაქვს. ვერაფერი ვერ გამიწევს წინააღმდეგობას. ორასი ათასი ლივრის შემოსავალი მსურდა და მექნება კიდევ. მომესალმენით, ღორებო, რომელნიც ნოხებზე გაგორებულხართ, თითქო ნაკელზე იწვეთ! მე მდიდარი ვარ, ყველას გიყიდით, თვით იმ დეპუტატსაც კი, რომელიც აი, იქ ხვრინავს! მოდით, მაღალი საზოგადოების არამზადებო, და დამლოცეთ! მე პაპი ვარ.

რაფაელის ყვირილმა, რომელსაც მანამდე ხვრინვა ფარავდა, უცებ გააღვიძა მძინარეები, მათ დაინახეს, რომ ძილის დამფრთხობი თვით ძლივს იდგა ფეხზე და გინებით გაუმასპინძლდნენ მას.

– ხმა ჩაიკმინდეთ! – უყვირა რაფაელმა. – თქვენს ბუნაგებში შეძვერით! – ემილ, დიდძალი საუნჯე მაქვს, შენ ჰავანის სიგარებს მოგცემ.

– მესმის, – უპასუხა პოეტმა, – ან თეოდორა ან სიკვდილი! განაგრძე! შენმა შექარმოყრილმა თეოდორამ მოგატყუა. ყოველი დედაკაცი ევას ნაყოფია. შენს ამბავში სრულიად არაფერია დრამატული.

– აჰ, შენ ხომ გეძინა, ეშმაკო!

– არა, ან თეოდორა ან სიკვდილი! მესმის.

– გამოფხიზლდი, – დაუყვირა რაფაელმა და შაგრენის ტყავი დაარტყა, თითქო ელექტრონაკადის გამოწვევა სდომებოდეს.

– რა მოგდის! – თქვა ემილმა, რომელიც წამოდგა და ხელი მოხვია რაფაელს, – ნუ დაგავიწყდება, ჩემო კარგო, რომ ცუდი ყოფაცქევის ქალებთან იმყოფები.

– მე მილიონერი ვარ!

– თუ მილიონერი არა, მთვრალი კი უეჭველად ხარ.

– მთვრალი ვარ ხელისუფლებით. შემიდლია მოგკლა! სიჩუმე!.. მე ნერონი* ვარ, მე ნაბუქოდონოსორი* ვარ!

– რაფაელ, ჩვენ ურიგო საზოგადოებაში ვართ, პირადი ღირსების დასაცავად მაინც დადუმდი.

– ჩემი ცხოვრება მეტად ხანგრძლივი დუმილი იყო. ახლა მთელი ქვეყნის წინააღმდეგ მინდა შური ვიძიო. მე ამიერიდან აღარ მესიამოვნება ოქრო-ვერცხლის ფლანგვა, მე ჩემს ეპოქას წავბაძავ და გამოვხატავ, მე ადამიანთა ცხოვრებას, გონებას და სულს ჩავნთქავ. აი, წვრილმანობას მოკლებული კომფორტი! რას იტყვი? ნადიმი შავი ჭირის დროს! მე შევებრძოლები ყოველგვარ ციებას, ყვითელს, ცისფერს, მწვანეს შევებრძოლები ჯარებს, სახრჩობელებს. შემიძლია თეოდორას დავეუფლო... მაგრამ არა, მე არ მსურს თეოდორა, იგი ჩემი ავადმყოფობაა, მე ვკვდები თეოდორათი! მე მინდა თეოდორა დავივიწყო.

– თუ ღრიალი არ შესწყვიტე, სასადილოში შეგათრევ.

– ხომ ხედავ ამ ტყავს? ეს სოლომონის ანდერძია. იგი მე მეკუთვნის, ეს სოლომონი, ეს უმეცარი მეფე! არაბეთიც ჩემია, ჰეტრეაც, სამყაროც ჩემია. შენც ჩემი იქნები, თუ მოვინდომე, ფრთხილად იყავი. მე მინდა მთელი შენი ჟურნალისტების დუქანი ვიყიდო, შენ ჩემი მსახური იქნები. კუპლეტებს დამიწერ. ქაღალდებს მომიწესრიგებ. ლაქიავ! ლაქია ნიშნავს: «ის თავს მშვენივრად გრძნობს იმიტომ, რომ არაფერს არ ფიქრობს».

რაფაელმა ძლივს მოასწრო ამ სიტყვების წარმოთქმა, რომ ემილმა იგი სასადილოში გაიტაცა.

– ძლიერ კარგი, მეგობარო, შენი ლაქია ვარ. მაგრამ ჩქარა შენ გაზეთის მთავარი რედაქტორი უნდა გახდე. გაჩუმდი! ზრდილობა დაიცავი ჩემი გულისათვის. ხომ გიყვარვარ?

– თუ მიყვარხარ? შენ ჰავანის სიგარები გექნება ამ ტყავის წყალობით. ეს ტყავი ყოვლისშემძლეა. საუცხოო სამკურნალო საშუალებაა, შემიძლია კორმები მოგიჩინო. კორმები ხომ გაქვს? ახლავე მოვსპობ.

– არასოდეს ასეთი სულელი არ მინახიხარ...

– სულელი, ჩემო მეგობარო? არა, ეს ტყავი შეიკუმშება, როცა მე სურვილი დამებადება... ეს თითქო სიტყვა-პასუხია. ბრამინი,* – აქ ბრამინია საქმეში ჩარეული! – ბრამინი დიდი ხუმარა ყოფილა, ვინაიდან, ხომ ხედავ ტყავი სურვილებმა უნდა გააფართოოს.

– ოღონდაც.

– არ გჯერა?

_ როგორ გინდა შენი აბდაუბდა დავიჯერო?

_ სანადღეოს ვდებ, შემოდლია ახლავე დაგიმტკიცო. ზომა ავიღოთ...

_ ახლა აღარ დაიძინებს, _ წამოიძახა ემილმა, როცა დაინახა, რომ რაფაელმა სასადილო ოთახში რაღაცის ძებნა დაიწყო.

მაიმუნისებური სიმარჯვით, იმ უცნაური ნათელმხედველობის წყალობით, რომელსაც ხშირად იჩენენ მთვრალი ადამიანები, რაფაელმა შეძლო ხელსახოცის და საწერელის პოვნა, თან გაიძახოდა:

_ ავიღოთ ზომა! ავიღოთ ზომა!

_ ძლიერ კარგი, _ უთხრა ემილმა, _ ავიღოთ!

მეგობრებმა ხელსახოცი გაშალეს და ზედ შაგრენის ტყავი დაადეს. ემილის ხელი ნაკლებ კანკალებდა, ვიდრე რაფაელისა, მან კალმით შემოხაზა ტყავის კონტურები, ხოლო ამავე დროს მისი მეგობარი იმეორებდა:

_ მე ვისურვე ორასი ათასი ლივრის შემოსავალი, ხომ მართალია? როცა ეს სურვილი შემისრულდება, დავინახავ, როგორ შეიკუმშება ჩემი შაგრენი.

_ ჰო... ახლა დაიძინე. ხომ არ გინდა ამ დივანზე დაგაწვინო? რბილად წევხარ?

_ ჰო, ჩემო ბეჭდვითი სიტყვის ძუძუთა ბაღღო. შენ გამართობ, ბუზებს გამირეკ; მაშასადამე, ჰავანის სიგარებს მოგცემ...

_ კარგი, აცალე შენი ოქრო დადუღდეს, მილიონერო.

_ შენ კი აცალე შენი სტატიები დადუღდეს. ღამე მშვიდობისა, ღამე მშვიდობისა უსურვე ნაბუქოდონოსორს!.. სიყვარული! სასმელი! საფრანგეთი!.. სახელი... სიმდიდრე... სიმდიდრე...

ჩქარა ორივე მეგობარმა თავისი ხვრინვა შეუერთა მუსიკას, რომელიც სალონებში გაისმოდა. სანთლები თანდათან ქრებოდა და ბროლის როზეტებს ტკაცანი გაჰქონდა. ღამემ შავი ლეჩაქი გადააფარა ამ ხანგრძლივ ორგიას, რომელშიც რაფაელის მოთხრობა თითქო მეტყველების ორგია იყო, უაზრო სიტყვების ორგია ან კიდეც, აზრებისა, რომელთაც ხშირად მეტყველება აკლდა.

მეორე დღეს, შუადღისას, მშვენიერი აკვილინა მთქნარებით წამოდგა. დაქანცული იყო, ლოყებზე მარმარილოს ძარღვებივით იმ ხავერდგადაკრული ტაბურეტის ნიშანი ეტყობოდა, რომელზედაც მას თავი ჰქონდა მისვენებული. ევფრასია მისი ამხანაგის მოძრაობამ გამოაღვიძა, უცებ წამოხტა და ჩახლეჩილი ხმით დაიყვირა. მისი ლამაზი სახე, ესოდენ თეთრი, ესოდენ ქორფა წინა ღამით, ფერმკრთალი და გაყვითლებული იყო

საავადმყოფოში მიმავალი ქალის სახესავით. ნელ-ნელა სტუმრები გამოფხიზლდნენ, ისინი ღრმად ოხრავდნენ, ხელ-ფეხი დაბუჟებული ჰქონდათ, თავი – დამძიმებული. შემოვიდა მსახური, რათა ჟალუზები და ფანჯრები გაეღო. მზის სხივები აციმციმდა მძინარეთა თავებზე და მთელი კრებული ფეხზე წამოდგა. ქალებს ძილში თმა დაშლოდათ, ტანისამოსი დაჰმუჭნოდათ, დღის სინათლემ ულამაზო სანახაობა გამოაშკარავა: კულულები უმწოდ ჩამოკიდებოდათ, სახის გამომეტყველება შეცვლოდათ, თვალები ამოღამებოდათ დაქანცულობის გამო. მამაკაცები უარს ამბობდნენ თავიანთ ღამის საყვარლებზე, როცა ხედავდნენ, რომ ისინი ფერწასული, გათელილი იყვნენ, როგორც ყვავილები, რომლებიც ქუჩაში რჩება პროცესიის გავლის შემდეგ.

ეს გულზვიადი მამაკაცები კიდევ უფრო საშინელი იყვნენ. ადამიანს ჟრუანტელი დაუვლიდა ამ ჩაცვინული თვალების დანახვაზე, რომელნიც თითქო ვერაფერს ხედავდნენ, იმდენად გამოშტერებულნი იყვნენ მოუსვენარი ძილით, უფრო დამღლელობით, ვიდრე ძალების აღმდგენლობით. იყო რაღაც ონავრული და მხეცური ამ დაღლილ სახეებში, სადაც გაშიშვლებული ჩანდა ფიზიკური ნდომა, გამარცვული იმ პოეზიისაგან, რომელიც ჩვენს სულს ამკობს. მხატვრები და მეძავი ქალები თვალებგაცეცებული უსიტყვოდ უცქეროდნენ უწესრიგო დარბაზს, რომელიც დარბეული და შემუსვრილი იყო ვნებათა ცეცხლით. უცებ სატანისებური ხარხარი გაისმა, როცა ტაიფერი შეეცადა გრიმასით მისალმებოდა თავის სტუმრებს. მისმა ოფლიანმა და გაჟინჟდილებულმა, სინდისის ქენჯნისაგან თავისუფალმა სახემ ღირსეული დამთავრება მისცა ამ ჯოჯოხეთურ სურათს.

თუმცა ეს ახალგაზრდა ქალები უკვე შეჩვეული იყვნენ ბიწიერ ცხოვრებას, მაგრამ მრავალ მათგანს გაახსენდა თავისი უმწიკვლო ბავშვობა, როცა ისინი სოფელში იღვიძებდნენ და ვარდებითა თუ ცხრატყავათი შემკულ ფანჯარაში ქორფა ველს დაინახავდნენ, მოჯადოებულს ტოროლას მხიარული ჭიკჭიკით, განათებულს დილის რიჟრაჟით და პირდაბანილს ცვარ-ნამით. სხვებს თვალწინ ოჯახური საუზმე ეხატებოდა, დიდი სუფრა, რომელსაც მხიარული ბავშვები და დედ-მამა უსხდნენ და უბრალო კერძს შეექცეოდნენ. ერთი მხატვარი თავის წყნარ ატელიეზე ოცნებობდა, თავის უმწიკვლო ქანდაკებაზე, თავის კოხტა მოდელზე, რომელიც მას უცდიდა. ერთ ახალგაზრდა კაცს აგონდებოდა სასამართლოს პროცესი, რომლისგანაც მთელი ოჯახის ბედი იყო დამოკიდებული, აგონდებოდა ხელშეკრულების დადება, რომელიც მის დასწრებას მოითხოვდა. მეცნიერი თავის კაბინეტზე ფიქრობდა, სადაც მას კეთილშობილი სამუშაო

ელოდა. თითქმის ყველანი თავიანთ თავს უჩიოდნენ. ამ დროს სიცილით გამოჩნდა ემილი, ვარდისფერი და ქორფა, როგორც მოდათა მაღაზიის ულამაზესი ნოქარი.

– თქვენ უფრო მახინჯები ხართ, ვიდრე მოწმეები, რომელნიც ქონების აწერას ესწრებიან! – წამოიძახა მან. – არაფრის გაკეთება აღარ შეგიძლიათ. ეს დღე დაკარგულია; ჩემი რჩევაა, ვისაუზმოთ.

ამ სიტყვების გაგონებისთანავე ტაიფერი გავიდა განკარგულების გასაცემად. ქალები მოდუნებული ნაბიჯით წავიდნენ, რათა ტანისამოსი გაესწორებინათ სარკეების წინ. ყველამ ძალა მოიკრიბა. თავაშვებულებმა ქადაგება წაუკითხეს კეთილგონიერთ. მეძავი ქალები დასცინოდნენ იმათ, ვისაც ძალ-ღონე აღარ შესწევდა ამ მძაფრი ღზინის გასაგრძობად. ერთ წუთში ეს აჩრდილები გამოცოცხლდნენ, შეჯგუფდნენ, საუბარი და სიცილი დაიწყეს. რამდენიმე ხელმარჯვე და მარდმა მსახურმა სწრაფად დააღაგა დარბაზები. დიდებული სუფრა გაიშალა. მაშინვე სტუმრები სასადილოში შეიჭრნენ, აქ გუშინდელი ორგის ანაბეჭდთან ერთად, როგორც სულთმობრძავის უკანასკნელ ცახცახში, კიდეც შერჩენილი იყო სიცოცხლისა და აზრის გამონაკრთომი. ყველიერის კარნავალის მსგავსად სატურნალია დამარხული იყო შენიღბულ ადამიანთა მიერ, რომელნიც დაიქანცნენ ცეკვით, შეზარხოშდნენ სიმთვრალით, მაგრამ მაინც უნდოდათ უძღური სიამოვნება განეგრძოთ, რათა საკუთარი უძღურება არ გაემხილათ.

მაგრამ ამ დროს, როცა ეს უშიშარი საზოგადოება კაპიტალისტის სუფრას შემოერთყა, გამოჩნდა ნოტარიუსი კარდო, რომელიც წინა ღამით სადილის გათავებისთანავე გაიპარა, რათა თავისი ორგია თავისი ცოლის საწოლში დაემთავრებინა; მის პირმოთნე სახეზე ტკბილი ღიმილი კრთოდა.

მას თითქო ეყნოსა რაღაც მემკვიდრეობის არსებობა, რომლისთვისაც შეეძლო გემო გაესინჯა, ის გაეყო, აეწერა, საბუთების წიგნში შეეტანა, მემკვიდრეობის, რომელიც აღსავსე იქნებოდა ოქმებით, მსხვილი ჰონორარებით, ისეთივე ცვრიანით, როგორიც ის ფილე იყო, რომელშიც მასპინძელი დანას არჭობდა.

– ოჰ, ოჰ! ჩვენ ნოტარიული წესით უნდა ვისაუზმოთ, – წამოიძახა დე კიურსიმ.

– თქვენ დროზე მოდიხართ, რათა ყველა ეს ნივთი დანომროთ და აღნუსხოთ, – უთხრა ბანკირმა და ხელით მთელი წვეულება მოხაზა.

– ანდერძისა არ ვიცი, მაგრამ ქორწინების ხელშეკრულების დადება კი შეიძლება მოხდეს! – თქვა მეცნიერმა, რომელიც ერთი წლის წინ ბედნიერად დაქორწინებულიყო.

– ერთი წუთი მიბოძეთ, – უპასუხა კარდომ, რომელიც გააოგნა ბოროტი დაცინვების ხორომ, – მე აქ სერიოზული საქმისათვის მოვედი. ექვსი მილიონი მოვიტანე ერთი თქვენთაგანისთვის. (ღრმა დუმილი) – მოწყალო ხელმწიფევ, – თქვა მან და რაფაელს მიმართა, რომელიც ამ წუთში უცერემონიოდ თვალებს იწმენდდა ხელსახოცის ყურით, – ქალბატონი დედათქვენი ქალიშვილობაში გვარად ოფლაჰარტი ხომ არ ბრძანდებოდა?

– დიახ, – უპასუხა რაფაელმა. – ბარბ-მარი ოფლაჰარტი.

– თქვენი და ქალბატონი დე ვალენტენის დაბადების აქტები ხომ არა გაქვთ?

– მგონი, უნდა მქონდეს.

– ძალიან კარგი, ბატონო, თქვენ ბრძანდებით ერთადერთი მემკვიდრე მაიორ ოფლაჰარტისა, რომელიც შარშან აგვისტოში გარდაიცვალა კალკუტაში.

– ძნელია ასეთი კალკუტური სიმდიდრის კალკულაცია! – წამოიძახა ერთმა სტუმარმა.

– მაიორმა თავის ანდერძში დიდი თანხები დაუტოვა სხვადასხვა საზოგადოებრივ დაწესებულებებს, და საფრანგეთის მთავრობამ მისი მემკვიდრეობის საბუთები გამოსთხოვა ინდოეთის კომპანიას, – განაგრძო ნოტარიუსმა. – ამ წუთში იგი სავსებით გაწმენდილი და გამორკვეულია. ორი კვირაა მე უნაყოფოდ ვეძებდი ქალბატონ ბარბ-მარი ოფლაჰარტის ინტერესთა წარმომადგენლებს, როცა გუშინ სადილად...

ამ წუთში რაფაელი უცებ წამოხტა და ისეთი მძაფრი მოძრაობა გააკეთა, თითქო ჭრილობა მიეღოს; გარშემო თითქო უსიტყვო შემახილი გაისმა. სტუმრების პირველი გრძნობა ნაკარნახევი იყო ყრუ შურით, ყველამ თვალები რაფაელს მიანათა, როგორც ლამპრები. შემდეგ ბუტბუტი გაისმა, როგორც გაბრაზებულ პარტერში ხდება ხოლმე, აჯანყების დრტვინვა დაიწყო, განძვინვარდა, ყველამ თითო სიტყვა თქვა, რათა სალამი მიემღვნა ამ უზარმაზარი სიმდიდრისათვის, რომელიც ნოტარიუსმა მოიტანა. რაფაელი უცებ გამოაფხიზლა ბედისწერის მოულოდნელმა წყალობამ; მან საჩქაროდ მაგიდაზე გაშალა ის ხელსახოცი, რომლითაც ცოტა ხნის წინათ შაგრენის ტყავი გაზომა. არავის ყურადღება არ მიუქცევია. თილისმა ზედ დაადო და უნებურად შეკრთა, როცა ხელსახოცზე მოხაზულ კონტრუსა და ტყავს შორის ცოტაოდენი განსხვავება დაინახა.

– რა მოსდის? – წამოიძახა ტაიფერმა. – იაფად კი დაუჯდა თავისი სიმდიდრე.

– ხელი მოჰკიდე, შატონ, – უთხრა ბიქსიუმ ემილს. – სიხარულმა არ მოჰკლას.

მემკვიდრის დამჭკნარი სახე საშინლად გაფითრდა, თვალები ჩაულამდა, მიცვალებულის ნიღაბი გადაეფარა. იგი სიკვდილს ხედავდა. ეს ზვიადი ბანკირი,

გარშემორტყმული დამჭკნარი მეძავი ქალებით, ეს მამდარი სახეები, ეს სიხარულის აგონია მისი ცხოვრების ცოცხალი სურათი იყო. რაფაელმა სამჯერ დახედა თილისმას, იგი თავისუფლად ეტეოდა ხელსახოცზე მოხაზულ შეუბრალებელ ხაზებში; იგი შეეცადა თავი დაერწმუნებინა, მხედველობა მატყუებსო, მაგრამ ნათელი გრძნობა ანადგურებდა მის ურწმუნოებას. სამყარო მას ეკუთვნოდა, მას ყოველივე შეეძლო და მეტი არაფერი სურდა. როგორც უდაბნოში მოხვედრილ მოგზაურს, მას წყალი ცოტა ჰქონდა წყურვილის დასაკმაყოფილებლად და თავისი სიცოხცლე მისი წვეთებით უნდა გაეზომა. იგი ხედავდა, რომ ყოველი სურვილი რამდენიმე დღედ დაუჯდებოდა. მას უკვე სწამდა შაგრენის ტყავი, იგი უკვე თავის სუნთქვას უგდებდა ყურს, თავს უკვე ავად გრძნობდა, თავის თავს ეკითხებოდა:

– ჭლექიანი ხომ არა ვარ? დედაჩემი ფილტვების ავადმყოფობით ხომ არ გარდაიცვალა?

– აჰ, რაფაელ, კარგად კი გაერთობით! მე რას მომცემთ? – ჰკითხა აკვილინამ.

– დავლიოთ მისი ბიძის, მაიორ ოფლაჰარტის გარდაცვალებისთვის! აი, კაცი ის ყოფილა!

– რაფაელი საფრანგეთს პერი გახდება!

– ვაჰ, რას წარმოადგენს საფრანგეთის პერობა ივლისის რევოლუციის შემდეგ! – თქვა საქმის მცოდნემ.

– გექნება თუ არა ლოჟა ბუფონების თეატრში?

– იმედია, ყველას გაგვიმასპინძლდებით! – თქვა ბიქსიუმ.

– ასეთი ადამიანი ყოველივეს დიდებულად გააკეთებს, – თქვა ბიემილმა.

ამ დამცინავი საზოგადოების ღრიანცელი კარგად ესმოდა ვალენტენს, მაგრამ ვერც ერთი სტუმრის აზრი ვერ გაეგო. იგი ბუნდოვნად ფიქრობდა ბრეტანელ გლეხზე, რომელიც მოკლებული იყო აზრებსა და სურვილებს და დატვირთული იყო ბავშვებით, დილიდან საღამომდე ყანაში მუშაობდა, უგრეხელის ფაფას ჭამდა, ვაშლის ნახადს სვამდა თავისი დოქიდან, ღვთისმშობელი და მეფე სწამდა, სააღდგომოდ ეზიარებოდა, კვირაობით მწვანე ველზე ცეკვავდა, არაფერი ესმოდა თავისი მოძღვრის ქადაგებისა. ხოლო ეს სურათი, რომელიც მის თვალწინ იყო გაშლილი, ეს მოვარაყებული პანელი, ეს მეძავი ქალები, ეს საუზმე, ეს კომფორტი ყელში ებჯინებოდა და ხველას იწვევდა.

– სატაცური ხომ არ გსურთ? – დაუძახა ბანკირმა.

– მე არაფერი მსურს! – უპასუხა რაფაელმა მქუხარე ხმით.

– ბრავო! – თქვა ტაიფერმა. – თქვენ გესმით, რას ნიშნავს გამდიდრება: იგი კადნიერების პატენია. თქვენ ახლა ჩვენი სისხლი და ხორცი ხართ! ბატონებო, დავლით ოქროს ხელმწიფების სადღეგრძელო! ბ-ნი ვალენტენი, რომელიც ექვსი მილიონის პატრონი გახდა, ხელისუფალიც გახდება. იგი მეფეა, მას ყოველივე შეუძლია, იგი ყველაფერზე მაღლა დგას, როგორც მდიდარი ადამიანი. ამიერიდან მისთვის გამოთქმა – «ფრანგები თანასწორნი არიან კანონის წინაშე» – სიცრუეა, რომელიც ქარტიის დასაწყისშია დაწერილი. იგი არ ემორჩილება კანონებს, პირიქით, კანონები დაემორჩილებიან მას. მილიონერებისთვის არ არსებობს არც ეშაფოტი, არც ჯალათი.

– ჰო, – უპასუხა რაფაელმა, – თვით ისინი თავიანთი თავის ჯალათები არიან!

– აი, კიდევ ერთი ცრუმორწმუნეობა! – დაიყვირა ბანკირმა.

– დავლით! – თქვა რაფაელმა და თილისმა ჯიბეში ჩაიდო.

– რას შვრები? – ჰკითხა ემილმა და ხელში ხელი სტაცა. – ბატონებო, – მიმართა მან საზოგადოებას, რომელიც დიდად გაკვირვებული იყო რაფაელის ქცევით, – უნდა გაგიმხილოთ, რომ ჩვენი მეგობარი დე ვალენტენი, არა, რას ვამბობ? ბატონი მარკიზ დე ვალენტენი გამდიდრების საიდუმლოებას ფლობს. მისი სურვილები სრულდება გამომჟღავნებისთანავე. რათა ლაქიის ან უგულო ადამიანის სახელი არ შეიძინოს, იგი ყველას გაგვამდიდრებს.

– აჰ, ჩემო პატარა რაფაელ, მე მინდა მარგალიტების სამკაული, – წამოიძახა ევფრასიამ.

– თუ იგი უმადური ადამიანი არაა, ორ ეტლს მომცემს, რომელშიც მშვენიერი, ჩქარი ცხენები იქნებიან შებმული! – თქვა აკვალინამ.

– ისურვეთ ასი ათასი ლივრის შემოსავალი ჩემთვის!

– ქიშმირის შალები!

– გადაიხადეთ ჩემი ვალები!

– დამზლა დაეცით ბიძაჩემს, იგი დიდი ძუნწია.

– რაფაელ, ათი ათასი ლივრის შემოსავალი მომეცი, და ჩვენს შორის ყოველი ანგარიში გასწორებულია.

– კარგი იქნებოდა, რომ იგი ნიკრისის ქარებისგან გამათავისუფლებდეს!

– ძირს დააწევინეთ რენტას! – დაიძახა ბანკირმა.

ამ სურვილებმა შადრევანივით გადმოსჩქეფა. შეიძლება ამ გააფთრებულ სურვილებში მეტი სერიოზულობა იყო, ვიდრე ხუმრობა.

– ჩემო ძვირფასო მეგობარო, – თქვა ემილმა მძიმედ, – მე ორასი ათასი ლივრის შემოსავლით დავკმაყოფილდები; ეს შემისრულე, გეთაყვა.

– ემილ, განა შენ არ იცი, რა ფასად უნდა დამიჯდეს ეს?

– მშვენიერი გამართლებაა! – უპასუხა პოეტმა. – განა ჩვენ თავი არ უნდა გავწიროთ ჩვენი მეგობრობისთვის?

– მე თითქმის მსურს სიკვდილი გისურვოთ ყველას, – უპასუხა ვალენტენმა და მჭმუნვარედ და ღრმად გადახედა თანამეინახეებს.

– მომაკვდავნი სასტიკნი არიან, – თქვა ემილმა სიცილით. – აი, შენ მდიდარი ხარ, – დაუმატა მან სერიოზულად, – და ორიოდ თვის შემდეგ ბილწი ეგოისტი გახდები. უკვე გამოსულელებული ხარ და ხუმრობა არ გესმის. მხოლოდ ისღა გაკლია, რომ მართლაც შენი შაგრენის ტყავი იწამო...

რაფაელს ეშინოდა ამ საზოგადოების დაცინვისა და დადუმებული იყო. უზომოდ ბევრი დალია და დათვრა, რათა ერთი წუთით დაევიწყა თავისი საბედისწერო ყოვლისშემძლეობა.

III

სულთმობრძაობა

დეკემბრის პირველ დღეებში სამოცდაათი წლის მოხუცი, წვიმის მიუხედავად, ვარენის ქუჩაზე მიდიოდა, ყოველი სახლის კარებს აცქერდებოდა და ბავშვური გულუბრყვილობითა და ფილოსოფოსის დაფიქრებული სახით ბ-ნ მარკიზ რაფაელ დე ვალენტენის მისამართს ეძებდა. მის სახეზე ნათლად იყო აღბეჭდილი მძაფრი მწუხარების ბრძოლა მბრძანებლურ ხასიათთან. ეს სახე გამომშრალი იყო ძველი პერგამენტივით, რომელიც იკრუნჩხება ცეცხლზე. მისი გრძელი ჭაღარა თმა გაწეწილიყო. თუ რომელიმე მხატვარს ეს უცნაური ფიგურა შეხვდებოდა, შავ ტანისამოსიანი, გამხდარი, გაძვალტყავებული, ის მას ატელიეში დაბრუნებისთანავე თავის ალბომში შეიტანდა და მისი სურათის ქვეშ მიაწერდა: «კლასიკოსი პოეტი რითმის ძებნის დროს».

ბოლოს, როგორც იყო ამ როლენის* პალინგენეზისმა* აღმოაჩინა ნაჩვენები ნომერი და წყნარად დააკაკუნა დიდებული სასახლის კარიბჭეზე.

– ბატონი რაფაელი სახლში ბრძანდება? – ჰკითხა მან მეკარეს.

– ბ-ნ მარკიზი არავის დებულობს, – უპასუხა მსახურმა და ვეებერთელა პურის ნაჭერი ჩანთქა, ყავის ფინჯანში ჩაწობილი.

– მისი ეტლი აქ დგას, – უპასუხა უცნობმა მოხუცმა და ბრწყინვალე ეტლზე ანიშნა, რომელიც ხის ფანჩატურის ქვეშ იდგა კარიბჭის მახლობლად. – ალბათ, ახლავე გამოვა, მე დავუცდი.

– აჰ, ჩემო ბერიკაცო, თქვენ შეიძლება აქ ხვალამდე მოგიხდეთ ლოდინი. აქ ეტლი ყოველთვის მზადაა ბატონისათვის. წადი, გეთაყვა; მე ექვსას ფრანკიან ჯამაგირს დავკარგავ, თუ ნებადაურთველად უცხო კაცი შევუშვი ამ სახლში.

ამ წუთში ელამონიდან გამოვიდა და კიბეზე ჩაირბინა მაღალმა მოხუცმა, რომელიც მინისტრის შიკრიკივით იყო ჩაცმული. მან აათვალიერა გაოცებული მთხოვნელი.

– აი, ბატონი იონათანიც, – თქვა ბჭეთამცველმა, – მოელაპარაკეთ მას.

ორი მოხუცი, რომელთაც ერთიმეორისკენ თანაგრძნობა თუ ცნობისმოყვარეობა იზიდავდა, ერთმანეთს შეხვდნენ ფართო ეზოში, სადაც ფიქალ ქვებს შორის ბალახბულახს გამოეყო თავი. სასახლეში შემაშფოთებული დუმილი მეფობდა. ვინც იონათანს შეხედავდა, შეეცდებოდა გაეგო ეს საიდუმლოება, რომელიც თავის დაღს ასვამდა როგორც მის სახეს, ისე ყოველ საგანს ამ პირქუმ სასახლეში. როცა რაფაელმა თავისი ბიძის უზარმაზარი მემკვიდრეობა მიიღო, მაშინვე მონახა თავისი ერთგული ბებერი მსახური, რომელსაც იგი ყველაფერში ენდობოდა. თავის მხრივ, იონათანმა სიხარულის ცრემლები დაღვარა, როცა ხელახლა თავისი ბატონი დაინახა. მას ეგონა, რაფაელს ვერასოდეს ვეღარ შეხვდებოდა; მაგრამ მისი ბედნიერება უსაზღვრო იყო, როცა მარკიზმა იგი თავის მოურავად დანიშნა. მოხუცი ყოვლისშემძლე შუამავლად გადაიქცა რაფაელსა და მთელ დანარჩენ ქვეყანას შორის. იგი თავისი ბატონის ქონების უზენაესი გამგებელი იყო, ბრმად ასრულებდა ყოველ მის ფარულ ზრახვას. იონათანი თითქოს მეექვსე გარეგრძნობა იყო, რომლის შემწეობით ცხოვრების მღელვარებანი შენელებული აღწევდნენ რაფაელამდე.

– ბატონო, მე მინდა ბ-ნ რაფაელს ვესაუბრო, – უთხრა მოხუცმა იონათანს და კიბეზე რამდენიმე საფეხური აიარა, რათა თავი დაეცვა წვიმისაგან.

– ბ-ნ მარკიზს ესაუბროთ? – წამოიძახა მოურავმა. – იგი ორიოდე სიტყვას ვერ იმეტებს ჩემთვის – მისი მამამძუძისთვის.

– მეც მისი მამამძუძე ვარ, – უპასუხა მოხუცმა. – თუ თქვენს ცოლს მისთვის ოდესღაც ძუძუ უწოვებია, მე მას თვით მოვაწოვე მუზების ძუძუ. იგი ჩემი შვილობილი, ჩემი ბავშვია, ჩემი carus alumnus-ია.* მე ჩამოვაყალიბე მისი ტვინი, აღვზარდე მისი გონება,

განვავითარე მისი გენია - ეს მე შემეძლია ჩემდა სასახლოდ და საბედნიეროდ ვთქვა. განა იგი ჩვენი ეპოქის ერთი უშესანიშნავესი ადამიანი არაა? მე მისი მასწავლებელი ვიყავი მეექვსე, მესამე და რიტორიკის კლასში.

– აჰ, თქვენ ბატონი პორიკე ბრძანდებით?

– დიახ. მაგრამ, ბატონო...

– სსუ! სსუ! – დაუძახა იონათანმა ორ მზარეულს, რომელთა ხმაური არღვევდა ამ სახლის მონასტრისებურ დუმილს.

– ბატონი მარკიზი ავად ხომ არ ბრძანდება?

– ჩემო ძვირფასო, – უპასუხა იონათანმა, – მარტო ღმერთმა იცის, რა მოსდის ჩემს ბატონს. პარიზში ორი სახლიც არაა ისეთი, რომელიც ჩვენსას ჰგავდეს. ხომ გესმით? ორი სახლიც. გეფიცებით, რომ არა. ბ-ნმა მარკიზმა აყიდვინა ეს სასახლე, რომელიც წინათ ერთ დუკას ეკუთვნოდა. სამასი ათასი ფრანკი დახარჯა, სამასი ათასი ფრანკი! მაგრამ ჩვენი სახლის ყოველი ნივთი ნამდვილ სასწაულს წარმოადგენს. ძალიან კარგი-მეთქვი, ვთქვი გულში, როცა ეს ბრწყინვალეობა დავინახე. აქ ისეთივე ამბავია, როგორც განსვენებული მისი პაპის ოჯახში: ახალგაზრდა მარკიზთან მეფის კარისკაცები და მთელი ქალაქი ივლის-მეთქი. მაგრამ ბატონმა არავის ნახვა არ ისურვა. იგი ახირებულ ცხოვრებას მისდევს, ბატონო პორიკე, ყოვლად შეუსაბამო ცხოვრებას. ყოველდღე ერთსა და იმავე დროს დგება. მარტო მე შემეძლია მის ოთახში შესვლა. ყოველდღე, ზამთარ-ზაფხულ შვიდ საათზე ვალე კარებს. ეს ასეა დაწესებული. შესვლისთანავე ვეუბნები:

– ბატონო მარკიზო, კეთილინებეთ გამოღვიძება და ტანთ ჩაცმა.

იგი იღვიძებს და დგება. მაშინვე საშინაო ხალათი უნდა მივაწოდო. იგი ყოველთვის ერთი და იმავე ფასონით და ერთი და იმავე მატერიისაგანაა შეკერილი. ვალდებული ვარ შევცვალო, როგორც კი გაცვდება. დღეში შეუძლია ათასი ფრანკი შეჭამოს; რაც უნდა, იმას იზამს. ეს ჩემი საყვარელი ბიჭუნაა. უნდა მოგახსენოთ, ისე მიყვარს, რომ თუ მარჯვენა ყვრიმალზე შემოეკრა, მარცხენას გავუწოდებდი. ვერ წარმომიდგენია, რა ძნელი საქმე უნდა დამაკისროს, რომ არ შევუსრულო. იმდენი წვრილმანი რამ მაქვს გასაკეთებელი, რომ თავისუფალი დრო აღარ მრჩება. ნაბრძანები მაქვს ჟურნალ-გაზეთები ყოველთვის ერთსა და იმავე ადგილას დავუწყო მაგიდაზე. წვერსაც მე ვპარსავ. მზარეული ხუთასი ოქროს პენსიას დაკარგავდა, რომელიც მისი ბატონის სიკვდილის შემდეგ ელის, თუ საუბმე დილით ათ საათზე არ იქნა მზად, ხოლო სადილი – ნაშუადღევს ხუთზე. მენიუ წინდაწინ მთელი წლისთვისაა შედგენილი. მარკიზის ყოველი სურვილი სრულდება. იგი ჭამს

პირველად შემოსულ ხილს, საუკეთესო სანოვაგეს. სადილის პროგრამა დაბეჭდილია; მან დილითვე ზეპირად იცის, რა ექნება სადილად. იმ დროისათვის იგი დანიშნულ საათზე ერთსა და იმავე ტანისამოსს, ერთსა და იმავე საცვალს იცვამს: ამ საცვალსა და ტანისამოსს მე ყოველთვის ერთსა და იმავე სავარძელზე ვუწყო. მე აგრეთვე უნდა ვიზრუნო, რომ მაუდიც ერთი და იგივე იყოს. თუ ტანისამოსი გაუცვდა, ისე უნდა განვუახლო, რომ სიტყვის თქმაც არ იქნეს საჭირო. თუ კარგი დარია, შევდივარ და ვეუბნები:

– გარეთ გაბრძანებას ხომ არ ინებებთ, ბატონო?

იგი ან ჰოს მიპასუხებს, ან არას. თუ გასეირნების სურვილი აქვს, ცხენების ცდა როდი სჭირდება – ისინი ყოველთვის მზად არიან: მეეტლეს ყოველთვის მათრახი უნდა ჰქონდეს მომარჯვებული, როგორც კარიბჭესთან დაინახეთ. საღამოთი, სადილის შემდეგ, ბატონი ხან ოპერაში მიდის, ხან იტალიელებთან... მაგრამ არა, იტალიელებთან ჯერ არ ყოფილა, გუშინდლამდე ვერ მოვახერხე ლოჟის შეძენა. სწორედ თერთმეტ საათზე შინ ბრუნდება დასაძინებლად. დღისით, როცა სხვა არაფერი აქვს გასაკეთებელი, იგი წიგნს კითხულობს, განუწყვეტლივ კითხულობს. მე ნაბრძანები მაქვს «წიგნის ვაჭრობის ჟურნალი» წავიკითხო, რათა ახალი წიგნები შევიძინო და ბუხრის თავზე დავაწყო. ნაბრძანები მაქვს აგრეთვე დროგამოშვებით მის ოთახში შევიდე, რათა ცეცხლს შევუკეთო და დავრწმუნდე, რომ არაფერი აკლია. ერთი პატარა წიგნაკი მომცა ზეპირად შესასწავლად. ბატონო, იქ ყველა ჩემი ვალდებულებაა ჩაწერილი, ეს ნამდვილი კატეხიზმოა! ზაფხულში ყინულის მთელი ზვინების შემწეობით გრილი ტემპერატურა უნდა დავიცვა, ყველგან ყოველთვის ქორფა ყვავილები უნდა იდგას. არავის არ შეურაცხყოფს, კრავივით უწყინარია, არასოდეს ზედმეტ სიტყვას არ იტყვის; მხოლოდ სასახლეში და ბაღში სრული სიჩუმე უნდა მეფობდეს. ერთი სიტყვით, ყოველი მისი სურვილი სრულდება, სანამ გამომჟღავნდებოდეს. მე ვეუბნები, ასე და ასე იმოქმედეთქი, და იგი ყურს მიგდებს. თქვენ ვერც კი წარმოიდგენთ, როგორაა მოწყობილი ყოველივე. ოთახები ერთ გრძელ რიგშია ჩამწკრივებული. წარმოვიდგინოთ, იგი თავისი ოთახის ან კაბინეტის კარს აღებს, უცებ ყველა კარი იღება მექანიზმის შემწეობით. მაშინ მას შეუძლია მთელი სახლი შემოიაროს და ყველგან გაღებულ კარებს ნახავს... და აი, ბატონო პორიკე, ბოლოს მითხრა:

– იონათან, შენ ისე უნდა მომიარო, როგორც არტახეზში გახვეულ ბავშვს უვლიანო. დიახ, ბატონო, სწორედ ეს სიტყვები მითხრა: არტახში გახვეულსო... ჩემს მაგიერ შენ იფიქრე ჩემი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზეო...

– მე ბატონი ვარ, ხომ გესმით? იგი კი თითქმის მსახურია. და რატომ? ეს არავინ იცის, მხოლოდ მან და ღმერთმა თუ იცის. ახირებული ამბავია.

– იგი პოემას წერს, – წამოიძახა ბებერმა მასწავლებელმა.

– თქვენ გგონიათ, ბატონო, რომ პოემას წერს? ეს საკატორღო შრომა ყოფილა! მაგრამ იცით რა, მე ეს როდი მწამს. ხშირად მეტყვის, მინდა მცენარეული ცხოვრებით ვიცხოვრო. გუშინ ტანზე ჩაცმის დროს ტიტას შეხედა და მითხრა:

– აი, ასეთია ჩემი ცხოვრება... მე მცენარესავით ვცხოვრობ, ჩემო საბრალო იონათან!

ამავე დროს სხვები ფიქრობენ, იგი მონომანიაო. ახირებული ამბავია, თქვენ ნუ მომიკვდეთ!

– ყოველივე ეს მიმტკიცებს, იონათან, – წარმოთქვა მასწავლებელმა მძიმე მეცნიერული ტონით, რომელმაც უღრმესი მოკრძალება შთააგონა ბებერ მსახურს, – რომ თქვენს ბატონს რაღაც დიდი შრომისთვის მოუკიდია ხელი. იგი აზრებშია წასული და არ სურს, რომ ყოველდღიური ცხოვრების საზრუნავს დაექვემდებაროს. გონებრივი მუშაობის დროს გენიოსი ყოველივეს ივიწყებს. ერთ დღეს სახელოვანმა ნიუტონმა...

– აჰ, ნიუტონი, ჰო... – თქვა იონათანმა. – მე მას არ ვიცნობ.

– დიდმა გეომეტრმა ნიუტონმა ოცდაოთხი საათი გაატარა მაგიდაზე ნიდაყვდაყრდნობილმა. როცა გამოფხიზლდა, მეორე დღე წინანდელი დღე ეგონა, თითქოს ძინებოდეს... მინდა, ჩემი ძვირფასი ბიჭი ვინახულო; შეიძლება, რამეში გამოვადგე.

– დაიცათ! – წამოიძახა იონათანმა. – საფრანგეთის მეფეც რომ იყოთ, წინანდელი, რასაკვირველია, იქ მაინც ვერ შეხვალთ, თუ კარები არ შეამტვრიეთ და ჩემს გვამს არ გადააბიჯეთ. მაგრამ, ბატონო პორიკე, ახლავე შევატყობინებ, რომ თქვენ აქ ბრძანდებით და ასე ვკითხავ: «შეიძლება მისი შემოშვება?» იგი ან ჰოს მეტყვის, ან არას. არასოდეს არ ვკითხავ: გნებავთ? გსურთ? გწადიათ? ეს სიტყვები ამოშლილია ლექსიკონიდან. ერთხელ წამომცდა ასეთი გამოთქმა. «ჩემი სიკვდილი ხომ არ გინდა?» – მითხრა მან გულისწყრომით.

იონათანმა ელამონში დატოვა ბებერი მასწავლებელი და ანიშნა, უკან არ გამომყვეო, მაგრამ იგი ჩქარა დაბრუნდა და დამსახურებული ბერიკაცი ბრწყინვალე დარბაზებში გაატარა. ყველა კარი მართლაც ღია იყო. პორიკემ თავისი მოსწავლე შორიდან დაინახა: ფართო ზოლებიან საშინაო ხალათში იყო გახვეული, ბუხრის წინ იჯდა ღრმა სავარძელში და გაზეთს კითხულობდა. მთელი მისი ავადმყოფურად მოდუნებული სხეული

ამჟღავნებდა, რომ იგი უკიდურესი მელანქოლიის მსხვერპლი უნდა ყოფილიყო. იგივე მელანქოლია იყო აღბეჭდილი მის შუბლზე, მის დამჭკნარ ყვავილივით ფერწასულ სახეზე. მის პიროვნებას ახასიათებდა რაღაც ქალური გრაცია და ახირებული ქცევა, ესოდენ დამახასიათებელი მდიდარი ავადმყოფებისთვის. მისი ხელები ფაფუკი და თეთრი იყო ლამაზი ქალის ხელებივით. მისი ქერა თმა, ოდნავ შეთხელებული, რჩეული კეკლუცობით იყო დახუჭუჭებული. რბილი ქიშმირისგან გაკეთებული ბერძნული ჩაჩი გვერდზე გადაწეულიყო მძიმე ფოჩის წყალობით. მის ფეხებთან მოოჭვილი მაღაქიტის დანა ეგდო, რომლითაც მას წიგნის გვერდები გაეჭრა. მუხლებზე ინდური ყალიონის საუცხოო ქარვის მუნდშტუკი ეგდო. ამ ყალიონის მინანქრიანი გრაგნილი გველივით გაწოლილიყო მის ოთახში. მაგრამ მისი ახალგაზრდა სხეულის საერთო სისუსტეს ეწინააღმდეგებოდა ცისფერი თვალები, სადაც თითქოს მთელი სიცოცხლე იყო თავმოყრილი და სადაც არაჩვეულებრივი მგრძნობიარობა ბრწყინავდა. ამ თვალების დანახვა გულისტკივილს იწვევდა. ზოგიერთ მაყურებელს მასში სასოწარკვეთილების წაკითხვა შეეძლო, სხვები კი შინაგან ბრძოლას იგრძნობდნენ, ისევე როგორც სინდისის ქენჯნაა: ეს იყო უძირო თვალების გამოხედვა უძლური ადამიანისა, რომელიც გულის სიღრმეში მარხავს თავის სურვილს, ან – ძუნწისა, რომელიც ოცნებაში განიცდის ყველა შესაძლებელ სიამოვნებას, მაგრამ უარს ამბობს მათზე, იმიტომ რომ თავისი განძის შემცირება არ სურს; ან კიდევ – ეს იყო მიჯაჭვული პრომეთეს გამოხედვა ან ტახტიდან ჩამოგდებული ნაპოლეონისა, რომელიც 1815 წელს ელისეს სასახლეში გებულობს, რომ მისმა მტრებმა სტრატეგიული შეცდომა ჩაიდინეს, მთავარსარდლობას თხოულობს ოცდაოთხი საათის ვადით, მაგრამ უარს ღებულობს. ეს იყო დამპყრობელის და განწირულის გამოხედვა! ან, უკეთ ვთქვათ, ეს იყო გამოხედვა, რომელიც რამდენიმე თვის წინათ თვით რაფაელმა სენის ტალღებს ან კიდევ თამაშობაში დასმულ თავის უკანასკნელ ოქროს მიაპყრო.

თავისი ნებისყოფა, თავისი გონება მას დაემორჩილებინა ამ მოხუცი გლეხის ტლანქი და საღი ჭკუისათვის, რომელსაც ცივილიზაცია ნაკლებ გაჰკარებოდა ბატონებთან ორმოცდაათი წლის სამსახურის დროს. იგი თითქმის ბედნიერი იყო იმით, რომ ერთგვარი ავტომატი გახდა. იგი უარს ამბობდა სიცოცხლეზე სიცოცხლის გულისათვის, ხოლო თავის სულს სურვილთა პოეზიისაგან მარცვავდა. მას თავისი ფანტაზია დაესაჭურისებინა და უბიწო გამხდარიყო ორიგენის მსგავსად, რათა უკეთ შებრძოლებოდა მკაცრ ძალას, რომლის გამოწვევა მან მიიღო.

თავისი მოულოდნელი გამდიდრებისა და შაგრენის ტყავის შემცირების მეორე დღეს იგი თავის ნოტარიუსთან იყო სტუმრად. იქ ერთმა ექიმმა სერიოზულად უამბო, როგორ განიკურნა თავი ვიღაც შვეიცარიელმა, რომელიც ჭლექით იყო დაავადებული. მას თურმე ერთი სიტყვაც არ წარმოეთქვა ათი წლის განმავლობაში, ბოსლის მძიმე ჰაერს ისუნთქავდა გამოზომილად, სახელდობრ, ექვსჯერ წუთში, არაჩვეულებრივად ნაზ საჰმელს ღებულობდა. «მეც ასეთი ადამიანი გავხდები!» – გაიფიქრა რაფაელმა, რომელსაც სიცოცხლე სწყუროდა, რაც უნდა დაჯდომოდა. ფუფუნების წიაღში მან ორთქლის მანქანისებური ცხოვრება დაიწყო. როცა ბებერმა მასწავლებელმა ეს ახალგაზრდა ცხედარი დაინახა, მას ჟრუანტელმა დაუარა: ყოველივე მას ხელოვნურად ეჩვენა ამ ნატიფ და ფხვიად სხეულში. თვალეზანთებულ, აზრებით შუბლდატვირთულ მარკიზში მან ვერ იცნო თავისი მოწაფე, რომელიც მას ლოყაწითელი და მოსხლეტილი ახსოვდა. ამ გულკეთილ კლასიკოსს, ბრძენ კრიტიკოსს და კარგი გემოვნების დამცველს ლორდ ბაირონი რომ ჰქონოდა წაკითხული, იფიქრებდა, მანფრედი ვნახე იქ, სადაც ჩაილდ-ჰაროლდის ნახვას ველოდიო.

– გამარჯობა, მია პორიკე, – უთხრა რაფაელმა თავის მასწავლებელს და თავისი ცხელი და ნესტიანი ხელი მოუჭირა მის გაყინულ თითებს. – როგორ გიკითხოთ?

– მე კარგად გახლავართ, – უპასუხა მოხუცმა, შეძრწუნებულმა ამ ციებ-ცხელებიანი ხელის შეხებით. – თქვენ?

– ოჰ, იმედი მაქვს ჯანმრთელობა შევინარჩუნო.

– თქვენ, უეჭველია, რაღაც კარგ თხზულებას წერთ.

– არა, – უპასუხა რაფაელმა. – *exegi monumentum...* მია პორიკე, უკვე დავამთავრე ერთი დიდი ფურცელი და სამუდამოდ უარი ვუთხარი მეცნიერებას. კარგად არც კი ვიცი, სადაა ჩემი ხელთნაწერი.

– რასაკვირველია, წმინდა სტილით იქნება დაწერილი, – უთხრა მასწავლებელმა. – იმედი მაქვს, თქვენ არ შეგითვისებიათ ამ ახალი სკოლის ბარბაროსული სტილი, რომელსაც ჰგონია სასწაული მოვახდინე, რაკი რონსარი მოვიგონეო.

– ჩემი ნაწარმოები წმინდა ფიზიოლოგიური ხასიათისაა.

– ოჰ, ამით ყველაფერია ნათქვამი, – განაგრძო მასწავლებელმა. – მეცნიერულ შრომებში გრამატიკა აღმოჩენათა მოთხოვნილებას უნდა დაემორჩილოს. ამისდა მიუხედავად, ჩემო კარგო, მასილიონის, ბიუფონის, დიდი რასინის ენის, ერთი სიტყვით,

ნათელი, ჰარმონიული კლასიკური სტილის დაცვა არ გავნებს... მაგრამ ჩემი სტუმრობის მიზანი დამავიწყდა. მე საქმისთვის ვარ მოსული.

რაფაელს გვიან გაახსენდა დახვეწილი ენამჭევრობა და მაღალფარდოვანი პერიფრაზები, რომელსაც მისი ოსტატი იყო შეჩვეული ხანგრძლივი მასწავლებლობის გამო, და თითქმის ინანა, რად მივიღე იგიო. მაგრამ ვერც კი მოასწრო მისი გარეთ გასვლა ესურვა, რომ მაშინვე ჩაახშო ეს სურვილი და შაგრენის ტყავს შეხედა, რომელიც მის წინ ეკიდა თეთრი მატერიის ფონზე: ტყავის მისნური კონტურები წითელი ხაზით იყო შემოვლებული; ეს ხაზი თითქოს ჩარჩოს ქმნიდა მის გარშემო. საბედისწერო ღრეობის შემდეგ რაფაელი ახშობდა ყოველ თავის უუმსუბუქეს ჟინსა თუ სურვილს და ისე ცხოვრობდა, რომ ეს საშინელი თილისმა ოდნავადაც არ შერხეულა. შაგრენის ტყავი თითქოს ვეფხი ყოფილიყო. რაფაელი იძულებული იყო მის გვერდით ეცხოვრა, რომ მისი მძვინვარება არ გამოეწვია, ამიტომ მოთმინებით მოისმინა ბებერი მასწავლებლის ენაწყლიანი საუბარი. პორიკემ მთელი საათი მოანდომა მოთხრობას, თუ როგორ სდევნიდნენ მას ივლისის რევოლუციის შემდეგ, რადგან კეთილი კაცი ძლიერი ხელისუფლების მომხრე იყო და საკმაოდ პატრიოტული სურვილი გამოეთქვა: მედუქნეები თავიანთ დახლებთან უნდა ისხდნენ, სახელმწიფო მოღვაწეებმა საზოგადო საქმეები მართონ, ადვოკატები სასამართლოში დარჩნენ, ხოლო საფრანგეთის პერები – ლუქსემბურგის სასახლეშიო. მეფე- მოქალაქის ერთ პოპულარულ მინისტრს მისთვის კარლისტობა დაებრალეზინა და კათედრა წაერთმია. ახლა მოხუცი უადგილოდ, უპენსიოდ და უპუროდ იყო დარჩენილი. რადგან თავის ღარიბ მძისწულს ზრდიდა და მის ხარჯებს იხდიდა წმინდა სულპიცის სემინარიაში, იგი უფრო თავისი შვილობილისა, ვიდრე თავისთვის, რაფაელს სთხოვდა ახალ მინისტრთან შუამდგომლობა გაეწია, რომ მისთვის გამგის ადგილი მიეცათ პროვინციის რომელიმე კოლეჟში. რაფაელი თვლემდა, როცა მოხუცის მონოტონური ლაპარაკი შეწყდა.

– კარგი, ჩემო კეთილო პორიკე, – წარმოთქვა მან ისე, რომ არც კი იცოდა, რომელ კითხვას უპასუხებდა, – მაგრამ მე არაფერი შემიძლია, სრულიად არაფერი. ჩემი უგულითადესი სურვილია, რომ თქვენ შესძლოთ...

რაფაელს არც კი შეუმჩნევია, რა შთაბეჭდილება მოახდინა მოხუცის ყვითელ და დანაოჭებულ შუბლზე ამ ბანალურმა სიტყვებმა, აღსავსემ ეგოიზმითა და უდარდელობით, რომ უცებ ყურები ცქვიტა შეშინებული შველივით. მან შეამჩნია, რომ

შაგრენი შეიკუმშა და წვრილი თეთრი ხაზი აღინიშნა შავ ტყავსა და წითელ ჩარჩოს შორის. მან ისეთი საშინელი ხმით დაიღრიალა, რომ ბებერი მასწავლებელი შეძრწუნდა.

– ბებერო ნადირო! – წამოიძახა მან. – შენ უნდა დაგნიშნონ სასწავლებლის ზედამხედველად? არ მერჩია შენთვის ხუთასი ოქრო პენსია დამენიშნა, ვიდრე ასეთი მომაკვდინებელი სურვილი დამბადებოდა? შენი სტუმრობა არაფერი დამიჯდებოდა. საფრანგეთში ასი ათასი სამსახურია, მე კი მხოლოდ ერთი სიცოცხლე მაქვს! ადამიანის სიცოცხლე მეტი ღირს, ვიდრე მთელი ქვეყნიერების ადგილები... იონათან!

იონათანი გამოჩნდა.

– აი, რა საქმე მიყავი, ბრიყვო! რატომ მირჩიე ეს ვაჟბატონი მიმეღო? – წამოიძახა მან და გაქვავებულ ბერიკაცს მიუთითა. – იმისთვის მოგანდე ჩემი სული, რომ იგი დაფლითო? ამ წუთში შენ ათი წლის სიცოცხლე გამომგლიჯე. კიდევ ერთი ასეთი შეცდომა და იქით გამაცილებ, საითაც მე მამაჩემი გავაცილე. განა არ მიჯობდა მშვენიერი თეოდორას მფლობელი გავმხდარიყავი, ვიდრე დახმარება გამეწია ამ ბებერი ჩონჩხისა, ამ ბლენძისთვის? მაგის სამყოფი ოქრო კი მაქვს... ესეც არ იყოს, თუნდ მთელი დედამიწის პორიკოები შიმშილით დაიხოცნენ, მე რა მესაქმება?

რაფაელს სიბრაზისაგან სახე გაუფითრდა. მთრთოლვარე ტუჩებიდან დორბლი წამოუვიდა, თვალებიდან ცოფს ჰყრიდა. ამ სურათის დანახვაზე ორივე მოხუცი ცახცახმა აიტანა, თითქოს ბავშვები ყოფილიყვნენ და გველი დაენახოთ. ყმაწვილი კაცი მოსწყდა და სავარძელში ჩავარდა. მის სულში ერთგვარი რეაქცია დაიწყო, ანთებული თვალებიდან ცრემლის ნაკადულმა გადმოხეთქა.

– ოჰ, ჩემო ცხოვრებავ! ჩემო მშვენიერო ცხოვრებავ!.. აღარც კეთილისმყოფელი აზრებია, აღარც სიყვარულია! არაფერი აღარაა!

მან პირი იბრუნა მასწავლებლისკენ.

– ბოროტება უკვე ჩადენილია, ჩემო ძველო მეგობარო, – თქვა მან ნაზი ხმით. – მე თქვენ უხვად დაგაჯილდოებთ თქვენი მზრუნველობისათვის. ჩემი უბედურება, უკიდურეს შემთხვევაში, კეთილი და ღირსეული ადამიანის კეთილდღეობას მაინც შეუწყობს ხელს.

ეს თითქმის გაუგებარი სიტყვები ისეთი მგრძნობიარე ტონით იქნა წარმოთქმული, რომ ორივე მოხუცი ატირდა, როგორც ადამიანი ტირის, როცა გულისამაჩუყებელი სიმღერა ესმის უცხო ენაზე.

– იგი ეპილეპტიკოსია! – თქვა პორიკემ დაბალი ხმით.

– მე ვცნობ თქვენს გულკეთილობას, ჩემო მეგობარო, – განაგრძო ნაზად რაფაელმა. – თქვენ გინდათ გამამართლოთ. ავადმყოფობა შემთხვევის საქმეა, ხოლო უადამიანობა მანკი და დანაშაულია. ახლა მარტო დამტოვეთ. ხვალ ან ზეგ, შეიძლება ამ სადამოსაც, ადგილზე დაგნიშნავენ, ვინაიდან წინააღმდეგობის ძალამ დასძლია მოძრაობის ძალა. მშვიდობით.

მოხუცი წავიდა. იგი დიდად შეშფოთებული იყო ვალენტენის სულიერი ჯანმრთელობის მდგომარეობით. ეს სცენა მას რაღაც ზებუნებრივად ეჩვენა. მას აღარ სწამდა თავისივე თავი და ეგონა, ეს არის მძიმე სიზმრიდან გამოვფხიზლდიო.

– მისმინე, იონათან, – უთხრა ყმაწვილმა თავის ბებერ მსახურს. – შეეცადე შეიგნო ის მისია, რომელიც შენ გაქვს დაკისრებული!

– ვეცდები, ბატონო მარკიზ!

– მე თითქოს საერთო კანონების გარეშე დაყენებული ადამიანი ვარ.

– დიახ, ბატონო მარკიზ.

– ცხოვრების ყველა სიამოვნებანი ჩემი სიკვდილის სარეცელის გარშემო როკავენ, თითქოს მშვენიერი ქალები იყვნენ; თუ მათ მოვუხმე, მოვკვდები. ყველგან სიკვდილია! შენ ზღუდესავით უნდა აღიმართო ჩემსა და ქვეყნიერებას შორის.

– დიახ, ბატონო მარკიზო, – წარმოთქვა ბებერმა მსახურმა და ოფლი მოიწმინდა დანაოჭებულ შუბლზე. – მაგრამ თუ თქვენ ლამაზი დედაკაცების დანახვა არ გსურთ, დღეს როგორ წახვალთ იტალიურ ოპერაში? ინგლისელების ოჯახმა, რომელიც ლონდონში მიემგზავრება, თავისი აბონემენტი დამითმო: თქვენ საუცხოო ლოჟა გექნებათ პირველ იარუსზე.

რაფაელი ღრმა ოცნებაში იყო წასული და ყურს როდი უგდებდა.

* * *

ხედავთ იმ ზვიად ეტლს, სადაც, მუქად შეღებილს, მაგრამ შემკულს ძველი კეთილშობლი გვარის საგერბო ფარით? როცა ეტლი მიჰქრის, გრიზეტები მას აღტაცებით შესცქერიან, გულის წადილით ფიქრობენ ყვითელ სატინსა, ძვირფას ნოხებსა, ბრინჯის ჩალასავით ნათელ ფოჩებსა, რბილ ბალიშებსა და მდუმარე სარკეებზე. ორი ლივრეიანი ლაქია უკან ზის ამ არისტოკრატიული ეტლის სატერფულოზე, ხოლო შიგნით, აბრეშუმის ბალიშზე მისვენებულია ანთებული თავი ჩაღამებული თვალებით, რაფაელის თავი, სევდიანი და დაფიქრებული. ესა სიმდიდრის საბედისწერო სურათი. იგი ცეცხლის

მაშხალასავით სერავს პარიზს, ჩერდება თეატრის კარიბჭესთან; ეტლის საფეხური იშლება, მას ორივე მსახური იჭერს, ბრბო შურიანი თვალებით იცქირება.

– როგორ შეძლო მან ასე გამდიდრება? – ამბობს ღარიბი სტუდენტი იურისტი, რომელსაც ხუთიოდე ფრანკის უქონლობის გამო არ შეუძლია როსინის ჯადოქრული ხმები მოისმინოს.

რაფაელი ნელი ნაბიჯით დადიოდა თეატრის კორიდორებში. იგი არავითარ სიამოვნებას აღარ ელოდა წარმოდგენიდან, რომელიც წინათ ისე ძლიერ უყვარდა. «სემირამიდის» მეორე აქტის ლოდინში იგი ფოიეში სეირნობდა, გალერეებზე ხეტილობდა, უდარდელად გვერდს უვლიდა თავის ლოჟას, სადაც ჯერ კიდევ ერთხელაც არ შეუხედავს. საკუთრების გრძნობა აღარ არსებობდა მისი გულის სიღრმეში. როგორც ავადმყოფებს ჩვევიათ, იგი მხოლოდ თავის სნეულებაზე ფიქრობდა. რაფაელი ბუხარს მიეყრდნო და ფოიეს გადახედა: იქ ერთმანეთში ირეოდნენ ხნიერი და ახალგაზრდა დარდიმანდები, ყოფილი და ახალი მინისტრები, უმამულოდ დარჩენილი კეთილშობილნი და კეთილშობილებას მოკლებული მემამულეები, რომელნიც ივლისის რევოლუციის შემდეგ გაჩნდნენ; ბოლოს – მთელი ხროვა სპეკულანტებისა და ჟურნალისტებისა. უცებ ამ თავებს შორის უცხო და ზებუნებრივ სახეს მოჰკრა თვალი. რაფაელმა რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და კადნიერად დააცქერდა ამ ახირებულ არსებას. «რა საუცხოო მხატვრობაა!» – ჩაილაპარაკა მან. წარბები, თმა, მაზარინივით შეკრეჭილი წვერი, რომელსაც უცნობი ამაყად ატარებდა, შავად იყო შეღებილი; მაგრამ რადგან, როგორც ეტყობოდა, საღებავი მეტისმეტად გაჭაღარავებულ თმაზე იყო წაცხებული, მას რაღაც ყალბი იისფერი მიეღო, მისი ელფერი იცვლებოდა სინათლის თამაშის მიხედვით. მისი ვიწრო და უშნო სახე, რომლის ნაოჭები ნათელი და თეთრი საღებავით იყო ამოვსებული, ერთსა და იმავე დროს თვალთმაქცობასა და მოუსვენრობას გამოხატავდა. ალაგ-ალაგ საღებავი აკლდა და ტყვიისფერი სახის მიხრწნილება განსაკუთრებით კარგად ჩანდა. ვინც ამ ბებერ ადონისსა და რაფაელს ერთმანეთს შეადარებდა, ამ უკანასკნელის სახეზე ახალგაზრდა თვალებს აღმოაჩენდა მოხუცის ნიღაბქვეშ, ხოლო უცნობის სახეზე მიმქრალ თვალებს – ახალგაზრდის ნიღაბქვეშ.

ვალენტენი ცდილობდა გაეხსენებინა, რა გარემოებაში გაიცნო ეს პატარა, მშრალი, საუცხოო ყელსახვევიანი და მაღალჩექმებიანი მოხუცი, რომელიც დეზებს აწკარუნებდა და გულზე ხელებს იკრეფდა, თითქოს აღზნებული ახალგაზრდობის ძალები ჰქონოდა დასახარჯი. მის სიარულში არაფერი იყო არც ძალდატანებული, არც ხელოვნური. მისი

მოხდენილი ტანისამოსი, გულმოდგინედ დილებშეკრული, ამტკიცებდა, რომ ეს ბებერი აშკი ჯერ კიდევ ანგარიშს უწევდა მოდების მოთხოვნილებას. ეს სიცოცხლით სავსე ტიკინა ისევე მომხიბლავად ეჩვენა რაფაელს, როგორც რემბრანდტის გაჭვარტლული სურათი, რომელიც ეს არის ალადგინეს, გალაქეს და ახალ ჩარჩოში ჩასვეს. ამ შედარებამ უცებ სინათლე შეიტანა მის ბუნდოვან მოგონებებში: მან იცნო სიძველეთა ვაჭარი, რომლის მიზეზით იგი ესოდენ უბედური გახდა.

ამ წუთში ამ ფანტასტიკურმა არსებამ უხმოდ გაიცინა; ღიმილი აღინიშნა მის ცივ ტუჩებზე, რომლებიც ხელოვნურ კბილებს ჰფარავდა. ამ ღიმილის დანახვაზე რაფაელმა გასაოცარი მსგავსება დაინახა მასა და იმ ტიპიურ თავს შორის, რომელიც მხატვრებმა გოეთეს მეფისტოფელს მისცეს. ათასი ცრუმორწმუნეობა დაეუფლა რაფაელის ძლიერ სულს. მან იწამა ეშმაკის ძალა, იწამა ყველა ჯადოქრობა, რომელიც საშუალო საუკუნეების ლეგენდებშია გადმოცემული, და შემდეგ პოეტებმა გამოიყენეს. მან შიშის ძრწოლით უკუაგდო ფაუსტის ბედი და უცებ ზეცას მოუწოდა, რადგან, როგორც ეს მომაკვდავთ მოსდით, ღმერთიც იწამა და ქალწული მარიამიც. სხივოსანმა და მკვეთრმა სინათლემ მას შეაძლებინა მიქელანჯელოსა და სანციო ურბინელის ზეცა დაენახა: ღრუბლები, თეთრწვერიანი მოხუცი, ფრთოსანი ანგელოზების თავები, შარავანდედით მოცული ლამაზი ქალი. მაგრამ, როცა მან თვალები ხელახლა იტალიური ოპერის ფოიესკენ დახარა, ქალწული მარიამის მაგივრად მომხიბლავი ქალი დაინახა, სადაგელი ევფრასია, ეს მოქნილი და მსუბუქტანიანი მოცეკვავე, რომელსაც ბრჭყვიალა კაბა ეცვა, აღმოსავლური მარგალიტებით დაფარული. ქალი მოუთმენლად მიუახლოვდა თავის მოუთმენელ ბერიკაცს, რათა ურცხვად, ზევით აწეული შუბლით, გაბრწყინებული თვალებით ამ შურიანი სპეკულანტების საზოგადოებისათვის დაენახებინა, მე ვფლანგავ ამ ვაჭრის უსაზღვრო სიმდიდრესო. რაფაელს გაახსენდა, რა პირობებში მიიღო ამ მოხუცის საბედისწერო საჩუქარი და ახლა შურისძიების სიამოვნებანი იგემა, რადგან მას არ ეგონა, რომ ეს უზენაესი სიბრძნის განხორციელება ასე დაიმდაბლებდა თავს. მოხუცის სასაფლაოსებური ღიმილი ევფრასიასადმი იყო მიძღვნილი; ქალიც, თავის მხრივ, სიყვარულის სიტყვებს ეუბნებოდა. მოხუცმა ქალს თავისი გამხმარი ხელი შესთავაზა, ორჯერ თუ სამჯერ შემოუარა ფოიეს, სიამოვნებით მიიღო ვნებიანი შეხედვა და შექება, რომელიც ბრბომ მის საყვარელს მიუძღვნა, მაგრამ არც დაცინვა დაუნახავს, არც გესლიანი შენიშვნები გაუგონია, რომელიც მისკენ იყო გადმოსროლილი.

– რომელ სასაფლაოზე ამოუთხრია ამ ახალგაზრდა მღამიობს ეს ცხედარი? – წამოიძახა ერთმა მეტად მოხდენილმა რომანტიკოსმა.

ევფრასიას სიცილი წასკდა. ეს დამცინავი რომანტიკოსი ახალგაზრდა კაცი იყო, ქერათმიანი, ბრწყინვალე ცისფერთვალებიანი. მას მოქნილი სხეული, კოპწია ულვაშები ჰქონდა, მოკლე ფრაკი ეცვა, ქუდი გვერდზე ეხურა, მკვეთრად ლაპარაკობდა.

– რამდენია ასეთი მოხუცი, – გაიფიქრა რაფაელმა, – რომელიც შრომასა და სათნოებაზე აგებულ პატიოსან ცხოვრებას სიგიჟით აგვირგვინებს! ამას უკვე ფეხები გასცივია და სიყვარულს კი მისდევს...

– ბატონო ჩემო, – მიმართა ვალენტენმა ბერიკაცს, ხოლო იმავე დროს თვალი ჩაუკრა ევფრასიას, – თქვენ უკვე დაგვიწყებიათ თქვენი ფილოსოფიის მკაცრი მცნებანი?

– აჰ, – უპასუხა ვაჭარმა დანჯღრეული ხმით, – მე ახლა ბედნიერი ვარ ჭაბუკივით. აქამდე უკუღმართად მესმოდა ცხოვრება. მთელი სიცოცხლე სიყვარულის ერთ წუთშია მოთავსებული.

ამ დროს ზარის წკრიალი გაისმა და მაყურებლები დარბაზისკენ გაეშურნენ, რათა თავ-თავიანთი ადგილები დაეჭირათ. ბერიკაცი და რაფაელი ერთმანეთს გამორდნენ. თავის ლოჟაში შესვლისთანავე რაფაელმა თეოდორა დაინახა. იგი სწორედ მის პირდაპირ იჯდა. ეტყობოდა, თეოდორა ეს-ეს იყო მოსულიყო. იგი შარფს იხსნიდა, ყელს იღებდა და იმ ძნელად აღსაწერ პაწია მოძრაობებს აკეთებდა, რომლებიც კეკლუც ქალს სჭირდება სათანადო პოზის მისაღებად. მას თან ახლდა ახალგაზრდა თავადიშვილი, რომელსაც მისი ლორწეტი ეჭირა ხელში. თეოდორას მიმოხვრასა და ცქერის მანერაზე რაფაელმა იგრძნო, რომ მისი მემკვიდრე იმავე მტარვალურ ძალას ჰყავდა მოჯადოებული და გასულელებული. უეჭველი იყო, იგიც ნამდვილი სიყვარულის ძალით ებრძოდა ამ დედაკაცის ცივ ანგარიშებს; უეჭველი იყო, იგიც იმ ტანჯვას განიცდიდა, რომელსაც რაფაელმა საბედნიეროდ თავი დააღწია. თეოდორას სახე ენით გამოუთქმელმა სიხარულმა გააცხოველა, როცა თავისი ლორწეტი ყველა ლოჟას გადაავლო, უცებ აწონ-დაწონა ტანსაცმელები და სამკაულები და დარწმუნდა, ჩემი სილამაზითა და მორთულობით ვანადგურებ პარიზის უმშვენიერეს და უკოხტავეს ქალებსო. მან სიცილი დაიწყო, რათა თავისი თეთრი კბილები გამოეჩინა. ყვავილებით შემკულ თავს ატრიალებდა, რათა ყოველმხრივ აღტაცება გამოეწვია, ლოჟებს ათვალიერებდა, რათა სასაცილოდ აეგდო ბერეტი, რომელიც უშნოდ დაეხურა რომელიღაც რუსის თავადის ცოლს, და შეუფერებელი ქუდი, რომელიც საშინლად ამახინჯებდა ერთი ბანკირის ქალს. ანაზღეულად მისი

თვალები რაფაელის უმოძრაო თვალებს შეხვდნენ და ქალი გაფითრდა: მის მიერ ათვალწუნებულმა მიჯნურმა იგი გაანადგურა აუტანელი შეხედვით, რომელშიც ზიზღი იხატებოდა. მაშინ, როდესაც არც ერთი მისი გაძევებული სატრფო არ უარყოფდა მის ხელმწიფებას, ერთადერთი ვალენტენი არ ემორჩილებოდა მის ჯადოქრობას. ხელისუფლებას, რომელსაც დაუსჯელად ეურჩებოდა, მალე დამხოვა ელის. ეს ჭეშმარიტება ქალის გულში უფრო ღრმად ალბეჟდილი, ვიდრე მეფეების ტვინში. ამიტომ თეოდორამ რაფაელის თვალებში თავისი ბატონობის და კეკლუცობის დასასრული ამოიკითხა. ერთმა მოსწრებულმა სიტყვამ, რომელიც რაფაელმა წინადლით ოპერაში თქვა, უკვე პარიზის სალონები შემოიარა. ამ ნაკვესის მახვილმა განუკურნებელი ჭრილობა მიაყენა თეოდორას.

იმ დროს, როცა ქალები ხან რაფაელს უცქეროდნენ, ხან თეოდორას, ამ უკანასკნელს უნდოდა რაფაელი სადმე ბასტილიის ბნელ საკანში ჩაეგდო, იმიტომ რომ თეოდორას თვალთმაქცობის მიუხედავად, მისმა მოქიშპეებმა იგრძნეს მისი ტანჯვა. ბოლოს მას ხელიდან გაუსხლტა უკანასკნელი ნუგეშიც. ეს სიხარულის მომგვრელი სიტყვები: «მე ყველაზე მშვენიერი ვარ!», ეს სამარადისო ფრაზა, რომელიც მისი ზვიადობის ყველა ტკივილს ამოშმინებდა, გამტყუნდა.

მეორე მოქმედების დასაწყისში ვიღაც ქალი შემოვიდა რაფაელის მეზობელ ლოჟაში, რომელიც მანამდე ცარიელი იყო. მთელ პარტერში აღტაცების ჩურჩული გაისმა. ყველამ უცნობისკენ მიაპყრო თვალები. ახალგაზრდებმა და მოხუცებმა ისეთი ხმაურობა ატეხეს, რომ ფარდის აშვების დროს ორკესტრის მუსიკოსები მოუბრუნდნენ, რათა დამშვიდება მოეთხოვათ. მაგრამ ისინიც შეუერთდნენ საერთო აღფრთოვანებას და კიდევ უფრო გააძლიერეს გაურკვეველი ჩოჩქოლი. ქალები ჭოგრებით აღიჭურვნენ, გაახალგაზრდავებული ბერიკაცები ხელთათმანებით წმენდნენ თავიანთი სათვალეების მინას. აღტაცება თანდათან დაცხრა, სცენაზე სიმღერა გაისმა და წესრიგი დამყარდა. ამ წესიერ საზოგადოებას შერცხვა, რომ ბუნებრივ მიდრეკილებას დანებდა, და იგი ხელახლა თავის ცივ არისტოკრატულ მანერებს დაუბრუნდა. მდიდრები ცდილობენ არაფერი გაიკვირონ. ისინი ვალდებული არიან უმშვენიერეს ნაწარმოებში ისეთი ნაკლი დაინახონ, რომელიც გაანელებს აღტაცებას, ამ მდაბიო გრძნობას. ესეცაა, რომ ზოგიერთი მამაკაცი უმოძრაოდ იყო, მუსიკას არ უსმენდა და გულუბრყვილო აღტაცებით შესცქეროდა რაფაელის მეზობელ ქალს.

ვალენტენმა ბენუარში აკვილინას გვერდით ტაიფერის უჯიშო, გაწითლებული სახე დაინახა. იგი მას ემანჭებოდა მოწონების ნიშნად. შემდეგ თვალი მოჰკრა ემილს, რომელიც

ორკესტრის მახლობლად იდგა და თითქოს ეუბნებოდა: «ერთი შეხედე მშვენიერ არსებას, რომელიც შენს მეზობლად ზის!» ბოლოს მაღამ დე ნიუსინჟენისა და მისი ქალის გვერდით რასტინიაკი იჯდა, ხელთათმანს აცოდვილებდა და, ეტყობოდა, თავისთავს დიდად უბედურად თვლიდა, რომ აქ იყო მიჯაჭვული და არ შეეძლო ღვთაებრივ უცნობთან მისულიყო.

რაფაელის სიცოცხლე დამოკიდებული იყო მანამდე დაურღვეველ ხელშეკრულებაზე, რომელიც მან თავისივე თავთან დადო: მას გადაწყვეტილი ჰქონდა, არასოდეს ყურადღებით არ შეეხედა არც ერთი ქალისათვის და, რათა ცთუნებისთვის თავი დაეღწია, იგი ლორნეტს ატრიალებდა. ამ ლორნეტის მიკროსკოპული მინები ისე ხელოვნურად იყო დაწყობილი, რომ ანადგურებდა უმშვენიერესი ნაკვთების ჰარმონიას და მათ შემზარავ შეხედულებას აძლევდა. რაფაელი ჯერ კიდევ ვერ განთავისუფლებულიყო იმ შიშის ზარისაგან, რომელმაც იგი დილით შეიპყრო, როცა თილისმა შეიკუმშა უბრალო ზრდილობიანი სურვილის გამოთქმისთანავე; ამიტომ მან მტკიცედ გადაწყვიტა, არ შეეხედა თავისი მეზობლისთვის. იგი ლაღად იჯდა, თითქოს დუკას მეუღლე ყოფილიყოს, ზურგი ლოჟის კუთხეზე ჰქონდა მიყრდნობილი და უცნობ ქალს სცენას უფარავდა სანახევროდ, თითქოს არც კი იცოდა, რომ მის უკან ლამაზი ქალი იმყოფებოდა, მეზობელ ქალსაც, თავის მხრივ, სწორედ რაფაელის პოზა მიეღო. იგი მკლავით ლოჟის კიდეს დაყრდნობოდა, სამ-მეოთხედზე მობრუნებულიყო და მომდერლებს ისე უცქერდა, თითქოს მხატვრის წინაშე მდგარიყოს პოზაში. ეს ორი პიროვნება წაჩხუბებულ მიჯნურებს ჰგავდნენ, რომელნიც ერთმანეთს ებუტებიან, ერთმანეთს ზურგს აქცევენ, მაგრამ მზად არიან ერთმანეთს გადაეხვიონ პირველი სიყვარულის სიტყვების გაგონებისთანავე. ხანდახან უცნობი ქალის მსუბუქი ჯიდა ან თმა ეხებოდა რაფაელის თავს და მასში მძაფრ გულისთქმას იწვევდა, რის წინააღმდეგაც იგი ვაჟკაცურად იბრძოდა. უცებ მან ქალის საყელოს მაქმანების ტკბილი შეხება იგრძნო, კაბის ნაოჭების ქალური შრიალი გაიგონა. ეს თრთოლა უნაზესი ჯადოქრობით იყო აღსავსე. ბოლოს, ის შეუმჩნეველი მოძრაობა, რომელსაც სუნთქვა ამ მშვენიერი ქალის მკერდზე, ზურგზე, ტანისამოსში იწვევდა და მთელი მისი საამური სიცოცხლე რაფაელს გადაეცა, როგორც ელექტრონის ნაპერწკალი. ბლონდმა და მაქმანებმა მას უშუალოდ გადასცეს ამ თეთრი და ტიტველი ზურგის წარმტაცი სითბო. ბუნების ჟინის წყალობით, ეს ორი არსება, გათიშული კარგი ტონით და სიკვდილის უფსკრულით, ერთად სუნთქავდნენ და შეიძლება ერთი მეორეზე ფიქრობდნენ. ალოეს გამსჭვალავმა სურნელებამ საბოლოოდ

დაათრო რაფაელი. მისმა ფანტაზიამ, გაღიზიანებულმა წინააღმდეგობით და დაბრკოლებით, უცებ ცეცხლის ხაზებში დაუხატა ეს ქალი. იგი სწრაფად მობრუნდა. უცნობმა ქალმაც მსგავსი მოძრაობა გააკეთა: მათი სახეები, ერთი და იმავე აზრით გამსჭვალულნი, ერთმანეთს შეხვდნენ.

– პოლინა!

– ბატონო რაფაელ!

ისინი ერთი წუთის განმავლობაში თითქოს გაქვავებული უცქეროდნენ ერთი მეორეს. რაფაელმა შეამჩნია, რომ პოლინას უბრალო და გემოვნებით შეკერილი ტანისამოსი ეცვა. გაზში, რომელიც უმწიკვლოდ ფარავდა მის მკერდს, გამოცდილ თვალებს შეეძლო შრომანის სითეთრე დაენახა და ფორმები ეგრძნო, რომელთაც ქალებიც კი სცემდნენ თავს. მას იგივე ქალწულებრივი მოკრძალება, იგივე გულწრფელობა, იგივე მოხდენილი მიხვრა-მოხვრა ჰქონდა. მისი სახელოს თრთოლა ამჟღავნებდა, რომ მთელი მისი სხეული ისევე აფეთქდა, როგორც მისი გული.

– ოჰ, მოდით ხვალ, მოდით სენკანტენის სასტუმროში თქვენი ქაღალდების წასაღებად. შუადღისას იქ ვიქნები. არ დაიგვიანოთ.

უცებ წამოდგა და გაქრა. რაფაელს უნდოდა უკან დასდევნებოდა, მაგრამ შეეშინდა, სახელი არ გავუტეხო, თავის ადგილზე დარჩა და თეოდორას შეხედა: იგი მახინჯი ეჩვენა. მაგრამ მას უკვე აღარაფერი ესმოდა მუსიკისა, სული ეხუთებოდა ამ დარბაზში, გული ყელში ებჯინებოდა; ადგა და შინისაკენ გაემართა.

– იონათან, – უთხრა მან თავის ბებერ მსახურს, როცა თავის ლოგინში ჩაწვა. – მომეცი ლაუდანუმის ნახევარი წვეთი შაქრის ნატეხზე, ხვალ კი თორმეტის ნახევარზე გამაღვიძე...

– მე მინდა პოლინას ვუყვარდე! – წამოიძახა მან მეორე დღეს და უსაზღვრო შეშფოთებით შეხედა თილისმას.

ტყავი უმოძრაოდ იყო; მას თითქოს დაკარგული ჰქონდა შეკუმშვის უნარი: უეჭველია, არ შეეძლო უკვე განხორციელებული სურვილის ასრულება.

– აჰ, – წამოიძახა რაფაელმა, რაკი იგრძნო, რომ განთავისუფლდა ტყვიის წამოსასხამისაგან, რომელსაც იმ დღიდან ატარებდა, როცა თილისმა აჩუქეს, – შენ სტყუი, შენ აღარ მემორჩილები, ხელშეკრულება დარღვეულია! მე თავისუფალი ვარ, მე ვიცოცხლებ. მაშ, ეს ბოროტი ხუმრობა ყოფილა და მეტი არაფერი.

თუმცა ამ სიტყვებს ამბობდა, მაგრამ კიდევ ვერ ბედავდა თავისი საკუთარი აზრი დაეჯერებინა. ტანთ ჩაიცვა ისევე უბრალოდ, როგორც წინათ იცვამდა. მას უნდოდა თავის წინანდელ ბინაში ფეხით მისულიყო, რათა ოცნებით გადასულიყო იმ ბედნიერ დღეებში, როცა უშიშრად ნებდებოდა თავის გააფთრებულ სურვილებს, როცა ჯერ კიდევ არ დაეფასებინა ყველა ადამიანური სიამოვნებანი. იგი მიაბიჯებდა და ხედავდა არა სენკანტენის სასტუმროს პოლინას, არამედ წუხანდელ პოლინას, დასრულებულ სატრფო ქალს, საოცნებოს, გონებამახვილს, მხატვარს, რომელსაც პოეტებიც ესმის და პოეზიაც, და კომფორტის წიაღში ცხოვრობს. ერთი სიტყვით, ეს იგივე თეოდორა იყო, მხოლოდ მშვენიერი სულით აღჭურვილი, ან უკეთ, გაკეთილშობილებული პოლინა, მილიონების მფლობელი. როცა ფეხი გადალესილ ზღურბლზე შედგა და კართან გაბზარული ქვის ფიქალს შეხედა, სადაც მას წინათ სასოწარკვეთილი აზრები მოსვლია, დარბაზიდან ხნიერი დედაკაცი გამოვიდა და ჰკითხა:

– თქვენ ბრძანდებით ბ-ნ რაფაელ დე ვალენტენი?

– დიახ, დედაჩემო!

– თქვენ იცით თქვენი წინანდელი ოთახი, იქ გელიან.

– ამ სასტუმროს წინანდებურად ქალბატონი გოდენი ფლობს? – იკითხა რაფაელმა.

– ოჰ, არა, ბატონო. ახლა ქალბატონი გოდენი ბარონის მეუღლეა. იგი საკუთარ მშვენიერ სახლში ცხოვრობს მდინარის მეორე ნაპირას. მისი ქმარი უკან დაბრუნდა. ჰოდა, ასიანები და ათასიანები მოიტანა... ამბობენ, თუ მოისურვა, მთელი სენ-ჟაკის უბნის შესყიდვა შეუძლიაო. თავისი სასტუმრო უფასოდ დამითმო ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე. აჰ, ისეთივე გულკეთილი დედაკაცი დარჩა! სრულიად გულზვიადი არ გამხდარა.

რაფაელმა მკვირცხლად აირბინა ზევით და, როცა კიბის უკანასკნელ საფეხურს მიაღწია, პიანინოს ხმები გაიგონა. პოლინა აქ იჯდა უბრალო შალის კაბაში გამოწყობილი, მაგრამ მისი ტანისამოსის მოყვანილობა, ხელთათმანები, ქუდი, მოსასხამი, რომელიც საწოლზე მიეგდო უდარდელად, მის სიმდიდრეს ამჟღავნებდა.

– აჰ, თქვენ უკვე მოხვედით? – წამოიძახა პოლინამ, ზეზე წამოხტა და რაფაელს გულუბრყვილო სიხარულით შეხედა.

რაფაელი მის გვერდით დაჯდა, გაწითლებული, დარცხვენილი, ბედნიერი. იგი ქალს უსიტყვოდ უცქეროდა.

– რატომ გაგვექეცით? – ჰკითხა ქალმა და თვალები დახარა, რადგან შეატყო, ვწითლდებო. – რა მოგივიდათ?

– აჰ, პოლინა? მე უბედური ვიყავი; დღესაც დიდად უბედური ვარ!

– ეჰ, – წამოიძახა გულაჩუყებულმა ქალმა, – მე გუშინ გამოვიცანი თქვენი ბედი, როცა დაგინახეთ, რომ კარგად ჩაცმული და მდიდრულად მორთული იყავით გარეგნულად, მაგრამ ნამდვილად, ბატონო რაფაელ, განა ყოველივე წინანდებურად არ არის?

რაფაელმა ცრემლები ველარ შეიკავა. მან წამოიძახა:

– პოლინა!.. მე...

მან ველარ დაამთავრა, თვალები სიყვარულით გაუბრწყინდა, მისი გული გადმოიღვარა მის შეხედვაში.

– ოჰ, მე მას ვუყვარვარ! ვუყვარვარ! – წამოიძახა პოლინამ.

რაფაელმა თავი დაუქნია, რადგან სიტყვის წარმოთქმა აღარ შეეძლო. ქალმა ხელში ხელი მოსჭიდა და სიცილით და ტირილით უთხრა:

– მდიდრები ვართ, ბედნიერები! შენი პოლინა მდიდარია... მაგრამ დღეს ღარიბი უნდა ვყოფილიყავი. ათასჯერ გამიფიქრია, მთელი დედამიწის განძს მივცემ ამ სიტყვებისთვის: მას ვუყვარვარ-მეთქი. ოჰ, ჩემო რაფაელ, მე მილიონები მაქვს. შენ ფუფუნება გიყვარს და კმაყოფილი იქნები; მაგრამ შენ ჩემი გულიც უნდა გიყვარდეს, ამ გულში იმდენი სიყვარულია შენთვის. იცი, მამაჩემი დაბრუნდა. მე მდიდარი მემკვიდრე ვარ. ჩემმა დედ-მამამ ნება მომცა თვით მე განვაგო ჩემი ბედი; მე თავისუფალი ვარ, ხომ გესმის?

რაფაელი თითქოს ბოდავდა, მას პოლინას ხელები ეჭირა და ისე აღგზნებულად, ისე ხარბად ჰკოცნიდა, რომ ეს კოცნა უფრო ფართხალს ჰგავდა. პოლინამ ხელები გაინთავისუფლა, ვაჟს მხრებზე დაუწყო და თავისკენ მიიზიდა; ისინი ერთმანეთს გადაეხვივნენ, გადაეჭდნენ, ჩაეკონენ წმინდა და ნეტარი აღგზნებით, თავისუფალით ყოველი ფარული აზრისაგან, აღბეჭდილით ერთ კოცნაში, პირველ კოცნაში, რომლითაც ორი სული ერთმანეთს ეუფლება.

– აჰ, – წამოიძახა პოლინამ და სკამზე დაეცა, – მე აღარ მინდა შენი გაშორება... არ ვიცი, სად შევიძინე ეს სითამამე, – დაუმატა მან და გაწითლდა.

– სითამამე, ჩემო პოლინა? ოჰ, ნუ გეშინია, ეს სიყვარულიდანაა, ისეთივე ჭეშმარიტი, ღრმა, სამარადისო სიყვარულიდან, როგორსაც მე განვიცდი, ხომ მართალია?

– ოჰ, ილაპარაკე, ილაპარაკე! – თქვა ქალმა. – შენი ტუჩები ამდენ ხანს მუნჯი იყო ჩემთვის...

– მაშ, შენ გიყვარდი?

– ოჰ, ღმერთო, ეს სიყვარული იყო? რამდენჯერ მიტირია აქ. შენი ოთახის დალაგების დროს, რამდენჯერ გამომიტირია შენი და ჩემი სიღარიბე. ეშმაკს მივყიდდი თავს, რათა შენ დამეცავი მწუხარებისაგან! დღეს, ჩემო რაფაელ, ჩვენ, მგონია, სამი, ოთხი, ხუთი მილიონი გვაქვს. მე რომ ღარიბი ვყოფილიყავი, შეიძლება დიდი ფასი მიმეცა შენი გვარის ტარებისათვის. მე მინდა წინანდებურად შენი მოსამსახურე დავრჩე. აი, რაფაელ, თუმცა დღეს ჩემს გულსა, პიროვნებას, სიმდიდრეს გთავაზობ, იმაზე მეტს არ გაძლევ, ვიდრე იმ დღეს მოგეცე, როცა ამ მაგიდის ყუთში ხუთფრანკიანი ჩავდე. ოჰ, რა გულისტკივილი მაგრძნობინა მაშინ შენმა სიხარულმა!

– რატომ ხარ მდიდარი, – წამოიძახა რაფაელმა, – რატომ პატივმოყვარეობის გრძნობა არა გაქვს? რატომ არაფრის გაკეთება არ შემიძლია შენთვის?

ვაჟი ხელებს იმტვრევდა ბედნიერებისა, სასოწარკვეთილებისა და სიყვარულისაგან.

– ჩვენი ლაპარაკი ხომ არავის ესმის? – იკითხა რაფაელმა.

– ეჰ, აქ არავინ არის, – უპასუხა ქალმა გიჟმაჟური იერით.

ქალი ვაჟს მუხლებზე დაუჯდა და კისერზე ხელები მოხვია:

– მაკოცეთ ყველა იმ წუთის სანაზღაუროდ, რომლებიც თქვენ მოგიძღვნით, ყველა იმ ღამის დასავიწყებლად, რომლებიც მუშაობაში გავატარე, რათა მარაოები მეხატა.

– მარაოები?

– რადგან ახლა მდიდრები ვართ, ჩემო ძვირფასო, ყველაფრის თქმა შეიძლება. რა ადვილია ჭკვიანი მამაკაცების მოტყუება! როგორ შეიძლებოდა კვირაში ორჯერ გამოგვეცვალა პერანგები და თეთრი ჟილეტები, თუ მრეცხავს თვეში სამ ფრანკზე მეტს არ მისცემდი? შენ ორჯერ მეტ რმეს სვამდი, ვიდრე შენი მოცემული ფულით შეიძლებოდა გვეყიდა. მე ყველაფერზე გატყუებდი: სათბობსა, ზეთსა, თვით ფულზე. ჩემო რაფაელ, ნუ შემირთავ, მეტად თვალთმაქცი ქალი ვარ, – დაამთავრა მან სიცილით.

– კარგი, მაგრამ როგორ აკეთებდი ყოველივე ამას.

– დილის ორ საათამდე ვმუშაობდი, ჩემი ხელფასის ერთ ნახევარს დედაჩემს ვაძლევდი, მეორეს – შენ.

ისინი ერთმანეთს ჩააცქერდნენ ერთი წუთის განმავლობაში: ორივენი გაოგნებული იყვნენ სიყვარულითა და სიხარულით.

– ოჰ, – წამოიძახა რაფაელმა, – ჩვენ უეჭველად ოდესმე საშინელი მწუხარების ფასით გამოვისყიდით ამ ბედნიერებას.

– ცოლიანი ხომ არა ხარ? – ჰკითხა პოლინამ. – აჰ, მე არ მინდა შენი თავი რომელიმე ქალს დავუთმო.

– არა, მე თავისუფალი ვარ, ჩემო ძვირფასო.

– თავისუფალი! თავისუფალი ხარ და მე მეკუთვნი!

ის მუხლებზე დაეცა, ხელი ხელს გადააჭდო და მლოცველის აღზნებით შეხედა რაფაელს.

– მეშინია, არ გავგიჟდე. რა კარგი ხარ! – თქვა მან და ხელები ჩაჰყო თავისი მიჯნურის ქერა თმაში. – ის შენი თეოდორა სულელია! რა სიამოვნება ვიგრძენი გუშინ, როცა დავინახე, რომ მამაკაცები აღტაცებით შემხვდნენ. მას არასოდეს არ გამოუწვევია ასეთი აღფრთოვანება. როცა ჩემი ზურგი შენს ხელს შეეხო, რაღაც ხმამ ჩამჩურჩულა: «იგი აქ არის!» მოვბრუნდი და შენ დაგინახე. ოჰ, მე გავიქეცი, თუმცა დაუძლეველ სურვილს ვგრძნობდი კისერზე მოგხვეოდი მთელი ქვეყნის დასანახავად.

– შენ ბედნიერი ხარ, რომ ლაპარაკი შეგიძლია! – უპასუხა რაფაელმა. – მე გული მეკუმშება. ტირილი მინდა, მაგრამ როდი შემიძლია. ნუ წამართმევ შენს ხელს. მგონია, შემიძლია მთელი სიცოცხლე ასე გავატარო შენს ცქერაში და ბედნიერი ვიყო.

– ოჰ, გაიმეორე ეს, ჩემო საყვარელო!

– ეჰ, რის მაქნისია სიტყვები? შემდეგ ვეცდები ჩემი სიყვარულის ამბავი მოგითხრო. ამ წუთში მხოლოდ გრძნობის განცდა შემიძლია... შენ ჩემი ცოლი, ჩემი კეთილი გენია იქნები. შენმა მოახლოებამ სამუდამოდ გაჰფანტა ჩემი სევდა და განმიახლა წარსული. ჩემი სავალალო სიგიჟენი ბოროტ სიზმრად მიმაჩნია.

– სიკვდილი მოვიდეს, როცა უნდა, მე უკვე საკმაოდ ვიცოცხლე, – წამოიძახა პოლინამ ექსტაზში...

– ოჰ, ჩემო რაფაელ, – თქვა პოლინამ ორი საათის დუმილის შემდეგ, – მე არ მინდა, რომ მომავალში ვინმე შემოვიდეს ამ ძვირფას მანსარდში.

– კარი უნდა ამოვქოლოთ, სარკმელს ბადე გავუკეთოთ და სახლი შევისყიდოთ, – წამოიძახა რაფაელმა.

– კარგი, – უპასუხა ქალმა. ერთი წუთის შემდეგ პოლინამ თქვა: – ჩვენ დაგვაგიწყდა შენი ხელნაწერის მოძებნა.

ორივემ სიცილი დაიწყო გულუბრყვილო სახით.

– ვაჰ, ეშმაკსაც წაუღია ყველა მეცნიერება.

– ეჰ, ბატონო, დიდება?

– შენ ხარ ჩემი ერთადერთი დიდება...

– შენ, ალბათ, ძალიან უბედური იყავი, როცა ამ ბატისფეხურ ნაწერს ჯღაბნიდი, –
თქვა პოლინამ და ქაღალდები გადაფურცლა.

– ჩემო პოლინა...

– ჰო, მე შენი პოლინა ვარ... მერე რა?

– შენ სად ცხოვრობ?

– სენ-ლაზარის ქუჩაზე. შენ?

– ვარენის ქუჩაზე.

– რა დაშორებული ვიქნებით, სანამ...

ქალი შეჩერდა და თავის მეგობარს შეხედა კეკლუცი და ეშმაკური სახით.

– ჰო, მაგრამ ჩვენ ორიოდ კვირალა დაგვრჩენია ცალ-ცალკე ცხოვრებისათვის, –
უპასუხა რაფაელმა.

– მართლა? ორ კვირაში დავქორწინდებით?

ქალი შეხტა ბავშვივით.

– ოჰ, მე უღირსი შვილი ვარ, – განაგრძო მან, – არც დედ-მამაზე ვფიქრობ, არც სხვა
რამეზე ამქვეყნად! იცი, ჩემო მეგობარო! მამაჩემი ავადაა, ინდოეთიდან სრულიად
დასნეულებული დაბრუნდა. კინაღამ ჰავრში მოკვდა, სადაც მის შესახვედრად წავედით.
აჰ, ღმერთო ჩემო, – წამოიძახა მან და თავის საათს დახედა, – უკვე სამი საათია. მისი
გაღვიძებისას, ოთხ საათზე, შინ უნდა ვიყო... შენ ხვალ მოხვალ მის სანახავად, არა? მე
დიასახლისი ვარ: დედაჩემი ყველა ჩემს სურვილს ასრულებს, მამაჩემი მალმერთებს,
მაგრამ მე არ მინდა ბოროტად გამოვიყენო მათი გულკეთილობა! ჩემმა საბრალო მამამ
გუშინ იტალიელების თეატრში გამგზავნა... შენ ხვალ ხომ მოხვალ მის სანახავად?

– დამდებს თუ არა პატივს მარკიზ ვალენტენის მეუღლე და ჩემს ხელს
დაეყრდნობა?

– აჰ, მე მინდა ამ ოთახის გასაღები წავიღო თან, – თქვა ქალმა. – განა ეს ჩვენი
სასახლე, ჩვენი სალარო არაა?

– პოლინა, კიდევ ერთი კოცნა!..

– ათასი! ნუთუ ყოველთვის ასე იქნება, რაფაელ? მგონია, სიზმარში ვარ-მეთქი.

კიბე მკვირცხლად ჩაირბინეს. სორბონის მოედანზე პოლინას ეტლი უცდიდა.

– მინდა, შენს ბინაში მოვიდე, – უთხრა ქალმა. – მინდა, შენი ოთახი ვნახო, შენი კაბინეტი, იმ მაგიდასთან დავჯდე, სადაც შენ მუშაობ. ჟოზეფ! – დაუმახა მან მსახურს, – სანამ შინ დავბრუნდებოდე, ვარენის ქუჩაზე მივდივარ. ახლა ოთხის მეოთხედია, ოთხზე შინ უნდა ვიყო. ჟორჟმა ცხენები ააჩქაროს.

რამდენიმე წუთის შემდეგ შეყვარებულნი უკვე ვალენტენის სასახლეში იყვნენ.

– ოჰ, რა ბედნიერი ვარ, რომ ეს ყოველივე ჩემი თვალით ვნახე, – თქვა პოლინამ და ხელით დაჭმუჭნა აბრეშუმის ფარდები, რომლებიც რაფაელის საწოლის წინ იყო ჩამოფარებული. – წარმოვიდგენ, როგორ ასვენია შენი ძვირფასი თავი ამ ბალიშზე. მითხარი, რაფაელ, რჩევა არავისთვის გიკითხავს ავეჯის შეძენის დროს?

– არავისთვის.

– მართალს ამბობს? განა ქალს...

– პოლინა!

– ოჰ, მე საშინლად ეჭვიანი ვარ! შენ კარგი გემოვნება გქონია. მინდა, ხვალ ისეთივე საწოლი შევიძინო, როგორიც შენ გაქვს... ოჰ, მამაჩემი, მამაჩემი!..

– დაიცა, გაგაცილებ. მინდა, რაც შეიძლება გვიან გაგშორდე, – უთხრა ვალენტენმა.

– რა კეთილი ხარ! მე ვერ ვბედავდი ეს შენთვის მეთხოვა.

– განა შენ ჩემი სიცოცხლე არა ხარ?

მოსაწყენი იქნებოდა ზედმიწევნით გადმოგვეცა სიყვარულის ეს ჟღურტული, რომელსაც მხოლოდ ტონი, შეხედვა, ძნელად ასაწერი მიმოხვრა აძლევს ფასს.

ვალენტენმა შინ მიაცილა პოლინა და უკან დაბრუნდა. გული იმდენი სიამოვნებით ჰქონდა დამძიმებული, რამდენის შეგრძნობა და ატანა ადამიანს შეუძლია ამქვეყნად. როცა სავარძელში ჩაჯდა ცეცხლის პირას და თავისი იმედების ანაზღაურელი და სრული განხორციელება წარმოიდგინა, მისი სული ცივმა იდეამ გამსჭვალა, როგორც მახვილი მკერდს მსჭვალავს ხოლმე; შაგრენის ტყავს შეხედა, იგი ოდნავ შეკუმშულიყო. ფრანგულად შეიგინა, ისე რომ ანდულიეტელი მონაზნის იეზუიტური ორაზროვნება არ გამოეყენებინა, თავი სავარძლეზე დახარა და ფარდის როზეტს დააცქერდა მაგრამ თითქოს ვერ ხედავდა.

– ღმერთო ჩემო, – წამოიძახა მან, – ყველა ჩემი სურვილი განხორციელდა, ყველა! საბრალო პოლინა!

საზომი აიღო და გაზომა ის, რადაც ეს დილა დაჯდომოდა:

– ორი თველა დამრჩენია! – თქვა მან.

ცივი ოფლი დაასხა. უცებ მთელი მისი არსება ენის გამოუთქმელმა გულისწყრომამ მოიცვა, შაგრენის ტყავი ჩამოგლიჯა და დაიყვირა:

– მე უგუნური ვარ!

გარეთ გავარდა, ბალი გადაირბინა და თილისმა ჭაში ჩააგდო, – მოხდეს, რაც მოსახდენია!.. ეშმაკსაც წაუღია ყველა სისულელე!

რაფაელმა თავი მისცა ბედნიერ სიყვარულს და გულიგულ შეწყობილი ცხოვრება დაიწყო პოლინასთან ერთად. მათი დაქორწინება გადადებულ იქნა ზოგიერთი დაბრკოლების გამო და მარტის პირველ რიცხვებში უნდა მომხდარიყო. მათ ერთმანეთი გამოსცადეს, თავიათი თავის ეჭვი აღარ ჰქონდათ და, რადგან ბედნიერებამ მათ მათი გრძნობის მთელი სიძლიერე გაუმჟღავნა, მათი სული, მათი ხასიათი სავსებით გაერთიანდა ვნებათაღელვაში. რამდენადაც უკეთ ეცნობოდნენ ერთმანეთს, მით უფრო უცხოველდებოდათ სიყვარული; მათი ცა უღრუბლო იყო, ერთი მათგანის სურვილები კანონი იყო მეორისთვის. რადგან ორივე მდიდარი იყო, არ არსებობდა ისეთი ჟინი, რომლის დაკმაყოფილებაც მათ გასჭირებოდათ. ცოლის სულს ნატიფი გემოვნება, მშვენიერების გრძნობა, ნამდვილი პოეზია აცხოველებდა; იგი არაფრად აგდებდა დედაკაცურ სამკაულს, მისთვის მეგობრის გაღიმება უფრო ძვირფასი იყო, ვიდრე ორმუსის მარგალიტები. მის საუკეთესო სამკაულს მუსლინი და ყვავილები წარმოადგენდა. ამას გარდა, პოლინა და რაფაელი გაურბოდნენ საზოგადოებას, მარტოობა მათთვის ესოდენ მშვენიერი და ნაყოფიერი იყო. მხოლოდ თითქმის ყოველ საღამოს ან იტალიურ თეატრში დადიოდნენ ან ოპერაში. თუ თავდაპირველად ისინი გაჭორეს ზოგიერთ სალონში, ჩქარა პარიზს სხვა ამბების ნიაღვარმა გადაუარა თავს, და უწყინარი მიჯნურები დავიწყებულ იქნენ; ბოლოს, გამოცხადდა მათი დაქორწინების დღე, ეს ერთგვარი გამართლება ზნეობრივი ადამიანების თვალში.

თებერვლის ბოლოს, როცა საკმაოდ თბილი დღეები გაზაფხულის სიამოვნებათა მოახლოებას გვაუწყებს, დილით პოლინა და რაფაელი ერთად საუზმობდნენ პატარა შუშაბანდში, რომელიც ყვავილებით იყო სავსე და პირდაპირ ბაღში გადიოდა. ზამთრის ალერსიანი და ფერმკრთალი მზე, რომლის სხივები ბუჩქნარს ეთამაშებოდა, უკვე ათბობდა ჰაერს. თვალებს ახალისებდა ფოთლების კონტრასტი, აყვავებული ჩირგვების ფერები და სინათლისა და ჩრდილის ცვალებადობა. იმ დროს, როცა პარიზელები მოსაწყენ კერასთან თბებოდნენ, ეს ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ერთმანეთს უღიმოდა კამელიებისა, შრომანებისა და მანანას ფანჩატურის ქვეშ. მათი მხიარული თავები ზემოდან

დასცქეროდნენ ნარგიზებს, ზამბახებს და ბენგალიის ვარდებს. ამ ვნებიან და მდიდარ სათბურში ფეხები აფრიკულ ჭილობს თელავდნენ, აჭრელებულს, როგორც ფარდაგი. ხის ავეჯი გარეგნულად ტლანქი იყო, მაგრამ სისუფთავისაგან კრიალებდა. რაფაელი თვალთმაქცობდა, ვითომდა გაზეთს ვკითხულობო, მაგრამ ფარულად პოლინას უცქეროდა, რომელიც კატას ეთამაშებოდა. გრძელი პენუარი მხოლოდ სანახევროდ ფარავდა ახალგაზრდა ქალის სხეულს. პატარა თეთრი ფეხი სანდომიანად მოჩანდა შავი ხავერდის მაშებიში. პოლინა ჯერ კიდევ თითქო უფრო ქალწული იყო, ვიდრე ქალი. იგი შეურყვნელი ბედნიერებით ტკბებოდა და სიყვარულიდან არაფერი იცოდა გარდა პირველი სიხარულისა. იმ წუთშივე, როგორც კი ტკბილ ოცნებაში წასულ რაფაელს თავისი გაზეთი დაავიწყდა, ოლინამ იგი ხელიდან გამოსტაცა, დაჭმუჭნა და ბაღში გადაისროლა; კატა გამოუდგა ამ პოლიტიკის გორგალს, რომელიც ჩვეულებისამებრ თავის გარშემო ტრიალებდა. როცა რაფაელმა, რომლის ყურადღება ამ ბავშვურმა სცენამ მიიზიდა, განიზრახა, ხელახლა გაზეთის კითხვას დაბრუნებოდა და მის ასაღებად დაიხარა, გაისმა გულწრფელი, მხიარული, ფრინველის გალობასავით ბუნებრივი სიცილი. გაზეთი იქ აღარ იყო.

– მე მეშურნეობას განვიცდი გაზეთისადი, – თქვა ქალმა და ცრემლები მოიწმინდა, რომელიც მისი ბავშვური სიცილით იყო გამოწვეული: – განა ეს ვერაგობა არაა რუსული მოწოდების კითხვა ჩემს გვერდით და სიყვარულის სიტყვებისა და შეხედვის უგულვებელყოფა იმპერატორ ნიკოლოზის პროზის გულისთვის?

– მე როდი ვკითხულობდი, ჩემო საყვარელო ანგელოზო, მე შენ გიცქეროდი.

ამ წუთში სათბურის მახლობლად მეზადის მძიმე ნაბიჯები გაისმა, მისი დალურსმული ჩექმები სილას აჭრიალებდა ხეივანში.

– მაპატიეთ, ბატონო მარკიზო, რომ გაწუხებთ, აგრეთვე თქვენც, ქალბატონო, მაგრამ ისეთი საოცარი ნივთი მოგიტანეთ, რომლის მსგავსი არასოდეს არ მინახავს. ეს არის ჭიდან, ნება მიბოძეთ მოგახსენოთ, სათლით წყალი ამოვიღე და ეს უცნაური ზღვის მცენარე ამოჰყვა! აი, დახეთ! მაგრამ როგორი შეჩვეული უნდა იყოს წყალს, რომ არც დასველებულა, არც დანოტიებულა. რადგან ბატონი მარკიზი ჩემზე უფრო მეცნიერია, ვიფიქრე მას უნდა მივუტანო, შეიძლება დააინტერესოს-მეთქი.

და მეზაღემ რაფაელს ულმოხელი შაგრენის ტყავი აჩვენა, რომლის ზედაპირი ექვსი კვადრატული გოჯი ძლივს იქნებოდა.

– გმადლობთ, ვანიერ, – უთხრა რაფაელმა, – ეს ნივთი დიდად საინტერესოა.

– რა მოგდის, ჩემო ანგელოზო? როგორ გაფითრდი? – წამოიძახა პოლინამ.

– წადით, ვანიერ.

– შენი ხმა მაშინებს, – უთხრა ახალგაზრდა ქალმა. – იგი უცნაურად გამოიცვალა...

რა მოგდის? რას გრძნობ? ხომ არაფერი გტკივა? ექიმი! იონათან, დამეხმარე.

– ჩემო პოლინა, გაჩუმდი, – უპასუხა რაფაელმა, რომელმაც ძალა მოიკრიბა, – წავიდეთ აქედან: აქ ჩემს ახლო რაღაც ისეთი ყვავილია, რომლის სურნელება მწყენს. შეიძლება ეს ვერბენა იყოს?

პოლინა უდანაშაულო ბუჩქს ეცა, ღეროში ხელი სტაცა და ბაღში გადაისროლა.

– ოჰ, ჩემო ანგელოზო! – წამოიძახა ქალმა, რაფაელს ჩაეკონა და კეკლუცად მარჯნის ტუჩები მიუშვირა: – როცა გაფითრებული დაგინახე, მივხვდი, რომ შენს განშორებას ვერ ავიტან; შენი სიცოცხლე ჩემი სიცოცხლეა. რაფაელ, ზურგში ხელი ჩამიდე! მე კიდევ ვგრძნობ სიკვდილის ცახცახს. მე მცირა. შენი ტუჩები მწველია, ხელი კი?.. ცივია ყინულივით.

– არაფერია! – წამოიძახა რაფაელმა.

– ცრემლებს რად ღვრი? დაიცა, შევსვა.

– ოჰ, პოლინა, შენ მეტისმეტად გიყვარვარ!

– შენს არსებაში რაღაც არაჩვეულებრივი ხდება, რაფაელ. მართალი მითხარი, შენს საიდუმლოებას ისედაც გავიგებ. აქ მოიტა ეს, – თქვა მან და ხელი მოჰკიდა შაგრენის ტყავს.

– შენ ჩემი ჯალათი ხარ! – დაიყვირა ყმაწვილმა და შეძრუნებული თვალებით შეხედა თილისმას.

– ხმა როგორ გამოგეცვალა! – წამოიძახა პოლინამ, რომელმაც ხელიდან გააგდო ბედისწერის სიმბოლო.

– გიყვარვარ თუ არა? – ჰკითხა ვაჟმა.

– მიყვარხარ? ეს რა კითხვაა?

– მაშ, მარტო დამტოვე.

საბრალო ქალი გარეთ გავიდა.

– ეს რას ჰგავს, – ჩაილაპარკა რაფაელმა, როცა მარტო დარჩა. – განათლების საუკუნეში, როცა ჩვენ გავიგეთ, რომ ალმასი ნახშირის კრისტალია, როცა ყოველივე ახსნილია, როცა პოლიცია ახალ მესიას სასამართლოში წარადგენდა, ხოლო მის სასწაულებს მეცნიერებათა აკადემიას გადასცემდა განსახილველად, როცა ჩვენ აღარაფერი

გვწამს გარდა ნოტარიუსის ხელის მოწერისა, მე რაღაც მანე, თაკელ, ფარესი უნდა ვიწამო?... არა, აზრადაც არ მომივა, რომ უზენაესმა არსებამ შეიძლება სიამოვნება ნახოს უდანაშაულო ქმნილების წვალებაში... წავიდე, მეცნიერები ვინახულო.

იგი მალე აღმოჩნდა ღვინის ბაზარსა, ე. ი. კასრების უზარმაზარ საწყობსა და სალპეტრიერსა, ე. ი. ლოთობის უზარმაზარ სემინარიას შორის, პატარა ტბის ნაპირას, სადაც ჭყუმპალაობდნენ შესანიშნავი ჯიშის იხვები, რომელთა მოლივლივე ფერები კათედრალის მოხატული ფანჯრების მსგავსად ციალობდნენ მზის სხივებზე. აქ მთელი ქვეყნის იხვებს მოეყარათ თავი, ისინი ყიყინებდნენ, ცურაობდნენ, ყურყუმალაობდნენ და თითქო ერთგვარ იხვთა პარლამენტს წარმოადგენდნენ, უნებლიეთ შეკრებილს, მაგრამ სამაგიეროდ თავისუფალს პოლიტიკური პრინციპებისა და ქარტიებისაგან; აქ მათ საფრთხე არ მოელოდათ მონადირეებისაგან და უშიშრად ცხოვრობდნენ ბუნებისმეტყველის ზედამხედველობის ქვეშ.

– აი, ბ-ნ ლავრილი, – უთხრა დარაჯმა რაფაელს, რომელმაც იკითხა ზოოლოგის ეს დიდი ქურუმი.

რაფაელმა დაინახა პატარა ტანის კაცი, რომელიც რაღაც ბრძნულ ფიქრებში უნდა ყოფილიყო წასული ორი იხვის დანახვაზე. ეს მეცნიერი შუა ხნისა იყო, მის სასიამოვნო სახეზე თავაზიანობა იყო აღბეჭდილი, მაგრამ მთელი მისი პიროვნება მეცნიერებისადმი მორჩილებას გამოხატავდა; პარიკის ქვეშ ჭაღარა თმა უჩანდა, რაც აღმოჩენათა ვნებას ამჟღავნებდა, რომელიც ყოველი ვნების მსგავსდ ჩვენ ისე ძლიერ გვაშორებს ამ ქვეყნის საგნებს, რომ საკუთარი მეს შეგნებას ვკარგავთ. რაფაელმა, როგორც მეცნიერების და კვლევა-ძიების ადამიანმა, აღტაცება იგრძნო ამ ბუნებისმეტყველის წინაშე, რომლის უძილო ღამეები მიძღვნილი იყო ადამიანური ცოდნის გაფართოებისადმი და რომლის შეცდომანიც კი სასახელონი იყვნენ საფრანგეთისათვის. მაგრამ კეკლუცი ქალი, უეჭველია, გაიცინებდა, როცა დაინახავდა, რომ მას თითქო შარვალი ვარდებოდა, ხოლო მისი ზოლებიანი ჟილეტი ხან ზევით აიწევდა, ხან ქვევით დაიწევდა, მისი ზოოგენეტიკური დაკვირვების მიხედვით.

პირველი მისალმების შემდეგ რაფაელმა საჭიროდ დაინახა ბ-ნ ლავრილისათვის ბანალური ქათინაური მიემღვნა იხვების შესახებ.

– ოჰ, ჩვენ მდიდარი ვართ იხვებით, – უპასუხა ბუნებისმეტყველმა, – ეს სახეობა, როგორც უეჭველად თქვენც მოგეხსენებათ, ყველაზე ნაყოფიერია აპკოვანფეხიანთა გვარში. ეს გვარი იწყება გედით და თავდება ზინზინის ჯიშის იხვით. იგი შეიცავს

ასოცდაჩვიმეტ ნაირსახეობას, რომელთაც თავიანთი განსაკუთრებული სახელი, თავიანთი ზნე-ჩვეულებანი, სამშობლო და გარეგნობა აქვთ, და ერთმანეთს ისევე ნაკლებ ჰგვანან, როგორც თეთრკანიანი ადამინი – ზანგს. ჭეშმარიტად, როცა ჩვენ იხვს ვჭამთ, ვერც კი წარმოგვიდგენია, როგორ გავრცელებულია...

იგი შეჩერდა პატარა ლამაზი იხვის დანახვაზე, რომელიც ტბის ფერდობზე მიგოგავდა.

– შეხედეთ, ეს არის საყელოიანი გედი, კანადის საბრალო შვილი, რომელიც შორიდან მოსულა, რათა თავისი წაბლისფერი და ნაცრისფერი ბუმბული და თავისი შავი საყელო გვაჩვენოს! უყურეთ, ტანს იფხანს... ეს კიდევ სახელოვანი ეიდერის იხვია, რომლის ბუმბულის ქვეშ ჩვენს ნებიერ ქალებს სძინავთ. რა ლამაზია! ვინ არ იგრძნობს აღტაცებას მისი თეთრ-მოწითალო მუცლისა, მისი მწვანე ნისკარტის წინაშე! მე მოწმე გავხდი, ბატონო, დაპეპლვისა, რომლის იმედი დაკარგული მქონდა. შეუღლება საკმაოდ ბედნიერად დამთავრდა, და შედეგს მოუთმენლად ველი. იმედი მაქვს ასოცდამეთვრამეტე სახე მივიღო, რომელსაც შეიძლება ჩემი სახელი დაარქვან! აი, ახლად დაქორწინებული ცოლ-ქმარი, – თქვა მან და ორ ფრინველს მიუთითა. – აი, ესაა მოხიხინე ბატი (*anas albifrons*), ის კი დიდი მსტვენავი იხვი (ბიუფონის *anas ruffina*). დიდხანს ყოყმანობდი მსტვენავ იხვსა, თეთრწარბიან იხვსა და ფართონისკარტიან იხვს შორის (*anas clypeata*). უყურეთ, ესაა ფართონისკარტიანი იხვი, ეს მსხვილი, მუქბუმბულიანი ავაზაკი, რომლის მომწვანო საყელო კეკლუცად ლივლივებს. მაგრამ, ბატონო, მსტვენავი იხვი ქოჩრიანია, და თქვენ გაიგებთ, რომ აღარ შემეძლო დიდხანს ყოყმანი. ჩვენ აქ მხოლოდ შავქუდიანი იხვი გვაკლია. მეცნიერები ერთხმად ამტკიცებენ, ეს ჯიში გარეული პატარა იხვის გამეორებას წარმოადგენსო, ხოლო მე...

მან საუცხოო მოძრაობა გააკეთა, რომლითაც ერთსა და იმავე დროს მეცნიერის თავმდაბლობაც გამოხატა და ზვიადობაც.

– მე ასე არ ვფიქრობ, – დაუმატა მან. – თქვენ ხედავთ, ჩემო ბატონო, რომ ჩვენ არ ვხუმრობთ. ამჟამად მე მონოგრაფიას ვამზადებ იხვთა მოდგმაზე... მაგრამ მე თქვენს განკარგულებაში ვარ.

ბ. ლავრილი და რაფაელი გაემართნენ საკმაოდ ლამაზი სახლისკენ ბიუფონის ქუჩაზე. გზად რაფაელმა ზოოლოგს შაგრენის ტყავი გადასცა გამოსაცნობად.

– მე ვიცნობ ამ პროდუქტს, – თქვა ბოლოს მეცნიერმა, როცა თილისმა დაათვალიერა გამადიდებელ შუშაში. – იგი წინათ რაღაც ყუთის სახურავი ყოფილა. ეს შაგრენი დიდი

ხნისაა! დღეს მექარქაშეები და ტყავის გადამკვრელები უფრო გალუშას ხმარობენ. ამ უკანასკნელს, როგორც უეჭველად მოგეხსენებათ, მეწამული ზღვის თევზი raJa sephen იძლევა.

– ეს რაღაა, ბატონო, რაკი თქვენ ესოდენ თავაზიანი ბრძანდებით...

– ეს, – სიტყვა ჩამოართვა მეცნიერმა, – სულ სხვა რამაა: გალუშასა და ამ შაგრენს შორის ისეთივე განსხვავებაა, როგორიც ოკეანესა და ხმელეთს, თევზსა და ოთხფეხს შორის. თუმცა, უნდა ითქვას, თევზის კანი უფრო მკვიდრია, ვიდრე ხმელეთის ცხოველის ტყავი. ხოლო ეს ტყავი, როგორც თქვენ მოგეხსენებათ, ზოოლოგიის ერთი ყველაზე საინტერესო პროდუქტია.

– როგორ! – წამოიძახა რაფაელმა.

– ბატონო, – უპასუხა მეცნიერმა და სავარძელში ჩაეფლა, – ეს ვირის ტყავია.

– ვიცი, – თქვა ახალგაზრდა კაცმა.

– ირანში არსებობს, – განაგრძო ბუნებისმეტყველმა, – ერთი მეტისმეტად იშვიათი ვირის ჯიში, კანჯარი ანუ ონაგრი, equus asinus, თათრების ყულანი; პალასი იქ გაემგზავრა, რათა დაკვირვებანი მოეხდინა და იგი მეცნიერების კუთვნილებად ექცია. ეს ცხოველი დიდხანს ფანტასტიკურად იყო მიჩნეული. როგორც მოგეხსენებათ, იგი ცნობილია საღმრთო წერილში; მოსემ აკრძალა მისი შეყრა მის მახლობელ ჯიშებთან. მაგრამ კანჯარი კიდევ უფრო სახელგანთქმულია იმ გარყვნილებით, რომლის ობიექტსაც წარმოადგენდა და რომელზედაც ხშირად ლაპარაკობენ ბიბლიური წინასწარმეტყველები. პალასი, როგორც თქვენ უეჭველად მოგეხსენებათ, თავის Acta Petropolitana-ს მეორე ტომში აცხადებს, რომ ამ ახირებულ აღვირახსნილობას დღესაც რელიგიური ჩვეულების ელფერი აქვს ირანელებსა და ნოღაელებში, რომელნიც მას საუკეთესო წამლად თვლიან თირკმლის ავადმყოფობის და იშიათის წინააღმდეგო. ჩვენ, საბრალო პარიზელებს, ამაზე წარმოდგენაც არა გვაქვს! მუზეუმში არ მოიპოვება კანჯარი. რა საუცხოო ცხოველია! იგი საიდუმლოებითაა აღსავსე! მისი თვალი აღჭურვილია ერთგვარი სინათლის უკუმქცევი გარსით, რომელსაც აღმოსავლეთელები ჯადოქრობის ძალას მიაწერენ. მისი ბეწვი რბილი და ხავერდოვანია; თუმცა ჩვენს შინაურ ვირზე ბევრად დიდი არ არის, მაგრამ არაჩვეულებრივად გამბედავია. თუ მას თავს დაესხნენ, წარმატებით იბრძვის ყველაზე ონავარი მხეცების წინააღმდეგ. რაც შეეხება მის სირბილს, ის შეიძლება მხოლოდ ჩიტის გაფრენას შევადაროთ. საუკეთესო სპარსული და არაბული ცხენები ვერ დაეწევიან ონაგრს. იმ კეთილსინდისიერი მეცნიერის ნიბურის მამის ანგარიშით, რომლის გარდაცვალებამ,

როგორც მოგეხსენებათ, ამ ცოტა ხნის წინათ ყველანი დიდად დაგვამწუხრა, გამოდის, რომ კანჯარი საათში საშუალოდ შვიდ მილს გარბის. ჩვენს გადაგვარებულ ვირებს არ შეუძლიათ წარმოდგენა მოგვცენ ამ დამოუკიდებელ და ამაყ ვირზე. იგი მკვირცხლი და ცოცხალია, ჭკვიანი გამოხედვა აქვს, ყოველი მისი მოძრაობა კეკლუცია! იგი აღმოსავლეთის ზოოლოგიური მეფეა. თურქული და ირანული ცრუმორწმუნეობის მიხედვით იგი რაღაც საიდუმლო წარმოშობისაა. ტიბეტურ და თათრულ ზღაპრებში ამ ცხოველის საგმირო თავგადასავალი სოლომონის სახელთანაა დაკავშირებული. მოშინაურებული კანჯარი დიდად ფასობს. თითქმის შეუძლებელია მისი დაჭერა მთებში, სადაც იგი ქურციკვით დახტის და ჩიტივით დაფრინავს. ფრთოსანი რაშების და ჩვენი პეგასის წარმოდგენა უეჭველად იმ ქვეყნებში წარმოიშვა, სადაც მწყემსებს ხშირად შეუძლიათ დაინახონ, როგორ მიფრინავს ხოლმე კანჯარი ერთი კლდიდან მეორესკენ... თქვენ მიერ მოტანილი ტყავი კანჯარის ტყავია. ამ სახელს სხვადასხვანაირად ხსნიან. ზოგი ფიქრობს, შაგრი თურქული სიტყვააო, ზოგი კიდეც შაგრის ქალაქად თვლის, სადაც ეს ზოოლოგიური პროდუქტი ქიმიურად მუშავდება. ეს პროცესი საკმაოდ კარგად აქვს აღწერილი პალასს. მარტელენსი მწერდა, შაგრი მდინარეაო...

– ბატონო, დიდად გმადლობთ ცნობებისთვის, რომელიც მეცნიერული ტრაქტატისთვის მასალად გამოადგებოდა რომელიმე ბენედიქტელ ბერს, თუ მათი ორდენი დღესაც არსებულიყო; მაგრამ მე პატივი მაქვს თქვენი ყურადღება მივაქციო იმ გარემოებას, რომ ეს ნაჭერი თავდაპირველად აი... ამ გეოგრაფიული რუკის ოდენა იყო, – თქვა რაფაელმა და გაშლილ ატლასს მიუთითა: – ხოლო უკანასკნელი სამი თვის განმავლობაში საგრძნობლად დაპატავდა...

– ძალიან კარგი, – უპასუხა მეცნიერმა, – მესმის. ბატონო, ყოველი ორგანული პროდუქტი ბუნებრივი განადგურების პროცესს ემორჩილება; ეს პროცესი ადვილი შესამჩნევია, მისი წინსვლა ატმოსფერულ მოვლენებზეა დამოკიდებული. თვით ლითონებიც საგრძნობლად ვიწროვდება და ფართოვდება. მეცნიერება უსაზღვროა, ხოლო ადამიანის ცხოვრება მოკლეა, ამიტომ ჩვენ არ ვოცნებობთ ბუნების ყველა მოვლენა შევიგნოთ.

– ბატონო, – უპასუხა თითქმის შემკრთალმა რაფაელმა, – მაპატიეთ, რომ ასეთ კითხვას გაძლევთ. დარწმუნებული ხართ თუ არა, რომ ეს ტყავი ბუნებისმეტყველების ჩვეულებრივ კანონებს ემორჩილება და მას გაფართოებაც შეუძლია?

– ოღონდაც!.. აჰ, ეშმაკმა დალახვროს! – თქვა ლავრილმა, როცა თილისმის გაფართოება სცადა. – მაგრამ, ბატონო, თუ მექანიკის ცნობილ პროფესორ პლანშეტთან წაბრძანდებით, იგი უეჭველად მოახერხებს ამ ტყავის გაფართოებას.

– აჰ, ბატონო, თქვენ სიკვდილისგან მიხსენით!

რაფაელი გამოემშვიდობა ლავრილს, რომელიც შუშებითა და გამხმარი მცენარეებით სავსე კაბინეტში დარჩა, და პლანშეტთან გაიქცა. მას ამ დარბაზობიდან, შეუგნებლად, მთელი ადამიანური მეცნიერება მიჰქონდა თან: ეს იყო ნომენკლატურა! კეთილი ლავრილი სანჩო პანსას ჰგავდა, რომელიც დონ კიხოტს თხების ამბავს უყვება და თავს ირთობს ცხოველების დათვლითა და დანომვრით. თუმცა ეს მეცნიერი ერთი ფეხით საფლავეში იდგა, ის მხოლოდ ერთ ნამცეცს იცნობდა იმ უთვალავი ჯოგიდან, რომელიც ღმერთს გამოუცნობი მიზნით გაუფანტავს სამყაროების ოკეანეში.

რაფაელი კმაყოფილი იყო. – ჩემს ვირს ლაგამს ამოვდებ, – თქვა მან. ჯერ კიდევ მასზე ადრე სტერნმა თქვა: «გავუფრთხილდეთ ვირს, თუ გვინდა სიბერემდე ვიცხოვროთ».

პლანშეტი მაღალი, გამხდარი, აზრებში წასული კაცი იყო, ნამდვილი პოეტი, რომელიც გამუდმებით იმ უსაზღვრო უფსკრულს უცქეროდა, რომელსაც მოძრაობა ეწოდება. ბრბო გიჟად თვლის ამ მაღალი გონების ადამიანებს, რომელნიც არ ზრუნავენ არც კომფორტსა და არც საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, ხშირად მთელი დღე ჩამქრალი სიგარი უჭირავთ პირში და ღილებშეუკრავი შედიან სალონში. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს იბადება ხელსაწყო, რომლის მარტივი აღნაგობა გვაოცებს და გვხიბლავს, თავმდაბალი მეცნიერი კი იღიმება და თავის თაყვანისმცემლებს ეუბნება: – მე არაფერი შემიქმნია. ადამიანი ძალას როდი იგონებს, იგი მას მხოლოდ მიმართავს, ხოლო მეცნიერება ბუნების წაბაძვას და მეტი არაფერი.

როცა რაფაელი შევიდა, მექანიკოსი თავის ორ ფეხზე იყო დარქობილი, როგორც სახრჩობელიდან ჩამოვარდნილი კაცის გვამი. პლანშეტი აქატის თვალს უცქეროდა, რომელიც მზის საათის ზედაპირზე დაგორავდა. ამ საბრალო მეცნიერს არც ორდენები ჰქონდა და არც პენსია, იმიტომ, რომ მას არ ეხერხებოდა თავისი ანგარიშების გაფერადება. იგი ბედნიერი იყო იმით, რომ აღმოჩენას უთვალთვალეზდა, არ ფიქრობდა, არც სახელსა, არც საზოგადოებადსა, არც თავის თავზე და მეცნიერებისთვის ცხოვრობდა უანგაროდ.

– ამის გამორკვევა შეუძლებელია, – წამოიძახა მან. – აჰ, ბატონო ჩემო, – თქვა მან, როცა რაფაელი დაინახა, – თქვენი მონა-მოსამსახურე გახლავართ. როგორ ბრძანდება დედათქვენი?.. შებრძანდით ჩემს ცოლთან.

– მეც შემედლო ასე მეცხოვრა! – გაიფიქრა რაფაელმა, რომელმაც მეცნიერი ოცნებიდან გამოიყვანა და ჰკითხა, როგორ შეიძლება თილისმაზე ვიმოქმედო. – თუნდა დამცინოთ, მაინც ვერაფერს დაგიმაღავთ, – თქვა მან: – მე მგონია, ამ ტყავს ისეთი წინააღმდეგობის ძალა აქვს, რომ ვერაფერი დასძლევს.

– ბატონო, – უპასუხა პლანშეტმა, – მაღალი საზოგადოების ადამიანები მეცნიერებას საკმაოდ თავქარიანად ექცევიან: ყველანი თითქმის იმასვე გვეუბნებიან, რაც ერთმა დარდიმანდმა ასტრონომ ლალანდს უთხრა, როცა ქალები მიუყვანა მზის დაბნელების შემდეგ: «კეთილინებეთ და ხელახლა დაიწყეთ». რა ზემოქმედების მოხდენა გასურთ? მექანიკას მიზნად აქვს მოძრაობის კანონთა გამოყენება ან მათი ნეიტრალიზაცია. რაც შეეხება თვით მოძრაობას თავისთავად, თავმდაბლად უნდა მოგახსენოთ, ჩვენ როდი ძალგვიძს მისი განსაზღვრა. რაკი ეს აღიარებულია, ჩვენ აღვნიშნავთ ზოგიერთ ურყევ მოვლენას, რომელიც მაგარი და თხელი სხეულების მოქმედებას განაგებს. ეს მეცნიერება, ბატონო, ერთადერთ ფაქტზეა დაყრდნობილი. ხომ ხედავთ ამ აქატის თვალს? იგი ახლა აქ არის, ახლა კიდევ იქ. რა სახელს ვუწოდებთ ამ მოძრაობას, ესოდენ ბუნებრივს ფიზიკურად, ესოდენ არაჩვეულებრივს მორალურად? მოძრაობას, გადანაცვლებას. მაგრამ რა უზარმაზარი ამაოება იმალება ამ სიტყვების ქვეშ! განა დასახელება უკვე საკითხის გადაჭრაა? მაგრამ ამაშია მთელი მეცნიერება. ჩვენი მანქანები იყენებენ ან შლიან ამ აქტს. თუ ამ უბრალო მოვლენას მასას შევუფარდებთ, შეიძლება პარიზი ავაფეთქოთ. ჩვენ შეგვიძლია სისწრაფეს მივუმატოთ ძალის ხარჯზე და ძალას სისწრაფის ხარჯზე. რა არის ძალა და სისწრაფე? ჩვენს მეცნიერებას არ შეუძლია ამის თქმა, როგორც მას არ შეუძლია მოძრაობის შექმნა. ყოველივე მოძრაობაზეა დაფუძნებული. სიკვდილიც მოძრაობაა, რომლის მიზნებს ჩვენ ნაკლებად ვიცნობთ. თუ ღმერთი უკვდავია, მერწმუნეთ, რომ იგი მოძრაობს. შეიძლება ღმერთი მოძრაობა იყოს. აი, რატომაა მოძრაობა მისებრ გაუგებარი; იგი მისებრ უძირო, უსაზღვრო, შეუცნობელია. სად არის იგი? და სად არ არის? საიდან მოდის? რა არის მისი პრინციპი? სადაა მისი დასასრული? როგორც ჩვენ, ისე მასაც სივრცე სჭირდება, მაგრამ რაა სივრცე? ამას მხოლოდ მოძრაობა გვიმჟღავნებს. მოძრაობის გარეშე სივრცე მხოლოდ უაზრო სიტყვაა და მეტი არაფერი. მოძრაობა გადაუჭრელი ამოცანაა, ისევე როგორც სიცარიელის, შემოქმედების, დაუსრულებლობის ამოცანა. იგი აშფოთებს ადამიანის აზროვნებას. ერთადერთი, რაც ნებადართულია ადამიანისათვის, ესაა შეიგნოს ის, რასაც ვერასოდეს ვერ შეიგნებს. ყველა წერტილს შორის, რომელსაც ეს თვალი გადის სივრცეში, ადამიანის აზროვნებისათვის უფსკრული იმყოფება, ის უფსკრული, რომელშიც

პასკალი გადავარდა. რათა ზემოქმედება მოვახდინოთ უცნობ სუბსტანციაზე, რომელიც თქვენ გსურთ უცნობ ძალას დავუმორჩილოთ, ჩვენ, უწინარეს ყოვლისა, ეს სუბსტანცია უნდა შევისწავლოთ. თავისი ბუნების მიხედვით, ის ან შეიმუშრება ბიძგისაგან, ან მას წინააღმდეგობას გაუწევს; თუ ის ნაწილებად დაიყო, – თქვენს განზრახვას კი მისი დანაწილება არ შეადგენს, – ჩვენ ვერ მივაღწევთ დასახულ მიზანს. თუ თქვენ მისი შეკუმშვა გინდათ, თანაბარ მოძრაობას უნდა დაუქვემდებაროთ სუბსტანციის ყველა ნაწილი ისე, რომ მათი გამყოფი ინტერვალები ერთგვარად შემცირდეს. თუ თქვენ მისი გაფართოება გსურთ, თითოეული მოლეკული თანაბრად ცენტრიდანულ ძალას უნდა დაუქვემდებაროთ. თუ ეს კანონი ზუსტად არ დაიცავით, უწყვეტელობის დარღვევას გამოვიწვევთ. ბატონო ჩემო, არსებობს დაუსრულებელი რიცხვი მოძრაობის კომბინაციებისა. რომელ მოქმედებაზე ჩერდებით თქვენ?

– ბატონო, – უთხრა მოთმინებიდან გამოსულმა რაფაელმა, – მე მინდა რაიმე ისეთი ძლიერი წნევა მივიღო, რომ დაუსრულებელივ გაგაფართოვო ეს ტყავი...

– რადგან სუბსტანციას საზღვარი აქვს, – უპასუხა მეცნიერმა, – შეუძლებელია მისი დაუსრულებელივ გაფართოება, მხოლოდ წნევა აუცილებლად ზედაპირს გაზრდის სისქის ხარჯზე. იგი ისე გათხელდება, რომ მატერია აღარ გვეყოფა.

– მიიღეთ ეს შედეგი, – წამოიძახა რაფაელმა, – და თქვენ მილიონებს შეიძენთ.

– ეს თქვენი ფულის მოპარვა იქნებოდა, – უპასუხა პროფესორმა ჰოლანდიელივით ფლეგმატურად. – არსებობს მანქანა, რომელიც თვით ღმერთს გასრესდა ბუზვით. მას შეუძლია ადამიანი სამშრალეხელ ქალაქად აქციოს. ჩექმებიანი, დეზებიანი, ჰალსტუკიანი, ქუდიანი ადამიანი – მისი ოქროთი, სამკაულებით, ყოველივეთი.

– რა საშინელი მანქანაა!

– ჩინელებს თავიანთი ბავშვები წყალში კი არ უნდა ჩაეგდოთ, არამედ ასე გამოეყენებინათ, – თქვა მეცნიერმა, ისე რომ არც კი უფიქრია, რომ ამით ადამიანში მამობრივ გრძნობას შეურაცხყოფას მიაყენებდა. – ეს მანქანა დიდი პასკალის აღმოჩენას წარმოადგენს და წყლის შეკუმშვის პრინციპზეა აგებული.

– როგორ! ის «პროვინციული წერილების» ავტორმა მოიგონა? – იკითხა რაფაელმა.

– მხოლოდ მან, ბატონო ჩემო. მექანიკაში არაფერია არც ამაზე უფრო მარტივი, არც ამაზე უფრო მშვენიერი. საწინააღმდეგო პრინციპმა – წყლის გაფართოებამ, ორთქლის მანქანა შექმნა. მაგრამ წყალი განსაზღვრულ დონემდე ფართოვდება, მისი უკუმშვადობა კი, რომელიც ერთგვარად უარყოფით ძალას წარმოადგენს, აუცილებლად უსასრულოა.

– თუ ეს ტყავი გაფართოვდება, – თქვა რაფაელმა, – აღთქმას გაძლევთ, რომ უზარმაზარ ძეგლს დავუდგამ ბლუზ პასკალს, ასი ათასი ფრანკის ფონდს დავაარსებ, რათა ყოველ ათ წელიწადში ჯილდო მიეცეს მექანიკის საუკეთესო პრობლემის გადამჭრელს, მზითევს მივცემ თქვენს ბიძაშვილებს და ბიძათაშვილიშვილებს, ბოლოს თავშესაფარს დავაარსებ ჭკუაზე შემცდარი ან სიღარიბეში ჩავარდნილი მათემატიკოსებისათვის.

– ეს დიდად სასარგებლო იქნებოდა, – უპასუხა პლანშეტმა. – ბატონო, – განგარძო მან დამშვიდებული ტონით, როგორც ადამიანმა, რომელიც მხოლოდ გონების სფეროში ცხოვრობს, – წავიდეთ ხვალ შპიგჰალტერთან. ამ გამოჩენილმა მექანიკოსმა, ჩვენი გეგმების მიხედვით, გაუმჯობესებული მანქანა გააკეთა, რომლის შემწეობით ბაღს შეუძლია ათასი ზვინი თივა მოათავსოს თავის ქუდში.

– მაშ, ხვალამდე, ბატონო.

– ხვალამდე.

– მოდით, და ამის შემდეგ მექანიკაზე მელაპარაკეთ! – წამოიძახა რაფაელმა. – განა ეს უმშვენიერესი მეცნიერება არაა. ის ზოოლოგი კი თავისი ონაგრებით, კლასიფიკაციებით, იხვებით და შუშებში მოთავსებული მახინჯი არსებებით მხოლოდ მარკერად თუ გამოდგება საზოგადო ბილიარდზე.

მეორე დღეს სრულიად გამხიარულებული რაფაელი პლანშეტთან შევიდა, და ისინი ერთად გაემგზავრნენ ჯანმრთელობის ქუჩისკენ, რომლის სახელწოდება კეთილის მომასწავებელი იყო. შპიგჰალტერის უზარმაზარ სახელოსნოში რაფაელმა ყურადღება მიაქცია მრავალ გავარვარებულ და აღრიალებულ ღუმელს. ეს იყო ცეცხლის წვიმა, ლურსმნების წარღვნა, ჩანჩარუხების, ხრახნების, ოწინარების, ქლიბების, ლანგების, ქანჩების ოკეანე, თუჯის, ხის, სარქველების და ფოლადის ზოდების ზღვა. ნახერხი ადამიანს ყელში უდიტინებდა. თითქო თვით ჰაერი რკინით იყო გაჟღენთილი. ადამიანებს რკინა ეფარათ, ყველგან რკინის სუნი იდგა; რკინა ცოცხლობდა, აზროვნებდა, ყოველგვარ სახეს ღებულობდა, ყოველგვარ ჟინს ამჟღავნებდა. საბერველთა ღმუილსა, ჩაქუჩების დაგადუგსა, მილების სტვენასა და ლითონის ბლავილში რაფაელმა დიდ, სუფთა და ჰაერით სავსე ოთახს მიაღწია, სადაც მას შეეძლო თავისუფლად დაეთვალიერებინა ეს უზარმაზარი პრესი, რომლის შესახებ წინა დღით პლანშეტი ელაპარაკებოდა. ის გააოცა თუჯის ძეგლებმა და რკინის დაზგებმა, რომლებიც ურყევი ბირთვებით იყო შეერთებული.

– თუ თქვენ ეს სახელური სწრაფად შეიძვერ მოატრიალეთ, – უთხრა შპიგჰალტერმა და გაპრიალებული რკინის ბალანსირს მიუთითა, – ფოლადის ლატანი წინწკლებად იქცევა და ტანში შეგესობათ ნემსებივით.

– ეშმაკმა დალაზვროს, – წამოიძახა რაფაელმა.

პლანშეტმა თვით შესდო შაგრენის ტყავი ამ საუცხოო პრესში და იმ დაჯერებით, რომელსაც მეცნიერული რწმენა იძლევა, ბალანსირის ხელი დაატრიალა.

– დაწეკით, თორემ დავიხოცებით! – დაიღრიალა შპიგჰალტერმა და მიწაზე განირთხო.

სახელოსნოებში ჯოჯოხეთური სტვენა გაისმა. მანქანაში მოთავსებულმა წყალმა გახეთქა თუჯი, საშინელი სიძლიერით ამოვარდა, საბედნიეროდ, ძველი ღუმელისკენ გაემართა, გადაატრიალა და დალეწა იგი, როგორც ბორბალა ქარი სახლს ლეწავს და აღგვის ხოლმე.

– ოჰ, – თქვა წყნარად პლანშეტმა, – შაგრენი ისეთივე საღია, როგორც ჩემი თვალი! ოსტატო შპიგჰალტერ, ან თქვენი თუჯი გაზხარული იყო, ან დიდ მილში სადმე ნახვრეტია...

– არა, არა, მე კარგად ვიცი ჩემი თუჯის ამბავი. ბატონო, შეგიძლიათ თქვენი ნივთი წაიღოთ, შიგ ეშმაკია დაბინავებული.

გერმანელმა ოსტატმა ხელი სტაცა კვერს, გრდემლზე დასდო შაგრენის ტყავი და იმ გაათკეცებული ძალით, რომელსაც სიბრაზე იძლევა, საშინლად დაარტყა მას.

– სრულიად არაფერი ეტყობა, – თქვა პლანშეტმა და ალერსიანად ხელი გადაუსვა ჯიუტ შაგრენს.

მუშებმა მოირბინეს. ქარგალმა ხელი სტაცა ტყავს და ქვანახშირის ღუმელში შეაგდო. ცეცხლის ნაპირას ნახევარი წრე გაკეთდა, ყველანი მოუთმენლად ელოდნენ ვეებერთელა საბერველის გავლენას. რაფაელს, შპიგჰალტერს, პროფესორ პლანეტს შუაგული ეჭირათ ამ შავ და ყურადღებად ქცეულ ბრბოში. როცა რაფაელმა ამ ფართოდ დაღებულ თვალებს, რკინის მტვრით დაფარულ თავებს, შავ და გაბრწყინებულ ტანისამოსებს, ბანჯგვლიან მკერდებს შეხედა, გაიფიქრა, გერმანული ბალადების ფანტასტიკური ღამის ქვეყანაში ვიმყოფებო. ათი წუთის შემდეგ ქარგალმა შიშით გამოიღო შაგრენის ტყავი.

– აჰ მოიტათ, – თქვა რაფაელმა.

ქარგალმა ხუმრობით რაფაელს მიაწოდა იგი. ამ უკანასკნელმა ხელში დაიჭირა ტყავი. იგი ცივი და მოქნილი იყო. თავზარდაცემულმა მუშებმა თავს უშველეს. ვალენტენი და პლანშეტი მარტოდმარტო დარჩნენ ცარიელ სახელოსნოში.

– უცილობლად რაღაც ეშმაკისეულია ამ ტყავში! – წამოიძახა სასოწარკვეთილმა რაფაელმა, – ნუთუ არავითარ ადამიანურ ძალას არ შეუძლია ერთი დღის სიცოცხლე მომიმატოს?

– ბატონო, ეს ჩემი ბრალია, – უპასუხა მათემატიკოსმა შეწუხებული სახით. – ჩვენ ამ არაჩვეულებრივ ტყავზე საბრტყელებელი მანქანით უნდა გვემოქმედა. სად იყვნენ ჩემი თვალები, როცა მე პრესი შემოგთავაზეთ?

– მე თვით მოგთხოვეთ ეს, – უთხრა რაფაელმა.

მეცნიერმა თავისუფლად ამოისუნთქა, როგორც დამნაშავემ, რომელიც თორმეტმა ნაფიცმა მსაჯულმა გაამართლა. მაგრამ რადგან ის დაინტერესებული იყო ამ უცნაური ტყავის ამოცანით, ერთი წუთით დაფიქრდა და თქვა:

– ამ უცნობ სუბსტანციაზე რეაქტივებით უნდა ვიმოქმედოთ. წავიდეთ და ბარონ ჟაფე ვინახულოთ: შეიძლება ქიმია უფრო ბედნიერი აღმოჩნდეს, ვიდრე მექანიკა.

რაფაელმა ჭენებით წაიყვანა თავისი ცხენები, რათა ლაბორატორიაში მიესწრო ცნობილ ქიმიკოს ბარონ ჟაფესთვის.

– ჩემო ძველო მეგობარო, – თქვა პლანშეტმა, როცა ჟაფე დაინახა, რომელიც სავარძელში იჯდა და ნალექს ათვალიერებდა, – როგორ ვიკითხოთ ქიმია?

– სძინავს. ახალი არაფერია. მართალია, აკადემიამ სცნო სალიცინის არსებობა, მაგრამ სალიცინი, ასპარაგინი, ვოკელინი, დიგიტალინი აღმოჩენას როდი წარმოადგენენ...

– რადგან ნივთიერების აღმოჩენის ძალა აღარ შეგწევთ, – თქვა რაფაელმა, – თქვენ, მგონია, იქამდე მიხვედით, რომ სახელებს იგონებთ.

– ეს კი, ღმერთმანი, მართალია, ყმაწვილო!

– მოდით, ამ ნივთიერების დაშლა სცადეთ, – უთხრა პროფესორმა პლანშეტმა ქიმიკოსს. – თუ რაიმე ელემენტს მიიღებთ, მე მას ამთავითვე დიაბოლისს დავარქმევ, იმიტომ რომ მისი გაფართოება გვინდოდა და ეს არის ჰიდრავლიკური პრესი დავლევით.

– ვნახოთ, ვნახოთ! – მხიარულად წამოიძახა ქიმიკოსმა. – შეიძლება ეს ახალი მარტივი სხეული იყოს.

– ბატონო, – თქვა რაფაელმა, – ეს ვირის ტყავის ნაჭერია და მეტი არაფერი.

– ბატონო... – სერიოზულად შენიშნა სახელოვანმა ქიმიკოსმა.

– მე არ ვხუმრობ, – უპასუხა ვალენტენმა და შაგრენის ტყავი გადასცა.

ჟაფემ ენა დააწო ტყავს და თქვა:

– არავითარი გემო არა აქვს! დაიცათ, ცოტა ქლორისმჟავა დავალევიანოთ.

თუმცა ეს მჟავა შლის ქსოვილებს, მან არავითარი გავლენა არ მოახდინა შაგრენის ტყავზე.

– ეს შაგრენი არაა! – წამოიძახა ქიმიკოსმა. – მივიჩნიოთ ეს საიდუმლო უცნობ მინერალად და ტიგელში ჩავდოთ, სადაც მე სწორედ წითელი პატაში მაქვს.

ჟაფე გავიდა და მალე დაბრუნდა.

– ბატონო, – უთხრა მან რაფაელს, – ნება მომეცით ამ არაჩვეულებრივი ნივთიერების ნაჭერი ავიღო...

– ნაჭერი? – დაიყვირა რაფაელმა, – ერთი ბეწვის ოდენასაც ვერ მოგცემთ. მაგრამ თუ გნებავთ, სცადეთ! – დაუმატა მან სევდიანი და დამცინავი ტონით ერთსა და იმავე დროს.

მეცნიერმა გასტეხა სამართებელი, რომლითაც ტყავის მოჭრა უნდოდა, შემდეგ შაგრენის დალეწა მოინდომა ძლიერი ელექტრონაკადით, ბოლოს ვოლტის რკალის გავლენას დაუქვემდებარა იგი. მეცნიერების ყველა ძალა უმწეო აღმოჩნდა საშინელი თილისმის წინააღმდეგ. უკვე საღამოს შვიდი საათი იყო. პლანშეტი, ჟაფე და რაფაელი ვეღარ ამჩნევდნენ დროის მიმდინარეობას და უკანასკნელი ცდის შედეგებს ელოდნენ. შაგრენი გამარჯვებული გამოვიდა საშინელი შეჯახებიდან ქლორის, აზოტის კარგა მოზრდილ ოდენობასთან.

– დავილუპე! – დაიყვირა რაფაელმა. – აქ ღმერთის ხელი ჩანს. მე მოვკვდები...

მან ორივე მეცნიერი გაკვირვებული დასტოვა.

– ნურავის ეტყვიან ამ ამბავს აკადემიაში, თორემ კოლეგები სასაცილოდ აგიგდებენ, – უთხრა პლანშეტმა ქიმიკოსს დიდი პაუზის შემდეგ, რომლის განმავლობაში ისინი ერთმანეთს უცქეროდნენ, მაგრამ ვერ ბედავდნენ თავიანთი აზრი გაემხილათ.

ეს მეცნიერები ქრისტიანებს ჰგავდნენ, რომელნიც თავიანთი საფლავებიდან ამოსულან, მაგრამ ღმერთი ვეღარ უპოვიათ ზეცაში. მეცნიერება? უძლურია! მჟავები? მტკნარი წყალია! წითელი პოტაში? პატივყრილია! ვოლტის რკალი და ელექტრონაკადი? ორი სატყაცუნაა!

– ჰიდრავლიკური პრესი გატყდა პურის ნატეხივით, – წარმოთქვა პლანშეტმა.

– მე მწამს ეშმაკი, – თქვა ბარონმა ჟაფემ ერთი წუთის დუმილის შემდეგ.

– მე კი, ღმერთი, – უპასუხა პლანშეტმა.

ორივენი თავიანთ როლს ასრულებდნენ: მექანიკოსისთვის სამყარო მანქანაა, რომელსაც მუშა სჭირია; ქიმიისა, ამ ყოვლის დამშლელი დემონური ძალისთვის კი, სამყარო მოძრაობის უნარით აღჭურვილი გაზია.

– ჩვენ არ შეგვიძლია ფაქტი უარვყოთ, – თქვა ქიმიკოსმა.

– ვაჰ! ჩვენ დასამშვიდებლად ბატონმა დოქტრინერებმა ეს ბუნდოვანი აქსიომა მოიგონეს: უაზროა, როგორც ფაქტით.

– შენი აქსიომა, – უპასუხა ქიმიკოსმა, – ფაქტად მიმაჩნია, როგორც უაზრობა.

მათ ბევრი იცინეს, ხოლო შემდეგ ისადილეს, როგორც ადამიანებმა, რომლებიც მხოლოდ უბრალო მოვლენას ხედავენ სასწაულში.

როცა ვალენტენი შინ დაბრუნდა, იგი ცივი გულისწყრომით იყო გამსჭვალული; მას აღარაფერი სწამდა. თავში აზრები აერივნენ, დატრიალდნენ და ატორტმანდნენ, როგორც ეს შეეფერებოდა ადამიანს, რომელიც შეუძლებელი ფაქტის წინაშე დგას. იგი სიამოვნებით იწამებდა რაიმე ფარული მანკის არსებობას შპიგჰალტერის მანქანაში. მას არც მენციერების და არც ცეცხლის უძლურება არ აკვირვებდა; მაგრამ მას აძრწუნებდა ტყავის მოქნილობა, როცა იგი ხელში ეჭირა, მისი სიმკვირვე, როცა ადამიანის განკარგულებაში არსებული გამანადგურებელი საშუალებანი მის წინააღმდეგ იყვნენ მიმართული. ეს უცილობელი ფაქტი მას თავბრუს ახვევდა.

– მე გიჟი ვარ, – ჩაილაპარაკა მან. – თუმცა დილიდან არაფერი მიჭამია, არც მშია და არც მწყურია, მკერდექვეშ კი მწველ ალს ვგრძნობ.

მან ძველ ჩარჩოში ჩადო შაგრენის ტყავი, წითელი მელნით შემოხაზა მისი კონტური და სავარძელში ჩაჯდა.

– უკვე რვა საათია! – წამოიძახა მან. – ამ დღემ სიზმარივით განვლო.

იგი მიეყრდნო სავარძლის სახელურს, თავი მარცხენა ხელზე დადო და იმ სამგლოვიარო, ადამიანის ჩამნთქმელ ფიქრებში წავიდა, რომლის საიდუმლოება თან მიაქვთ სასიკვდილოდ განწირულთ.

– აჰ, პოლინა, საბრალო ბავშვო! – წამოიძახა მან. – არსებობს უფსკრულები, რომელთაც სიყვარულიც ვერ გადალახავს, რარიგ ღონიერიც უნდა იყოს მისი ფრთები.

ამ წუთში მას სრულიად გარკვეულად ნელა ამოოხვრა მოესმა, და იმ მგრძნობიარობის წყალობით, რომელსაც მხოლოდ ვნება იძლევა, თავისი პოლინას სუნთქვა იცნო.

– ოჰ! – ჩაილაპარაკა მან, – აი, ჩემი სიკვდილის განაჩენი. იგი რომ აქ ყოფილიყო, მის მკლავებზე სიკვდილს ვისურვებდი.

გულწრფელი და მხიარული სიცილის ხმამ მას თავი მიაბრუნებინა თავისი საწოლისკენ. გამჭვირვალე ფარდებში მან პოლინას სახე დაინახა. ქალი იცინოდა, როგორც ბედნიერი ბაღი, რომელმაც სიცელქე ჩაიდინა; მისი მშვენიერი თმა ათას რგოლად გაბნეულიყო მის მკერდზე. იგი ბენგალიის ვარდს ჰგავდა, რომელიც ობლად ძევს თეთრი ვარდების გროვაზე.

– იონათანი შევაცდინე, – თქვა პოლინამ. – განა ეს ლოგინი მე არ მეკუთვნის, შენს ცოლს? ნუ გამიწყრები, ძვირფასო, მე მხოლოდ შენს გვერდით დამინება, შენი გაკვირვება მინდოდა. მაპატიე, ეს სისულელე.

იგი ლოგინიდან გადმოხტა კატისებური მოძრაობით, სხივოსანი თეთრი მუსლინის ნაოჭებში და მუხლებზე დაუჯდა რაფაელს.

– რომელ უფსკრულზე ლაპარაკობდი, ჩემო საყვარელო? – ჰკითხა მან მზრუნველად შექმუხნული შუბლით.

– სიკვდილის.

– გული მატკინე, – უპასუხა ქალმა. – არსებობს აზრები, რომელთანაც ჩვენ, საბრალო ქალებს, შეჩერება არ შეგვიძლია, ისინი ჩვენ გვკლავენ. რისგან წარმოსდგება ეს, სიყვარულის ძალისა თუ ვაჟკაცობის უქონლობისაგან? არ ვიცი. სიკვდილი არ მაშინებს, – განაგრძო მან ღიმილით. – შენთან ერთად სიკვდილი, ხვალ დილით, უკანასკნელ კოცნაში, ეს უდიდესი ბედნიერება იქნებოდა. მგონია, მაინც მეგონებოდა, ას წელიწადზე მეტი ვიცხოვრე-მეთქი. რა მნიშვნელობა აქვს დღეთა სიმრავლეს, თუ ერთ ღამეში, ერთ საათში, სიმშვიდით და სიყვარულით აღსავსე სიცოცხლეს ამოვწურავთ?

– შენ მართალი ხარ, შენი მშვენიერი ტუჩებით ზეცა ლაპარაკობს. მოდი, მაკოცნინე და მოვკვდეთ, – უთხრა რაფაელმა.

– მაშ, მოვკვდეთ, – უპასუხა ქალმა ღიმილით.

დილის ცხრა საათზე სინათლე შეიჭრა ჟალუზიების ჭუჭრუტანებში; თუმცა იგი დარბილებული იყო ფარდების მუსლინით, მაგრამ ააშკარავებდა ნოხებისა და აბრეშუმისანი ავეჯის ფერებს. აქა-იქ ვარაყი აციმციმდა. მზის სხივი ჩაკვდა რბილ საბანში, რომელიც სიყვარულის ცელქობას იატაკზე გადმოეგდო. დიდ სარკეზე ჩამოკიდებული ქალის კაბა ბუნდოვან მოჩვენებას ჰგავდა. პაწია მაშიები მოშორებით ეწყო ლოგინიდან. რაფაელი ჩიტების ჟივილ-ხივილმა გააღვიძა.

– რათა მოგვკდე, – ჩაილაპარაკა მან ისე, რომ თითქო სიზმარში დაწყებულ აზრს ამთავრებდა, – საჭიროა, რომ ჩემი ორგანიზმი, ეს ხორცისა და ძვლების მექანიზმი, რომელიც ჩემი ნებისყოფითაა სულჩადგმული და ჩემგან ადამიანის პიროვნებას ქმნის, საგრძნობლად დაზიანდეს. მკურნალებმა უნდა იცოდნენ საფრთხეში ჩავარდნილი სიცოცხლის ნიშნები და მითხრან, ჯანმრთელი ვარ თუ ავადმყოფი.

მან შეხედა თავის მძინარე ცოლს, რომელიც მას ჩაჰკვროდა და ამრიგად, ძილშიც სიყვარულის ნაზ მზრუნველობას გამოხატავდა. თვით ყველაზე ბუნებრივი ქალები დღისით ზოგიერთ საზოგადოებრივ პირობებს ემორჩილებიან, რომელნიც აფერხებენ მათი სულის გულუბრყვილოდ გაშლას; მაგრამ ძილი მათ თითქო იმ უშუალობას უბრუნებს, რომელიც მათი ახალგაზრდობის სამკაულს წარმოდგენდა: პოლინას აღარაფრისა რცხვენოდა, როგორც ციდან ჩამოვარდნილ ბავშვს, რომელმაც არც აზრის დამალვა იცის მიმოხვრის შემწეობით, არც რაიმე საიდუმლოება აქვს გამოხედვაში. მას ჩასძინებოდა სიამოვნები დროს, მისი წამწამები მჭიდროდ ეკვროდნენ ლოყებს, თითქო იმისთვის, რომ თვალები დაეცვათ ძლიერი სინათლისაგან, ან შეიძლება იმისთვის, რომ სულს დახმარებოდნენ ძალები მოეკრიბა სრულქმნილი, მაგრამ სწრაფმავალი ნეტარების შესაჩერებლად.

თქვენ უცქერით დამძინებულ საყვარელ ქალს, რომელიც მშვიდობიან ძილში ილიმება თქვენი მფარველობის ქვეშ; მას თქვენ უყვარხართ სიზმარშიც, იმ წუთშიც, როცა ეს არსება თითქო აღარ არსებობს, იგი მდუმარე ტუჩებს გიწვდით, ეს ტუჩები უკანასკნელ კოცნაზე გელაპარაკებიან! თქვენ უცქერით დანდობილ ქალს, ნახევრად შიშველს, მაგრამ სიყვარულის წამოსასხამში გახვეულს, უმანკოს არევ-დარევის წიაღში. თქვენ სტკბებით მისი მიყრილ-მოყრილი ტანსაცმლით, აბრეშუმის წინდებით, რომელიც წუხელის ნაჩქარევად გაიხადა, რათა თქვენთვის თავი მოეწონებინა, შეხსნილი სარტყელით, რომლითაც უსაზღვრო ნდობა გამოგიხატათ. განა ეს ისეთი სიხარული არაა, რომელსაც სახელი არა აქვს? ეს სარტყელი მთელი პოემაა. ქალი, რომელსაც იგი იცავდა, აღარ არსებობს, იგი თქვენ გეკუთვნის, იგი თქვენად იქცა; ამიერიდან თუ მას უღალატეთ, საკუთარ თავს შეურაცხყოფას მიაყენებთ.

გულაჩუყებულმა რაფაელმა თვალი გადაავლო ოთახს, სიყვარულით გაჟღენთილს, მოგონებებით სავსეს, სადაც სინათლე ვნებიან ელფერს ღებულობდა, და ხელახლა ამ ქალს დააცქერდა, რომლის გრძნობები განუყოფლად მას ეკუთვნოდა. მან დაუსრულებელი

სიცოცხლე ინატრა. მაგრამ, როგორც კი პოლინას შეხედა, ქალმა მაშინვე თვალები გაახილა, თითქო მზის სხივები მოხვედროდეს.

– დილა მშვიდობისა, – თქვა ქალმა ღიმილით, – რა ლამაზი ხარ, საძაგელო.

ეს ორი თავი აღბეჭდილი სილამაზით, რომელსაც მათ ახალგაზრდობა, ბინდბუნდი და დუმილი ანიჭებდა, ღვთაებრივ სურათს წარმოადგენდა; ასეთი სურათის მომხიბლაობა წარმატალია და მხოლოდ ვნებათაღელვის პირველ დღეებში ვლინდება, ისევე როგორც გულუბრყვილობა და უმანკოება ბავშვობის ასაკში ვლინდებიან. ეჰ, სიყვარულის გაზაფხულის სიხარული ისევე ქრება, როგორც ჩვენი სიჭაბუკის სიცილი, ის მხოლოდ ჩვენს მახსოვრობაში ცხოვრობს და, ჩვენი ფარული აზრების ჟინის მიხედვით, ან სასოწარკვეთილებაში გვაგდებას, ან რაღაც მანუგეშებელ სურნელებას გვაკმევს.

– რად გაიღვიძე? – ჰკითხა რაფაელმა. – მე ისე მესიამოვნებოდა, მძინარეს რომ გხედავდი, რომ ტირილი მომინდა.

– მეც, – უპასუხა ქალმა, – წუხელ მეც ვიტყვი, როცა მძინარეს გიცქეროდი, მაგრამ ეს სიხარულის ცრემლები როდი იყო. ყური დამიგდე, ჩემო რაფაელ. როცა გძინავს, შენი სუნთქვა თავისუფალი არაა, შენს მკერდში რაღაც გაისმის და ეს მაშინებს. ძილში ოდნავ მშრალად ახველებ, სწორედ ისე როგორც მამაჩემი, რომელიც ჭლექით კვდება. გარდა ამისა, გაციებს, ამაშინ დარწმუნებული ვარ, შენი ხელი სველი და ცხელი იყო. ძვირფასო, შენ ახალგაზრდა ხარ, – დაუმატა ქალმა ცახცახით, – შეიძლება კიდევ მორჩე, თუ საუბედუროდ... მაგრამ არა, – წამოიძახა მან მხიარულად, – ეს უბედურება არ არის, მკურნალები ამბობენ, ეს ავადმყოფობა გადამდებიაო.

მან ორივე ხელი მოჰხვია რაფაელს და მისი სუნთქვა დაიჭირა ერთი იმ კოცნით, რომელშიც სული სულს ეხება.

– არ მინდა სიბერემდე ვიცოცხოლო, – განაგრძო მან. – ორივენი ახალგაზრდები მოვკვდეთ და ცაში წავიდეთ ყვავილებით სავსე ხელებით.

– ასეთ გეგმებს მხოლოდ მაშინ ვადგენთ, როცა ჯანსაღები ვართ, – უპასუხა რაფაელმა და პოლინას ხელით თმა აუშალა.

მაგრამ ამ სიტყვების წრამოთქმისთანავე მას საშინელი ხველა აუტყდა, მძიმე, ღრმა ხველა, რომელიც თითქო კუბოდან მოდის, ავადმყოფის შუბლს აფითრებს, ხოლო აცახცახებულ სხეულს ოფლით ფარავს. არაქათგამოცლილი, ფერმკრთალი რაფაელი ნელა დაწვა, როგორც ფეხმოკვეთილი ადამიანი, რომელმაც მთელი ღონე დახარჯა უკანასკნელ

მალდატანებაში. პოლინა მას შეშინებული თვალებით ჩააშტერდა და გაშეშდა ფერწასული, მდუმარე.

– სიგიჟეს ნულარ ჩავიდენტ, ჩემო ანგელოზო, – თქვა მან და შეეცადა რაფაელისათვის დაეფარა საშინელი წინათგრძნობა, რომელიც მას აღელვებდა.

ქალმა სახეზე ხელები აიფარა, რადგან სიკვდილის საზიზღარი ჩონჩხი დაინახა. რაფაელს სახე გაუღურჯდა, თვალები ჩაუცვივდა. მისი თავი მკვდრის თავის ქალას დაემსგავსა, საფლავიდან ამოღებულს რომელიმე მეცნიერის საჭიროებისათვის. ქალმა ვაჟის გუშინდელი წამოძახილი გაიხსენა და გაიფიქრა:

– ჰო, არსებობს უფსკრულები, რომლის გადალახვა სიყვარულს არ შეუძლია, იგი იქ უნდა დაიმარხოს.

* * *

გავიდა რამდენიმე დღე სასოწარკვეთილების სცენის შემდეგ. მარტის დილა დადგა. რაფაელი სავარძელში იჯდა, ოთხი ექიმი ერთყა გარს. მათ იგი სინათლეზე დაესვათ მისი ოთახის ფანჯარასთან და რიგრიგად ხან მაჯას უსინჯავდნენ, ხან მკერდზე ყურს ადებდნენ, ხან სხვადასხვა კითხვას აძლევდნენ ერთნაირი მოჩვენებითი ინტერესით. ავადმყოფი ზვერავდა მათს აზრებს, ცდილობდა მათი მიმოხვრა, მათი შუბლის ნაოჭების მოძრაობა გაეგო. ეს თათბირი მისი უკანასკნელი იმედი იყო. ამ უზენაეს მსაჯულებს მისი სიცოცხლისა და სიკვდილის განაჩენი უნდა გამოეტანათ. ვალენტენმა თანამედროვე მედიცინის ქურუმები მოიწვია, რათა ადამიანური მეცნიერებისთვის მისი უკანასკნელი სიტყვა გამოეგლიჯა. მისი სიმდიდრისა და მისი სახელის წყალობით მის წინაშე წარმოდგენილი იყო სამი სისტემა, რომელთა შორის ადამიანის ცოდნა ქანაობს. სამმა მკურნალმა თან მოიტანა მთელი მედიცინის ფილოსოფია, ისინი წარმოადგენდნენ იმ ბრძოლას, რომელიც სპირიტუალიზმსა, ანალიზსა და ერთგვარ სკეპტიკურ ეკლექტიზმს შორის წარმოებს. მეოთხე ექიმი ორას ბიანშონი იყო, დიდად განათლებული, დიდი მომავლის მქონე ადამიანი, შეიძლება ყველაზე წარჩინებული ახალ მედიკოსებს შორის, იმ მეცადინე ახალგაზრდობის ჭკვიანი და თავმდაბალი წარმომადგენელი, რომელიც ემზადება მემკვიდრეობით მიიღოს პარიზის უნივერსიტეტის მიერ დაგროვილი განძი და ძეგლი ააგოს წარსული საუკუნეების მასალისაგან. იგი რასტინიაკის და ვალენტენის მეგობარი იყო. უკვე რამდენიმე დღე იყო ავადმყოფს უვლიდა და ახლაც შველოდა, რომ

ავადმყოფს პასუხი მიეცა სამი პროფესორისათვის, რომელთაც ბიანშონი დაჟინებით უმტკიცებდა ფილტვების ჭლეტთან გვაქვს საქმეო.

– თქვენ, უეჭველია, ბევრ რამეში გადაგიჭარბებიათ, გზააბნეული ცხოვრება გიტარებიათ! თქვენ დიდი გონებრივი შრომა შეგისრულებიათ! – უთხრა რაფაელს ერთ-ერთმა სახელოვანმა ექიმმა, რომლის ოთხკუთხედი თავი, ფართო სახე და ენერგიული გამომეტყველება მოწობდა, რომ იგი უფრო ნიჭიერი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე მისი მოწინააღმდეგეები.

– მე მინდოდა თავი მომეკლა აღვირახსნილი დროსტარებით, მას შემდეგ, რაც სამი წელიწადი ვიმუშავე დიდი შრომის დასაწერად, რომელმაც ერთ მშვენიერ დღეს შეიძლება თქვენც დაგაინტერესოთ, – უპასუხა რაფაელმა.

დიდმა მეცნიერმა თავი გაიქნია კმაყოფილების ნიშნად და თითქო თავის გულში თვა: «ეს დარწმუნებით ვიცოდი!» ეს ექიმი იყო სახელოვანი ბრისე, ორგანული სკოლის მეთაური, კაბანისის და ბიშას მემკვიდრე, პოზიტივისტური და მატერიალისტური აზროვნების მიმდევარი; იგი ადამიანს თვლიდა შეზღუდულ არსებად, რომელიც მხოლოდ თავისი საკუთარი ორგანიზაციის კანონებს ექვემდებარება და რომლის ნორმალური მდგომარეობა თუ მომაკვდინებელი ანომალიები ხელშესახები მიზეზებით აიხსნება.

ამ პასუხის მიღებისთანავე ბრისემ უსიტყვოდ გადახედა საშუალო ტანის კაცს, რომლის შეფაკლებული სახე და ნაკვერჩხლისებური თვალი თითქოს ანტიკურ სატირს ეკუთვნოდა. იგი ზურგით მიყრდნობილი იყო ნიშის კუთხეს და დიდი ყურადღებით უცქეროდა რაფაელს. ეს აღფრთოვანების და რწმენის ადამიანი, ექიმი კამერისტუსი, ვიტალისტების ბელადი, ვან ჰელმონტის აბსტრაქტული თეორიების პოეტური დამცველი ადამიანის სიცოცხლეში ამაღლებულ, იდუმალ პრინციპს ხედავდა, აუხსნელ მოვლენას, რომელიც დასცინის ნეშტარს, ატყუებს დასატაქრობას, ემალება ფარმაციის წამლებს, ალგებრულ იქსებს, ანატომიურ დემონსტრაციებს და დასცინის ჩვენს ღონისძიებებს; ესაა ერთგვარი ხელუხლებელი, თვალშეუდგამი ცეცხლის ალი, რომელიც ღვთაებრივ კანონებს ექვემდებარება და ხშირად მომაკვდავ სხეულში რჩება, ხოლო გარეგნულად ამტან სხეულებს გაურბის.

გესლიანი ღიმილი უკრთოდა ტუჩებზე მესამე მეცნიერს, დოქტორ მოგრედის, რჩეული სულის ადამიანს, მაგრამ სკეპტიკოსსა და დამცინავს. მას არაფერი არ სწამდა გარდა ნეშტარისა, ბრისესთან ერთად შესაძლებლად მიაჩნდა სრულიად ჯანსაღი კაცის უცაბედი სიკვდილი, კამერისტუსთან ერთად აღიარებდა, რომ ადამიანს შეუძლია

სიკვდილის შემდეგაც იცხოვროს. იგი კარს მხარეს ხედავდა ყოველ თეორიაში, არც ერთ მათგანს არ მისდევდა, ამასთანავე ამტკიცებდა, რომ საუკეთესო სამკურნალო სისტემა იმაში მდგომარეობს, რომ არც ერთი სისტემა არ იქონიო და ფაქტებს მიჰყვეო. ეს მედიცინის პანურგი,* ეს დაკვირვების მეფე, ეს დიდი დამცინავი და დიდი მკვლევარი, ადამიანი, რომელიც მზად იყო ყოველგვარი სასოწარკვეთილი ცდა მოეხდინა, ამ წუთში შაგრენის ტყავს ათვალიერებდა.

– ძალიან მინდა საკუთარი თვალთ შევამოწმო ის ურთიერთობა, რომელიც თქვენს სურვილებს და ტყავის შეკუმშვას შორის არსებობს, – უთხრა მან მარკიზ დე ვალენტენს.

– ეს რა საჭიროა? – იკითხა ბრისემ.

– ეს რა საჭიაროა? – გაიმეორა კამერისტუსმა.

– აჰ, თქვენ ერთნაირად ფიქრობთ, – უპასუხა მოგრედიმ.

– ეს შეკუმშვა სრულიად მარტივი მოვლენაა, – თქვა ბრისემ.

– არა, იგი ზებუნებრივია, – დაუმატა კამერისტუსმა.

– მართლაც, – უპასუხა მოგრედიმ, რომელმაც სერიოზული სახე მიიღო და რაფაელს შაგრენის ტყავი დაუბრუნა, – ტყავის გამაგრება აუხსნელი და ამასთანავე ბუნებრივი ფაქტია, რომელიც ქვეყნის დასაბამიდან მედიცინის და ლამაზი ქალების სასოწარკვეთილებას იწვევს.

ვალენტენმა კარგად დაათვალიერა სამივე ექიმი, მაგრამ მათში ვერავითარი თანაგრძნობა ვერ აღმოაჩინა თავისი ავადმყოფობისადმი. სამივე დუმილით ისმენდა ყოველ პასუხს, გულგრილად ათვალიერებდა მას და შეუბრალებლად ეკითხებოდნენ. რაღაც უზრუნველობა ჩანდა მათ ზრდილობიან მოპყრობაში. მათი სიტყვები ისეთი იშვიათი იყო, რომ რაფაელს ეგონა, ისინი გონებაგაფანტული არიანო. მხოლოდ დროგამოშვებით ბრისე წამოიძახებდა ხოლმე: «ჰო, ძალიან კარგი!» კამერისტუსი ღრმად იყო ჩაფიქრებული, მოგრედი კომედიების ავტორს ჰგავდა, რომელიც ორიგინალებს სწავლობს, რათა იგი სცენაზე გადაიტანოს. ბიანშონის სახე ღრმა გულისტკივილს, სევდით აღსავსე სინაზეს გამოხატავდა. იგი ცოტა ხნის წინათ გახდა ექიმი, მას ვერ მოესწრო უგრძნობელი გამხდარიყო სხვების ტანჯვის მიმართ და გულგრილად დგომა შესძლებოდა მომაკვდავის სარეცელთან; მას ჯერ კიდევ არ ეხერხებოდა თანაგრძნობის ცრემლების შეჩერება, ეს ცრემლები კი ადამიანს ხელს უშლის საგნები ნათლად დაინახოს და, მხედართმთავრის მსგავსად, შესაფერისი მომენტი აირჩიოს გამარჯვების მისაღწევად, ისე რომ ყური არ დაუგდოს მომაკვდავთა ყვირილს. ნახევარი საათის განმავლობაში ეს

ექიმები, ასე ვთქვათ, ზომას უღებდნენ ავადმყოფობას და ავადმყოფს, როგორც მკერავი ზომას უღებს ახალგაზრდა კაცს, რომელიც მას საქორწინო ტანისამოსს უკვეთს. ისინი ზოგად ფრაზებსაც ხმარობდნენ, მათ საზოგადოებრივ საკითხებზეც ისაუბრეს. შემდეგ მოისურვეს რაფაელის კაბინეტში გასულიყვნენ, რათა ერთმანეთისთვის თავიანთი აზრები გაენაწილებინათ და განაჩენი გამოეტანათ.

– ბატონებო, – ჰკითხა ვალენტენმა, – შეიძლება თუ არა თქვენს კამათს დავესწრო?

ბრისემ და მოგრედიმ პროტესტი განაცხადეს, და, ავადმყოფის დაჟინებული თხოვნის მიუხედავად, უარი თქვეს თათბირი გაემართათ მისი თანდასწრებით. რაფაელი დაემორჩილა, მით უმეტეს, რომ ფიქრობდა, მეზობელ ოთახში შევიპარები, საიდანაც ყოველივეს ადვილად მოვისმენო.

– ბატონებო, – წარმოთქვა ბრისემ კაბინეტში შესვლისთანავე, – ნება მომეცით დაუყოვნებლივ გამოვთქვა ჩემი აზრი: მე საავადმყოფოში მიმელიან. სუბიექტი, რომელიც ჩვენ გავსინჯეთ, ერთნაირდ დადლილია როგორც გონებრივი მუშაობით, ისე... რაზე მუშაობდა, ორას? – ჰკითხა ახალგაზრდა ექიმმა.

– ნებისყოფის თეორიას ამუშავებდა.

– ეშმაკმა დალახვროს! ეს ფართო თემაა. იგი დადლილია-მეთქი აზროვნებით, უწესო ცხოვრებით, გამაღიზიანებელ საშუალებათა ხშირი ხმარებით. ნერვების და ტვინის მძაფრმა მოქმედებამ მთელი სხეულის ჯანმრთელობა დააზიანა. ბ. ბიანშონს თვალყური უდევნებია ავადმყოფის საჭმლის მონელებისთვის, იგი მძიმედ მიმდინარეობდაო. სწორედ რომ ვთქვათ, მისი კუჭი აღარ არსებობს, და ადამიანიც გამქრალა. გონების ატროფია მომხდარა, იმიტომ რომ ადამიანი საჭმელს ვეღარ ინელებს. ნერვული ქსელის შემწეობით ავადმყოფობას ტვინისთვის მიუღწევია, ამით აიხსნება ამ ორგანოს გადაჭარბებული გაღიზიანება. ავადმყოფი აკვიატებული იდეის გავლენის ქვეშ იმყოფება. მისი აზრით, ეს შაგრენის ტყავი მართლაც ვიწროვდება, თუმცა შეიძლება ნამდვილად ოდნავადაც არ შეცვლილა. ახლავე წურბელები დააყარეთ სტომაქზე, დაამშვიდეთ ეს ორგანო, სადაც მთელი ადამიანია თავმოყრილი, მკაცრ რეჟიმში ჩააყენეთ ავადმყოფი, და აკვიატებული იდეა გაქრება. მეტს არაფერს ვეტყვი დოქტორ ბიანშონს: მან თვით უნდა შეადგინოს როგორც მოვლის საერთო წესები, ისე დეტალები. შეიძლება სხვა გართულებაც არსებობს, შეიძლება სასუნთქი ორგანოებიც დაზიანებულია, მაგრამ, მე მგონია, რომ საჭმლის მომნელებელი აპარატის წამლობას ბევრად მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ფილტვებისას. აბსტრაქტულ საგნებზე მუშაობამ და ზოგიერთმა მძაფრმა ვნებამ სიცოცხლის მექანიზმის

დაზიანება გამოიწვია, მაგრამ ჯერ კიდევ დაგვიანებული არაა, ჯერ კიდევ შეიძლება ბორბლების აღდგენა. თქვენ კიდევ ადვილად შეგიძლიათ თქვენი მეგობარი გადარჩინოთ, ბ-ნ ბიანშონ.

– ჩვენი მეცნიერი კოლეგა შედეგს მიზეზად ღებულობს, – უპასუხა კამერისტუსმა. – ჰო, მის მიერ ასე კარგად აღნიშნული ცვლილებები მართლაც ეტყობა ავადმყოფს, მაგრამ სტომაქიდან არ წარმოსდგება ის ირადიაცია მთელი ორგანიზმისა ტვინისკენ, რომელიც გაბზარული სარკის სხივებივით გაშლილა. ამ მინის გასატეხად დარტყმა იყო საჭირო; ვინ დაარტყა ასე მაგრად? განა ჩვენ ეს ვიცით? განა ჩვენ საკმაო დაკვირვება მოვახდინეთ ავადმყოფზე? განა ჩვენ მისი ცხოვრების ყოველ გარემოებას ვიცნობთ? ბატონებო, მასში დაზიანებულია ცხოვრების პრინციპი, ვან ჰელმონტის არქეა, შერყეულია თვით მაცოცხლებელი ძალა თავის არსებაში. ღვთაებრივმა ნაპერწკალმა, შუამავალმა გონებამ, რომელიც მანქანს აკავშირებს და ნებისყოფას შობს, შეწყვიტა მექანიზმის ყოველდღიური მოძრაობის მოწესრიგება; აქედან წარმოდგება ის არევ-დარევა, რომელიც ასე კარგად დააფასა ჩემმა სწავლულმა თანამოძმემ. მოძრაობა სტომაქიდან ტვინისკენ კი არ წასულა, არამედ ტვინიდან სტომაქისკენ – არა, – თქვა მან და მკერდზე მუშტი დაირტყა, – არა, მე განკაცებული კუჭი როდი ვარ! არა. ეს არ არის თავი და თავი. არა, მე იმდენი გამბედაობა არ შემწევს, ვთქვა, რომ თუ სტომაქი კარგად მაქვს, დანარჩენი ფორმის საქმეა-მეთქი... ჩვენ არ შეგვიძლია ერთი და იმავე ფიზიკური მიზეზით ავხსნათ და ერთნაირად ვუწამლოთ სხვადასხვა პიროვნების ავადმყოფობას. არც ერთი ადამიანი არ ჰგავს მეორეს. ყოველ ჩვენგანს თავისი განსაკუთრებული ორგანო აქვს, რომელიც სხვადასხვანაირად ღიზიანდება, სხვადასხვანაირად იკვებება, სხვადასხვანაირ დანიშნულებას ასრულებს და უცნობი საგნების წესრიგის განსახორციელებლად თავისებურ თემას ავითარებს. იმ დიდი ერთეულის ნაწილი, რომელიც უზენაესი ნებისყოფის კარნახით ჩვენ გვასულდგმულებს, სხვადასხვანაირად მჟღავნდება თითოეულ ადამიანში და ამ უკანასკნელისაგან გარეგნულად მოკვდავ არსებას ქმნის, მაგრამ ეს არსება ერთ წერტილში ეხება დაუსრულებელ მიზეზს. ამიტომ ყოველი სუბიექტი განცალკევებულად უნდა შევისწავლოთ. ლიმფატიკოსების ღრუბლისებურ ორგანიზმებსა და ზოგიერთი ადამიანის რკინისებურ კუნთებს შორის მთელი უფსკრულია; დიდ შეცდომებს ჩავიდენთ, თუ ყველა მათ ერთნაირი მკურნალობის სისტემით მივუდევით. ამ შემთხვევაშიც მე ზნეობრივ წამლობას გირჩევდით: შინაგანი არსების ღრმა შესწავლას. ვეძიოთ სნეულების მიზეზი სულის წიაღში და არა სხეულის შიგნეულობაში! მკურნალი შთაგონებული არსებაა,

განსაკუთრებული გენით აღჭურვილი. მისთვის ღმერთს მაცოცხლებელი ძალის ამოკითხვის ნიჭი მიუმაღლებია, როგორც წინასწარმეტყველს მომავლის დანახვის ძალას, პოეტს ბუნების გადმოცემის ნიჭს, მუსიკოსს იმ ჰარმონიათა სფეროს გრძნობას აძლევს, რომელიც შეიძლება სხვა ქვეყანაშია, ზემოთ!..

_ მუდამ თავის აბსოლუტისტურ, მონარქისტულ და სარწმუნოებრივ მედიცინას გვთავაზობს! _ ჩაილაპარაკა ბრისემ ბუზღუნით...

_ ბატონებო, _ თქვა მოგრედიმ, _ ნუ დავივიწყებთ ავადმყოფს...

_ აი, რა ყოფილა მეცნიერება! _ წამოიძახა სევდიანად რაფაელმა: ჩემი განკურნება ქანაობს სამონაზნო კრიალოსანსა და წურბელას, დიუპუიტრენის შაშარსა და თავად ჰოპენლოეს ლოცვას შორის! ფაქტისა და სიტყვის, მატერიისა და სულის საზღვარზე მოგრედი დგას თავისი ეჭვებით. მე ყველგან ადამიანთა ჰო და არა მდევნიდა! მუდამ რაბლეს კარიმარი, კარიმარა. მე სულიერად დავაადებული ვარ: კარიმარი! ან ფიზიკურად დავაადებული: კარიმარა. მაგრამ რა მიწერია _ სიცოცხლე თუ სიკვდილი? ეს არავინ იცის. ყოველ შემთხვევაში, პლანშეტი უფრო გულწრფელი იყო: არ ვიცო, მეუბნებოდა.

ამ დროს რაფაელს მოგრედის სიტყვები მოესმა:

_ ავადმყოფი აბეზარი იდეითაა შეპყრობილი. ძლიერ კარგი, თანახმა ვარ! მაგრამ მას ორასი ათასი ლივრის შემოსავალი აქვს: ასეთი ავადმყოფები იშვიათია, და ჩვენ ყოველ შემთხვევაში მას რჩევა უნდა მივცეთ. რაც შეეხება მისი ტვინისა და სტომქის ურთიერთობას, ჩვენ ამას მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ გამოვარკვევთ. მაშ, დასკვნა გავაკეთოთ. იგი ავადაა, ეს ფაქტი უცილობელია. მას რაიმე წამლობა სჭირია. თავი დავანებოთ დოქტრინებს. წურბელები დავაყაროთ გაღიზიანებულ შიგნეულობის და ნერვიულობის დასამშვიდებლად, შემდეგ წყლებზე გავამგზავროთ. ამრიგად, ჩვენ ორივე სისტემის მიხედვით ვიმოქმედებთ. ხოლო თუ მისი ფილტვებია დასნეულებული, მისი გადრჩენა არ შეგვიძლია, ამრიგად...

რაფაელი საჩქაროდ ტალანიდან გავიდა და თავის სავარძელში ჩაჯდა. ცოტა ხნის შემდეგ ოთხივე ექიმი გამოვიდა კაბინეტიდან. ბინაშონმა სიტყვა აიღო და თქვა:

_ ამ ბატონებმა ერთხმად აღიარეს წურბელების დაყრის და ფიზიკური და სულიერი წამლობის აუცილობლობა. უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა დიეტა, რათა თქვენი ორგანიზმის გაღიზიანება დამშვიდდეს...

ბროსემ თავი დაიქნია დასტურის ნიშნად.

– შემდეგ საჭიროა ჰიგიენური რეჟიმი, რათა თქვენი სულიერი მდგომარეობა გაუმჯობესდეს. ამიტომ ჩვენ ერთხმად გირჩევთ ექსის წყლებზე წახვიდეთ სავოიაში ან მონდორის წყლებზე – ოვერში.

აქ უკვე დოქტორმა კამერიტუსმა დაიქნია თავი.

– ამ ბატონებმა, – განაგრძნო ბიანშონმა, – ცოტაოდენი ცვლილებანი აღმოაჩინეს სასუნთქ ორგანოებში და ჩემი წინანდელი წამლობის სარგებლობა სცნეს. ისინი ფიქრობენ, რომ თქვენი განკურნება ადვილია და ამ სხვადასხვა საშუალების გონიერ გამოყენებაზეა დამოკიდებული...

– «და აი, რატომ დამუნჯდა თქვენი ქალიშვილი», – სიტყვა გააწყვეტინა ღიმილით რაფაელმა, ბიანშონი თავის კაბინეტში შეიყვანა და ამ უსარგებლო კონსილიუმის ჰონორარი გადასცა.

– ისინი თანმიმდევარნი არიან, – უპასუხა ახალგაზრდა ექიმმა. – კამერიტუსი გრძნობს, ბრისე იკვლევს, მოგრედი ყოყმანობს. ადამიანს ხომ სულიც აქვს, სხეულიც და გონებაც. ერთ-ერთი ეს პირველადი მიზეზი ჩვენზე მეტ-ნაკლები სიძლიერით მოქმედებს და ადამიანური მეცნიერება ყოველთვის ადამიანზე იქნება დამოკიდებული. მერწმუნეთ, რაფაელ, ჩვენ ავადმყოფს კი არ ვკურნავთ, არმედ ხელს ვუწყობთ განიკურნოს. კამერიტუსის და ბრისეს მეთოდებს შორის მოლოდინის მედიცინა არსებობს, მაგრამ რათა ის წარმატებით გამოვიყენოთ, ათი წლის განმავლობაში უნდა შევისწავლოთ ავადმყოფი. როგორც ყოველი მეცნიერების, ისე მედიცინის საფუძველსაც უარყოფა წარმოადგენს. ეცადე, გონივრულად იცხოვრო, სავოიაში გაემგზავრე; ყველას სჯობია, ბუნებას ვენდოთ.

* * *

გავიდა ერთი თვე. ექსის წყლების მოაგარაკეებს ზაფხულის მშვენიერ საღამოს კლუბის დარბაზებში მოეყარათ თავი სეირნობიდან დაბრუნების შემდეგ. რაფაელი ფანჯარასთან იდგა, ზურგი შექცეული ჰქონდა საზოგადოებისადმი. იგი წასული იყო იმ მექანიკურ ოცნებაში, რომლის დროს ჩვენი აზრები იზადებიან, ერთმანეთში იხლართებიან და ქრებიან, ისე რომ გარკვეულ ფორმებს არ ღებულობენ, თითქო მსუბუქი, ოდნავ შეფერადებული ღრუბლები იყვნენ. მაშინ სევდა ტკბილია, სიხარული ნისლოვანია, ხოლო სული თვლემს. ვალენტენი სულით და გულით დანებებოდა ამ გრძნობად ცხოვრებას, იგი თითქო ბანაობდა საღამოს ნელ-თბილ ატმოსფეროში, ტკბებოდა მთების სუფთა და

სურნელოვანი ჰაერით და ბედნიერი იყო, რომ არც რაიმე ტკივილს გრძნობდა და თავისი მრისხანე შაგრენის ტყავიც მოთვნიერებული ჰყავდა. როცა მთის მწვერვალზე ჩამავალი მზის წითელი სხივები ჩაკვდა და საგრძნობლად აგრილდა, რაფაელი წამოდგა და ფანჯარა მიხურა.

_ ბატონო, _ მიმართა მას ერთმა ხნიერმა დედაკაცმა, _ კეთილინებეთ და ფანჯარას ნუ დახურავთ. ჩვენ სული გვეხუთება...

ეს მკვეთრი სიტყვები ისარივით მოხვდა რაფაელის გულს. ისინი ჰგავდნენ გაუფრთხილებელ ფრაზას, წამოსროლილს ადამიანის მიერ, რომლის მეგობრობა ჩვენ გვწამს და რომელიც ტკბილ ილუზიას გვისპობს ეგოიზმის უფსკრულის გამომჟღავნებით. მარკიზმა ვალენტენმა უგრძნობი დიპლომატივით ცივად შეხედა მოხუც ქალს, მსახურს დაუმახა და უთხრა:

_ გააღეთ ეს ფანჯარა.

ამ სიტყვებმა გაოცება გამოიწვია ყველა დამსწრის სახეზე. საზოგადოებაში ჩურჩული გაისმა, ყველამ ავადმყოფს შეხედა, თითქო მას რაღაც დიდი უზრდელობა ჩაედინოს. რაფაელიც, რომელიც სავსებით განთავისუფლებული არ იყო ჭაბუკობის დროის მორცხვობისაგან, პირველად შეკრთა, მაგრამ ჩქარა ძალ-ღონე მოიკრიბა და თავის თავს ანგარიში მოსთხოვა ამ ახირებული სცენისთვის. მას, ცოტა არ იყოს, გაუკვირდა, როცა გაახსენდა, რომ მუდამ პირქუში და გონებაგაფანტული იყო ამ მხიარულ საზოგადოებაში. იგი მუდამ თავის ბედზე, თავის ავადმყოფობაზე ფიქრობდა, ყურს არ უგდებდა ჩვეულებრივ საუბარს, გაურბოდა იმ წარმავალ მეგობრობას, რომელიც მოაგარაკეებს შორის მყარდება, სხვებისთვის თავს ნაკლებ იწუხებდა. ერთი სიტყვით, იმ კლდის ნაპრალებს ჰგავდა, რომელიც ერთნაირად უგრძნობი არიან ზღვის ტალღების ალერსისა და გულისწყრომისთვის. შემდეგ რაღაც ინტუიციის ძალით მან ბევრი რამ წაიკითხა თითოეულ სულში: ერთი მოხუცის ყვითელი თავის და გესლიანი ღიმილის დანახვაზე მას გაახსენდა, რომ რამდენიმე დღის წინათ მას ქაღალდის ფული მოუგო და წინადადება არ მისცა ბედი ხელახლა სცადეთო; მის გვერდით თვალი მოჰკრა ლამაზ ქალს, რომლის კეკლუცობას იგი ცივად შეხვდა. მან უნებურად ბევრ წვრილმან თავმოყვარეობას მიაყენა შეურაცხყოფა. თვით ისინიც კი, რომელნიც მას ოდესმე სახლში დაეპატიჟა ან რომელთათვის თავისი ცხენები შეეთავაზებინა, გაღიზიანებულნი იყვნენ მისი სიმდიდრით. ბევრი მათგანი მას არისტოკრატიულ გულზვიადობას აყვედრიდა. ამრიგად, მან თითქო ყველა დაფარული აზრი ამოიკითხა. მას შეეშინდა საზოგადოებისა. უცებ

თითქო რაღაც შავი ფარდა ჩამოეშვა და ეს ჭეშმარიტების ბნელი ფანტასმაგორია დაფარა, მაგრამ მან საშინელი მარტოობა იგრძნო. იმწუთშივე ძლიერი ხველება აუტყდა. იმავე დროს მტრული შემახილი და ბუზღუნი მოესმა. ეს საზოგადოება აღარ ცდილობდა ნილაბი აეფარებინა მის წინაშე, შეიძლება იმიტომ, რომ მას იგი გამოცნობილი ჰყავდა.

– მისი ავადმყოფობა გადამდებია...

– კლუბის თავმჯდომარეს მისთვის დარბაზში შემოსვლა უნდა აეკრძალა.

– ხეირიან საზოგადოებაში აკრძალულია ასე ხველება!

– როცა ადამიანი ასე დაავადებულია, წყლებზე როდი უნდა მოვიდეს.

– მე კი აქედან გამაქცევს და სხვისი არ ვიცი!

იგი ადგა, რათა თავი დაეღწია ლანძღვა-გინებისთვის და დარბაზში გაიარ-გამოიარა. მას უნდოდა მფარველი ეპოვა და ერთ ახალგაზრდა ქალს მიუახლოვდა იმ განზრახვით, რომ მისთვის კომპლიმენტი ეთქვა, მაგრამ ვაჟის მიახლოებისთანავე ქალმა პირი იბრუნა და მოცეკვავეებისკენ დაიწყო ცქერა. მას აღარც სურვილი ჰქონდა და არც გამბედაობა შესწევდა საუბარი დაეწყო. დარბაზიდან გავიდა, ბილიარდის სათამაშო ოთახში შევიდა. იქ არავინ არ დალაპარაკებია, არავის სალამი არ მიუცია, არავის მეგობრული თვალთ არ შეუხედავს. მან იგრძნო, რომ ეს პატარა სამყარო, მაღალ საზოგადოებად წოდებული, შეიძლება შეუგნებლად იმ დიდ ულმოებელ ზნეობრივ კანონს ექვემდებარებოდა, რომელმაც სრულქმნილი განხორციელება იპოვა თეოდორაში. ცხადი იყო, აქ მეტ თანაგრძნობას ვერ აღმოაჩენდა თავისი ავადმყოფობისადმი, ვიდრე იქ თავის გულსიტკივილებისადმი აღმოაჩინა. მაღალი საზოგადოება თავისი წიაღიდან სდევნის უბედურ ადამიანებს, როგორც ჯანსაღი ადამიანი ცდილობს თავისი სხეულიდან მომაკვდინებელი შხამი განდევნოს. ახალგაზრდა რომაელების მსგავსად, ეს საზოგადოება არ იბრალებს დამარცხებულ გლადიატორებს. სიკვდილი სუსტებს! აი, რას გაიძახის ეს თავისუფალი რაინდული ორდენი, რომელიც ყველა ეროვნებაში ჩამოყალიბდა დედამიწის ზურგზე, რათა სიმდიდრისა და წარმოების მიერ გულგაქვავებული ადამიანები აემაღლებინა. თავი მოუყარეთ პაწია ბავშვებს სასწავლებელში, ესაა ჩვენი საზოგადოების შემცირებული სურათი, რომელიც მით უფრო ჭეშმარიტია, რომ გულუბრყვილო და გულწრფელ არსებებს გამოხატავს. აქ ყოველთვის შეხვდებით ბეჩავ მონებს, ტანჯვისა და მწუხარების შვილებს, რომელნიც ზიზღსა და სიბრალულს შორის არიან მოთავსებულნი, მაგრამ სახარება მათ ზეციურ ბედნიერებას უქადის. ვინც სულით ან ხორციით იტანჯება, ვისაც ფული ან ძალაუფლება აკლია, იგი გარეწარია. დაე, თავის

უდაბნოში დარჩეს! თუ საზღვრები გადალახა, ყველგან ზამთარს იპოვის: ცივ შეხედვას, ცივ სიტყვებს, ცივ გულს. კიდევ კარგი, თუ მან შეურაცხყოფა არ მოიმკო იქ, სადაც ნუგეშისცემა უნდა აღორძინებულიყო. – მომაკვდავნო, დარჩით თქვენს ცარიელ საწოლებზე! მოხუცებო, მარტოდმარტონი მიუჯექით თქვენს გაციებულ კერას! ღარიბო, უმზითვო ქალიშვილებო, გაიყინეთ და დაიწვით თქვენს განმარტოებულ სხვენზე! თუ საზოგადოება უბედურებას ითმენს, განა ეს იმისთვის არ ხდება, რომ ის თავის მიზნებისთვის გამოიყენოს, მასში სარგებლობა ნახოს, მას კურტანი აჰკიდოს, აღვირი ამოსდოს, უნაგირი დაადგას, ზედ შეჰდეს საკუთარი სიამოვნებისათვის? მგრძნობიარე მოახლე ქალებო, მხიარული სახის გამომეტყველება მიიღეთ! აიტანეთ თქვენი ეგრეთ წოდებული კეთილისმყოფელი მანდილოსნის ახირება. თქვენ, მისი ინგლისური ძაღლების მეტოქეებო, გაართეთ თქვენი ქალბატონი, გამოიცანით მისი სურვილები, შემდეგ დადუმდით! ხოლო შენ, ულივრეო ლაქიების მეფე, ურცხვო პარაზიტო, შენ დასტოვე შენი ადამიანობა: საჭმელი მოინელე ისე, როგორც შენი მასპინძელი ინელებს; იტირე მისი ცრემლებით და იცინე მისი სიცილით, ხოლო მისი ეპიგრამები სასიამოვნოდ მიიჩნიე; ბოლოს, თუ მისი გაკიცხვა გინდა, მის დამხოვას დაუცადე. ასე აფასებს საზოგადოება უბედურებას: ის მას ჰკლავს ან აძევებს, ამდაბლებს ან ასაჭურისებს.

ამ აზრებმა პოეტური შთაგონების სისწრაფით ამოხეთქეს რაფაელის გულიდან. მან გარშემო მიმოიხედა და ის შემზარავი სიცივე იგრძნო, რომელსაც საზოგადოება ავრცელებს, რათა განსაცდელი აიცილოს. და რომელიც უფრო ჩქარა ყინავს სულს, ვიდრე დეკემბრის ქარი – სხეულს.

გულხედაკრეფილი რაფაელი კედელს მიეყრდნო და სევდიან ფიქრებში ჩაეფლო. მას აკვირვებდა, რა ცოტა ბედნიერებას ანიჭებს ადამიანს ეს საშინელი წესრიგი. მართლაც, რა ხდება? გართობა მოკლებულია სიამოვნებას, მხიარულება – სიხარულს, დღესასწაული – შექცევას, ავხორცობა – ვნებათაღელვას; ყველგან კერაზე შეშა ან ნაცარი ყრია, მაგრამ ცეცხლის ალი ჩამქრალია. როცა თავი ასწია, დაინახა, რომ მოთამაშეები გაქცეულიყვნენ.

– საკმაოა ჩემი ძლიერების ამბავი გავუმჟღავნო და ყველანი ჩემს ხველას გააღმერთებენ, – ჩაილაპარაკა მან.

ამ აზრის თავში გავლებისთანავე მან ტანთ ზიზღი მოისხა წამოსასხამივით, რათა ქვეყნიერებას დამალვოდა.

მეორე დღეს აგარაკის ექიმმა ინახულა და მზრუნველი სახით ჯანმრთელობის ამბავი ჰკითხა. რაფაელი ააღელვა და ასიამოვნა მეგობრული სიტყვების გაგონებამ. მას

მოეჩვენა, რომ ექიმის სახეზე გულკეთილობა იყო აღბეჭდილი. მისი ქერა პარიკის კულულები კაცთმოყვარეობას გამოხატავდნენ, მთელი მისი გარეგნობა მოციქულებრივ ხასიათს მოწმობდა, ქრისტიანულ თავგანწირულებას ავადმყოფის გულისთვის.

– ბატონო მარკიზო, – თქვა მან კარგა ხნის საუბრის შემდეგ, – მე მიინდა თქვენი კაემანი გავფანტო. თქვენს აგებულებას უკვე ისე ვიცნობ, რომ შემძლია დაჯერებით ვთქვა, პარიზის ექიმები, რომელთა დიდი ნიჭი ჩემთვის ყოველ ეჭვს გარეშეა, შეცდნენ თქვენი ავადმყოფობის ბუნების შესახებ. თუ რაიმე შემთხვევამ ხელი არ შეგიშალათ, მათუსალასავით დიდხანს იცოცხლებთ. თქვენი ფილტვები ისეთივე ძლიერია, როგორც მჭედლის საბერველი, ხოლო თქვენი კუჭი სირაქლემას კუჭს არ ჩამოუვარდება. მაგრამ თუ მთის ჰავაში დარჩით, საფრთხე მოგელით, რომ სწრაფი და პირდაპირი გზით გაემგზავრებით საიქიოს. ბატონ მარკიზს ამას ორიოდ სიტყვით ავუხსნი. ქიმიამ დაამტკიცა, რომ ადამიანის სუნთქვა ნამდვილ წვას წარმოაგენს, ამ წვის მეტ-ნაკლები სიმძაფრე დამოკიდებულია მგზნებარე მასალაზე, რომელიც ორგანიზმში გროვდება ინდივიდუუმის თვისებათა მიხედვით. თქვენ საწვავი მასალა უხვად გაქვთ. თქვენ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ზედმეტად გამჟავბადებული ხართ, როგორც ფიცხელი აღნაგობის ადამიანი, მოწოდებული დიდ ვნებათაღელვისათვის. როცა ამ ცხოველ და სუფთა ჰავას ისუნთქავთ, რომელიც რბილმარღვიანი ადამიანების სიცოცხლეს აღვივებს, თქვენ ხელს უწყობთ ისედაც აჩქარებულ წვას. მაშასადამე, თქვენი არსებობის ძირითადი პირობა ბოსლის და დაბლობის მძიმე ჰავაა. დიახ, გენიოსობით ანთებული ადამიანის მაცოცხლებელი ჰავა გერმანიის ნოყიერ სამოვრებზე, ბადენ-ბადენში, ტეპლიცში მოიპოვება. თუ ინგლისი არ გაშინებთ, მისი ბურუსიანი ჰაერი დააცხრობს თქვენს გავარვარებულ სულს. ხოლო ჩვენი აგარაკები, რომელნიც ათასი ფუტით მაღლა არიან ხმელთაშუა ზღვის ზედაპირიდან, თქვენ დალუპვას გიქადიან. ასეთია ჩემი შეხედულება. მე მას ჩვენი ინტერესების წინააღმდეგ გიმხელთ, იმიტომ, რომ თუ თქვენ იგი მიიღეთ, სამწუხაროდ, იძულებული გავხდებით თქვენ გაგშორდეთ.

თუ ეს უკანასკნელი სიტყვა არა, რაფაელი მოტყუვდებოდა ენათაფლიანი ექიმის ყალბი გულკეთილობით. მაგრამ მას ისეთი ღრმა დაკვირვების ნიჭი ჰქონდა, რომ აქცენტსა, მიმოხვრასა და გამოხედვაში, რომელიც თან სდევდა ამ ოდნავ დამცინავ წინადადებას, ადვილად აღმოაჩინა დავალება, რომელიც ამ პატარა კაცისთვის, ალბათ, მხიარულ ავადმყოფებს მიეცათ. ეს სახეგაღაჟღაჟებული ცუდლუტები, ეს მოწყენილი დედაბრები, ეს მომთაბარე ინგლისელები, ეს ატეხილი დედაკაცები, რომელნიც თავიანთ

ქმრებს გამოსხლტომოდნენ, რათა აგარაკებზე ენავარდათ თავიანთ საყვარლებთან ერთად, გაძევებას უპირებდნენ საბრალო მომაკვდავს, დაუძლურებულს, დაკნინებულ ადამიანს, რომელსაც ძალა აღარ შესწევდა წინააღმდეგობის გასაწევად! მაგრამ რაფაელმა გამოწვევა მიიღო, რადგან დარწმუნებული იყო, ეს ინტრიგა გამართობსო.

_ რადგან ჩემი გამგზავრება ასე დაგაღონებთ, _ უთხრა მან ექიმს, _ აქ დავრჩები, მაგრამ თქვენს კეთილ რჩევასაც გამოვიყენებ: ხვალიდან სახლის აშენებას შევუდგები და იქ ჰავის პირობებს შევაცვლილებინებ თქვენი განკარგულების მიხედვით.

ექიმმა სწორად გაიგო ცბიერი ღიმილი, რომელიც ტუჩებზე უკრთოდა რაფაელს, და ისე გამოემშვიდობა, რომ სიტყვის თქმაც ვერ მოახერხა საპასუხოდ.

* * *

ბურჟეს ტბა თითქო ღორღებიანი მთების ფართო თასია, იგი შვიდასი თუ რვაასი ფუტის სიმაღლეზე ლაპლაპებს. მისი წყალი ისეთი კამკამა ლურჯია, როგორიც სხვაგან არსად არ არის დედამიწის ზურგზე. «კატის კბილის» მთის მწვერვალებიდან ეს ტბა დაკარგული ფირუზივით მოჩანს. ამ მშვენიერი წყლის წვეთის კონტური ცხრა ლიეს უდრის. ალაგ-ალაგ მისი სიღრმე ხუთას წყრთას აღწევს. რა ბედნიერებაა იქ ყოფნა, ნავით ცურაობა, როცა ცა მოწმენდილია და არაფერი გესმის გარდა ნიჩბების ხმაურობისა, არაფერს ხედავ, გარდა ღრუბლით შეპენტილი მთების და თოვლით შევერცხლილი საფრანგეთის მორიენის მწვერვალებისა. რა ბედნიერებაა იქ ხეტიალი, გვიმრის ან ხავსის მწვანე ხავერდით დაფარული ნაპრალეებიდან მომღიმარე გორაკებზე გადასვლა. ერთი მხრივ უდაბნო იშლება, მეორე მხრით _ წალკოტი, თითქო ღარიბი კაცი სტუმრად იყოს მდიდრის სუფრაზე; ეს ჰარმონიები და ეს წინააღმდეგობები ისეთ სანახაობას ქმნიან, სადაც ყველაფერი დიდია, სადაც ყველაფერი პატარაა. მთებში იცვლება ოპტიკის და პერსპექტივის პირობები: ასი ფუტის სიმაღლის ფიჭვი ლერწმად მოგეჩვენებათ, ფართო ხეობებს ვიწრო ბილიკებად მიიჩნევთ. ეს ტბა ერთადერთი ადგილია, სადაც გული გულისათვის იხსნება. აქ ადამიანი ოცნებობს და შეყვარებულია. სხვაგან ვერსად ვერ შეხვდებით ასეთ სრულ თანხმობას წყალს, ზეცას, მთებსა და მწვანე მიწას შორის. აქ მაღამოს იპოვით ყოველი ჭრილობის წინააღმდეგ. აქ ყოველი ტკივილი ცხრება, აქ ყოველი სიყვარული სერიოზული და საზრიანი ხდება, აქ ყოველი ვნება სიღრმესა და სიფაქიზეს იძენს. კოცნა აქ როგორღაც მაღლდება. მაგრამ ეს, უწინარეს ყოვლისა,

მოგონებათა ტბაა. წარსულის გახსენებას ხელს უწყობენ მისი ტალღები, ეს დიდი სარკე, საიდანაც ყოველივე გამორკთის.

რაფაელს მხოლოდ ამ მშვენიერ ბუნებაში შეეძლო თავისი ტვირთის ატანა. მას შეეძლო აქ უზრუნველი მეოცნებე ყოფილიყო, განძარცული ყოველი სურვილისაგან. ექიმის გასტუმრებისთანავე იგი ნავით სასეირნოდ წავიდა და იმ ლამაზი გორაკის ძირში გადმოჰდა, სადაც წმინდა ინოკენტის სოფელია გაშენებული. ამ წინწაწვდილი კონცხიდან ადამიანის თვალი აწყდება ბიუჟეს მთებს, რომლის ძირში რონა მიედინება. მაგრამ რაფაელს უყვარდა მეორე ნაპირას ცქერა, სადაც აღმართული იყო ჰოტკომბის მელანქოლიური მონასტერი, ეს საძვალე სარდინიის მეფეებისა, რომელნიც მთების წინაშე განრთხმულიყვნენ, როგორც მოგზაურობის მიზანს მიღწეული პილიგრიმები.

ბუნების დუმილი დაარღვია ნიჩბების თანაბრმა და შეწყობილმა რხევამ, რომელიც მონოტონურად გაისმოდა, თითქო ბერების მიერ ფსალმუნის გალობა ყოფილიყოს. რაფაელი გააკვირვა მოსეირნეების შეხვედრამ ტბის ამ ნაწილში, რომელიც, ჩვეულებრივ, უკაცური იყო. მან დაინახა, რომ უკან ნავში ის ხნიერი დედაკაცი იჯდა, რომელმაც მას ასე ტლანქად მიმართა წინა დღით. როცა ნავმა წინ გაუარა, მას მხოლოდ ამ დედაკაცის თანამგზავრი ქალი მიესალმა, რომელსაც იგი თითქო პირველად ხედავდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ მას უკვე დავიწყებული ჰყავდა ეს მოსეირნეები, რომელნიც ჩქარა ამოეფარნენ კონცხს, როცა უცებ კაბის შრიალი და მსუბუქი ნაბიჯის ხმა მოესმა. უკან მოიხედა და დედაბრის თანამგზავრი ქალი დაინახა; შემკრთალ სახეზე შეამჩნია, რომ უცნობს მასთან ლაპარაკი სურდა და მის შესაგებებლად წამოდგა. ეს იყო დაახლოებით ოცდათხუთმეტი წლის ქალი, მაღალი და გამხდარი, მშრალი და ცივი, გაუბედავი და მოუქნელი.

– ბატონო, თქვენი სიცოცხლე საფრთხეშია, საერთო დარბაზში ნუღარ შეხვალთ! – უთხრა მან რაფაელს და რამდენიმე ნაბიჯი უკან გადადგა, თითქო შეეშინდა, სახელი არ გამიტყდესო.

– ქალბატონო, – უპასუხა რაფაელმა ღიმილით, – ბარემ ამიხსენით საქმის ვითარება, რაკი აქ მოზრძანება ინებეთ...

– აჰ, თუ ისეთი მნიშვნელოვანი მოტივი არ მქონოდა, არასოდეს არ გავბედავდი აქ მოსვლას, იმიტომ რომ თუ გრაფის მეუღლემ გამიგო, რომ გაგაფრთხილეთ...

– ვინ ეტყვის, ქალბატონო? – წამოიძახა რაფაელმა.

– ესეც მართალია, – უპასუხა ქალმა და ისეთი თვალებით შეხედა, თითქო მზეზე გამოშვებული ჭოტი ყოფილიყოს, – მაგრამ თავს გაუფრთხილდით. რამდენიმე ახალგაზრდამ, რომელთაც თქვენი აქედან გაძევება სურთ, გადაწყვიტეს გაგალიზიანოთ და დუღეში გაგიწვიოთ.

შორიდან მოხუცი დედაკაცის ხმა მოისმა.

– ქალბატონო, დიდად გმადლობთ, – თქვა რაფაელმა.

მისმა მფარველმა უკვე თავს უშველა, რადგან ხელახლა თავისი ქალბატონის ხმა გაიგონა კლდეებში.

– მე რომ კომპანიონ-ქალს შევუყვარდე, ამაში არაფერია გასაკვირველი. მე ოცდაშვიდი წლის ვარ, ტიტული და ორასი ათასი ლივრი შემოსავალი მაქვს! მაგრამ გასაოცარია, რომ მას ჩემს გვერდით ნავით ასეირნებს მისი ქალბატონი, რომელიც, ალბათ, კატებს ეჯიბრება წყლის შიშში. ეს ორი ქალი სავოიაში მოსულან, რათა თხუნელებივით იძინონ და თორმეტ საათზე იკითხონ, გათენდა თუ არაო. დღეს კი რვა საათამდე ამდგარან და ალაღბედზე ჩემს სამეზნელად წამოსულან!

რაფაელს არ სურდა არც ვისმესთვის თავი გაესულელებინა და არც მშიშარა კაცის სახელი შეეძინა და ამიტომ იმავე საღამოს შევიდა სასტუმრო დარბაზში. იგი მარმარილოს ბუხარს მიეყრდნო და შემომსვლელ-გამსვლელთა სახეებს დააკვირდა. როგორც უშიშარი დოგი იგი ბრძოლას უცდიდა, მაგრამ უსარგებლოდ დაღრენა არ უნდოდა. საზოგადოების დაშლის დრო ახლოვდებოდა, როცა იგი სათამაშო დარბაზებში შევიდა და რამდენჯერმე მივიდა საბილიარდოს კარებთან, სადაც ყმაწვილი კაცები თამაშობდნენ. ორიოდე წუთის შემდეგ თავისი სახელი მოესმა. თუმცა მოთამაშეები ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ, მაგრამ რაფაელმა შეატყო, რომ საუბარი მას ეხებოდა. ბოლოს მან ზოგიერთი ფრაზის ნაწყვეტი დაიჭირა:

– შენ?

– ჰო, მე.

– არ მჯერა!

– სანაძლეო დავდოთ.

– ოჰ, იგი წავა.

იმ წუთში, როცა სანაძლეოთი დაინტერესებულმა რაფაელმა რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა, რათა საუბარი უკეთ გაეგონა, მას მიუახლოვდა მაღალი ტანის, ღონიერი

ყმაწვილი, რომელსაც ლამაზი სახე ჰქონდა, მაგრამ თავხედურად გამოიყურებოდა, როგორც ეს რაიმე მატერიალურ ძალაზე დაყრდნობილ ადამიანებს სჩვევიათ.

– ბატონო, – მიმართა მან რაფაელს წყნარი ტონით, – მე ვიკისრე შეგატყობინოთ ერთი ამბავი, რომელიც, როგორც ჩანს, თქვენთვის უცნობია: თქვენი სახე და თქვენი პიროვნება აქ არავის არ მოწონს, ხოლო განსაკუთრებით მე არ მომწონს... თქვენ იმდენად ზრდილობიანი ბრძანდებით, რომ ანგარიშს გაუწევთ საერთო სურვილს; გთხოვთ, ნუღარ მობრძანდებით აგარაკის საერთო დარბაზში.

– ბატონო, იმპერიის დროს ასეთი ხუმრობა გარნიზონებში იყო მიღებული, იგი დღეს ცუდ ტონად ითვლება, – უპასუხა ცივად რაფაელმა.

– მე როდი გეხუმრებით, – უპასუხა უცნობმა ახალგაზრდამ. – მე თქვენ გიმეორებთ: თქვენი ჯანმრთელობა დიდად დაზიანდება თქვენი აქ ყოფნით. სიცხე, სინათლე, ამ დარბაზების ჰაერი, საზოგადოება მავნებელია თქვენთვის.

– სად შეგისწავლიათ მკურნალობა? – ჰკითხა რაფაელმა.

– ბაკალავრის მოწმობა ლეპაჟის ტირში მივიღე, ქალაქ პარიზში, ხოლო დოქტორის ხარისხი სერიზიემ მომცა, დაშნების მეფემ.

– ისლა დაგრჩენიათ, რომ ზრდილობის კოდექსი შეისწავლოთ და დამთავრებული ჯენტლმენი იქნებით, – უპასუხა ვალენტენმა.

ბილიარდის და ქაღალდის მოთამაშეები გარს შემოეხვივნენ მოჩხუბრებს. რაფაელი მარტო იყო ამ მტრულ გარემოცვაში და ცდილობდა თავი გულგრილად დაეჭირა, მაგრამ როცა მისმა მოწინააღმდეგემ გესლიანი შენიშვნა გააკეთა, სადაც არაჩვეულებრივად მკვეთრ და გონებამახვილ ფორმაში შეურაცხყოფა იყო გამოთქმული, მან სერიოზულად უპაუსხა:

– დღეს, ბატონო ჩემო, მიღებული არაა სილის გარტყმა, მაგრამ მე არ ვიცი რა სიტყვით მოვნათლო ესოდენ უგვანო და მდაბალი საქციელი, როგორიც თქვენ ჩაიდინეთ.

– კმარა, კმარა! ხვალ გასწორდებით, – თქვეს ახალგაზრდებმა, რომელნიც მოჩხუბართ შორის ჩადგნენ გასაშველებლად.

რაფაელი დარბაზიდან გავიდა, იგი აღიარებულ იქნა შეურაცხმყოფელად და დათანხმდა ბრძოლის პაემანზე მისულიყო ბორდოს კოშკთან, პატარა ფერდობზე, საიდანაც ახლად გამოყვანილი გზით გამარჯვებული ადვილად მიაღწევდა ლიონს.

მეორე დღეს დილის რვა საათზე რაფაელის მოწინააღმდეგე ორ სეკუნდანტსა და დასტაქართან ერთად პირველი მოვიდა დანიშნულ ადგილას.

– აქ ძალიან კარგია; მშვენიერი დარია დუელისთვის! – მხიარულად წამოიძახა მან და უდარდელად გადახედა ცის ლაჟვარდოვან გუმბათს, ტბასა და კლდეებს. – თუ მხარში მოვარტყი, ერთი თვით მაინც ჩავაწვენი ლოგინში, არა ექიმო?

– უკიდურეს შემთხვევაში, – უპასუხა დასტაქარმა, – მაგრამ თავი დაანებეთ ამ ტირიფის ტოტის ცოდვილობას, თორემ ხელი დაგელდებათ და ტყვიას სურვილისამებრ ვეღარ მიმართავთ. შეიძლება ეს კაცი კი არ დასჭრათ, არამედ შემოგაკვდეთ კიდეც.

მოისმა ეტლის ხმა. ჩქარა გამოჩნდა ოთხცხენიანი საჯდომი, რომელსაც ორი მეეტლე მართავდა.

– რა ახირებაა, – წამოიძახა ვალენტენის მოწინააღმდეგემ. – იგ ფოსტით მოდის სასიკვდილოდ.

ბებერი იონათანი ეტლიდან პირველი გადმოვიდა და რაფაელს ხელი მისცა; იგი მას აკავებდა თავისი სუსტი ხელებით, ისეთი მზრუნველობა ეტყობოდა, როგორსაც შეყვარებული ვაჟი იჩენს სატრფოსადმი. ორივენი მიიმაღლნენ ბილიკზე, რომელიც შარაგზს ჰყოვდა ბრძოლისათვის დანიშნულ ადგილიდან, და მხოლოდ კარგა ხნის შემდეგ გამოჩნდნენ: ნელი ნაბიჯით მოდიოდნენ. ამ თავისებური სცენის ოთხივე მაცურებელი ააღელვა ვალენტენის დანახვამ. იგი ფერწასული და გამხდარი იყო, ფილენჯიანივით მოდიოდა, მდუმარე და თავდახრილი.

– ბატონო, მე სრულიად არ მიძინია! – უთხრა რაფაელმა თავის მოწინააღმდეგეს.

ამ ყინულივით ცივმა სიტყვებმა და შემადრწუნებელმა გამოხედვამ აათრთოლა ჩხუბის წამომწყები, მან თავისი დანაშაული იგრძნო და შერცხვა. რაფაელის ხმა, მიმოხრა, მოძრაობა უცნაური იყო. მაგრამ იგი დადუმდა და მასთან ერთად ყველანი დადუმებულნი იყვნენ. შეშფოთებამ და ლოდინის გრძნობამ უკიდურეს სიმძაფრეს მიაღწია.

– კიდეც დრო გაქვთ, რომ ოდნავ დამაკმაყოფილოთ, – განაგრძო რაფაელმა, – წინააღმდეგ შემთხვევაში სიკვდილი გელით. თქვენ ამ წუთში თქვენი სიმარჯვის იმედი გაქვთ, უკან არ იხევთ, რადგან გგონიათ, რომ უპირატესობა თქვენს მხარეზეა. მოწყალეო ხელმწიფევ, მე სულგრძელობას ვიჩენ და გაფრთხილებთ, რომ უპირატესობა ჩემს მხარეზეა, მე საშინელი ძალა მაქვს. თქვენი სიმარჯვის გასაბათილებლად, თქვენი ხელის ასათრთოლებლად, თქვენი გულის ასაძგერებლად, თვით თქვენ მოსაკლავად მე არაფერი მჭირია, გარდა სურვილის გამოთქმისა. მაგრამ მე არ მინდა იძულებული გავხდე ჩემი ძალაუფლება გამოვიყენო, ეს მეტისმეტად ძვირად დამიჯდება, და მარტო თქვენ როდი მოკვდებით. თუ ბოდიშის მოხდაზე უარი თქვით, თქვენი ტყვია ამ ჩანჩქერის წყალში

ჩავარდება თქვენი სიმარჯვის მიუხედავად, ხოლო ჩემი – გულს გაგიგმირავთ, თუნდაც სრულიად არ დაგიმიზნოთ.

ამ სიტყვების წარმოთქმის დროს რაფაელს თვალები მოწინააღმდეგის სახეზე ჰქონდა მინათებული, იგი წელში გამართული იყო, მისი გამომეტყველება უგრძნობი იყო, როგორც გაბოროტებული გიჟისა.

– გააჩუმეთ, – უთხრა ახალგაზრდამ თავის მოწმეებს, – მისი ხმა შიგნეულობას მიღრღნის!

– ბატონო, გაათავეთ... თქვენი მსეჯლობა უსარგებლოა, – შესძახეს რაფაელს დასტაქარმა და სეკუნდანტებმა.

– ბატონებო, მე ჩემს ვალდებულებას ვასრულებ. ხომ არაფერი განკარგულება აქვს გასაცემი ამ ყმაწვილს?

– კმარა, კმარა!

რაფაელი უმოძრაოდ იდგა და თავის მტერს ჩაშტერებოდა, ეს უკანასკნელი თითქმის მოჯადოებული იყო, როგორც ჩიტი გველის წინაშე. იგი იძულებული იყო ამ მომაკვდინებელ შეხედვას დამორჩილებოდა, იგი ხან გაურბოდა და ხან ექვემდებარებოდა მის ძალას.

– წყალი მომეცი, მწყურია... – უთხრა მან თავის სეკუნდანტს.

– ხომ არ გეშინია?

– ჰო, – უპასუხა მან. – ამ კაცის შეხედვა მწვავს და მაჯადოებს.

– ხომ არ გინდა ბოდიში მოიხადო?

– უკვე დაგვიანებულია.

მოწინააღმდეგეები თხუთმეტი ნაბიჯის მანძილზე დააყენეს ერთიმეორისაგან. ამ ცერემონიის პროგრამის მიხედვით თითოეულ მათგანს ორი-ორი დამბაჩა მისცეს, მათ ორჯერ უნდა გაესროლათ მოწმეების მიერ მიცემული ნიშნის შემდეგ.

– რას შვრები? – დაუყვირა მოწმემ რაფაელის მოწინააღმდეგეს. – შენ ტყვიას სდებ თოფისწამლის ჩაყრამდე!

– მე მკვდარი ვარ! – წაიბუტბუტა ყმაწვილმა. – თქვენ მზის პირდაპირ დამაყენეთ...

– მზე თქვენს უკანაა, – უთხრა ვალენტენმა სერიოზული დღესასწაულებრივი ხმით და აუჩქარებლად დაიწყო თავისი დამბაჩის გატენა ისე, რომ არც მოცემულ ნიშნებს აქცევდა ყურადღებას, არც მოწინააღმდეგის მომზადებას. ამ უკანასკნელის ტყვია ტირიფის ტოტს მოხვდა და წყალში ჩავარდა. რაფაელის ალაღბედზე გასროლილი ტყვია

კი გულში მოხვდა მის მოწინააღმდეგეს. მას ყურადღებაც არ მიუქცევია ყმაწვილის წაქცევისათვის, მაშინვე შაგრენის ტყავი ამოიღო, რათა დაენახა, რა დაუჯდა ადამიანის სიცოცხლე. თილისმა მუხის ფოთლის ოდენა გამხდარიყო.

საღამოს რაფაელმა ეტლი შეაბმევინა და ოვერნის გზას დაადგა, მონტდორის წყლებისაკენ. ამ მოგზაურობის დროს მისი სული ერთმა აზრმა გაანათა, როგორც ხანდახან მზის სხივი სქელი ღრუბლებიდან ბნელ ხეობას გაანათებს ხოლმე. მან გაიფიქრა, რომ ძალაუფლების ხელში ჩაგდება, რარიგ უსაზღვროც უნდა იყოს იგი, არ გვაძლევს მისი გამოყენების ცოდნას. სკიპტრა სათამაშოა ბალღისათვის, ნაჯახია რიშელიეს ხელში, ხოლო ნაპოლეონისათვის დედამიწის ასაწევ ოწინარს წარმოადგენს. ძალაუფლების მიღება უცვლელად გვტოვებს და მხოლოდ დიდბუნებოვან ადამიანებს ადიდება. რაფაელს ყველაფრის გაკეთება შეეძლო, მაგრამ ვერაფერი გააკეთა.

მონტდორის წყლებზე იგი ისეთივე საზოგადოებას შეხვდა, რომელიც გაფაციცებით გაურბოდა მას. უკანასკნელად განცდილმა ამბავმა მას უღრმესი ზიზღი შთააგონა საზოგადოებისადმი. ამიტომ მისი პირველი საზრუნავი იყო განმარტოებული ბუნაგი ეპოვა წყლების მიდამოებში. მან უძლეველი მოთხოვნილება იგრძნო დაახლოებოდა ბუნებას, ჭეშმარიტ გრძნობებს და იმ მცენარისებულ არსებობას, რომელსაც ასე ადვილად ვნებდებით გაშლილი მინდვრების წიაღში. მეორე დღესვე გაჭირვებით აცოცდა სანსის მწვერვალზე და ინახულა მონტდორის ზეგნები, ჰაეროვანი პეიზაჟები, უცნობი ტბები, სოფლური ქოხები. თითქმის ნახევარი ღიეს მანძილზე სოფლიდან, ამ მკაცრი და პირქუში მთების ჩარჩოში, რაფაელმა კოხტა და ბავშვივით მხიარული კუთხე აღმოაჩინა, სადაც ბუნება თითქო ცდილობდა თავისი განძი დაემაღლა. მან გადაწყვიტა აქ დასახლებულიყო. აქ ცხოვრება შეუშფოთებელი, ძალდაუტანებელი, ხეხილის ნაყოფის მსგავსი იქნებოდა.

პატარა ტბის მახლობლად რაფაელმა გრანიტის ქვით ნაშენი სახლი დაინახა. მის სახურავი სუროთი, ხავსით და ყვავილებით იყო დაფარული, რაიცა მის სიძველეს მოწმობდა. კარებთან ორ დიდ აყვავებულ პანტას შუა გრძელი სკამი იდგა. კედლები თითქმის არ ჩანდა ვაზის ფოთლებსა და ვარდის თუ იასამნის ყვავილების ქვეშ. ეტყობოდა, ბინადრები ყურადღებას არ აქცევდნენ ამ სოფლურ სამკაულს და ბუნებას ხელს არ უშლიდნენ, თავისი ქალწულებრივი და ცელქი სილაზათე გაემხილა. ჩირგვებზე გაფენილი საცვალი მზეზე შრებოდა. კატა საჩეჩელთან დამჯდარიყო, მის შორიახლოს ახლად გაკრიალებული ყვითელი კარდალი იდო კარტოფილის ნაფცქვენებში. სახლის მეორე მხარეზე რაფაელმა ძეძვის ღობე შეამჩნია, იგი, ალბათ, ქათმებისაგან იცავდა ბაღსა

და ბოსტანს. თითქო ქვეყანა აქ თავდებოდა. ეს სახლი ჩიტის ბუდეც ჰგავდა, კლდის ნაპრალებზე მიმაგრებულს, იგი ხელოვნების ცოდნას და დაუდევრობას მოწმობდა ერთსა და იმავე დროს. ეს იყო გულუბრყვილო და გულკეთილი სოფლური ბუნება, ჭეშმარიტი და პოეტური, იმიტომ, რომ ათასი ლიეთი იყო დაშორებული ჩვენს გაკრეჭილ და დავარცხნილ პოეზიას. არავითარ იდეასთან არ ჰქონდა მსგავსება, თავისი თავიდან იყო წარმოშობილი და ნამდვილ შემთხვევის გამარჯვებას წარმოადგენდა.

დიდებული დუმილი, რომელიც გარშემო მეფობდა, უცებ ორი ძაღლის ყეფამ დაარღვია. ძროხებმა თავები ასწიეს, კარგა ხანს უაზროდ უცქირეს რაფაელს და ხელახლა ბალახის ძოვას შეუდგნენ. ხმაურობის გაგონებაზე ეზოში ჯერ ჩასუქებული ბავშვი გამოვიდა, შემდეგ საშუალო ტანის თეთრთმიანი ბერიკაცი. ეს ორი არსება შეგუებული იყო ბუნებასა, ჰაერსა, ყვავილებსა და სახლს. ბერიკაცს მზემოკიდებული სახე, პირდაპირი ცხვირი, დაკოჟრებული ხელები ჰქონდა. ბავშვი ნამდვილი მთიელი იყო, შავთვალა, თმაგაწეწილი. მალე ზღურბლზე ოცდაათი წლის დედაკაცი გამოჩნდა, მას ხელში თითისტარი ეჭირა და ძაფს ართავდა. ეს იყო ოვერნელი ქალი, შავგრემანი, მხიარული, გულწრფელი, თეთრკბილებიანი, ამ მთიანი ქვეყნის სრული განხორციელება მისი შრომისმოყვარეობითა, უმეცრებითა, მომჭირნეობითა, გულთბილობით.

დედაკაცი რაფაელს მიესალმა. მათ საუბარი გააბეს. ძაღლები დამშვიდდნენ, ბერიკაცი მზეზე დაჯდა, ხოლო ბავშვმა კაბაში ხელი ჩასჭიდა დედას და უცხო კაცის თვალიერება დაიწყო.

– არ გეშინიათ აქ ცხოვრებისა, ნათლიდედავ?

– რისა უნდა გვეშინოდეს, ბატონო? რაკი კარებში ურდულს გავუყრით, ვინდა შემოგვეჭრება? ესეც არ იყოს, – თქვა მან და რაფაელს დიდ ოთახში შეუძღვა, – რის მოპარვა შეუძლიათ აქ ქურდებს?

კედლები გაჭკარტლული იყო, მათ ერთადერთ სამკაულს მდარეხარისხოვანი სურათები წარმოადგენდა, სადაც ლურჯი, წითელი და მწვანე ფერებით «ნდობის დაღუპვა», «იესო ქრისტეს ვნებანი», «იმპერატორის გვარდიის გრენადერები» იყო წარმოდგენილი. ერთ კუთხეში ძველი კაკლის ხის საწოლი იდგა, მეორეში – პურის ვარცლი, შუა ადგილას – ფეხმოდრეცილი მაგიდა და სკამები. ჭერზე შაშხი ეკიდა, ღუმელზე ქოთნები ეწყო, ხოლო ბუხრის თაროდან გაყვითლებული ფერადი თაბაშირის ფიგურები იცქირებოდნენ. სახლიდან გამოსვლისას რაფაელმა კლდეზე მამაკაცი დაინახა. ის თოხს დაყრდნობოდა და ცნობისმოყვარეობით იცქირებოდა ბინისკენ.

– ჩემი კაცია, ბატონო, – თქვა ქალმა და გაიღიმა, – იქ მუშაობს.

– ეს მოხუცი თქვენი მამაა?

– არა, ბატონო, ჩემი ქმრის პაპაა; ასე ყოჩაღად გამოიყურება, მაგრამ ას ორი წლისაა.

თავის დროზე ღონიერი კაცი ყოფილა, ახლა მხოლოდ ჭამს, სვამს და მინავს. მუდამ პატარა ბიჭს ეთამაშება. ხანდახან ერთად მიდიან მთებში.

ვალენტენმა გადაწყვიტა ეცხოვრა ამ ბერიკაცსა და ბავშვთან ერთად, მათი ჰაერი ესუნთქა, მათი პური ეჭამა და წყალი ესვა, მათი სისხლი ჩაესხა თავის ძარღვებში. ეს იყო მომკვდავის ახირება. ამ ნაპრალების ლოკოკინად გადაქცევა, თავისი ნიჟარის გადარჩენა რამდენიმე დღით, გაოგნება სიკვდილის წინაშე მისი პირადი მორალის საფუძვლად გადაიქცა, ადამიანის არსებობის ჭეშმარიტ ფორმულად, ნამდვილი ცხოვრების იდეალად. გულში უღრმესი ეგოიზის აზრი შეეჭრა, მასში ჩაინთქა მთელი სამყარო. მისთვის სამყარო აღარ არსებობდა, იგი მთლიანად მის არსებაში შევიდა.

ასე გაატარა რამდენიმე დღე რაფაელმა, თავისუფალმა ზრუნვისა და სურვილისაგან, გამსჭვალულმა რაღაც ნეტარების გრძნობით, რომელმაც დაამშვიდა მისი მოუსვენრობა და დააცხრო მისი ტკივილები. ხშირად კლდეებზე აცოცდებოდა ხოლმე და მწვერვალზე ჯდებოდა, საიდანაც მის თვალწინ უსაზღვრო პეიზაჟი იშლებოდა. მთელი დღე იქ რჩებოდა, როგორც მცენარე მზეზე ან ნადირი თავის ბუნაგში. მას აღარ უნდოდა თავისივე სხეულის ტვირთი ეგრძნო. ძველი დროის დამნაშავეების მსგავსად, რომელთაც მართლმსაჯულება აღარ დევნიდა, თუკი ისინი საკურთხეველის ჩრდილს მიაღწევდნენ, იგი შეეცადა ცხოვრების ტაძარს შეფარებოდა. მან მიაღწია იმას, რომ ამ ფართო და ძაღვან ნაყოფიერების შემადგენელი ნაწილი გახდა: იგი შეუუღლდა ტაროსის ცვალებადობას, იცხოვრა ყოველი კლდის ნაპრალებში, შეისწავლა ყოველი მცენარის ზნე-ჩვეულება და ყოველი მდინარის თუ ნაკადის მიმართულება; ცხოველთა სამეფოსაც გაეცნო. ბოლოს, ისე სრულიად შეუერთდა ამ სულჩადგმულ დედამიწას, რომ მისი საიდუმლოებანი განჭვრიტა. მისთვის ბუნების დაუსრულებელი ფორმები ერთი და იმავე სუბსტანციის განვითარებას წარმოადგენდნენ, ერთი და იმავე მოძრაობის კომბინაციებს, იმ დიდი არსების ფართო სუნთქვას, რომელიც მოქმედებდა, აზროვნებდა, მოძრაობდა, იზრდებოდა და რომელთანაც მას უნდოდა გაზრდილიყო, ემოძრავა, ეაზროვნა, ემოქმედა. ფანტაზიაში მან თავისი ცხოვრება ამ კლდის ცხოვრებას შეუერთა, იგი მას შეეზარდა. ამ მისტიკური განათების, ამ მოჩვენებითი გაჯანსაღების წყალობით, რომელსაც ბუნება კეთილმოწყობილი სიზმრის მსგავსად გვანიჭებს, რათა ცხადი ტკივილები დავივიწყოთ,

ვალენტენმა მეორედ განიცადა ბავშვობის ასაკი ამ მოცინარე ბუნების წიაღში. უმიზნოდ დახეტილობდა, ათას საქმეს იწყებდა და არც ერთს არ ათავებდა, ხვალ დილით წუხანდელ გეგმებს ივიწყებდა; უდარდელი და ბედნიერი იყო, ეგონა, გადავრჩიო.

ერთხელ დილით შემთხვევით ლოგინში დარჩა შუადღემდე. წასული იყო ოცნებაში, რომელიც სიფხიზლისა და სიზმრისგანაა მოქსოვილი და რომელიც სინამდვილეს ფანტაზიის მოჩვენებად აქცევს, ხოლო ქიმერებს სინამდვილის ნაკვთებს აძლევს. უცებ მოესმა, როგორ აძლევდა დიასახლი ცნობას მისი ჯანმრთელობის შესახებ იონათანს, რომელიც, ჩვეულებისამებრ, დილით მოსულიყო ამბის გასაგებად. დედაკაცს, უეჭველია, ეგონა, ვალენტენს სძინავსო და მაღალი ხმით ლაპარაკობდა.

– არც გაუმჯობესება ეტყობა, არც გაუარესება. მთელი ღამე ახველა, მეგონა, ვეღარ გაათენებს-მეთქი. პირდაპირ გულს მისერავს მისი ხველება. რა წყეული ავადმყოფობაა! როცა დილით შევდივარ, მეშინია, გადაცვლილი არ დამხვდეს-მეთქი. ისეთი ფერმკრთალია, თითქო სანთლისგან ჩამოსხმული იესო ქრისტე იყოს. ჩხირივით გამხდარია. თვით კი არაფერს გრძნობს. იმდენს დარბის, კაცს ეგონება, ჯანმრთელობა უხვად გასაზნევი აქვსო. გულს არ იტებს, არ უნდა სიბრალული გამოიწვიოს. უნდა ითქვას, რომ მიწაში უკეთ იგრძნობდა თავს, იმიტომ, რომ ჭეშმარიტად მაცხოვრის ვნებას განიცდის. ამდენ ფულსაც რომ არ იძლეოდეს, მაინც გვეყვარებოდა, ინტერესი როდი გვამოდრავებს. აჰ, ღმერთო ჩემო, მარტო პარიზელებს ემართებათ ასეთი ძალღური ავადმყოფობა. არ უნდა იტიროთ, ბატონო იონათან. მისთვის ეს ტანჯვის დასასრული იქნება. მხოლოდ უნდა აწირვინოთ. მე მინახავს, რომ წირვისაგან მორჩენილან. მეც სანთელს დავანთებდი ასეთი კეთილი, საყვარელი კაცისთვის, ასეთი საადღგომო ბატკნისთვის.

რაფაელმა ვეღარ აიტანა ასეთი შემადრწუნებელი ლაყბობა, წამოხტა და კარები გააღო:

– ბებერო არამზადავ, – დაუყვირა მან იონათანს, – მაშ, შენ გინდა ჩემი ჯალათი გახდე? მე შენ გიკრძალავ ჩემი ჯანმრთელობის საკითხავად მოსვლას.

– ჰო, ბატონო მარკიზო, – უპასუხა მოხუცმა მსახურმა და ცრემლები მოიწმინდა.

– და საზოგადოდ კარგს იზამდი, თუ აქ სულ არ მოხვიდოდი ჩემი ბრძანების მიუღებლად.

იონათანს უნდოდა დამორჩილებოდა, მაგრამ სანამ ოთახიდან გავიდოდა, რაფაელს ერთგულებითა და თანაგრძნობით აღსავსე თვალით შეხედა. ამ შეხედვაში რაფაელმა

თავისი სიკვდილის განაჩენი ამოიკითხა, უცებ თავისი სასოწარკვეთილი მდგომარეობა იგრძნო, კარის დირეზე ჩამოჯდა, გულზე ხელები დაიკრიფა და თავი დახარა. შეძრწუნებული იონათანი მორიდებით მიუახლოვდა.

– გამშორდი აქედან! – დაუყვირა ავადმყოფმა.

მეორე დილით კლდეებზე აცოცდა და ხავსით დაფარულ ნაპრალში ჩაჯდა. იქიდან ჩანდა ბილიკი, რომლის გასწვრივ ნაკადულები მოჩუხჩუხებდნენ მისი ბინისკენ. იქ დარჩა სადამომდე, იმ შავნალვლიანი ფიქრებით მოცული, რომელიც მასში მოყვასის სასტიკმა თანაგრძნობამ გააღვიძა. ანაზდეულად მის წინაშე დიასახლისი აღიმართა, როგორც ჩრდილი სადამოს ჩრდილში. რაფაელს მოეჩვენა, თითქო ამ დედაკაცის შავი და თეთრზოლებიანი კაბა ჩონჩხის ფერდები ყოფილიყოს.

– უკვე ნამავს, ბატონო, თქვენი აქ დარჩენა სახიფათოა. ამას გარდა, დილიდან არაფერი მიგირთმევიათ.

– ღმერთმა შეგაჩვენოს! – წამოიძახა რაფაელმა. – თავი დამანებე, ბებერო როკაპო, არ გეყოფა, რომ საფლავს მითხრი ყოველ დილით?

– საფლავს გითხრით? თქვენ? სადაა თქვენი საფლავი? მე მინდა ჩვენი ბერიკაცის ოდენა იცხოვროთ. საფლავში ჩაწოლას ყოველთვის მოესწრებით...

– კმარა! – შეაწყვეტინა რაფაელმა.

– ხელზე დამეყრდენით, ბატონო.

– არა...

ადამიანს ყველაზე უფრო სიბრალულის გრძნობის ატანა უჭირს, განსაკუთრებით, როცა ის მას დამსახურებული აქვს. სიძულვილი გამამაგრებელი წამალია, ის ადამიანს აცოცხლებს, ის შურისძიებისაკენ მოგვიწოდებს. სიბრალული კი გვკლავს, ის კიდევ უფრო აძლიერებს ჩვენს სისუსტეს. ეს შემპარავი ბოროტებაა, ეს განაზებული ზიზღია ან შეურაცხმყოფელი სინაზეა. რაფაელმა ასი წლის ბერიკაცში გამარჯვებული სიბრალული აღმოაჩინა, ბავშვში – ცნობისმოყვარე სიბრალული, ქალში – აბეზარი, ქმარში – ანგარებიანი; მაგრამ რა სახეც უნდა მიეღო ამ გრძნობას, ის მას ყოველთვის სიკვდილს აუწყებდა. პოეტი ყველაფრიდან პოემას ქმნის, პირქუმს ან მხიარულს, იმ სურათების მიხედვით, რომელთაც მასზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინეს. მისი აღზნებული სული უკუაგდებს ნაზ ნიუანსებს და ყოველთვის მკვეთრ და ცხოველ ფერებს ირჩევს. ამ სიბრალულმა რაფაელის გულში გლოვისა და მელანქოლიის შემზარავი პოემა შექმნა. როცა მან მოინდომა ბუნებას დაახლოებოდა, მას, უეჭველია, არ უფიქრია, რა

გულახდილი არიან ბუნებრივი გრძნობანი. როდესაც მას ეგონა, რომ განმარტოებული იჯდა ხის ძირში და ებრძოდა ჯიუტ ხველას, რომელთანაც შეჯიბრება მას საშინლად ღლიდა, ის უცებ ამჩნევდა ცოცხალთვალებიან პატარა ბიჭს, რომელიც ველური გუშაგით იჯდა ხშირ ბალახებში და მას იმ ბავშვური ცნობისმოყვარეობით უთვალთვალედა, რომელშიაც დაცინვაც ჩანდა, სიამოვნებაც და რაღაც ინტერესიც, შეერთებული უგრძნობლობასთან.

ტრაპისტების მრისხანე სიტყვები, – ძმაო, დროა მოკვდეთ, – თითქო მუდამ გამოკრთოდა იმ გლეხების თვალებიდან, რომელთანაც რაფაელი ცხოვრობდა. არც იცოდა, რისი უფრო შინებოდა, მათი მიაშიტი სიტყვებისა, თუ მათი დუმილისა. ერთხელ დილით მან ორი შავტანისამოსიანი კაცი დაინახა, რომელნიც მისი ბინის გარშემო დადიოდნენ, თითქო ფარულად ყნოსავდნენ და ეცნობოდნენ მას. შემდეგ თითქო შემთხვევით შევიდნენ მასთან, რამდენიმე უმნიშვნელო კითხვა მისცეს. მან მოკლედ უპაუხსა. რაფაელმა იცნო აგარაკის ექიმი და მღვდელი, ისინი უეჭველად იონათანის გამოგზავნილი იყვნენ, ან მასპინძლების მიერ მოწვეულნი, ან კიდევ მოახლებული სიკვდილის სუნს მოეზიდათ. მაშინ მან დაინახა თავისი საკუთარი სამგლოვიარო პროცესია, გაიგონა მღვდლების გალობა, დათვალა კელაპტრები და მოეჩვენა, რომ ამ მდიდარ ბუნებას, რომლის წიაღში იგი სიცოცხლის წყაროს ეძებდა, ბნელი ლეჩაქი გადაეფარა. ყოველივე, რაც მას წინათ ხაგრძლივ ცხოვრებას აუწყებდა, ახლა ჩქარ დასასრულს უწინასწარმეტყველებდა. მეორე დილით იგი პარიზში გაემგზავრა. მასპინძლები სევდიანი და გულთბილი სურვილებით გამოემშვიდობდნენ.

* * *

მთელი ღამის მოგზაურობის შემდეგ მას ბურბონეს მოცინარე ველებზე გამოეღვიძა. დაბლობები და გორაკები მის თვალწინ მიქროდნენ სიზმრის ნისლოვან მოჩვენებასავით. ხან მის თვალწინ მდინარის ზედაპირი ლაპლაპებდა, ხან ხეობაში ჩამალული სოფლის წვეტიანი სამრეკლო ჩნდებოდა. ერთფეროვან ზვრებს წისქვილები ენაცვლებოდნენ, კლდეებს ციხე-კოშკები ან ბუდესავით ჩამოკიდებული სოფლები ახალისებდნენ, გზების ნაპირებზე წერწეტი ვერხვები ჩამწკრივებულიყვნენ. ბოლოს, გამოჩნდა მდინარე ლუარა, მისი გრძელი ზეწარი ალმასივით ციმციმებდა ოქროსფერი სილის ნაპირებს შუა. ბავშვით მღელვარე, გიჟმაჟი ბუნება ძლივს იმორჩილებდა ვნებათაღელვას და ივნისის

თვის წვენს, იგი თავისკენ იზიდავდა ავადმყოფის მიმქრალ თვალებს. რაფაელმა ეტლის ფარდები ჩამოუშვა და ჩათვლიმა.

უკვე სადამოს ჟამი ახლოვდებოდა, როცა იგი მხიარულმა მუსიკამ გააღვიძა; საფოსტო სადგურის წინ, სოფლის მოედანზე დღეობა იყო გამართული. სანამ მეეტლეები ცხენებს გამოცვლიდნენ, იგი უცქეროდა ამ მხიარული ხალხის ცეკვა-თამაშს. სანდომიანი, კოხტა გოგოები ყვავილებით იყვნენ შემკული, ყმაწვილებს თვალიდან ნაპერწკლები სცვიოდათ, გლეხებს ღვინისაგან სახე გაწითლებოდათ. ყოველივე სიხარულით იყო გაჟღენთილი, ტანისამოსი, გაშლილი სუფრები, თვით სახლების ფანჯრები, კარები და სახურავები, თვით ეკლესია და მოედანი. რაფაელი მცირეოდენ ხმაურობასაც ვერ იტანდა, კინაღამ მოთამაშეებს დაუყვირა – შესდექითო! დიდად შეწუხებული ჩაჯდა თავის ეტლში. როცა უკან მოიხედა, დაინახა, რომ დამფრთხალი გლეხები გარბოდნენ და სკამები დაცარიელებულიყო. მხოლოდ ორკესტრის ფიცრულზე ერთი ბრმა ვიოლინისტი დარჩენილიყო და საცეკვაო ხმას განაგრძობდა: ეს თითქო რაფაელის სურვილის ფანტასტიკური განხორციელება იყო. წამოვიდა კოკისპირული წვიმა. რაფაელმა ბალიშზე თავი მიდო, ხოლო ეტლი საჩქაროდ დაიდრა.

მეორე დღეს უკვე შინ იყო, თავის ოთახში იჯდა, ბუხრის პირას. დიდი ცეცხლი დაანთებინა, მას სციოდა. იონათანმა წერილები მოუტანა: ყველა პოლინას გამოგზავნილი იყო. აუჩქარებლად გახსნა პირველად ხელში მოხედრილი, თითქო ხარჯთამკრეფის უწყება ყოფილიყოს. პირველი წინადადება წაიკითხა:

«წახვედი! ეს ხომ გაქცევას ჰგავს, ჩემო რაფაელ... როგორ? არავის შეუძლია მითხრას, სად იმყოფები. ხოლო თუ მე არ ვიცი, ვისღა ეცოდინება».

მეტის გაგება აღარ უნდოდა, ცივად ხელი მოჰკიდა წერილებს და ბუხარში შეუძახა; შემდეგ მიმქრალი და უსიცოცხლო თვალებით კარგა ხანს უცქირა ალის ცელქობას სურნელოვან ქაღალდთან, რომელიც იკრუნჩხებოდა, იფერფლებოდა, ნაცრად იქცეოდა.

ხანდახან ფერფლში ნაწყვეტები, შეუკავშირებელი სიტყვები, ნახევრად დამწვარი აზრები ჩანდა. «...შენს კარებთან ვზივარ... გელი... ჟინიანობა... მოქიშპეები... მე არა!.. შენი პოლინა... მიყვარხარ... მაშ, პოლინა აღარ არის?.. თუ ჩემი მოშორება გინდოდა ასე, არ დამტოვებდი... მუდმივი სიყვარული... სიკვდილი...»

ამ სიტყვებმა სინდისის ქენჯნა განაცდევინა: მაშას ხელი სტაცა და ცეცხლიდან გამოიღო წერილების უკანასკნელი ნაფლეთები.

«მე ვბუზღუნებდი, – წერდა პოლინა, მაგრამ არ მიჩვილია, რაფაელ! ჩემი მოშორებით შენ, ალბათ, გასურდა რაიმე დიდი მწუხარების ტვირთისაგან გაგეთავისუფლებინე. ერთ მშვენიერ დღეს შეიძლება მომკლა, მაგრამ იმდენად გულკეთილი ხარ, რომ არ გამტანჯავ; გთხოვ, მეორეჯერ ასე ნუღარ მომექცევი. მე შემოდის უდიდესი წამება ავითანო, მაგრამ მხოლოდ შენს მახლობლად. ტანჯვა, რომელსაც შენ გამოიწვევ, ჩემთვის ტანჯვა როდი იქნება: მე გულში კიდევ მეტი სიყვარული მაქვს, ვიდრე შენ გაგიმჟღავნე. ყველაფრის ატანა შემოდის, გარდა შენს მოშორებით ტირილისა...»

რაფაელმა ბუხრის თავზე დადო ამ ცეცხლით გაშავებული წერილის ნაფლეთები. შემდეგ ხელახლა ცეცხლში ჩააგდო. ეს ქალღმერთი მეტად ცხოველი სურათი იყო მისი სიყვარულისა და მისი საბედისწერო ცხოვრებისა.

– წადი, ბ-ნ ბიანშონი მომიყვანე, – უთხრა მან იონათანს.

როცა ბიანშონი მოვიდა, რაფაელი ლოგინში იწვა.

– მეგობარო, ხომ არ შეგიძლიათ ოდნავ ბანგნარევი სასმელი მომიმზადოთ, რომელიც შეუწყვეტლივ ძილის მდგომარეობაში მამყოფებს, მაგრამ ისე კი, რომ არაფერი ვნება არ მომაყენოს?

– ამაზე ადვილი არაფერია, – უპასუხა ახალგაზრდა ექიმმა. – მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, რამდენიმე საათი დღეში ზეზე უნდა იყოთ საჭმელ-სასმელის მისაღებად.

– რამდენიმე საათი? – სიტყვა გააწყვეტინა რაფაელმა. – არა, არა მე მხოლოდ ერთი საათით ავდგები.

– რა არის შენი განზრახვა? – ჰკითხა ბიანშონმა.

– რაც უნდა იყოს, ძილი მაინც სიცოცხლეა! – უპასუხა ავადმყოფმა. – არავინ შემოუშვა, თუნდაც ქალბატონი პოლინა დე ვიჩნაუ მოვიდეს, – უთხრა ვალენტენმა იონათანს, სანამ ექიმი რეცეპტს წერდა.

– რას იტყვით, ბ-ნ ორას, არის თუ არა რაიმე იმედი? – ჰკითხა ბებერმა მსახურმა ახალგაზრდა ექიმს, რომელიც კარიბჭემდე მიაცილა.

– შეიძლება დიდხანს იცოცხლოს, შეიძლება ამ საღამოსვე მოკვდეს, მისი სიცოცხლისა და სიკვდილის შანსები ერთნაირია. არაფერი აღარ მესმის. კარგია რითიმე გაართოთ.

– გავართოთ! ბატონო, თქვენ მას ვერ იცნობთ. იმ დღეს კაცი მოჰკლა და ერთიც არ ამოუოხრია... აღარაფერი აღარ ართობს.

რამდენიმე დღის განმავლობაში რაფაელი ხელოვნური ძილის არყოფნაში იყო ჩაფლული. იმ მატერიალური ძალის ზეგავლენით, რომელსაც ბანგი ჩვენს არამატერიალურ სულზე ახდენს, ეს ესოდენ აქტიური ფანტაზიით აღჭურვილი ადამიანი დამდაბლდა იმ ზარმაცი ნადირების მდგომარეობამდე, რომელნიც ტყეებში მცენარისეულ არსებობას ატარებენ და ნაბიჯის გადადგმაც ეზარებათ უმწეო მსხვერპლის დასაჭერად. მან ცის შუქიც კი დააქრო, სინათლე აღარ შედიოდა მის ოთახში. საღამოს რვა საათისთვის ლოგინიდან დგებოდა, შიმშილს იკლავდა, ისე რომ თავისი არსებობის ნათელი შეგნებაც კი არ ჰქონდა, შემეგ ხელახლა წვებოდა. ამ ცივ და პირქუშ საათებს მისთვის არაფერი მოჰქონდა გარდა მქრქალი სახეებისა, მოჩვენებებისა შუქ-ჩრდილის შავ ფონზე. იგი დაიმარხა ღრმა დუმბილში, მოძრაობისა და გონების უარყოფაში. ერთ საღამოს ჩვეულებრივზე გვიან გამოელვია და დაინახა, რომ სადილი არ იყო შემოტანილი. იონათანს დაურეკა.

– შეგიძლია, სადაც გნებავს წახივდე, – დაუყვირა მოხუცს. – გაგამდიდრე, ბედნიერი იქნები სიკვდილამდე. მაგრამ არ მინდა ჩემი სიცოცხლე სათამაშოდ გაიხადო... შე უბედურო, მე მშია. მიპასუხე, სადაა სადილი?

იონათანს ტუჩებზე კმაყოფილების ღიმილმა გადაურბინა. სანთელი აიღო, მისი შუქი თრთოდა სასახლის უზარმაზარი დარბაზების წყვილიანად. წინ გაუძღვა თავის ბატონს, რომელიც მანქანად იქცა, ფართო გალერეა გაატარა და უცებ კარები გაუღო. გაოცებული, გარეტიანებული რაფაელი სინათლის ტალღებმა გადალევს, მის თვალწინ უცხო სურათი გადაიშალა. ეს იყო სანთლებით დატვირთული ქალები, იშვიათი ყვავილები, რომლებიც მხატვრულად იყო დალაგებული, სუფრა, რომელიც ოქრო-ვერცხლით, სადაფით და ფაიფურით იყო გაბრწყვიალებული. გაშლილი იყო მეფური სადილი, სურნელოვანი საჭმელები მადას აღიზიანებდა. მან დაინახა თავისი მეგობრები, მათ გვერდით უსხდნენ მორთული, მომხიბლავი ქალები, რომელთაც გაღედლი მკერდები, გაშიშვლებული მხრები, ყვავილებით შემკული თმები, გაბრწყინებული თვალები ჰქონდათ. აქ თავი მოეყარათ სხვადასხვა მზეთუნახავებს, გამოწყობილთ გამაღიზიანებლ ვნებიან ტანისამოსში: ერთს ირლანდიური ჟაკეტი ეცვა, მეორეს – ანდალუზიური ბასკინა, მესამე ნახევრად შიშველი იყო მონადირე დიანას მსგავსად, მეოთხეს მორცხვი და შეყვარებული სახე ჰქონდა. ყოველი სტუმრის თვალებში სიხარული, სიყვარული, სიამოვნება გამოჰკრთოდა.

იმ წუთში, როცა კარებში მომაკვდავი რაფაელის სახე გამოჩნდა, სტუმრებს საერთო შემახილი აღმოხდათ. ხმებმა, სურნელებამ, სინათლემ ამ გამსჭვალავი სილამაზის ქალებმა გამოაცოცხლეს მისი გარეგრძნობანი, გააღვიძეს მისი მადა. სასიამოვნო მუსიკამ, რომელიც მახლობელი დარბაზიდან გაისმა, ჰარმონიის ნიაღვარით დაჰფარა ეს დამატუტებული ღრიანცელი და დაამთავრა ეს უცნაური ხილვა. რაფაელმა, იგრძნო, რომ მის ხელს ქალის ალერსიანი ხელი ეფერებოდა და, როცა მოიხედა, აკვილინა დაინახა. იგი მიხვდა, რომ მთელი ეს სურათი ისე ბუნდოვანი და ფანტასტიკური არ იყო, როგორც მისი ფერწასული სიზმრების სახეები იყო ხოლმე, და საშინლად დაიყვირა. მაშინვე კარები მიხურა და სახეში სილა გააწნა თავის ბებერ მოსამსახურეს:

– ნადირო, მაშ, შენ ფიცი დაგიდვია, რომ მომკლავ!

შემდეგ, საშინლად ათრთოლებულმა იმ საფრთხით, რომელიც ძლივს აიცილა, მან ძალ-ღონე მოიკრიბა, რათა თავის ოთახამდე მიეღწია, უხვად მიიღო დასაძინებელი წამალი და ლოგინში ჩაწვა.

– ვერაფერი გამიგია! – წაილულულა იონათანმა. – ბ-ნ ბიანშონმა მიბრძანა გაართუო...

დაახლოებით შუაღამე იყო. მძინარე რაფაელის სახე სილამაზით იყო გაბრწყინებული. ფერმკრთალ ლოყებზე ვარდისფერი გადაჰკრავდა. გაშლილ შუბლზე ნიჭი იყო აღბეჭდილი. თითქო სიცოცხლე ჰყვოდა მის წყნარ, დასვენებულ სახეზე. ტუჩები უღიმოდა, შეიძლება სიზმარმა იგი უკეთეს ცხოვრებაში გადაიყვანა. შეიძლება ასი წლის ასაკს მიაღწია, შეიძლება გარს შვილიშვილები ეხვივნენ და დღეგრძელობას უსურვებდნენ; შეიძლება სკამზე იჯდა ხის ქვეშ, მზეზე თბებოდა და წინასწარმეტყველივით აღთქმულ ქვეყანას ხედავდა მთის მწვერვალებიდან...

– ძლივს არ გიპოვე?

ამ სიტყვებმა, რომელიც ვერცხლისებრ წკრიალა ხმამ წარმოთქვა, გაფანტა მისი სიზმრის ბუნდოვანი სახეები. ლამპის შუქზე მან თავის პოლინა დაინახა ლოგინზე ჩამოძვდარი; პოლინა კიდევ უფრო გამშვენიერებულიყო განშორებითა და მწუხარებით. რაფაელი გაოცებული დარჩა ამ წყლის ყვავილივით თეთრი სახის დანახვაზე, მის სითეთრეს ჩრდილში კიდევ უფრო აძლიერებდა გრძელი შავი კუთულები. თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი და თავდახრილი. საწოლზე მსუბუქად ჩამოძვდარი ქალი მოჩვენებას ჰგავდა, რომელიც შეიძლება ერთი სულის შებერვამ გააქროს.

– აჰ, მე ყოველივე დავიწყებას მივეცი! – წამოიძახა ქალმა, როცა რაფაელმა თვალები გაახილა. ხმა მხოლოდ იმისთვისდა მაქვს, რომ გითხრა: შენი ვარ! ჰო, ჩემი გული სიყვარულითაა აღსავსე. ჩემო ღმერთო, არასოდეს არ ყოფილხარ ასეთი მშვენიერი. შენი თვალები თითქო ელავენ ქუხილის მოლოდინში... მაგრამ ყოველივე მესმის! შენ ჯანმრთელობას ეძებდი უჩემოდ, ჩემი გეშინოდა... რა ვუყოთ...

– წადი, წადი! თავი დამანებე! – უპასუხა ბოლოს რაფაელმა ყრუ ხმით. – მომშორდი-მეთქი! თუ კიდევ დარჩი, მოვკვდები. ჩემი სიკვდილი ხომ არ გინდა?

– სიკვდილი? გაიმეორა ქალმა. – ნუთუ შეიძლება უჩემოდ მოკვდე? როგორ თუ სიკვდილი, შენ ხომ ახალგაზრდა ხარ! როგორ თუ სიკვდილი, მე ხომ შენ მიყვარხარ! როგორ თუ სიკვდილი! – გაიმეორა მან გულის სიღრმიდან ამოხეთქილი ხმით და გაგიჟებულივით ხელებში ჩაეჭიდა... – ცივია! თუ მხოლოდ მეჩვენება?

რაფაელმ სასთუმალიდან ამოიღო შაგრენის ტყავის ნაჭერი, ფხვიადი და დაპატარავებული, როგორც სამყურა, და ქალს აჩვენა.

– პოლინა, ჩემი მშვენიერი ცხოვრების მშვენიერო ხატებავ, მშვიდობით ვუთხრათ ერთმანეთს!

– მშვიდობით? – გაიმეორა ქალმა გაოცებული სახით.

– ჰო. ეს თილისმაა, რომელიც ჩემს სურვილებს ასრულებს და ჩემს სიცოცხლეს წარმოადგენს. შეხედე, რაღა დამრჩენია. თუ კიდევ შემომხედე, მოვკვდები.

ახალგაზრდა ქალს ეგონა ვალენტენი გაგიჟებულაო, თილისმა გამოართვა და სინათლესთან მიიტანა. იგი ყურადღებით დააცქერდა ჯერ მისნური ტყავის უკანასკნელ ნაშთს, შემდეგ თავის საყვრლის სახეს. მაგრამ როცა რაფაელმა, თავის მხრით დაინახა, როგორ გამშვენიერებული პოლინა შიშითა და სიყვარულით, თავი ვეღარ შეიკავა: ალერსიანი სცენებისა და ვნებიანი ბოდვის მოგონებამ გაიმარჯვა მის დიდი ხნით მიძინებულ სულში და გაღვივდა მინელებული, მაგრამ ჩამქრალი ცეცხლივით.

– პოლინა, მოდი!.. პოლინა!..

გულის შემზარავი ყვირილი აღმოხდა ახალგაზრდა ქალს, შიშისაგან თვალები გაუფართოვდა. რაფაელის თვალებში მან ამოიკითხა ერთი ის მძვინვარე სურვილთაგანი, რომელიც მას წინათ სასახელოდ მიაჩნდა თავისთვის; მაგრამ რამდენადაც ძლიერდებოდა ეს სურვილი, მით უფრო იკუმშებოდა მის ხელში შაგრენის ტყავი. ანგარიშმიუცემლად ქალი მეზობელ ოთახში შევარდა და კარები ჩაკეტა.

– პოლინა, პოლინა! – შებღავლა მომაკვდავმა და უკან გამოუდგა. – მიყვარხარ, გაღმერთებ, მსურხარ!.. შეგაჩვენებ, თუ კარი არ გაგიღია! მინდა დაგაკვდე!

გასაოცარი ძალით, რომელიც სიცოცხლის უკანასკნელ აფეთქებას წარმოადგენდა, მან კარები ჩაღწა და დაინახა, რომ მისი სატრფო ნახევრად ტიტველი ფართხალებდა დივანზე. იგი ამაოდ ცდილობდა მკერდი გაეპო და თავის დახრჩობას აპირებდა თავისი შალის შემწეობით.

– თუ მე მოვკდები, შენ იცოცხლებ! – წამოიძახა ქალმა და ყელზე მარყუჟი წაიჭირა.

თმაგაშლილმა, მკერდგაღელილმა, ტანისამოსშემოდარცულმა ქალმა, რომელიც ანთებული სახით და აცრემლებული თვალებით სიკვდილს ეჭიდებოდა, სიყვარულით მთვრალ რაფაელს ათასი მშვენიერება აჩვენა, რამაც კიდევ უფრო გაამძაფრა ვაჟის ავხორცობა. იგი მან მკვირცხლად ჩაბლუჯა, თითქო ონავარი ფრინველი ყოფილიყოს, ტანისამოსი შემოაფხრიწა და ზედ გადაეჭდო.

მომაკვდავი ვაჟი ცდილობდა სიტყვები ეპოვა არაქათის გამომღეველი სურვილების გამოსახატავად, მაგრამ მკერდიდან მხოლოდ ხრიალი აღმოხდა, ეს ხრიალი თანდათან ჩაღრმავდა და თითქო შიგნეულობის წიაღიდან მოისმოდა. ბოლოს ეს ხმაც მინელდა, და მან ძუძუზე უკბინა პოლინას...

იონათანი ოთახში შემოვარდა, ყვირილით შეძრწუნებული, იგი შეეცადა ცხედრის მოხვევისაგან გაეთავისუფლებინა ახალგაზრდა ქალი.

– რა გინდა? – ჰკითხა პოლინამ. – იგი ჩემია, მე მოვკალი. განა მე ეს არ ვიწინასწარმეტყველე?

ეპილოგი

– რაღა მოუვიდა პოლინას?

– აჰ, პოლინას? აი, რა. მჯდარხართ თუ არა ხანდახან ზამთრის წყნარ საღამოს თქვენი ოჯახის კერასთან, სიყვარულის და ახალგაზრდობის ტკბილ მოგონებაში წასული, და გიცქერიათ თუ არა ხაზებისთვის, რომელიც ცეცხლს გაჰყავს მუხის ნამორზე? აქ ალი ჭადრაკის დაფის წითელ უჯრებს ხაზავს. იქ ხავერდს ალივლივებს. პაწია ლურჯი ცეცხლის ენები ჭინკებივით დარბიან, დახტიან და ცელქობენ სახმილის აღზნებულ ფონზე. მოდის უცნობი მხატვარი, რომელიც ამ ალით მუშაობს. შეუდარებელი ხელოვნებით იგი ამ იისფერი და მოწისფერი საღებავებით ზებუნებრივი, გაუგონარი

სინაზის სახეს ხატავს, წარმავალ მოვლენას, რომელსაც შემთხვევა აღარასოდეს აღარ განიმეორებს. ესაა ქალი, რომლისთვისაც ქარს თმა გაუწეწია და რომელიც დამატრობელ ვნებას აფრქვევს: ცეცხლი ცეცხლში! იგი იღიმება, იგი სულს ლევს, მას ვედარასოდეს ვედარ იხილავთ. მშვიდობით, ცეცხლის ყვავილო! მშვიდობით, დაუსრულებელო, მოულოდნელო არსებავ, მეტად ნაადრევად თუ მეტად ნაგვიანევად მოსულო, რათა მშვენიერი აღმასი გამხდარიყავი!!

– მაგრამ პოლინა?

– ვერ გამიგეთ? ხელახლა ვიწყებ. გზა მიცით, აი, იგი მოდის, უკვე აქაა ეს ილუზიების დედოფალი. ეს ქალი, რომელიც დნება, როგორც ამბორი, ენთება როგორც ელვა, ელვასავით წვავს ზეციდან, ეს შეუქმნელი არსება, სავსებით სული, სავსებით სიყვარული! მე არ ვიცი, რა ცეცხლის სხეულში განხორციელებულა იგი, თუ შეიძლება მისი გულისთვის ცეცხლმა ერთი წუთით სული ჩაიდგა! ნუთუ მისი ჰაეროვანი ფრთების თრთოლვა არ გესმით? იგი თქვენს გვერდით ეშვება ფრინველზე უფრო მსუბუქად, და მისი საოცარი თვალები გხიბლავენ; მისი ნაზი, მაგრამ ძალოვანი სუნთქვა ჯადოქრული ძალით იზიდავს თქვენს ტუჩებს; იგი გარბის, თქვენც გიზიდავთ, მიწის სიმძიმეს აღარ გრძნობთ ფეხთ ქვეშ. თქვენ გინდათ ერთხელ მაინც ამ თოვლის ფანტელასავით თეთრ სხეულზე გაატაროთ თქვენი აცახცახებული ხელი, აშალოთ ეს თმები, აკოცოთ ამ ნაპერწკლის მფრქვეველ თვალებს, თქვენ რაღაც ბურუსი გათრობთ, რაღაც მუსიკა გნუსხავთ. ყოველი თქვენი ნერვი თრთის, თქვენ მთლად სურვილად, მთლად ტანჯავად იქეცით. აი, ენით გამოუთქმელი ბედნიერება: თქვენ უკვე შეეხეთ ამ ქალის ტუჩებს, მაგრამ უცებ სასტიკი ტკივილი გაღვიძებთ. აჰ! თქვენი თავი საწოლის კუთხეს მოხვედრია, ურთხელის კოჭს გადახვევინხართ, ცივ ბრინჯაოს თუ სპილენძის ამურს.

– ბატონო, სადაა პოლინა?

– კიდევ? ყური დამიგდეთ. ერთ მშვენიერ დილას, ქალაქ ტურიდან გემი «ქალაქი ანჟერი» გავიდა, სადაც ახალგაზრდა კაცი იჯდა. მის ხელში ლამაზი ქალის ხელი ესვენა. ქალ-ვაჟი დიდხანს ტკბებოდა თეთრი არსებით, რომელიც მდინარე ლუარის ფართო ზედაპირზე ჩანდა ნისლში, თითქო წყლისა და მზის ნაყოფი ყოფილიყოს. ეს ალი თუ ლანდალი ჰაერში დალივლივებდა, კუნძულებს შუა დანავარდობდა, მაღალ ვერხვებს შუა თავს აქნევდა; შემდეგ უზარმაზარი გახდა, თავისი ბრწყინვალე ტანისამოსის ათასი ნაოჭი და თავისი სხივოსანი შარავანდედი გაშალა. იგი დაბორიალობდა ქოხებსა და გორაკებზე და თითქოს ხომალდს ხელს უშლიდა ძველი კოშკის ძირას გაეცლო. იტყოდით, მშვენიერი

დიუფალის მოჩვენებაა, რომელსაც უნდა თავისი სამშობლო დაიცვას თანამედროვე ადამიანების შემოსევისაგანო.

– კარგი, მესმის, ეს პოლინაა. თეოდორა სადღაა?

– ოჰ, თეოდორას ადვილად შეხვდებით. გუშინ ბუფონების თეატრში იყო, დღეს იტალიელების ოპერაში იქნება, იგი ყველგანაა. ეს, თუ გნებავთ, საზოგადოებაა.

პარიზი,
1830-31 წ.

«

წიგნის ელექტრონული ვერსია მოამზადა საიტმა

.:WWW.4LOVE.GE:.